BULETINUL COMISIUNII MONUMENTELOR ISTORICE

ANUL XXXIV FASC. 107-110. 1941

VICTOR BRĂTULESCU

BISERICI DIN MARAMUREŞ

BULETINUL COMISIUNII MONUMENTELOR ISTORICE

ANUL XXXIV — 1941

FASC. 107—110.

1941

MONITORUL OFICIAL ȘI IMPRIMERIILE STATULUI, IMPRIMERIA NAȚIONALĂ, BUCUREȘTI

MINISTERUL INSTRUCŢIUNII, EDUCAŢIEI, CULTELOR ŞI ARTELOR

Ministru: **GENERAL RADU ROSETTI**

COMISIUNEA MONUMENTELOR ISTORICE

Membri: *Petru Antonescu, N. Ghika-Budeşti, Sc. Lambrino, Alexandru Lăpedatu, G. Oprescu, Pr. Nic. Popescu, Aurelian Sacerdoţeanu, Victor Ştefănescu, Arthur Verona.*

Secretar-Director: VICTOR BRĂTULESCU

BISERICI DIN MARAMUREȘ

INTRODUCERE

Țara Maramureșului se întindea odinioară cu mult mai mult decât aceea care a fost sub stăpânirea politică românească între 1918—1940.

Am vorbit de stăpânire politică românească fiindcă de cea etnică nu poate fi vorba. Aceasta a fost românească dintru început, s'a păstrat de-alungul veacurilor și se va păstra împotriva tuturor vitregiilor soartei.

Maramureșul este închis între ramificațiile Carpaților nord-estici, care-l ocrotesc din toate părțile împotriva vânturilor puternice din spre podișul Podoliei, este împodobit de culmi împădurite și de pajiști frumoase și este străbătut de văi înguste cu ape limpezi.

Ceva mai largă este valea Tisei a cărei apă slujește la căratul lemnelor cu plutele și pe malurile căreia trece, când pe un mal când pe altul, șoseaua care coboară din munți, mergând spre Dunăre.

Văile Vișăului adună de pe coastele dinspre Nord, apele Borșelor, pe ale Ruscovei și ale altor pâraie, străbate ținutul dinspre Sud-Est și se varsă la Nord în Tisa, la locul ce se chiamă Valea Vișăului.

Paralel cu această vale a Vișeului se deschide Valea Izei, al cărui rost este acela de a strânge apele de sub culmile de Sud și de a le mâna spre Nord, aruncându-le în Tisa, aproape de Sarasău, după ce, la Vad, a luat cu sine apele Marei și ale Cosăului.

Drumurile principale care străbat țara Maramureșului urmează cursul văilor de mai sus și trec peste culmile de un pitoresc desăvârșit, prin pasuri străvechi.

Afară de acela din valea Tisei, care vine dinspre Nord-Est spre Vest, către care, odată cu văile apelor, coboară celelalte, un drum pe care au mers voievozii Maramureșului spre Moldova, dar pe care au venit și năvălitorii Unguri și Tătari, este drumul care trece din valea Bistriței aurii, peste Prislop, în valea Vișăului pe care o urmează. Din valea Vișăului se trece, prin văi secundare, în valea Izei pentru a ajunge la Sighet, tot în valea Tisei, ceva mai la vale.

Dinspre Sud, dela Baia Mare, drumul trece peste Gutâiul, intră în valea Marei și, prin valea Izei, merge la Sighet. Un altul, dela Baia-Sprie, trece peste Măgura-Mare, intră în valea Cosăului și dă tot în valea Izei.

Un altul foarte prețios și din punct de vedere militar și tot așa de pitoresc, este drumul ce pornește din valea Someșului, dela Salva, urmează valea Sălăuței, trece peste Sătrav și dă tot în valea Izei la Săcel. Acesta se desface din drumul ce vine dinspre Rodna și Bistrița și merge spre Dej. Calea ferată începută de noi în 1937 va fi de o mare importanță economică și strategică, atât pentru Transilvania cât și pentru Maramureș.

Locuitorii țării acesteia, cei mai mulți țărani săraci și izgoniți în funduri de văi, din pricina ultimei năvăliri, aceea a Evreilor din Nord, sunt nobilii coborîtori ai voievozilor descălicători de țară ai Maramureșului. Prin ținuta lor cuviincioasă, prin vorba lor aleasă și așezată, prin tot ce au ei mai omenos, au fost tocmai prin aceste calități, subjugați economicește de acești ultimi

veniți, cu concursul interesat al foștilor stăpânitori și prin lipsa noastră de grija în cei douăzeci și doi de ani de stăpânire românească. Ceva s'a făcut în anii din urmă dar prea puțin pentru a fi de ajuns.

Numele de cocon *și* cocoană *ce se dă și azi în Maramureș, băieților și fetelor, nume întrebuințate numai pentru fiii și fiicele de voievozi, în graiul vechilor documente, trădează noblețea acestor urmași ai vitejilor amintiți de documentele din secolul al XIV-lea până în al XVIII-lea.*

Placă *(latin) în loc de* poftim *(slavon), arată împotrivirea lor la amestecul nedorit al cuvintelor de altă limbă.*

Amintirile lor vii încă, despre Dragoș și Bogdan și mândria de a fi dat, în secolul al XVIII-lea, pe Pintea Viteazul, trecut în cântecul poporan românesc și în cel unguresc, a cărui cămașă de zale și ale cărui arme fac podoaba muzeului regional din Baia-Sprie, o cămașă de zale se păstrează și în biserica din Budești, de unde era de felul său, arată conștiința națională a acestor Români din Nord.

În biserică *slujba se face după tipic, dar cântărețul nu e un dascăl în înțelesul obișnuit în alte părți, el este un zicător popular care amestecă, în cântările bisericești, note prelungi din cântecele de lume.*

Femeile își păstrează locurile din pronaos, naosul fiind rezervat numai bărbaților. Aceștia sunt foarte atenți cu străinii cari intră în biserică, în timpul slujbei.

În timp ce femeile și bărbații se dau în lături spre a face loc noilor veniți, din fața se desprind doi fruntași cari, unul de o parte, altul de alta, iau de braț pe noul oaspe și îl așează în locul de cinste din strana dreaptă. Din lipsă de loc și din lipsa obiceiului de a li se face vizite canonice, mai că n'am văzut scaun arhieresc în vreuna din bisericuțele maramureșene în care stau așa de grămădiți credincioșii, în gube *albe mițoase de parcă ar fi o turmă de oi.*

Pomenirea morților, după slujba din biserică, se face la mormânt, cu toată lumea care stă în genunchi ținând lumânări aprinse, în timp ce preotul și cântărețul așezați pe scaun zic de prohodire un fel de bocete religioase ca fond, lumești ca formă.

Urmează jeletul femeilor și împărțirea pâinii și a băuturii, un fel de rachiu tare, din care beau toți, în rând cu părintele. Pentru înștiințări bat tobele, cum se întâmplă de altfel pretutindeni la Români.

Nunta. *Flăcăii sunt foarte împodobiți și, ca peste tot, ei hotăresc locul unde va fi hora. La nuntă cântă toată lumea, în rând cu lăutarii, folosind și tobe și povestind în cântece unele întâmplări, după străvechiul obiceiu de a se memora faptele de seamă din vieața colectivității.*

Am arătat altădată și nu e locul aici să mai stărui asupra grelei probleme a acestor Români obijduiți și încolțiți de străini aduși din patru vânturi.

Mulți au fost înghițiți de valurile ruse, împinse din Podolia spre Carpații nordici. Doar numele de familie și toponimia mai amintesc așezările românești de dincolo de Tisa unde totuși trăiesc încă foarte mulți Români în Apșa de Jos, în cea de Mijloc, în Slatina, în Biserica Albă, în Apșița, în Plăiuțu, în Dobrincu și în multe alte așezări mai mici, răspândite prin munți.

În ctitoria dela Peri *cu hramul Sf. Arhanghel Mihail, închinată ca stravropighie patriarhiei de Constantinopol, graiul românesc a fost înlocuit cu cel rus cași în alte părți, la* Bedeu *cu 400—500 de familii,* Călini *cu 800—1000 familii,* Uglea *cu 100 familii,* Drăgoești *cu 1200 familii, cu văile cu nume românești:* Secătura, Schitu, Surupoasa, Cărbunești; Criciova *cu 500—600 de familii,* Târnova *cu 800 de familii, câteva nobile,* Șendrești, Ialova *de pe apa* Buștinei *cu 1200 familii; ultimul paroh român care a slujit aici a fost preotul* Ion Gherghe, *înmormântat în satul lui,* Săcel, *de pe apa Izei. Între familiile nobile rusificate sunt acelea cari poartă nume de* Stanca, Pop, Marina, Mihalca, Costevici, Gheorghei, Cionca.

Munți *cu nume românești:* Curpenu, Voroteasca, Ungureasca, Bătrâna Oprișului, Tătăruca, Muncel, *ape ca:* Tarasul, Buștina *sau* Boștina, Talaboru, Râul, *sate ca:* Bogdan, Frasinul *și altele arată urmele unei străvechi populații românești în aceste locuri, de peste Tisa.*

Am arătat cele de mai sus spre a demonstra nu atât românismul locurilor de dincolo de Tisa dar spre a lămuri pentru ce în aceste locuri apar biserici de lemn de tipul celor descrise în cele ce urmează, fiindcă oricât de puternică ar fi o influentă străină și oricât de priceput un meșter,

pecetea lucrului de artă o pune tot etnicul. *Aşa se explică întinderea tipului de biserică maramureşană pe culmea* Carpaţilor *nordici până spre graniţele Slovaciei* [1].

În cercetarea întreprinsă asupra bisericilor din Maramureş, *am căutat a urmări* arhitectura *lor*, zugrăveala *pereţilor şi a icoanelor în legătură cu credinţele şi datinele noastre*, arta ţărănească *în sculptura lemnului şi în îmbinarea grinzilor*, păstrarea tradiţiei *în construcţie, impusă de materialul lemnos pe care-l aveau din belşug la îndemână şi cerută de poziţia locului ales pentru biserică.*

Cât am izbutit o poate vedea mai bine cetitorul nepărtinitor care va ierta greşelile oboselilor şi va îndrepta pe acelea ale nepriceperii.

Arhitectura. Planul basilical, *impus de vechile tradiţii ale bisericii noastre este planul mai tuturor bisericilor cercetate pe care le putem grupa în trei, luând ca element deosebitor*, altarul.

Grupa I-a *şi cea mai mare o formează bisericile cu altar poligonal, cinci laturi exterioare iar a şeasea formată din tâmpla despărţitoare între altar şi naos* (Pl. I-XXVII).

Grupa a II-a *este a bisericilor al căror altar este tot de formă poligonală dar ale căror corpuri, în decursul vremii au suferit transformări care le-au schimbat înfăţişarea exterioară.*

Cea mai apropiată de grupa I-a este biserica din Valea Porcului al cărei altar, tot poligonal, se lărgeşte până aproape de lăţimea dreptunghiului care formează naosul şi pronaosul. (Pl. XXVIII). *Biserica din Glod este prelungită printr'un pridvor deschis de formă poligonală.* (Pl. XXIX). *Biserica din Călineşti (Susani) a primit un adaos vechiu, în laturea de Nord, paralel cu corpul bisericii în lungimea naosului şi a pronaosului şi un altul în laturea de Sud, un pridvor deschis, sprijinit pe stâlpi, ceva mai lat decât pronaosul şi servind de intrare şi de adăpsot pentru timpuri ploioase la praznice şi pomeniri.* (Pl. XXX).

Grupa a III-a *este alcătuită dintr'o singură biserică al cărui plan nu mai este planul basilical ci planul în formă de treflă.* Altarul poligonal *se măreşte prin două ieşinduri ce amintesc proscomidia şi diaconiconul la bisericile mai încăpătoare de zid, iar naosul prezintă două sânuri poligonale, dând, împreună cu altarul, forma de treflă a bisericii.*

Pronaosul *are forma poligonală a altarului păstrând lăţimea naosului şi având uşa de intrare în latura de miazăzi. Este biserica din* Călineşti *(Josani).* (Pl. XXXI).

Grupa a IV-a *o alcătuesc trei biserici cu altarul de forma unui patrulater, de forma unui dreptunghiu sau apropiată de aceea a unui pătrat. Acestea sunt bisericile din* Apşa-de-Mijloc, *cea din* Rona-de-Jos *şi aceea din* Poenile Glodului. (Pl. XXXII—XXXIV).

Acoperişul. *Pe acest plan meşterii români ai Maramureşului şi ai Transilvaniei de Nord, au ridicat pereţii de bârne pe care au construit* acoperişurile *cu pantă repede pentru îndepărtarea apelor de ploaie şi a zăpezilor a căror greutate ar fi periculoasă întregei construcţii. Şi aici, ca şi la plan, avem a face cu unele deosebiri şi grupe. Grupa I-a este aceea a bisericilor cu un singur acoperiş care cuprinde întreaga biserică, mai înalt pe corpul bisericii şi mai scund pe altar.*

În grupa aceasta intră bisericile: Giuleşti (pl. I), *Hărniceşti* (pl. III), *Moisei* (pl. XV), *Sârbi* (pl. XXI), *Valea Porcului* (pl. XXVIII), *Glod* (pl. XXIX), *Călineşti (Susani)* (pl. XXX).

II. *O altă grupă o formează acelea al căror acoperiş se prezintă cu o straşină mai puţin înclinată, dedesubtul poalelor acoperişului principal, care streaşină se uneşte şi se confundă cu acoperişul altarului. În această grupă intră bisericile din Sat Şugatag* (pl. II), *Deseşti* (pl. IV), *Rozavlia* (pl. VII), *Ieud* (pl. IX şi XI), *Seliştea-de-Sus* (pl. XII şi XIII), *Borşa* (pl. XIV), *Sârbi* (pl. XX), *Bârsana* (pl. XXIII), *Văleni* (pl. XXIV), *Şieu* (pl. XXV), *Botiza* (pl. XXVI), *Rona-de-Jos* (pl. XXXIII).

III. *A treia grupă cuprinde un număr mai mic de biserici în care, subt acoperişul principal, apare o straşină independentă care înconjură biserica. Între acestea sunt bisericile din Budeşti* (pl. VI), *Cuhea* (pl. VIII), *Apşa-de-Jos* (pl. XVI—XVII), *Budeşti (Susani)* (pl. XVIII), *Corneşti* (pl. XIX), *Onceşti* (pl. XXII), *Apşa-de-Mijloc* (pl. XXVII şi XXXIV), *Călineşti (Josani)* (pl. XXXI), *Poenile Glodului* (pl. XXXII).

[1] W. R. Zaloziecky, *Gotische und Barocke Holzkirchen in den Karpathenländern*, Wien. (Fără dată). Harta.

Turla *este elementul principal în arhitectura bisericilor din* Maramureș. *Sveltă și elegantă, ea se sprijine pe pereții pronaosului, țâșnește prin acoperiș și se înalță în sus, terminându-se printr'un coif ascuțit. Ea arată măestria meșterului popular care a altoit planului bizantin construcția gotică, adusă din Apus de meșteri străini. Ea a trecut dela bisericile de zid la cele de lemn, într'o epocă în care moda aceasta a fost foarte puternică și n'a cedat* barocului *venit mai târziu cu toate că în împrejurimi stilul acesta, mai nou, a prins și la Ruși și la Poloni și la Unguri. La noi a venit prin Iugoslavia și a pătruns prin Banat în Transilvania manifestându-se la unele biserici de zid.*

Puține din ele sunt simple. Cele mai multe sunt prevăzute cu balconașe din care se poate privi până departe în zări și în acest caz amintesc turnurile de observație și de apărare ale vechilor cetăți [1]. *Uneori aceste coifuri sunt încadrate de patru turnulețe conice în cele patru colțuri ale bazei, cum se întâmplă să aflăm la Budești* (pl. V), *la Apșa-de-Jos* (pl. XVI), *la care trebue să adăugăm pe cele din studiul amintit al d-lui Zaloziecky, de tipul Saldoboș Sokyrnycia* [2].

Decorația exterioară *o formează îmbinările grinzilor a căror întretăiere dă, la colțuri, de obiceiu la altar*, coada de rândunică.

Profile. *Privite din profil aceste capete de grinzi par dinți de fierăstrău și apar, în genere, la altar și sub balconașul turlei, câteodată și în laturile naosului și ale pronaosului.* (Pl. I, II, III, IV, VII, VIII, IX, XIV, XXII, XXIII, XXIV, XXV).

Funia împletită *este motivul decorativ al brâului care încinge biserica și încadrează ușa de intrare, ca la biserica din Cuhea și din alte regiuni românești.*

Crestături *în unghiuri împodobesc aceleași cadre ale ușilor, însoțind funia împletită sau independent de ea.*

Materialul lemnos *din care sunt construite bisericile este gorunul, odinioară foarte abundent în aceste locuri.*

Împărțirea bisericii în altar, naos și pronaos, la care, pe alocuri, se mai adăugă pridvorul, este cea obișnuită.

Altarul, *de formă poligonală, e cu mult mai scund decât naosul și este acoperit cu bolți ce au forma poliedrică, mai rar formă cilindrică.*

Naosul, *în formă de dreptunghiu, ce tinde spre pătrat, este acoperit cu* bolți cilindrice, *sau tinzând către această formă. Este îmbogățit, de multe ori, cu un cafas sprijinit pe stâlpi de lemn și se desparte de altar printr'un perete de bârne cioplite care are și rol de tâmplă, iar de pronaos, printr'un alt perete.*

Pronaosul *este în general de forma naosului, însă mai mic și, după nevoile locale, redus câteodată la mai puțin de jumătate. Este acoperit mai totdeauna cu un plafon de scânduri care are și rol de podină pentru clopotniță.*

Pictura *este executată de zugravi țărani din părțile locului, cum sunt cei pomeniți de acte și însemnări: Radu zugravul* [1] *din Seliște, pomenit prin 1775, Ioan din Dragomirești, amintit la 1817 pentru zugrăvirea bisericii din Rona de Jos, Gheorghie din Desești, Hodor Toader din Vișeul de Mijloc și alții. La aceștia se adaugă Filip și Mihai, zugravii bisericii din Strâmtura (1799—1800), Alexă zugravul bisericii din Berbești (1769), Ioan Plohod, Ioan Opriș, Vasile Hojda* [2]. *Ceea ce lovește la prima vedere este costumul maramureșean folosit în îmbrăcămintea sfinților, iar ca împărțire a scenelor în afară de vieața și patimile lui Iisus celelalte scene stau în legătură cu inspirația zugravului și cu cerințele locale. Vieața omului este privită prin legenda biblică a creării celor dintâi oameni, Adam și Eva, al căror loc în aceste biserici, este de obiceiu pe bolțile naosului, iar vieața viitoare este cuprinsă în Judecata din urmă și aici ca și în alte părți bogat redată, mai ales în ce privește Iadul.*

Scene de luptă. *Ar putea fi socotite ca un reflex al dorinței lor de libertate scenele în care este zugrăvită lupta dintre Lie păgânul și Sfântul Nestor, mai ales aceea dela Rozavlea în care Lie se înfățișează în ipostaza unui Ungur, iar Sfântul Nestor în chipul unui Român din Maramureș. O întâlnim la bisericile din* Budești, Călinești, Văleni, Rozavlea, Cuhea, Ieud, Borșa.

[1] Coriolan Petranu, *Originea turnurilor bisericilor de lemn*. În *Închinare lui Nicolae Iorga*, Cluj, 1931, pp. 336—342. Idem, *Monumentele istorice ale județului Bihor*, Sibiu, 1931, p. 38.

[2] O. c., p. 37 și fig. 26—34.

[1]) Se pare că e una și aceiași persoană cu Radu Munteanu, zugravul, pomenit de o însemnare pe o icoană din 1780, la biserica din Desești.

[2] Prof. Alexandru Filipașcu de Dolha și de Petrova, *Istoria Maramureșului*, București 1940, p. 181.

În același sens poate fi interpretată și lupta lui Samson cu leul, zugrăvită pe ușile de intrare dela Cuhea *și* Ieud.

În general avem a face cu arta țărănească în acest domeniu al picturii, după cum în acela al arhitecturii aceeași artă țărănească a știut să-și pună pecetea, folosind elemente gotice. O străveche tradiție a arhitecturii în lemn în Estul Europei și în Asia își prelungește existența și după ce Bizanțul s'a impus în acest domeniu [1].

Așa cum stau lucrurile, și aici ca și în alte părți, constatăm încă odată că forme străine au îmbrăcat haina românească atât în ce privește arhitectura și decorația dar mai ales în ce privește zugrăveala. Sfârșind aceste cuvinte introductive sunt dator să mulțumesc tuturor acelora care mi-au înlesnit și m'au ajutat la cercetarea întregii regiuni a Maramureșului de dincoace și de dincolo de Tisa. Ar fi prea mulți ca să-i pot înșira aici fără să omit vreunul și ar fi nedrept.

Pentru acei cari au pătimit și au pierit de moarte năprasnică, visând la timpuri mai bune și pentru acest colț românesc, un gând pios și o duioasă amintire.

[1] Coriolan Petranu, *o. c.* p. 35.

Sf. Arhanghel Mihail. Icoană dela mânăstirea Arnota, sec. XVII-lea.
Muzeul de Artă religioasă.

BISERICI DE LEMN DIN MARAMUREȘ

BISERICA DIN GIULEȘTI

Din valea pârâului *Mara* [1] apucăm pe ulița satului *Giulești*, în tovărășia părintelui Ioan Bârlea care a băciuit în aceste locuri vreme de mai bine de treizeci de ani. Din coasta din spate, de unde am lăsat șoseaua, biserica se vede pe colina din față pitulată printre copacii înalți, răsăriți din pajiștea verde a înconjurimii.

Biserica de lemn are pridvor deschis sprijinit în față pe patru coloane simple. Pentru a păstra curățenia în pridvor, un parapet mărunt de scânduri, marcat cu ostrețe, leagă între ele coloanele și laturile pridvorului. (Fig. 1).

Fig. 1. — Biserica din Giulești. Vedere din față.

Fundațiile sunt de piatră, cam de o jumătate de metru înalte.

Pereții sunt alcătuiți din patru bârne late, încheiate la capete. Cea de sus, din fațadă, lasă loc îmbinărilor de grinzi care fac legătura dintre pridvor și naos: două în laturi, una la mijloc.

Ușa e tăiată în două bârne, pe cea de a treia o scobește, lăsând loc cadrului alcătuit din trei scânduri. În jur se mai păstrează urme de zugrăveli cu caracter popular, din scena Judecății din urmă.

Înfățișarea generală a bisericii este sveltă, acoperișul de șindrilă, în pantă repede, este tăiat de un pătrat prin care își face loc turla de scânduri cu un balconaș scund împodobit cu coloane mărunte ce susțin coiful ascuțit. Altarul este mai scund și din această pricină acoperișul său pare a face corp deosebit de rest. (Fig. 2).

[1] După unii numele ținutului Maramureș ar fi o derivație acestui nume de râu.

Îmbinarea grinzilor este simplă însă armonioasă.

La bisericile de lemn din Maramureş şi din Nordul Ardealului, turla este aşezată, în general, în partea din faţă a bisericii. Pentru nevoile cultului s'a adăugit la unele câteun pridvor, din care pricină, la multe dintr'însele, turla pare în mijloc.

Planul e de formă dreptunghiulară. (Pl. I).

Pronaosul, mic, este despărţit prin două bârne, de-asupra cărora sunt patru arcade: două de o parte şi două de alta a uşii de intrare în naos. Prin aceste arcade se poate vedea în biserică. Este locul femeilor, păstrat cu sfinţenie în aceste părţi.

Naosul, boltit cilindric, este împodobit cu un număr de picturi naive, cum este aceea de pe latura de Nord, în care se înfăţişează « *Pilda Samarineanului milostiv* » într'o succesiune de momente pe care zugravul le va fi cunoscut din Evanghelie. Inscripţia care o arată este în slavoneşte. Pe latura de Sud a bolţilor, din pricina ploilor care au răzbit prin acoperiş, zugrăvelile s'au şters.

Fig. 2. — Biserica din Giuleşti. Vedere dinspre altar.

Altarul este mai scund. Se desparte de naos printr'o tâmplă de lemn fără uşi laterale.

Uşile împărăteşti sunt o podoabă a bisericii şi înfăţişează sculptura veacului al XVIII-lea a acestor locuri, în cele mai bune condiţii. Sunt alcătuite din două canate a căror închidere o acoperă pilastrul, sculptat în forma unei frânghii împletite.

Fiecare canat este sculptat à jour, ornamentul vegetal fiind lujerul unei plante care ia ca punct de plecare pilastrul socotit tulpină, se depărtează spre laturi, se încovoaie apoi către primul medalion, atingând din nou pilastrul, şerpueşte spre cel de al doilea medalion, şi se ramifică subt cel de al treilea, terminându-se subt cei doi lobi ai părţii superioare a uşilor. În medalioanele de care am vorbit, şase la număr, trei pe un canat, trei pe celălalt, sunt zugrăviţi cei patru evanghelişti, iar în cele două de sus, *Buna Vestire*, scenă nelipsită de pe uşile împărăteşti, de mai pretutindeni.

Lujerul principal este însoţit de un număr de ramuri cu frunze şi se termină cu flori în partea de sus. (Fig. 3).

Pictura naivă, ca în mai toate aceste locuri, prezintă unele scene comune tuturor bisericilor româneşti cum este aceea a *Judecăţii din urmă*, de care a fost vorba mai sus, de care m'am mai ocupat cu alt prilej şi care oferă un întreg câmp de cercetări mai ales pentru folclorişti. Pe uşori, în pronaos, apare *Sf. Zosima*, de o parte şi *Sf. Maria Egipteanca* de alta, iar de-asupra uşii, Dumnezeu Tatăl. (Fig. 4).

Pe păretele dintre naos şi pronaos o serie de scene din vieaţa lui Iisus sunt aşezate mai mult după cum se potriveau cu spaţiul decât după o rânduială logică, aşa cum se vede din înşirarea ultimelor trei dintre cele şeapte de mai sus: *Vindecarea slăbănogului, Iisus şi Apostolii, Buna Vestire.* (Fig. 5).

Din pictura naosului am văzut că n'a mai rămas decât aceea, nestricată de ploi, de pe latura nordică: *Pilda Samarineanului*

milostiv. (Fig. 6). În altar, pe dosul bolților tâmplei, *Sf. Treime*, în chipul celor trei îngeri. Pe pilastrii, cari susțin grinda despărțitoare, sfinții arhidiaconi: *Ștefan* (?) și *Lavrentie*; pe bolți *Sf. Treime* și *Maica Domnului*, spre Sud doi sfinți bătrâni. În

Fig. 3. — Biserica din Giulești. Uși de altar.

centru, de-asupra ferestrei altarului: *Îngerul ocrotind pe tineri în cuptor*, *Iisus între doi sfinți*, *Iisus și vița de vie* din ai cărei struguri scoate vinul; spre Nord: *Jertfa lui Avraam*.

O serie de scene și sfinți întregesc pictura altarului. (Fig. 8).

O seamă de cărți românești tipărite la Târgoviște [1], la Râmnic [2], la București [3], la Blaj [4], pline de însemnări au fost cercetate de părintele I. Bârlea și publicate, prin grija profesorului N. Iorga, într'un

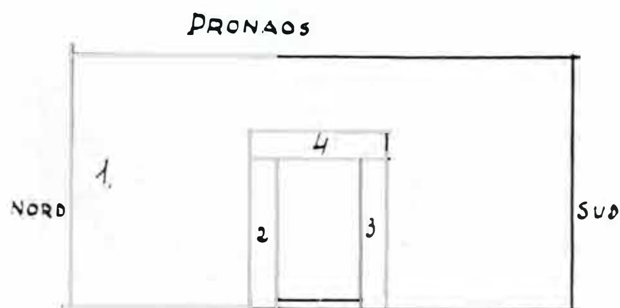

Fig. 4. — Biserica din Giulești. Picturi. Distribuția scenelor.

volum suplimentar din colecția « Studii și Documente » [5].

Ele dovedesc marea circulație a cărții românești din țara liberă și solidaritatea indestructibilă a nației noastre.

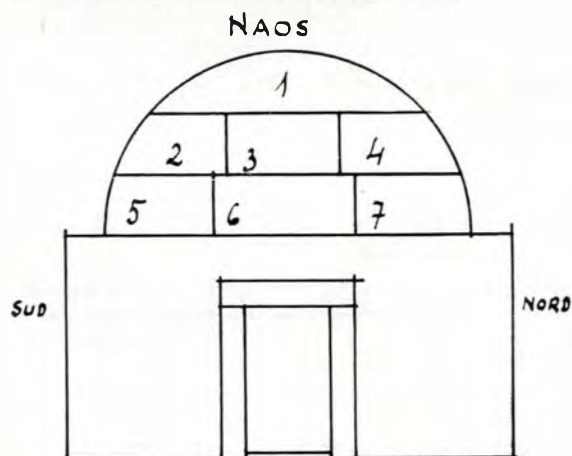

Fig. 5. — Biserica din Giulești. Picturi. Distribuția scenelor.

Inscripția de pe clopot, cu data de 1679 [6], poate arăta și vechimea bisericii din Giulești, la care s'a găsit un registru parohial dintre 1755—1781 [7].

---

[1] Două liturghiere, din care unul din 1713.
[2] Un antologhion din 1745.
[3] Un octoich din 1720.
[4] Un molitvenic din 1784.
[5] I. Bârlea, *Însemnări din bisericile Maramureșului*, București, 1909.
[6] *Ibid*., p. 106.
[7] N. Iorga, *Studii și documente*, vol. XII, p. 239 și urm., București, 1906.

Încercând a explica numele satului, fostul arhivar la prefectura din Sighet, Gheorghe Petrovay, îl pune în legătură cu Giula,

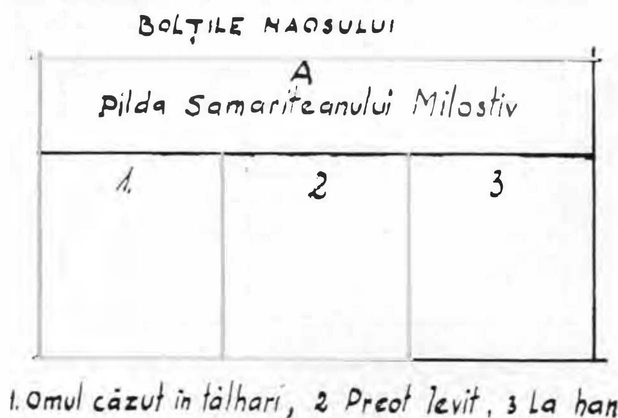

Fig. 6. — Biserica din Giuleşti. Picturi. Distribuţia scenelor.

fiul lui Dragoş, care ar fi avut conducerea cnezatului Marei [1].

Numele satului, ca şi acela al Budeştilor vine dela « doi cnezi, Budul şi Giula »,

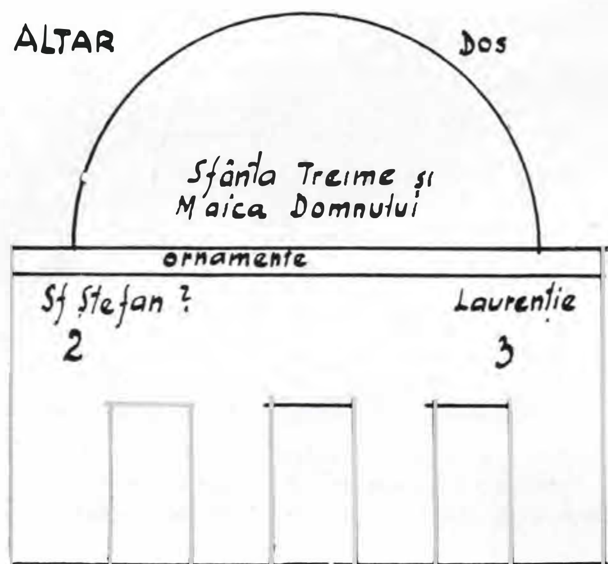

Fig. 7. — Biserica din Giuleşti. Picturi. Distribuţia scenelor.

cari, « pentru vitejia pe care o pomeneşte legenda, au căpătat locurile pe care s'au aşezat neamurile lor al Budeştilor şi al Giuleştilor » [2].

---

[1] *Contribuţii la istoria Maramureşului.* După manuscrisul fostului arhivar Gheorghe Petrovay de Pr. I. Bârlea, Sighet, 1929, p. 6 şi urm.

[2] N. Iorga, *Neamul românesc în Ardeal şi Ţara Ungurească la 1906*, Bucureşti, 1939, p. 328.

Fig. 8. — Biserica din Giuleşti. Picturi. Distribuţia scenelor.

BISERICA DIN SAT ŞUGATAG

Biserica de lemn este aşezată pe un soclu de bârne.

Numai la cele patru colţuri şi la jumătatea părţilor laterale se sprijină pe câte-o piatră.

Soclul este alcătuit din o bârnă lată de aproape un metru, groasă de treizeci de centimetri şi lungă de unsprezece metri.

Pereţii laterali sunt formaţi din patru bârne ca şi la Giuleşti, de aceeaşi lungime, mai înguste însă şi groase ca de cincisprezece centimetri. (Fig. 9).

Lumina pătrunde în biserică prin cele zece ferestre mici: cinci la naos, cinci la altar, pe deasupra cărora trece un brâu de lemn în formă de funie împletită. Deasupra brâului sunt capetele profilate ale grinzilor care leagă transversal pereţii bisericii. La punctul de încheiere dintre naos şi altar, capetele grinzilor se taie perpendicular; în cele trei colţuri ale altarului aceste încheieturi formează un unghiu obtus dând forma unui fluture cu aripile deschise. Capetele grinzilor, descrescând, dau şase şi şeapte colţi. Deschiderea aceasta a capetelor grinzilor se numeşte *coada rândunicii.*

Acoperişul, în etaje, înfăţişează în partea inferioară o ştraşină care ocroteşte pereţii exteriori. Ea trece spre altar şi se îmbină cu acoperişul acestuia, care formează o unitate deosebită ca la mai toate bisericile de lemn din Ardeal şi Maramureş, *sub influenţa acoperişurilor bisericilor de zid şi amintind factura gotică a acestor acoperişuri soluţionate fericit de meşterii români din sate.* (Fig. 10).

Deasupra streașinei, în exterior, pereții de bârne se înalță drept, iar acoperișul propriu zis, acoperișul bisericii coboară în pantă repede, terminându-se cu o streașină mică. În partea din față acoperișul este tăiat brusc de un pătrat prin care țâșnește, sveltă, turla de formă pătrată, împodobită cu un balconaș scund, sprijinit pe patrusprezece colonete. Un coif înalt și ascuțit, acoperit cu tablă, se înalță peste balconașul scund.

Între cele două streșini, descrise mai sus, pereții de bârne sunt împodobiți printr'un brâu de lemn, un profil realizat din bucăți de lemn tăiate. Profilurile bârnelor seamănă cu cele dela Giulești.

Ușa de intrare este încadrată de un prag de formă pătrată. Ușorii și frontonul înfățișează, în relief, un cadru în forma unei funii împletite, închizând un alt cadru, tot în relief, cu ornamente crestate în cruce. Marginea dinlăuntru este împodobită tot cu asemenea crestături în cruce.

Se poate stabili o apropiere între profilul cadrelor de lemn al ușilor dela aceste biserici și profilul cadrelor de piatră de origină gotică.

Fig. 9. — Biserica din Sat-Șugatag. Vedere din spre Vest.

Hramul bisericii este cuvioasa Paraschiva.

Pronaosul este de formă dreptunghiulară, se desparte de naos prin scânduri de bârne, având în axa principală ușa de intrare de aceleași dimensiuni ca și cea din față.

Fig. 10. — Biserica din Sat-Șugatag. Vedere dinspre altar.

Naosul are forma aproape pătrată. Cam dela înălțimea marginei de jos a streașinei, prezintă un intrând de unde încep bolțile de formă cilindrică. Cândva i s'a adăugit un cafas. (Pl. II).

Tâmpla e de lemn, n'are uși laterale, iar ușile împărătești sunt sculptate à jour.

Altarul e de forma unui poligon neregulat: cu trei laturi mai mici spre Est, două mai lungi formând pereții laterali de Nord și de Sud, iar a șasea, care încheie poligonul, este însăși tâmpla bisericii. Ar părea un exagon înscris într'un semicerc a cărui coardă — diametrul unui cerc — ar fi latura tâmplei.

Pictura. În pronaos a fost ștearsă, în naos este întunecată. Abia dacă pe latura de Nord se poate distinge chipul unui om care doarme, poate Iacob.

O altă scenă pare că reprezintă alungarea unui tânăr de către părintele său. În dosul lui o femeie plânge, un bărbat încearcă a o liniști. În sfârșit pe acelaș perete se distinge chipul lui Isus care se roagă.

Pe latura de Sud se deosebește lupta între doi. Este desigur scena, foarte răspândită în Maramureș, în care Nestor birue

pe luptătorul păgân Lie. *Cum vom avea prilejul a arăta la descrierea picturii din Rozavlea, scena aceasta ia un caracter simbolic național, când în locul lui Lie păgânul apare un militar ungur, iar în locul lui*

ALTAR

1	2	3	4	5	6	7	8	9

1 Metodie Patriarh, 2 Serghie Patriarh, 3 Alexandrie Patriarh, 4 Strugure
5 Antonie Patriarh, 6 Ioan Patriarh, 7 Sf. Atanasie, 8 Sf. Chiril,
9 Sf. Spiridon

Fig. 11. — Biserica din Sat-Șugatag. Picturi din altar. Distribuția scenelor.

Nestor un Românaș modest din părțile locului.

Scenele din altar, începând dela *proscomidie*, de pe laturea de Nord desfășurate, înfățișează următoarele: 1. Metodie patriarh, 2. Serghie patriarh, 3. Alexandrie patriarh, 4. Scena cu strugurele aninat de coarda ce iese din coasta lui Iisus, foarte răspândită în cuprinsul Ardealului și Maramureșului, 5. Antonie patriarh, 6. Ioan patriarh, 7. Sf. Atanasie, 8. Sf. Chiril, 9. Sf. Spiridon. (Fig. 11).

Însemnări pe icoane:

Pe icoana hramului, *Cuvioasa Paraschiva* se citește numele: *Vișovan Gheorghie*[1] și anul ҂аѱпе (1785).

Pe icoana Sf. Nicolae: Брата Григоріе орѣ лаѕние... ҂аѱпе (1785).

S'ar putea deduce că anul fundării bisericii, după datele aflate pe icoane, este 1785. Ca alcătuire ea poate data și din 1642 și poate ca fundație să fie dela 1439, de când datează parohia, fiindcă satul e amintit în 1360 ca donațiune a lui Dragoș[2]. Totuși « pe perete în biserica femeilor, de-a dreapta e săpat: *de popa Ioan :1753 miseț(a)Aprilie 25* », iar pe clopotul cel mare: вѣ лѣто ѿт рождества хва 1695 » ѿт шѕгѣтѣг[3].

Actuala biserica datează din 1753, socotind că durata lemnului este mai limitată decât a altor materiale, celelalte date fiind în legătură cu obiectele pe care sunt însemnate.

O inscripție de pe ușorul din dreapta amintește pe « *Falunevici Vasile zugravu, în anul 1812, Iulie 29* ».

Un număr de cărți cu însemnări de caracter local, din București, Iași, Râmnic, Blaj[1], arată răspândirea cărții românești, în toate ținuturile locuite de Români, în ciuda tuturor granițelor.

BISERICA DIN HĂRNICEȘTI

Este acoperită cu șindrilă și spre deosebire de altele, turla cade pe mijlocul naosului, de oarece biserica a fost lungită acum treizeci de ani în urmă. (Fig. 12).

Fig. 12. — Biserica din Hărnicești. Latura de Nord.

Baza turlei este un pătrat, ca și a celor descrise până acum și ca a mai tuturor bisericilor maramureșene, este de lemn. Un balconaș mic, sprijinit pe treisprezece co-

[1] Numele de Vișovan este foarte răspândit aici, fiind trecut și pe piatra care amintește pe cei morți în război.
[2] I. Dermer și Ioan Marin, *Maramureșul românesc*, București, p. 113.
[3] Ioan Bârlea, *o. c.*, p. 177.

[1] *Ibid.*, pp. 176—177.

loane, susține un coif ascuțit, de forma unei prisme poligonale.

Pridvorul deschis se întinde pe toată laturea sudică până în dreptul despărțiturii dela altar. (Fig. 13).

Laturea de Vest este închisă cu bârne. Streașina amintește pe cea dela Șugatag de pe laturile de Vest și de Nord, căci pe laturea de Sud acoperișul se prelungește și peste pridvor. Panta dinspre Vest cade aproape perpendicular pe peretele de scânduri care închide biserica în această parte. (Fig. 14). La colțuri apare coada de rândunică iar capetele grinzilor transversale, arată un profil frumos.

Pronaosul larg și podit înfățișează un cadru sculptat, în formă de funie și un ornament spre interior. Pe cealaltă parte apar niște rozete.

Naosul are forma dreptunghiulară, având o intrare spre Sud cu o ușă simplă, cu cadru simplu. Este podit până spre altar.

Bolta este de formă cilindrică.

Altarul. Ceva mai scund are cam aceeași formă ca cel dela Sat Șugatag. (Pl. III).

Ușile altarului sunt sculptate à jour, cu sfinți în medalioane.

Pictura. Pe ușa dintre pronaos și naos stau zugrăviți Sf. Petru și Pavel.

Fig. 13. — Biserica din Hărnicești. Latura de Sud.

Însemnări. Pe o icoană din pronaos se poate desluși inscripția: † рок бжегѡ ҂аѰкн мцꙗ апрлꙗ днꙗ кı adică «*Anul Domnului 1827, luna Aprilie, zile 12*».

Satul împreună cu altele, făcea parte din domeniile lui Dragoș, pela 1360 [1].

O însemnare de pe un manuscris rusesc rupt, întărește data de 1728 arătată de icoană, ca dată a ridicării sau zugrăvirii bisericii actuale: «*anume Tepicu dela Hărnicești, la hramul Svăntei Naștere Precisti precum carte al noastra (sic) și am fost eu popa Simionu și Matei cîrznicu am ostenitu și am îndemnat satul de am tocmit, D(u)mnezeu să aibă știre. Vleat 7236, anu Domnului 1728. Pop(a) Merentie de la Călinești, legător de cărți*» [1].

Fig. 14. — Biserica din Hărnicești. Vedere laterală.

O altă însemnare pe un mineiu slavon, manuscript, confirmă data de mai sus, când e vorba de plata meșterului: «*am ostenit eu popa Simion cel de sus . . . cârstnic de am ostenitu, de am umblatu pre la săteni, de am plătit meșterului; vleat 7236, anul D(o)mnului 1728 Ian(uarie) 14*» [2].

Dat fiind că la lucrul lemnului se pricep mai toți locuitorii din regiunile păduroase cred că meșterul de care e vorba este zugravul icoanelor și poate al bisericii.

Hramul este Nașterea Precestii, precum arată toate însemnările vechi. Alte însemnări pe cărți dăruite bisericii din Hărnicești arată date ca 1665, 1706 [3], 1707 [4], 1768 [5] și se pot găsi în lucrarea părintelui I. Bârlea.

BISERICA DIN DESEȘTI

Acoperișul de șindrilă are forma celui dela Sat Șugatag.

Turla, cu baza un pătrat, are balconul mai scund cu același număr de coloane.

---

[1] I. Dermer și Ioan Marin, o. c., p. 123.

---

[1] I. Bârlea, o. c., p. 112.
[2] *Ibid.*, p. 115.
[3] *Ibid.*, p. 114.
[4] *Ibid.*, p. 113.
[5] *Ibid.*, p. 116.

Coiful ascuțit este acoperit cu tablă ca cel dela Hărnicești. (Fig. 15).

Profilul grinzilor e mai simplu. *Cadrul* sculptat al ușii amintește pe cel dela Sat

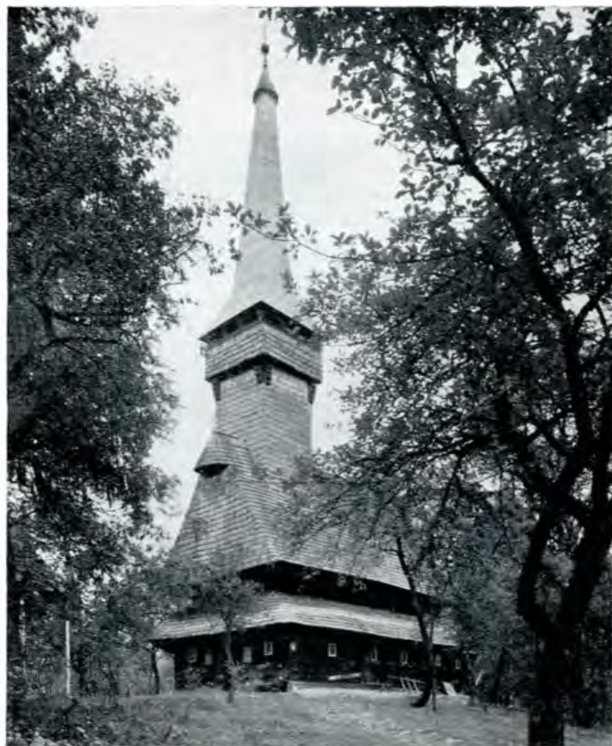

Fig. 15. — Biserica din Desești. Vedere.

Șugatag. O prispă de piatră întovărășește soclul. Lipsește brâul inferior, în forma funiei împletite, găsim în schimb *brâul de sus*, dintre acoperișul cel mare și dintre streașina din jurul acestuia.

Coama acoperișului se termină spre Est și Vest ca și aceea a altarului și ca foarte multe coame din Maramureș, printr'o ieșitură în forma unei jumătăți de con. Ea amintește coiful bisericii. Privită de jos baza acestei forme geometrice pare o visieră.

Pronaosul, de formă dreptunghiulară, este podit. *Naosul* are forma dreptunghiulară, iar *altarul* este mai proporționat decât al bisericilor dela Hărnicești și Sat Șugatag. (Pl. IV).

Zugrăvelile sunt lucrate pe pânză aplicată pe lemn.

Judecata din urmă. Latura de Est înfățișează pe Isus între Apostoli, apoi Adam și Eva. (Fig. 16).

Iadul. Pe latura de Sud, îngerul cu trâmbița, chiamă la judecata din urmă.

Moise, îmbrăcat în pantaloni albi, largi, de tăietură maramureșană, urmat de Jidovi și Turci, apoi un grup fără nume (Tătari sau Unguri) întregesc panoul, iar pe latura de Vest altă grupă, *Frâncii*. (Fig. 17).

Pilda celor zece fecioare apare pe aceeași lature de Vest: Cele cinci înțelepte sus, cele cinci nebune jos; Isus ține de mână o fecioară.

Lângă ușă, *Samson* «*tarele*», cum e numit pe aici, o altă scenă, alături, ni-l prezintă călare pe leu. Spre colț proorocul Avacum, iar sus un grup. (Fig. 18).

Raiul este desfășurat pe latura nordică. În registrul superior preacuvioșii, mucenicii, împărații — desigur creștini — «patriarșii» (sic) și îngerul. În registrul inferior zugravul a căutat să redea chipurile proorocilor înfățișate cu filactere și cu inscripții ce cuprind versete din imnul *acatist*, precum urmează:

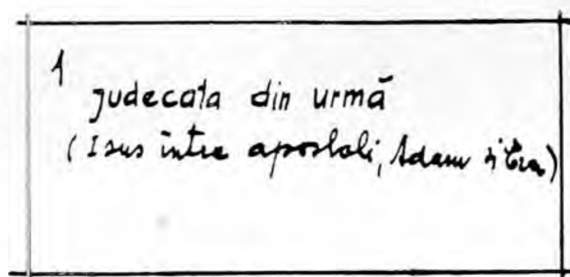

Fig. 16. — Biserica din Desești. Picturi în pronaos.

Proorocul *Solomon* cu inscripția pe filacteră: «*Bucură-te Sfânta Sfintelor*».

Proorocul *Ezechil* cu inscripția pe filacteră: «*Bucură-te ușa cerului*».

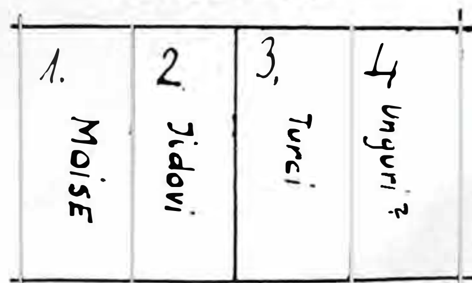

Fig. 17. — Biserica din Desești. Picturi in pronaos.

Proorocul *Aron* cu inscripția pe filacteră: «*Bucură-te toiagul cel odrăslit*».

Proorocul *Ieremia* cu inscripția pe filacteră: «*Bucură-te izvorul vieții*».

Proorocul Ghedeon cu inscripția pe filacteră: « *Bucură-te roua de pre lână* ».

Proorocul *David* cu inscripția pe filacteră: « *Bucură-te ladă poleită cu Duh Sfânt* ».

Proorocul *Isaia* cu inscripția pe filacteră: « *Bucură-te Dumnezeescu cărbune* ».

Pe plafonul pronasului sunt zugrăviți: *proorocul Daniil, mucenica Iuliana, sf. Sofia* și *mucenica Varvara.* (Fig. 20).

O inscripție zugrăvită pe grinda de Sud cuprinde: ҂аѱп [1]. « *Au plătit această tindă de o au zugrăvit jupânesele satului* » аз pisah (am scris eu) *Radu Munteanu, zugrav* » [2].

Zugrăvelile din naos, împărțite în cinci registre, cuprind scene din Noul și Vechiul Testament, alese după cum a socotit mai bine zugravul popular. Numai acelea care privesc vieața lui Iisus și Facerea lumii prezintă oarecare continuitate.

Între registre sunt zugrăvite benzi în semicerc, umplute cu flori. Lângă altar un ornament în spirală.

Inscripțiile care însoțesc scenele sunt culese, ca și la alte biserici de pe aici, din texte religioase [3]. (Fig. 21).

În registrul al doilea, din fig. 21, nr. 16, inscripția care însoțește scena are cuprinsul

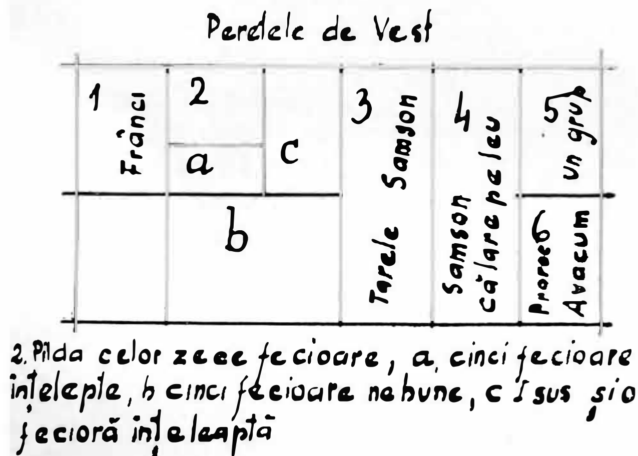

Fig. 18. — Biserica din Desești. Picturi în pronaos.

acesta: « *Sfat făcând arhiereii să răst(ignească) pre H(risto)s* ». Tot acolo la nr. 22: « *Bătut-au pre Hs. la stâlp* », la nr. 23. « *Cina lui Hristos cu ucenicii* », la nr. 24: « *Hristos au spălat picioarele ucenicilor* »; la nr. 25: « *Rugăciunea lui Hs. în grădină* »; la nr. 26: « *Sărutarea Iudei cea vicleană* » (sic.).

Peretele de Nord

1 Arca cuvioșii	2 Mucenici	3 Împărații	4 Patriarhii	5 Îngerul		
6 Proroc Solomon	7 Pr. Ezechil	8 Pr. Aron	9 Pr. Eremia	10 Pr. Gedeon	11 Pr. David	12 Pr. Esaia

Fig. 19. — Biserica din Desești. Scene murale.

În registrul V: nr. 34: « *Tatăl au zidit pre Adam* », nr. 33: « *Șarpele au înșelat pre Eva* »; nr. 19: « *Un om coborându-se din Ierusalim în Ierihon au căzut în tâlhari*

Pronaos plafon

Nord	1 Prorocul Danil	2 Mucenica Iuliana	3. Sfânta Sofia	4 Mucenica Varvara	Sud

Fig. 20. — Biserica din Desești. Picturi.

și bătându-l l-au lăsat gol și abia viu. Samariteanu l-au pus pre dobitocu său și l-au dus la gazdă ». (Nr. 20).

O grindă longitudinală închide bolțile naosului. Pe bolți patru îngeri de o parte și de alta a grinzii. De un arc de lemn atârnă policandrul. Iisus pantocrator pe bolți și Maica Domnului. (Fig. 22).

Peretele de Nord, registrul I-iu: (1) « *Iudita au tăiat capul lui Olofern* »; (2) « *Mucenicu Ignatie* »; (3) « *Mucenicu Hristofor* »; (4) *Vameșu și fareseu* »; (5) « *Nistor au biruit pre Lie* »; (6) « *Dimitrie au blagoslovit pre Nistor* ».

Registrul al II-lea: (8) « *Pironit-au pre Hs. pre cruce Jidovii pentru ertarea păcatelor noastre* ».

Registrul al III-lea: (10) « *Dus-au pre Hs. înaintea lui Pilat* »; (11) « *Dus-au pre Hs. la Ana* »; (12) « *Dus-au pre Hs. la Caiafa* »; (13) « *Dus-au pre Hs. la Irod* ».

Registrul al IV-lea: (14) « *Proorocu Natan au certat pre David* »; (16) « *Sfântu*

[1] 1780.

[2] Conf. și I. Bárlea, *o. c.*, p. 91.

[3] Transcrierea in tuș a numelor de sfinți a dat loc la unele greșeli care se îndreaptă precum urmează: nr. 25, « Rugăciunea din Grădina Ghetsemani », reg. I, nr. 4, Teodor Stratilat. Curios numele Muchie dela nr. 15. În reg. V, nr. 33: « Șarpele amăgitor », 34. « Izgonirea lui Adam ». În reg. I de pe păretele de Nord, nr. 1, « Iudita taie pe Holofern », nr. 3: « Hristofor »; nr. 6: « Sf. Dimitrie binecuvintează pe Nestor ».

NAOS

Peretele de Sud

Est — Vest

I	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15

II	16 Arhiereii fac sfat	17 Arhiereii stau la masă	18 Iuda aruncă banii	19 Iuda se spânzură	20 Patimile lui Isus	21 Patimile lui Isus	22 Patimile lui Isus

III	23 cina	24 Spălarea picioarelor	25 Rugăciunea din Ghetemanilor	26 Sărutarea lui Iuda
IV	27 Sf. Treime	28 Invierea lui Lazăr	29 Dumineca Samarinencii	30 Dumineca Tomii
V	31 Zidirea lui Adam	32 Zidirea Evei	33 Sarpele amăgilor	34 Izgonire lui Adam

1. David plânge capul lui Abesalon, 2 Sfinti 3. Teodor Tiron, 4 Teodor Stratulat, 5 Gheorghe, 6 Platon 7. Gohdelae, 8 Dumitrie, 9 Trifon, 10 Procopie, 11 Pantelimon, 12 Anechit, 13. Felelei, 14 Deomid 15. Muchie

Fig. 21. — Biserica din Deseşti. Zugrăveli în naos.

Nicolae au izbăvit de moarte pre cei trei voevozi »; (17) « *Sfinții cei fără de arginți Cozma și Damian* ». (Fig. 23).

Cafasul. Pe peretele despărțitor dintre naos și pronaos este zugrăvit un arbore genealogic al patriarhilor, având sus inscripția:

« *Patriarșii din vița lui Avram* ». În stânga arborelui, Avraam este înfățișat în genunchi, de o parte și alta a copacului câte trei patriarhi, în vârfurile ramurilor alți câte trei patriarhi, iar deasupra Sf. Duh în chip de porumbel.

Pe același perete, dedesuptul cafasului, un număr de sfinți notați I—X. Pe dosul ușii Sf. Petru și Pavel (VII), iar spre latura de Nord « *David au biruit pre Goliat* », scenă de luptă ca și aceea a lui Samson cu leul și a lui Nestor cu Lie. (Fig. 24).

Tâmpla de lemn formează un părete care închide până sus la bolți, altarul, despărțindu-l de naos care ia forma unui semicilindru.

Ușile împărătești sunt lucrate à jour. Deasupra ușilor și icoanelor împărătești o bârnă de stejar leagă păreții laterali, având zugrăvită inscripția:

« *Anu Domnului 1780. Acestu sfentu fruntal l-au plătit popa Antonie* [1] *și jupâneasa dumisale Mărie, feciorii lor Ștefan și cu părinții lor* [1] *pentru pomina lor în veci de veci amin . . .* [2] *florinți* ».

Hramul bisericii din Desești este *Cuvioasa Paraschiva.*

Icoanele. Mai toate sunt dela sfârșitul secolului al XVIII-lea.

1. Una înfățișează Pogorîrea Duhului Sfânt, în partea superioară, iar în partea de jos « *Kosmos* » (lumea).

2. Icoana cu subiectul *Schimbarea la față* are o însemnare în partea stângă, jos: « *Pop Chiril* » 1797.

Boltile Naosului

1 Maica Domnului	2 Isus

Fig. 22. — Biserica din Deseşti. Picturi pe bolţi.

3. O alta înfățișează *Învierea*, în partea superioară și *Pogorârea la Iad*, în partea de jos.

4. Icoana *Botezul Domnului* cu inscripția: « *1797 Drăguș Todor* ».

5. Sf. Gheorghe, îmbrăcat în zale, călare pe cal, ucide balaurul, mantia sfântului e de coloare roșie, subt ea o tunică de zale mărunte, cu o cruce de coloare verde.

6. *Sf. Nichita bate pe diavol.* În partea stângă un împărat, lângă el inscripția: « *Maximian împăratul pă demon au mânat la sfântul Nichita în temniță și Nechita au pus mâna pe el și au bătut* » [3].

7. Icoana unui Arhanghel.

---

[1] I. Bârlea, *o. c.*, p. 91, citeşte Pop Eanoş Părşinar.

[1] *Ibid.*, Pop, Grigore, Arsene.
[2] *Ibid.*, luna lui Ianuarie, 7 zile, de 35 de florinţi.
[3] Conf. I. Bârlea, *o. c.*, p. 90.

Peretele de Nord

V	18 Uciderea lui Avel	19 Pilda samariteanului	20 milostiv			
IV	14 Prorocul Natan ceartă pe David	15 Sodoma și Gomora	16 Sf. Nicolae izbăvește pe cei 3 tineri	17 Sfinții Cosma și Damian		
Vest III	10 Isus înaintea lui Pilat	11 Isus la Ana	12 Isus la Caiafa	13 Isus la Irod		Est
II	7 șters	8 scene din viața lui Isus	9 șters			
I	1 Iudita taie pe Holifer	2 Mucenicul Ignatie	3 Mucenicul Hristofol	4 Vameșul și Fariseul	5 Nestor birue pe Lie	6 Dimitrie binecuv. pe Nestor

Fig. 23. — Biserica din Desești. Picturi în naos.

8. O icoană în cafas poartă inscripția: « *Pop Chiril 1787* ».

9. Icoana lui Iisus cu o inscripție în dreapta și alta în stânga. În dreapta « *1778, luna Mai 15 zile* » iar în stânga « *Această icoană au cumpărat-o popa Ioan și soția sa Pelaghia* ».

10. Icoana aceasta este împărțită în patru scene:

Zaharia	Elisabeta și o servitoare
Elisabeta cu Ioan. Un ostaș. Inscripție	Nașterea sfântului Ioan Botezătorul

Inscripția în versuri are cuprinsul următor:

« Irod împărat
« Pă H(risto)s tare s'a supărat
« Și tabăra au mânat
« Și cocoanele [1] au tăiat
« Și Elisabeta s'au speriat
« Și cu pruncul său Ion
« Păste deal au scăpat [2].

Mai jos, o altă inscripție arată pe cei care au cumpărat-o [3] « *Această sfântă icoană au cumpărat-o Dimitrie și soața sa Roman și Nastasia și*[1] *Grigorie și cu Pătric și Maria. Să fie pomană în veci de veci amin* ».

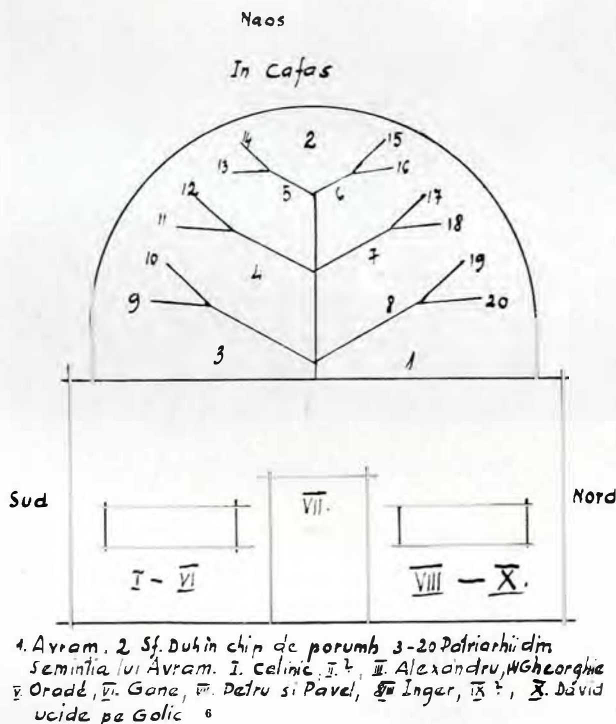

Fig. 24. — Biserica din Desești. Zugrăveli în cafas.

Zugravii de icoane amintiți: *Radu Muntean* și *Gheorghie* sunt trecuți și într'o inscripție din altar [2].

Alte însemnări pe cărți pot fi găsite în lucrarea părintelui Bârlea.

Biserica ar data prin urmare dintre anii 1777 și 1780, când s'a zugrăvit.

Satul Desești este amintit în anii 1360 și următorii ca făcând parte din domeniile lui Dragoș, alături de Slatina, Crăcești, Hărnicești și Sat-Șugutag [3] și altele care rămân apoi urmașilor săi.

Un act interesant dela începutul secolului al XVIII-lea, în legătură cu un împrumut de 12 florinți, pentru care se dă zălog un iobag, a fost publicat de N. Iorga [4].

Asupra ungurizării cu orice preț a acestor nume românești, expresia cea mai nimerită o dă tot N. Iorga în notele de călătorie, publicate în a doua ediție [5].

[1] Cocon, cocoană în Maramureș înseamnă copil, copilă.
[2] Intocmai cum scăpau localnicii din fața năvălitorilor.
[3] Conf. I. Bârlea, o. c., p. 90: *1777, luna lui Decembrie 4 zile*.

[1] *Ibid.*, Popa Dumitru, lipsește Grigorie.
[2] *Ibid.*, p. 90.
[3] Ioan Mihalyi de Apșa, *Diplome maramureșene din sec. XIV și XV*, Sighet, 1900, p. 37, nr. 19; p. 53, nr. 26; p. 61, nr. 32; p. 62, nr. 33; p. 96, nr. 55; p. 295, nr. 172; p. 332, nr. 193; p. 528, nr. 307; p. 543, nr. 317; p. 552, nr. 321.
[4] N. Iorga, *Studii și documente*, vol. XII, p. 233.
[5] N. Iorga, *Neamul românesc în Ardeal și Țara Ungurească la 1906*, București, 1939, p. 330.
[6] Denumirile scenelor le redăm în forma lor populară.

BISERICA DIN BUDEȘTI (JOSANI)

Pe valea râulețului Cosău, care se unește cu Mara spre Berlești, în mijlocul satului, pe un dâmb, se înalță sveltă biserica din Budești. (Fig. 25). Ca înfățișare generală ea amintește biserica din Apșa de Jos și pe cea din Saldoboș, pe marginea Tisei.

Acoperișul, în pantă repede, este etajat ca și la cele de până acum, prezentând, spre altar, o formă poliedrică, iar în față o pantă aproape perpendiculară, frântă spre poale și dând impresia unei viziere de coif.

Fig. 25. — Biserica din Budești (Josani). Vedere dinspre altar.

Turla este de formă pătrată, are un balconaș căptușit spre exterior cu scânduri, ale căror capete sfârșesc prin două șiruri de dinți, care dau impresia unui galon ajurat.

Coiful ascuțit, de forma unei piramide poliedrice, are marginile răsfrânte larg în afară, se sprijină pe patrusprezece colonete scurte, legate între ele prin arcuri de lemn. In cele patru colțuri se înalță, ca patru clopote, patru coifuri mici. (Fig. 26).

Biserica este de proporții mai mari decât cele din jur, este pardosită cu piatră și este împărțită în trei, având pronaos, naos și altar.

Pronaosul se desparte de naos printr'un grilaj prins de o serie de coloane.

Naosul are cafas, este boltit cilindric și este mai jos cu o treaptă decât altarul. (Pl. V).

Pictura este de aceiași factură naivă împărțită în registre și scene, printre care se desfășură ornamentul floral de același caracter popular.

Peretele de Vest al pronaosului cuprinde două registre cu scene din viața lui Isus, arătate de fig. 27, (1—5), iar altele înfățișază: Prinderea lui Isus (6), Ruga din Grădina Ghetsemani (7), Spălarea picioarelor (8), Cina (9).

Cina. Scena aceasta cuprinde, pe lângă elementele cunoscute, unele amănunte locale caracteristice.

La capătul mesei, doi apostoli țin într'o mână un pocal cu picior, iar în cealaltă un vas din care stau să toarne vin. Între ei un ghiveciu din care se înalță lujerul unei plante cu frunze și flori. (Fig. 28). Pe peretele de Nord urmează scenele arătate în fig. 29.

Pictura cuprinde un număr de scene care pot sta în legătură cu numele patronimic al locuitorilor și cu starea politică a vremurilor acelora, când numai în biserici puteau zugrăvi scene de luptă în care supt chipul lui Nestor, Lie întruchipat în Ungur, era biruit de cel dintâiu, cu înfățișare de Român.

Peretele de Sud cuprinde scenele următoare, începând dela Est: Sf. Ilie în trăsură cu patru cai, jos Elisei la Iordan; Sf. Dimitrie și Lupta lui Nestor cu Lie; Sf. Simion Stâlpnicul, Sf. Prooroc Ilie.

Peretele de Nord. Începând dinspre Vest, în registrul de sus o serie de scene, în legătură cu Facerea lumii, după scena Jertfei lui Avraam.

Facerea lui Adam și a Evei, Adam și Eva în Rai, Eva primește mărul din pom. Grădina Raiului cuprinde o mulțime de animale, pe care le vom găsi aidoma și în cealaltă biserică din Budești, în cea din Susani și anume: centaur, elefant, cal, cămilă, țap, bou, lup, vulpe, cerb, zebră și păsări ce aduc a animale, au însă aripi, cioc și creastă. Adam de o parte le dă nume.

În altar: Sf. Spiridon, Climent, papa dela Roma, Sf. Vasilie cel Mare, Sf. Grigorie, Sf. Ioan Zlataust, (Grigorie papa) dela Roma, Sf. Atanasie, Sf. Chiril, Sf. Ipolit, papa dela Roma, Sf. Leon papa dela Roma, diaconul Lavrentie și Ștefan arhidiaconul.

Deasupra acestui registru, Sfinții evangheliști în medalioane, Jertfa lui Avraam, Sf. Treime, în chipul celor trei îngeri, Sf. Ambrosie, Arătarea arhanghelului Gavriil lui Isus Navi, Gavriil vestind lui Zaharia, Sf. Evanghelist Ioan, Sf. Evanghelist Matei. Pe dosul tâmplei: Jertfa lui Ghedeon, Jerfta lui Ilie. Deasupra ușilor împărătești un personagiu înaripat, iar în stânga Ioan. Urmează o scenă de apocalips cu inscripția: «*Fața lui ca soarele*». Proorocul Aron, Aflarea capului Sf. Ioan. Pe bolțile altarului: *Sf. Treime*.

Altarul are forma unui poligon neregulat și este legat prin grinzi.

Tâmpla de lemn prezintă două uși împărătești și o singură ușa laterală. Icoanele, așezate în registre, cuprind apostolii și proorocii.

Inscripții. Spre Nord, pe tâmplă, inscripția zugrăvită are cuprinsul acesta: «*Din mila lui Dumnezeu și din darul Duhului Sfânt ne-am învrednicit de am înoit aceste icoane într'această biserică, în zilele acestor* oameni (sic): *Intie popa satului, Măriuca, popa Lup, Budu, Grigorie cârznic, Chindriș, Mihai, Măriucă, Costan, Budu, Matei, Bud, Ursul, Dunca, Palcu, Fer, Vasile. Anul de la H(risto)s 1762 Aprilie 28*» [1].

Pe dosul tâmplei: «*Tu ești preot în veac după rânduiala lui Melhisedec. Draguș Matei parohul*».

Fig. 26. — Biserica din Budești. Vedere.

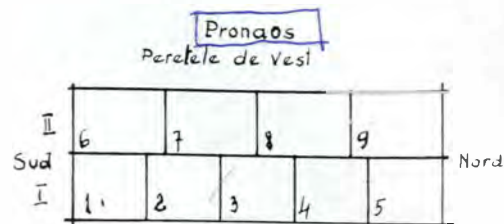
Pe spatele crucii din dosul Sfintei mese: «*Acest oltar cu icoana laolaltă pă prestol au plătit Draguș Mathei și cu soția sa Mariia și cu fiul său Ștefan să fie pomeană lor, în veci amin. Ani dela Hs. 1832. Au lucrat Opriș Ianos pictoru*» [2].

[1] Cf. și I. Bârlea, o. c., p. 59.
[2] *Ibid.*, p. 60.

După inscripția săpată deasupra ușii, biserica a fost ridicată în 1643 [1]. Aici se păstrează coiful și cămașa de zale a lui Pintea Viteazul [2]. O asemenea cămașe de zale a aceluiași haiduc de neam nobil din Budești [3], se află la Muzeul din Baia Sprie.

Actele vechi amintesc de o danie făcută la 1361 de Regele Ludovic lui Bud [4] şi altora, fiii lui Locovoi, a unei jumătăţi din ţinut [5].

La 1402 satul Budeşti împreună cu altele este atribuit « fiilor magistrului Drag: Sandrin şi Georgiu, lui Ladislau fiul lui Ioan Românul din Maramureş [6]. Fiul lui Bud, Vinč transcrie în 1404 donaţiunea din 1361 [7], iar în 1405, din ordinul Regelui Sigismund, sunt puşi în posesiune: « Vinč, Draguş, Sandor şi Bud din Coseni », pe moşiile Bărbeşti, Fereşti, Călineşti, Boloteşti, Budeşti, Vinceşti şi Văleni [8] ». Pentru această moştenire au fost şi neînţelegeri în decursul veacurilor al XV-lea şi al XVI-lea, dându-se pentru fiecare judecată în parte câte un act regal [9].

I. 1. Dumineca Samarinencei, 2 Isus la Ana, 3 Lepădarea lui Petru, 4. Isus la Caiafa, 5 ?

Fig. 27. — Biserica din Budeşti (Josani). Picturi.

BISERICA DIN BUDEȘTI (SUSANI)

Cea de a doua biserică din Budești diferă ca înfățișare de cea dintâi, fiind mai puțin sveltă, mai puțin proporționată, din pricina lungirii părții din față, iar turla prea scurtă în partea inferioară, în raport cu coiful. (Fig. 30, 31). Planul e cel obișnuit, cu adaosul prelungit al pronaosului. (Pl. XVIII).

Acoperișul inferior este mai pronunțat decât la altele, ferestrele lărgite la vremea când a fost lungită biserica, iar soclul e de bolovani de râu.

Pictura, de aceeași inspirație și factură populară, cuprinde un număr de scene cu caracter folcloric și se apropie de pictura celeilalte, descrise mai sus.

Atitudinea sfioasă, în fața lui Iisus, a celor doi apostoli și înfățișarea arhanghelului Gavriil care vestește « *fecioarei Mariei* », nașterea Mân-

Fig. 28. — Biserica din Budeşti. Cina cea de taină.

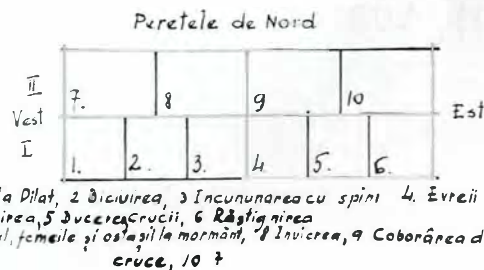

Fig. 29. — Biserica din Budeşti (Josani). Picturi.

[1] *Ibid.*, p. 60.
[2] *Ibid.*, p. 60 şi I. Dermer şi I. Marin, *o. c.*, p. 115.
[3] *Ibid.*, *l. c.*, p. 115.
[4] Dela el numele satului.
[5] Ioan Mihalyi, *o. c.*, pp. 50—51.
[6] *Ibid.*, p. 123.
[7] *Ibid.*, p. 129.
[8] *Ibid.*, p. 132.
[9] *Ibid.*, pp. 263, 321, 468, 501, 525, 555, 562, 603, 638.

tuitorului lumii ne arată pe zugravul sătesc.

Costumul personagiilor și aici și în mai toate picturile din Maramureș este costumul local: *o zeghe lungă aruncată pe umeri și pantalonii largi*. În unele cazuri, cum este acela al îngerului, vestmântul de supt zeghe este de tăietură bizantină. În mâini poartă nelipsita ramură înflorită. (Fig. 32).

Mai distinși ca înfățișare apar doi din cei trei îngeri care alcătuesc Sf. Treime, la masa lui Avraam, de supt stejarul Mamvri. (Fig. 33).

O serie de scene, în registre, ilustrează pictura altarului în care se cuprind patriarhii: *Ghermanos patriarhul, Sf. Serghie patriarhul, Sf. Sofronie patriarhul, Sf. Ioan arhiepiscopul, Sf. Grigorie patriarhul,* apoi *Sf. Malahia, Sf. Theodor.*

Dedesuptul acestora, scenele sunt însoțite de inscripții lămuritoare: «(Când s'au a)dunat *Onofrie cu Pahnotie în pustie*». Deschiderea unei ferestre mai mari a sacrificat o scenă. Urmează apoi «*Sf. Silvestru pat(riarh); Sf. Kirilo patriarh*»; *Is(us s'au arătat cu vestiminte rupte lui Petru patriarhu Alecsandrischie*». (Fig. 34, 35).

Tâmpla. Scenele pictate pe tâmplă sunt cele obișnuite.

Deasupra icoanelor împărătești, apostolii sunt grupați câte doi de o parte și alta a lui Iisus Pantocrator.

În registrul superior este zugrăvită Maica Domnului, tipul Protectoarei cu Iisus în medalion. De o parte și alta și tot în medalioane, împodobite cu frunze de stejar, câte doi prooroci.

Sus apare Scena Răstignirii: în mijloc Iisus pe cruce, de o parte și alta a capului soarele și luna, apoi jos, de o parte a crucii Maica Domnului, Maria și o altă femeie, iar de alta Sf. Ioan cel Jalnic și Longhin sutașul. Tâlharul de pe crucea din dreapta cu inscripția *Ghesta* își dă sufletul în mâinile îngerului care a scoborît lângă el. Cel din stânga poartă inscripția *Jima*. O încercare stângace de perspectivă a încercat-o pictorul, zugrăvind clădiri și turnuri. Tăietura costumelor femeilor nu se deosebește de aceea a bărbaților din care pricină pantalonii largi de femei, par niște șalvari. În dreapta scenei cu Răstignirea, *Coborîrea de pe Cruce* apare ca ceva lipsit de orice dramatism, ce de altfel și pandantul acesteea «*Punerea în mormânt*», în care zugravul n'a izbutit să redea tot tragicul situației. Aici *Iosif, Nicodim, Magdalena* și *Ioan* privesc resemnați trupul neînsuflețit al lui Iisus, împlinind mai mult un fel de ritual. Abia dacă Maica Domnului, prin gestul ridicării mâinilor spre tâmple redă ceva din tragedia momentului. Cosciugul este împodobit după moda locală. O friză lată, zugrăvită cu frunze și

Fig. 30. — Biserica din Budești (Susani). Vedere laterală.

flori, desparte scenele de mai sus de restul registrelor. (Fig. 36).

Scena spălării picioarelor înfățișează pe Iisus și pe apostolul Petru.

Rugăciunea din grădină însoțită de inscripția « *Rugă-se Isus în grădină* », este originală prin înfățișarea ei.

Fig. 31. — Biserica din Budești (Susani). Vedere.

Grădina cu câțiva pomi este despărțită de rest printr'un gard de ostrețe, dincolo de care trei apostoli dorm.

Îngerul apare într'un colț sus, iar în fața Mântuitorului: *o mână*, *crucea*, *piroanele*, *cleștele*, *sulița*, *biciul*, anunțând suferințele ce vor veni. (Fig. 37).

Judecarea lui Iisus și *Drumul crucii* sunt redate cu aceiași naivitate cunoscută în toată această zugrăveală. (Fig. 38 și 39).

Taina transformării vinului în însuși sângele Domnului este redată de scena în care Iisus stoarce într'un potir sângele din vița ce-i crește din coasta însulițată. Un înger ține potirul cu dreapta iar în stânga ține o filacteră cu inscripția: « *Răscumpăratu-ne-ai pre noi din blestemul legei cu scump sângele tău* ».

De o parte Maica Domnului, de cealaltă Sf. Ioan cel Jalnic, iar sus, Dumnezeu Tatăl și Duhul Sfânt în chipul porumbelului. (Fig. 40).

Scena aceasta s'a răspândit în toată Transilvania și în Maramureș și prin meșteri ardeleni a pătruns și dincoace de munți. Ea este în legătură cu legenda în care se povestește că soția lui Pilat, Procla, s'a dus la răstignirea lui Iisus, fără voia soțului ei. Fiind prea aproape de cruce sângele care a țâșnit din coasta lui Iisus i-a stropit haina cu care era îmbrăcată. Neizbutind s'o spele a îngropat-o supt un piersic de teama lui Pilat. Din această haină a ieșit vița de vie care a rodit și a făcut struguri din care se scoate vinul [1].

Facerea lumii. Scena aceasta care a preocupat și pe reprezentanții picturii populare înfățișează, în toată naivitatea crearea primilor oameni. Într'o grădină cu pomi pe o colină, care este în același timp malul unei ape, Dumnezeu Tatăl (бѡг ѡтєц) ține în brațe pe Adam și îl binecuvântează. Lângă Adam inscripția: « *Aliluia, Aliluia, Aliluia* ». De cealaltă parte a colinei, Adam, ceva mai mare, întinde mâna Evei care este adusă de Dumnezeu. Lângă el inscripția: « *O dulcele omule meu* ». Supt un copac, de pe celalt mal al râului, de care am vorbit, un copil cu brațele deschise. În apa râului pești, în văzduh păsări, pe o altă colină, un animal înaripat, iar în restul grădinii animale de tot felul: *cai, un licorn care se joacă cu un câine, un cerb,*

[1] N. Cartojan, *Iconografia populară românească, Vița de vie și Mântuitorul*, în *Artă și technică grafică*, Caetul Nr. 1, 1937, pp. 13—16.

un lup, o cămilă, un elefant cu inscripția ислонн, *o oaie, un leopard, un leu, un mistreț, un centaur cu un arc și o săgeată,* cel care apare în zodiacul zugrăvit la bisericile noastre, cu inscripția: исполнинъ толнитак.

Pentru a se despărți de lumea cealaltă, grădina raiului este înconjurată cu ziduri marcate cu turnuri de cetate. (Fig. 41).

Izgonirea din raiu. Dumnezeu Tatăl plutind în nori, înconjurat de heruvimi și serafimi purtând inscripția S.S.S. adică: Sfânt, Sfânt, Sfânt, binecuvântează cu ambele mâini. În dreapta Avel se roagă în genunchi. Deasupra capului său inscripția: « *Și (a) primit Domnul Dumnezeu ruga și darurile lui Avel* ».

In dos, Cain este nemulțumit că i s'au respins darurile.

In stânga Dumnezeu Tatăl, Adam și Eva plângând și îngerul care îi ia de mână spre a-i scoate afară din rai, alături scena cu șarpele care dă Evei mărul oprit.

Dedesuptul scenei în care Dumnezeu Tatăl binecuvintează și poartă în medalion pe Sf. Duh în chip de porumbel, inscripția:

Savaoth ispolni nebo i zemlu: adecă: « *Tatăl au făcut ceriul și lumea* ». *Și în cer îngeri și herovimi* (sic) *și sarafimi* (sic) *și alte podoabe în cer. Și au făcut omŭ pre Adamŭ și paseri și peștii și hiara* (sic) *și toată hrana a omului și în șese zile au zedit și a șaptea zii au o sființit* (sic) *și în ceriul s'au hodenit întru slavă în veci de veci amin* ».

În registrul de jos: Adam și Eva în apă până la brâu[1] plâng la ușile raiului, alături Adam sapă și Eva toarce; în scena a treia Cain ucide pe Avel.

Inscripții: 1. « *Și aŭ scos îngerul pe Adam și Eva afară* »[2].

2. « *Au zis Tatăl către Adam de amŭ mănâncă pita cu lucrul seu* » (sic) (glava 3).

3. Din pricina unui cuer de lemn inscripția în care este vorba de uciderea lui Avel apare incompletă . . . « *Și când au mers și au omorât Cain pe Avel* ».

Cain stă cu ciomagul asupra lui Avel care e trântit jos și care rostește cuvintele puse în inscripția de deasupra:

4. « *O dulcele fratele mieu(vă?)! Păntruce* (sic) *ai scos din trupul sufletul a mieu* ». (Fig. 42).

5. O inscripție care nu are loc deasupra

Fig. 32. — Biserica din Budești (Susani). Arhanghelul Gavriil.

scenei la care se referă, se întinde mai departe și cuprinde următoarele:

« *Porunci Dumnezeu îngerului său*
« *Să iasă Adam din raiu său,*
« *Că n'a ținut cuvântul mieu* ».
« *Și nu-i răbdai în raiu nici eu* ».

Încercări de a reda în versuri inscripții, vom mai întâlni la bisericile Maramureșului.

[1] N. Cartojan, Cărțile populare în literatura românească I. 1929 p. 50.

[2] Cu acel prilej Adam și Eva au intrat în apă spre a se pocăi.

Sculptura în lemn este de două feluri: țărănească și de caracter bisericesc; *țărănească* la cadrul ușii exterioare cu marginea o funie împletită, având un număr de cinci rosete pe frisa superioară: două sculptate linear, trei sculptate în formă de raze concentrice, iar restul ușilor sculptate linear, în două zone despărțite prin două medalioane în care sunt înscrise cruci sculptate. Zona superioară în care predomină ca element principal cercul, zona inferioară în care linia în zig-zag și derivatele sale geometrice, rombul, triunghiul țin locul întâiu. (Fig. 43).

Sculptura de al doilea fel, *de caracter bisericesc*, o reprezintă ușile împărătești

Fig. 33. — Biserica din Budești (Susani). Sf. Treime. Fragment.

cu ornamentul floral care încadrează cele patru figuri de evanghelişti în patru panouri, aşezate două câte două pe fiecare canat şi două medalioane în partea superioară, înfăţişând Buna Vestire. Spaţiul marginal, de lângă aceste medalioane, este întregit printr'o floare şi frunze pe un lujer. (Fig. 44).

Inscripţia din dosul tâmplei arată data când s'a zugrăvit altarul.

Satul se mai numia şi Vinţeşti, desigur după numele unui Vinţ mai vechi decât acel care, în anul 1404, transcrie donaţiunea din 1361 [1].

La 1619 se însemnă pe un manuscris Angheliot, cumpărat de Matsuţa Gavriil din Budeşti cu fiul său Taiul pentru cazul când acesta ar fi să se facă preot . . . « *iară să* [2] *nu va fi pentru* . . . ».

Fig. 34. — Biserica din Budeşti (Susani). Scene din altar.

Al doilea rând de uşi împărăteşti, care formează uşa de intrare din dreapta cu ornament floral zugrăvit, cuprinde figurile celor patru evanghelişti şi datează din secolul al XVII-lea, cum o arată figurile zugrăvite ale sfinţilor şi inscripţia care însoţeşte banda ornamentală dela mijlocul uşilor:

„Сии двєри кѹпи маришь васиа сожєною своєю и сочa свои ми за своє атѹщение грѣхо рлѡ ахки".

Adică:

Aceste uşi le-a cumpărat Mariş Vasile cu soţia sa şi cu fiii săi, pentru iertarea păcatelor sale; 1628. (Fig. 45).

Între cărţi o biblie dela Blaj, din 1795; un ceaslov de Rădăuţi, 1745. Pe ceaslovul acesta o însemnare din 1745 arată numele celor cari au contribuit la cumpărarea cărţii precum şi satele de unde sunt adică: « *toţi din Budeşti şi din Vinţeşti* ». Numele de Vinţ se moşteneşte în satul Vinţeşti, precum reiese dintr'o însemnare a lui Vinţu Vascu din 1766, pe o Evanghelie tipărită în Bucureşti la 1760 [3].

Numele zugravului ni-l arată inscripţia de pe iconostas. El este *Alexandru Ponchaschii* [4].

Ctitorii sunt arătaţi de aceiaşi inscripţie: *popa Ionaş cu a sa jupâneasă Jura Măricuţa*

[1] Ioan Mihalyi, o. c., p. 129.

[2] Intrebuinţarea lui *să* din latinescul *si*, cu înţelesul de *dacă*.

[3] I. Bârlea, o. c., p. 65.

[4] *Ibid.*, p. 66.

și feciorii lor Vasile și Toader și Grigore și fătuțe Ionă » precum și alții « *Bud Toader și Opriș Vârtic și Bata Ștefan* ».

Fig. 35. — Biserica din Budești (Susani). Scene din altar

Indemnați de popa Ionaș, ei au stăruit pentru *zidire* « *și s'au zidit* » biserica în 1760, când s'a și zugrăvit.

Satul este pomenit alături de altele care au intrat în stăpânirea fiilor voevodului Balc: Demetriu și Alexandru, fiilor magristratului Drag: Sandrin și Georgiu, lui Ladislau fiul lui Ioan Românul din Maramureș prin actul din 7 Aprilie 1402 [1] și în actele din 1405 [2], 1424 [3] și 1475, [4] când se introduc și alți copărtași ai acestor moșii și ai altora. În actul din 1475 apar două nume: « *Luca și Ioan numiți Pinte* ».

[1] I. Mihalyi, *o. c.*, p. 123.
[2] *Ibid.*, p. 135.
[3] *Ibid.*, p. 263.
[4] *Ibid.*, p. 525.

Fig. 36. — Biserica din Budeşti (Susani). Tâmpla.

Fig. 37. — Biserica din Budeşti (Susani). Spălarea picioarelor şi rugăciunea din Ghetsimani.

BISERICA DIN SÂRBI (JOSANI)

Înfățișarea bisericii din Sârbi este aceea a unei clădiri formate dintr'un corp de prismă asupra căreia acoperișul fațadei principale, un triunghiu aproape echilateral, cade ca o pălărie cu marginile mari și puțin aduse pentru a svârli departe apele ploilor ce curg din belșug în regiune. Coama acoperișului taie baza turlei, de forma unui pătrat, printr'un unghiu ascuțit ca o pană, cu ajutorul căreia se despică un trunchiu de lemn. (Fig. 46).

Turla răsare în față, ieșind din acoperișul de șindrilă în forma unui corp unghiular împodobit în partea de sus printr'un rând de șindrilă atârnând în forma unor zimți și acoperită de un coif ascuțit de forma unei piramide cu opt laturi care se răsfrâng, dând forma unei pălării cu marginile lăsate.

Fig. 38. — Biserica din Budești (Susani). Judecarea lui Iisus.

Fig. 39. — Biserica din Budești (Susani). Drumul crucii.

Coiful se sprijină pe nouă coloane scunde, legate între ele prin arcuri de lemn simple.

Pronaosul este îngust, *naosul* dreptunghiular, iar altarul ca de obicei, de formă poligonală. (Pl. XXI).

Laturile acoperișului au forma unor dreptunghiuri în pantă repede, cu marginea de jos răsfrântă în afară. (Fig. 47). Partea dinspre altar este alcătuită din trei fețe triunghiulare.

Corpul clădirii este alcătuit din bârne groase încheiate la colțuri în forma obișnuită, în coadă de rândunică foarte deschisă și bogată. (Fig. 48).

Un brâu în formă de funie împletită încinge biserica, de desuptul încheieturilor de grinzi de care am vorbit mai sus.

Pictura. S'a păstrat foarte bine în altar și la tâmplă. În altar sfinții mari ierarhi, în registrul întâiu, sunt despărțiți între ei

prin coloane în jurul cărora se împletește coarda de viță cu frunze, motiv foarte răspândit în aceste locuri. De sub capitelele coloanelor se desfac arcuri care trec pe deasupra capetelor sfinților legându-se de coloana alăturată. De o parte și de alta a capitelelor două flori par două rosete. Deasupra lor pe o bandă inscripții ca aceasta: « *Sfântul Nicolae* », « *Sfântul Ioan Zlataust* », « *Sfântul Domnul nostru Is. Hs.* ». Din coasta lui Iisus răsare o coardă de viță încărcată de struguri, se ridică pe deasupra brațelor crucii din spatele lui Iisus, pentruca să se îndoaie în cealaltă parte, unde Iisus stoarce struguri în potirul ținut de un înger, îmbrăcat în costum maramureșean. Deasupra inscripției acestei scene, o alta are cuprinsul următor: « *Ačastă* (sic) *altariu plateată* (sic) *doi boeră* (sic) ».

Deasupra acestora, în medalion: *Sf. evanghelist Ioan*, *Sf. apostol Iacov*, *Sf. evanghelist Matei*. Cei doi evangheliști țin în dreapta condeiul iar în stânga, în chip cu totul stângaciu, zugravul a încercat a reda o masă și o carte deschisă. (Fig. 49).

O altă ilustrație ne arată doi sfinți ale căror vestminte au tăietura hainelor maramureșene: *Sf. Grigorie Bogoslov*, *Sf. Ioan Zlataust*. (Fig. 50). Deasupra o inscripție din care fotografia nu poate da decât un fragment: « . . *cu soția Frasina* (sic) *pentru ertare păcatelor* ».

Deasupra medalioanelor descrise mai sus, îngenunchiați în nori, încinși la mijloc peste cămășile lor scurte, doi îngeri cu chipuri naive, purtând aripile desfăcute, au câte o trâmbiță ce pare mai mult bucium local. (Fig. 51).

Tâmpla. Este de remarcat că obiceiul de a grupa în jurul scenei centrale a fiecărei frize, restul scenelor tâmplei, era foarte răspândit în părțile Maramureșului în secolul al XVIII-lea, iar în secolul al XIX-lea, același obiceiu îl întâlnim dincoace de munți la biserici ca aceea a Schitului Crasna, la Mânăstirea Zamfira, la Scăeni, la episcopia Buzăului etc.

Primul registru al icoanelor împărătești cuprinde icoane din secolul al XIX-lea.

Cel de al doilea prezintă ca scenă centrală pe Iisus Pantocrator, având de o parte și alta pe Maica Domnului și pe Sf. Ioan, iar în colțurile de sus ale jețului arhieresc, doi îngeri. Grupați câte doi, de o parte și

Fig. 40. — Biserica din Budești (Susani). Iisus și vița de vie.

alta, spre Nord și Sud, sunt zugrăviți cei doisprezece apostoli.

Deasupra acestui registru urmează al treilea registru de medalioane. Scena centrală înfățișează pe Maica Domnului cu Iisus în medalion și cu inscripția din acatist: « *Bucură-te Maica lui Dumnezeu* ».

Banda pe care se află inscripția de mai sus cuprinde numele proorocilor, aflați în medalioanele de dedesupt, care dela Nord la Sud sunt: *Isaia și Zaharia*, *Iezechil și David*, *Iacov și Moisei* (sic) *Aron și Solomon*, *Ghedeon și Daniil*, *Ieremia și Avacum*.

Pe filacterele lor întâlnim câte-un verset din acatistul Maicii Domnului care începe cu: « *Bucură-te* » [1].

[1] Aceasta amintește pictura bisericii din Desești.

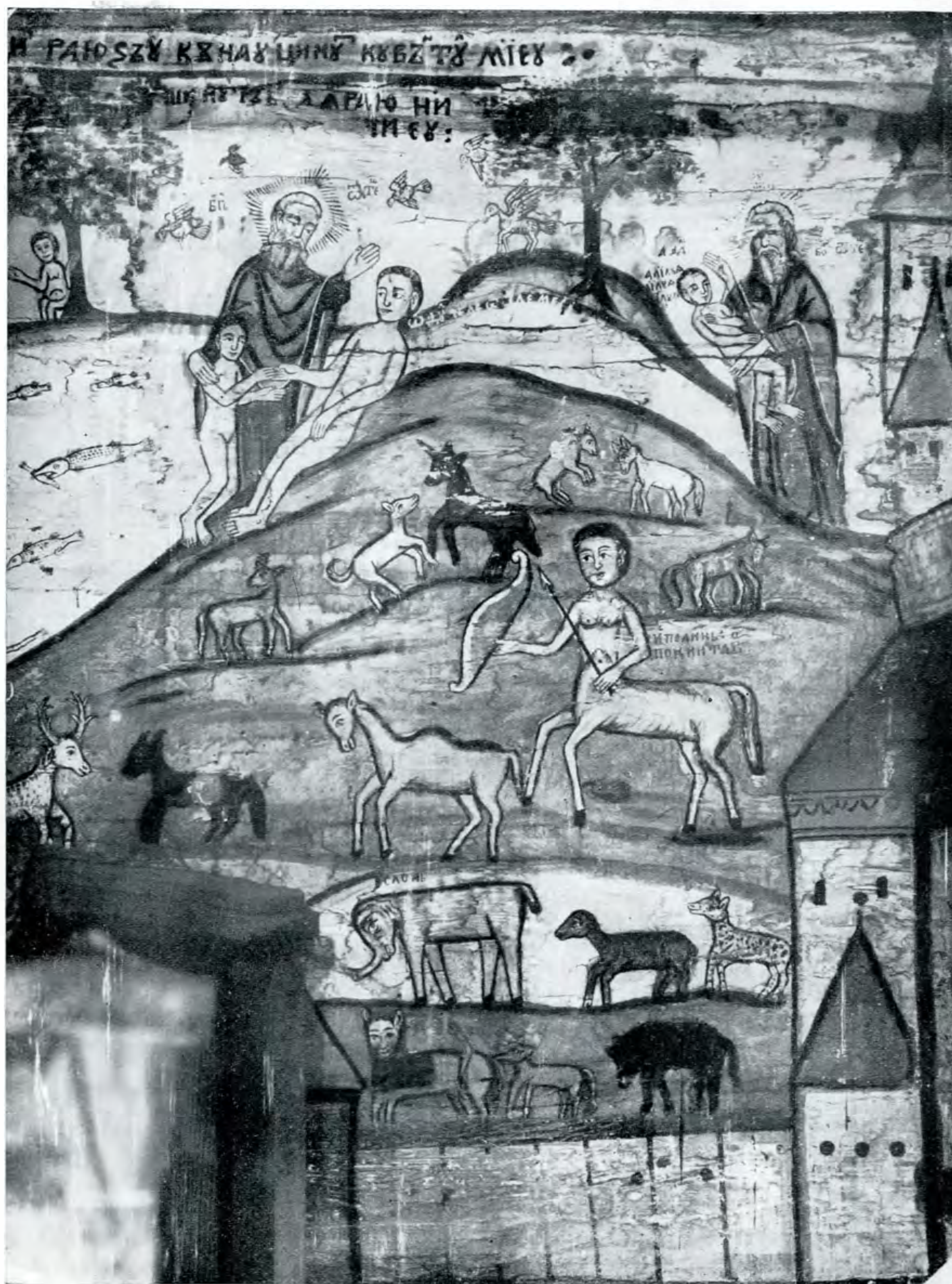

Fig. 41. — Biserica din Budeşti (Susani). Facerea lumii.

Scena centrală, ca şi cele din registrul inferior se desparte de rest prin două coloane împodobite cu coarde de viţă cu frunze, spre deosebire de ornamentaţia coloanelor care închid scena centrală cu Iisus Pantocrator, în care, pe lângă frunze, apare simbolic, strugurele. Ultimul registru cuprinde scena Răstignirii între doi tâlhari a lui Iisus Hristos, însoţită de Coborîrea de pe cruce şi de Punerea în mormânt.

În fund și în lături răsar siluetele turnurilor, ascuțite, după cum văzuse meșterul zugrav pe la cetățile din Ardeal, reprezentând cetatea Ierusalimului.

Și aici ca și în alte părți atitudinea personagiilor este convențională. Nimic din dramatismul momentului nu se cetește pe figurile celor din jurul tragediei lui Iisus.

Ca elemente deosebitoare, față de scenele similare din alte părți, găsim aici numele tâlharilor. Cel din dreapta, al cărui suflet îl ia un înger, se numește *Ghespta* [1] iar cel din stânga *Dejma* [2]. Sufletul îi va fi luat de diavolul negru care așteaptă în stânga lui, deasupra crucii.

Numele sutașului Longhin este dat sub forma *Logvină*.

În jurul mormântului sunt grupați: *Iosif*, *Maria*, *Maica Domnului*, *Ioan* și *Nicodim*, iar pe tronul ridicat, inscripția: « *iară în iad cu sufletul ca un Dumnezeu; în rai cu Tatăl și pre scaun erai H(ristoa)se cu Tatăl și cu Duhul* ».

Pe turnul din colț « *Toate plinindu-se cel nescris împrejur* ». (Fig. 52).

O pânză mare care înfățișează patimile lui Iisus, prin factura zugrăvelilor și ductul literelor inscripțiilor, arată proveniența obiectului. Pare a fi dela Muntele Athos, de pe la începutul secolului al XVIII-lea.

O alta arată pe Iisus într'un medalion, înconjurat de sfinți, stând în scaun de judecată și împărțind dreptatea.

Cumpăna dreptății își mișcă talerele în registrul de jos, cu nelipsiții diavoli și îngeri.

O scenă murală, un sfânt în slavă, izolat de orice mediu, înconjurat de aureola de raze dovedește totala naivitate a zugravului. (Fig. 53).

Icoana care înfățișează pe Iisus intrând în Ierusalim este tot așa de naivă ca și zugrăvelile pereților. Asinul are cap de miel, foarte asemănător cu al Sfântului Hristofor din bisericile noastre. Planul pe care merge este mai ridicat decât cel obișnuit pentru a arăta că înaintea lui Iisus s'au așternut covoare. Aduce mai mult cu un podeț decât cu ceea ce a vrut zugravul să arate. În poarta cetății un număr de chipuri

Fig. 42. — Biserica din Budești (Susani). Primii oameni.

[1] Tâlharul din stânga.
[2] Tâlharul din dreapta (Dizmos). Vezi și Ecat. Piscupescu, *Literatura slavă din Principatele Române în sec. al XV-lea*, București, 1939, p. 97.

Fig. 43. — Biserica din Budeşti (Susani). Uşa exterioară.

Fig. 44. — Biserica din Budeşti (Susani). Uşile împărăteşti.

naive având pălării cu blană pe margini, însă îmbrăcați în costume de tăietură maramureșeană, cași acela în care este îmbrăcat Iisus de altfel, stau să-l primească. Fondul deschis al icoanei este împodobit, după obiceiul local, cu mari frunze de stejar. Obiceiul acesta ca fondul să fie împodobit și cu desene era foarte răspândit în secolul al XVII-lea, în Rusia, de unde s'a importat și la noi, în vremea lui Matei Basarab. (Fig. 54).

BISERICA DIN SÂRBI (SUSANI)

A doua biserică din Sârbi are o înfățișare deosebită de cea descrisă mai sus. Acoperișul corpului principal e mai înalt și este însoțit de o streașină care se leagă de acoperișul mai scund al altarului și care pare a forma un acoperiș în etaje. (Pl. XX).

Turla de formă pătrată prezintă un balconaș scund, împodobit cu scândurele ale căror capete ferăstruite aduc a dantelă.

Coiful ascuțit se termină spre vârf cu o cruce de metal iar baza lui formează și o streașină îngustă care acoperă balconașul descris mai sus. (Fig. 55).

Privită din față biserica apare mult mai sveltă: un poliedru mai larg în partea inferioară este acoperit de prima streașină, iar al doilea poliedru, așezat deasupra celui dintâiu, este acoperit cu o prismă triunghiulară, care corespunde acoperișului principal.

Din vârful coamei care pare că o spintecă în partea de jos, răsare turla ascuțită. (Fig. 56).

Tâmpla bisericii e simplă ca împodobire. Spre deosebire de altele, în jurul scenelor centrale, în fiecare panou se întâlnește un singur personagiu sau un singur subiect.

Fig. 45. — Biserica din Budești (Susani). Ușile împărătești.

Toate scenele sunt încadrate în coloane simple având capitele sculptate. Sub crucea simplă și ea, de deasupra tâmplei, în locul căpățânei, meșterul a pus ochiul lui Dumnezeu. De o parte și alta un ornament vegetal sculptat à jour în formă de lujer,

înlocuește dragonii dela alte tâmple. (Fig. 57).

Fiecare icoană prezintă în partea superioară un ornament sculptat în lemn aplicat deasupra ramei. (Fig. 58).

Icoanele. Trei sunt mai deosebite: icoana Maicii Domnului, icoana Arhanghelului Mihail și icoana Sf. Paraschiva. Toate au ca subiect central unul din cele trei arătate mai sus, iar de o parte și alta, scene din vieața sfântului respectiv. Icoana Maicii Domnului este flancată de câte șase prooroci pe fiecare parte, având câteo filactură, după cum urmează:

Fig. 46. — Biserica din Sârbi (Josani). Vedere din spre altar.

Proorocul Moisi, împăratul David, proorocul Iezechil, proorocul Eremia, proorocul Daniil, în partea dreaptă a Maicii Domnului *Proorocul Aron, împăratul Solomon, proorocul Iacov, proorocul Ghedi(on), proorocul Zaharia, proorocul Avacum*, în stânga.

Maica Domnului stă într'un jeț având pe Iisus în stânga. Copilul sfânt binecuvântează. (Fig. 59).

Filacterele proorocilor cuprind, ca de obiceiu, inscripții cu versete din Acatistul Maicii Domnului.

Icoana arhanghelului Mihai prezintă chipul sfântului în atitudinea obișnuită, aceea fixată încă în veacul al V-lea: cu aripi, cu platoșă, ținând sabia în dreapta, ca o veșnică amenințare pentru cei ce ar intra necurați în biserică.

În jurul său, adică de o parte și de alta, opt scene care înfățișează câteva din faptele sfântului:

Scoaterea din raiu a primilor oameni, despărțirea de ei, lupta cu Iacob la râul Iaboc etc. (Fig. 60).

Icoana Cuvioasei Paraschiva. Pe fond deschis, împodobit cu ornamente de frunze se desenează chipul Sfintei Paraschiva purtând crucea în dreapta, în stânga o creangă de flori și având pe cap cunună dumnezeiască. În dreapta și în stânga, așezate simetric, apar câte trei scene. Începând din stânga scenele: « *S'au rugat în biserică* ». Sfânta se roagă în genunchi într'o biserică a cărei redare naivă arată calitatea zugravului.

A doua scenă arată milostenia sfintei: « *Au dat vestmântul la săracii* » (sic). A treia înfățișează plecarea sfintei în pustie: « *S'au băgat în pustie* ». Cununa muceniciei o primește în pustie dela îngerul Domnului: « *S'au arătat îngerul în pustie* ». Scena este în colțul din dreapta. Scena următoare cuprinde moartea sfintei: « *S'au pristăvitŭ Paraschiva* ».

Ultima arată găsirea moaștelor sfintei: « *S'au aflat trupul neputredŭ în groapă* ». Inscripția de jos arată pe cumpărătorii icoanei. (Fig. 61).

« *Această sfântă icoană au cumpărat Iosip, Ionaș și cu soța* (sic) *sa Pașca* (sic) *Porfira și Iosip Iacov și cu soțul dumnealor Văsălia Măricuța 1760*, ҂а.ѱ҃.ѯ. *luna Fevrarie*[1] (sic). (Fig. 61).

---

[1] 1760. Cu deosebiri de lectură la I. Bârlea, o. c., p. 186.

Însemnările de pe cărți și icoane arată că biserica datează cam din a doua jumătate a secolului XVIII-lea.

O pânză din biserică arată pe Iisus în slavă, zugrăvit în medalion și înconjurat de cetele îngerilor și ale sfinților.

O altă pânză arată un număr de scene din vieața lui Iisus. Ambele sunt de proveniență rusească.

Prin actul din 6 Noemvrie 1405, dat la Viesegrad, moşia Sârbi împreună cu altele: Bărbeşti, Fereşti, Călineşti, Boloteşti, Vinceşti, Văleni intră în stăpânirea lui Vinț, Dragoş, Sandor şi Bud din Coseu [1].

În stăpânirea părților de moşie din Sârbi se introduce, prin actul din 23 Mai 1470 Sandrin Balyn [2].

Fig. 48. — Biserica din Sârbi (Josani). Vedere din spre altar.

Fig. 47. — Biserica din Sârbi (Josani). Vedere.

Prin actul din 22 Mai 1475 se pomeneşte un număr de nobili români între cari Luca şi Ioan Pinte şi Lazăr din Budeşti, stăpâni ai moşiilor din Budeşti, Vinceşti şi Sârbi [3].

[1] I. Mihaly, o. c., p. 132.
[2] *Ibid.*, p. 501.
[3] *Ibid.*, p. 525.

După o năvală a lui Ştefan cel Mare în aceste părți, nobilii din părțile locului cer regelui ungur, Vladislav, să li se restitue munții a căror posesie fusese turburată [1].

BISERICA DIN FEREȘTI

Ca și cele de până aici, biserica din Ferești reprezintă tipul de biserică maramureșană. Privită dinspre altar, ea ni se înfățișează ca îmbrăcată de acoperiș. Acesta cade pe corpul bisericii aproape aidoma gubei mițoase pe care localnicii o poartă aruncată pe umeri. Capetele coamelor se termină cu câteun con iar coamele înșile par dinții unui ferestrău formați din vârfuri de lănci. Un alt element de împodobire îl alcătuesc cele trei șiruri de găurele date în scândurile balconașului scund de sub coiful turnului. (Fig. 62).

Însemnările de pe cărți arată legăturile cu Moldova, de un Maramureșean cumpără un catavasier « *anume (din) Ieaș (pe) bani moldovenești doi lei* » [2]. Și aici ca și în alte părți din Maramureș cărțile de ritual se aduc de peste tot locul românesc: dela București, Iași, Blaj, etc.

BISERICA DIN CORNEȘTI

Se înfățișează sveltă dar cu o turlă scundă spre deosebire de celelalte. (Pl. IX). Corpul turlei, peste care balconul apare

[1] *Ibid.*, p. 628.
[2] I. Bârlea, o. c., p. 101.

Fig. 49. — Biserica din Sârbi (Josani). Scene din altar.

prea mare, de abea se ridică deasupra coamei acoperișului. (Fig. 63).

Zugravul este un român, *Hodor Toader*, din Vișeul de Mijloc [1] și se pare că tot el lucrează un număr de icoane prin 1755 [2].

Aceasta arată și vremea ridicării bisericii din Cornești. Ca și alții, Hodor Toader zugrăvește naiv și decorează simplu spațiile dintre registre și dintre scene. Inscripțiile care însoțesc scenele redau texte din sfânta scriptură, mai ales din Evanghelie. Pilda celui dator zece mii de talanți este însoțită de o inscripție în care se reproduce o bună parte din textul evanghelic.

Scenele reproduse de noi înfățișează momente din vieața viitoare, din vieața lui Iisus și a Maicii Domnului, din viețile sfinților, precum și un fragment din Scena Judecății din urmă.

Toate sunt însoțite de inscripțiile respective.

Scena în care Maica Domnului vindecă mâinele unei femei punându-le la loc este inspirată din credința populară care povestește că bătrânul Crăciun a tăiat mâinele babei sale fiindcă a găzduit și i-a dat ajutor la naștere Sfintei Fecioare [3].

În registrul superior, din fig. 64, apar, amestecate cu cele care în alte locuri sunt trecute în rândul celor din Iad, grupele:

« *Impărații* », în costume de tăietură maramureșană și purtând coroane.

« *Impărătesele* », în haine bizantine, « *Vlădicii* » în vestimnte arhierești, « *Preuții* », în haine preoțești, cu capetele descoperite, spre deosebire de vlădici, cari poartă mitre; « *Cuvioșii* » în haine lungi maramureșene, având în jurul capetelor aureolă; « *Săhastrii* » (sic), cu păr și bărbi lungi, fără vestminte, cu aureolă; « *Călugării* », în vestminte cernite, având aureole în jurul capetelor; « *Călugărițăle* » (sic) în vestminte

Fig. 50. — Biserica din Sârbi (Josani).
Sfinții Grigore Bogoslav și Ioan Zlataust.

[1] I. Bârlea, *o. c.*, p. 80.
[2] *Ibid.*, p. 80.
[3] N. Cartojan, *Cărțile populare în literatura românească*. București, 1935, vol. II.

călugărești, având și aureole; « *Cuvioasele mueri* » și « *Drepții* » poartă aureole și vestminte de tăietură locală.

În registrul inferior ni se înfățișează Daniil adormit și păzit de lei în groapă, apoi scena în care cuviosul Zosima împărtășește pe sfânta Marina, având inscripția: « *Când au cuminecat Zosima pre Marina* ».

Fuga în Egipt din care lipsește servitorul, obișnuit în alte locuri, poartă inscripția « *Când au fugit Iosif cu Maria* în K(?) (Egh)ipet ».

Scena următoare, după cum am spus, este inspirată din credințele populare» *Când au pus Maica Precista mănurile . . .* Marii(?) *la loc* ». Urmează scena: «*Când au uns cu mir picioarele lui Hs.* », și se încheie cu aducerea la Iisus a femeiei păcătoase: «*Când au dus la Hristos pre muere* (sic) *ce* (sic) *prinsă în curvie*». (Fig. 64).

Fig. 52. — Biserica din Sârbi (Josani). Tâmpla.

Fig. 51. — Biserica din Sârbi (Josani). Picturi pe lemn.

În cealaltă lature o altă serie de grupuri; de data aceasta grupuri de necredincioși. Cele dintâi trei n'au inscripții, fiind șterse, a patra grupă o alcătuesc « *Turcii* », a cincea « *Tătarii* », a șasea « *Burcușii* » (sic) [1] a șaptea « *Armenii* ». La fiecare grupă zugravul a căutat să rezolve deosebirea între diverse nații prin introducerea unor elemente naive în îmbrăcăminte. Registrul se încheie cu pilda celor cinci fete înțelepte, îmbrăcate în costume naționale, purtând sălbi la gât, daruri în mâini și cununi pe cap.

Inscripția redă, în graiul locului, titlul scenei: « *Cele cinci fete înțelepte* ». În față Iisus ține, simbolic, de mână pe o altă din cele cinci fete înțelepte. Neavând loc și pentru celelalte cinci fete nebune, al căror număr e dat de litera E, spre deosebire de inscripția de mai sus, zugravul a așezat această scenă dedesubtul celeilalte, la capătul registrului al doilea. Acesta începe cu ispitirea lui Iisus de către diavol, având inscripția: « *Când au ispitit diavolul pre Hs* »., apoi urmează « *Sfântul mucenic Hristofor* » cu cap de câne, desculț, în costum de călugăr apusean, încins peste mijloc și purtând un toiag înfrunzit. Maria se roagă în genunchi, « *Când s'au rugat Maria* (sic) *în muntele măslinilor* » (sic). În aceeași atitudine se roagă Ana, în scena următoare, în care apare și un înger plutind pe nori. Scena este însoțită de inscripția: « *Când s'au rugat Ana în grădină* ». Înainte de scena cu cele cinci fete nebune,

[1] Burcuş înseamnă câine ciobănesc. S'ar putea face o apropiere între acest nume şi acela de Căpcâni.

apare scena întâlnirii dintre Sf. Fecioară și Elisabeta, având inscripția: « *Când s'au întâmpinat Marie cu Elisafta* » (sic).

Decorația de sub cel de al doilea registru destul de naivă, este o floare deschisă, stilizată, printre care apar fragmente de lujere. (Fig. 65).

Fig. 53. — Biserica din Sârbi (Josani). Icoana lui Iisus.

O icoană înfățișând Adormirea Maicii Domnului, în care Iisus poartă în jurul aureolei un număr de raze, prezintă, ca decorație, frunze de stejar bine stilizate. În cele două colțuri de sus, două turnuri vor să arate interiorul iar în dosul celui din dreapta, un turn mai subțire și mai înalt, vrând să marcheze depărtarea până la zidul înconjurător al casei sau al cetății. (Fig. 66).

O a doua icoană, mult mai nouă, ni-l arată pe Iisus Emanuil, purtând pe umeri o zeghe de tăietură maramureșeană. (Fig. 67).

În altar, despărțiți prin coloane, în jurul cărora se încolăcesc înfrunzite coarde de viță, de care atârnă ciorchini de struguri, apar sfinți ca: *Ambrosie*, *Antipa*, *Silvestru*, *Nicolae*.

Păstrând într'o măsură oarecare liniile și proporțiile vechii biserici, în satul Cornești s'a mai ridicat o biserică nouă, de lemn, a cărei turlă prea scundă contrastează cu vechile turle și al cărui acoperiș nu se distinge prin repeziciunea pantei și nici prin înălțimea celorlalte ci amintește mai degrabă acoperișurile mai noi ale caselor.

Împreună cu o parte din Călinești, o porțiune din moșia Corneștilor era stăpânită de nobilii Ștefan și Mihail din Cornești după cum arată actul lui Matei Corvinul din 24 Martie 1470 [1]. Împreună cu alte moșii, este amintită de actul din 22 Mai 1475, al regelui Matei Corvin.

Pentru această moșie și pentru altele, zălogite prin viclenie dela Mihai fiul lui Iuga din Cornești, sunt citați mai mulți înaintea conventului din Leles, la porunca regelui Matei Corvinul, conform actului din 25 Mai 1479 [2].

Pe lângă însemnările obișnuite pe cărțile de ritual, mai aflăm pe un octoich un număr de versuri al unui Morișan cu titlul: « *Vers de Morișan, alcătuit în Ungvar, de pățile cele cu multe și cu dor și amar* ». Într'o înșirare de versuri populare Morișanul nostru își povestește « pățile », pățaniile sau patimile îndurate pe la școlile din Sighet și Ungvar pentruca mai la urmă să se însoare în Apșa « *cam supărat* », să revie la Ungvar pentru a se preoți și apoi să se întoarcă la el acasă spre a se veseli [3].

[1] I. Mihaly, *o. c.*, p. 500.
[2] *Ibid.*, p. 540.
[3] I. Bârlea, *o. c.*, p. 76.

Fig. 54. — Biserica din Sârbi (Josani). Intrarea în Ierusalim.

Fig. 55. — Biserica din Sârbi (Susani). Vedere laterală.

La sfârşitul unei cărţi de prohodire, în versuri, se prescrie o mulţime de leacuri «*pentru multe feluri de boale*», incepând cu: descoperirea hoţului «*De vei să cunoşti furul*», apoi «*de albață*», «*de tusă*» «*când intră vermele în om*» etc.

BISERICILE DIN CĂLINEȘTI

Sunt două: una în Josani sau Căeni și alta în Susani sau Băndreni. Satul este așezat într'una din pozițiile cele mai mândre din împrejurimi, închis de coline în

Fig. 56. — Biserica din Sârbi (Susani). Vedere din față.

pantă dulce și străjuit în depărtări de culmi înalte. (Fig. 68).

Biserica din Căeni, cu hramul «*Naşterea Maicii Domnului*», se deosebește de cele descrise până aici prin aceea că planul și înfățișarea ei generală se prezintă deosebit. (Pl. X).

Meșterul a adăugit ieșindului din pronaos, un pridvor scund, sprijinit pe coloane în laturea de Sud, creind din forma dreptunghiulară a bisericii un nou tip. (Fig. 69).

Turla este scundă prevăzută cu un balconaș cu colonete și acoperită cu un coif cu un vârf conic foarte ascuțit, învelit în tablă.

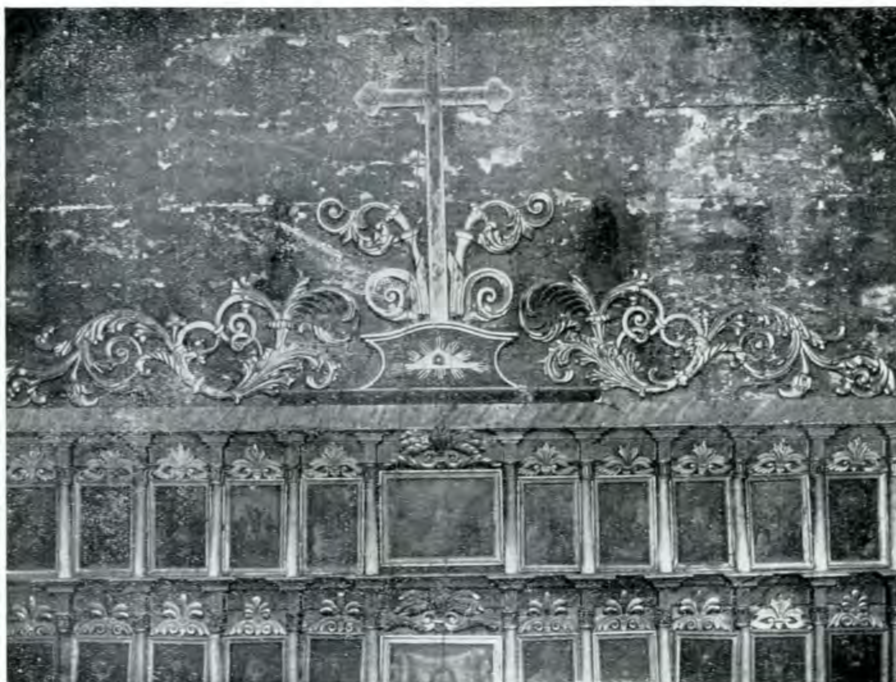

Fig. 57. — Biserica din Sârbi (Susani). Tâmpla.

Fig. 58. — Biserica din Sârbi (Susani). Partea de jos.

Fig. 59. — Biserica din Sârbi (Susani). Icoana Maicii Domnului.

Fig. 61. — Biserica din Sârbi (Susani). Cuvioasa Paraschiva.

Fig. 60. — Biserica din Sârbi (Susani). Sf. Arhanghel Mihail.

Fig. 62. — Biserica din Ferești. Vedere din spre altar.

Acoperișul înalt de șindrilă se ridică până sub baza balconașului, urmărește în linie dreaptă biserica și se taie brusc în dreptul altarului, coborînd în pantă repede pentru a se lega de acoperișul altarului, cu mult mai scund. Acoperișul pridvorului deschis este în pantă dulce și privit din față, dă impresia unei *gube* (îmbrăcăminte de lână mițoasă pe care Maramureșenii o poartă aruncată pe umeri).

Fig. 63. — Biserica din Cornești. Vedere.

Vederea din latura nordică arată toate greșelile de arhitectură, învederând că meșterul a socotit această lature ca orice dos de construcție, care nu trebue să preocupe în chip deosebit.

Așa se explică de ce acoperișul părții acestea nu se oprește sub baza patului turlei ci, îmbrăcând-o, urcă până sub balconaș. Tăietura însăși a bârnelor arată o intervenție târzie în repararea bisericii cu care prilej se va fi modificat și planul. (Fig. 70).

Pictura. Este de aceiași naivitate ca și cea descrisă până acum, păstrând peste tot, în costume, croiala din Maramureș. Scena spălării picioarelor apostolilor din registrul superior în fig. 71, este urmată de scena rugăciunii din grădina Ghetsimani. Grădina este închisă cu uluci de scânduri. Înlăuntrul grădinii, Iisus se roagă, un înger din colțul din stânga apare aducând un potir. În față, o cruce cu o cunună de spini, un clește, un ciocan, un biciu, o trestie și o mână nevăzută care ține sulița. Deasupra, inscripția cu greșeli arată puțina știință de carte a celui care a scris-o, poate chiar a zugravului: « *Roga-se* (sic) *Is(us) chitre* (sic) *Tatul* (sic) *în credină* » (sic). Sărutarea lui Iuda și Prinderea lui Iisus, Apostolii și Tăierea urechii lui Malhus de Petru, păstrează aceieși caracteristică naivă. La aceasta se adăugă o altă notă caracteristică și anume aceea a căciulelor soldaților care nu sunt coifuri romane ci turbane turcești sau tătare, de care se pomeneau în vremea zugravului. Căpetenia ostașilor, pe un plan mai înalt, aruncă lațul de frânghie deasupra capului lui Iisus.

Inscripția are cuprinsul: « *Serută* (sic) *Iudaș* (sic) *pe Hs. și au prens* (sic) *pe Is. Jidovie* (sic).

Lepădarea lui Petru este foarte sumar tratată.

« *S'au alepădat di* (sic) *tri* (sic) . . . *ḑile*(?), zice inscripția. Registrul al doilea începe cu scena așezării cununii de spini pe capul lui Iisus. Așezat pe scaun, cu mâinile legate, Iisus este încununat de doi ostași cari îi fixează cununa cu ajutorul a două bețe ca să nu-și întepe mâinile.

« *Cununa de spini în cap la Hs.* ».

Ducerea crucii este precedată de doi ostași, dintre cari unul poartă pe umeri o scară, iar celalt un ciocan și cuiele.

În zare, cele trei cruci se înalță pe vârful unei movile.

Dedesubtul crucii din mijloc, o căpățână și două oase încrucișate, prea mari, pentru păstrarea proporționalității.

Zugravul sătean cunoștea de sigur tradiția populară, citată după ms. nr. 2813 al Academiei Române, de d-l N. Cartojan, în care se povestește că era așa de mare căpățâna lui Adam încât s'a putut adăposti în ea, ca într'o adevărată peșteră de

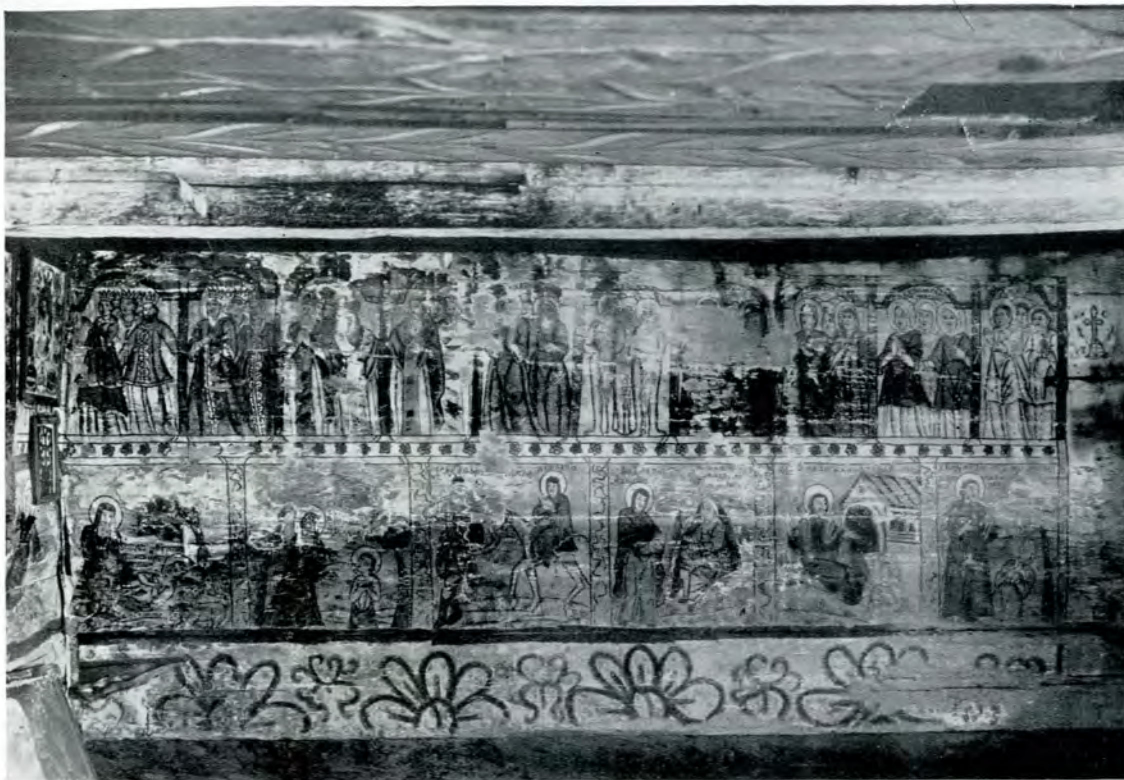

Fig. 64. — Biserica din Cornești. Zugrăveli.

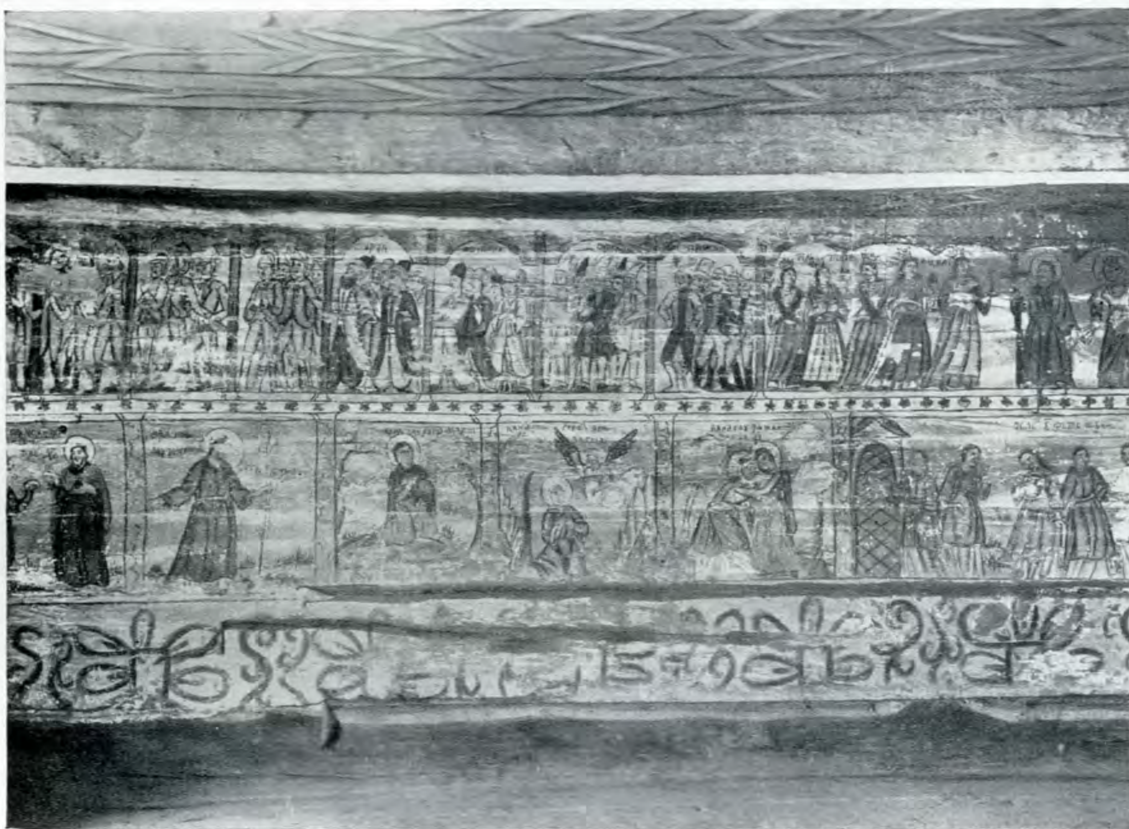

Fig. 65. — Biserica din Cornești. Picturi murale.

os, un ostaș al lui Solomon surprins de ploaie » [1].

Inscripția de deasupra acestor două scene alăturate are cuprinsul: « *Duce Is. Hs. pe umeri cruce* (sic) *la deal* (sic) *Golgotha și se rostigneasca* (sic) *pri* (sic) *el pe cruce* ».

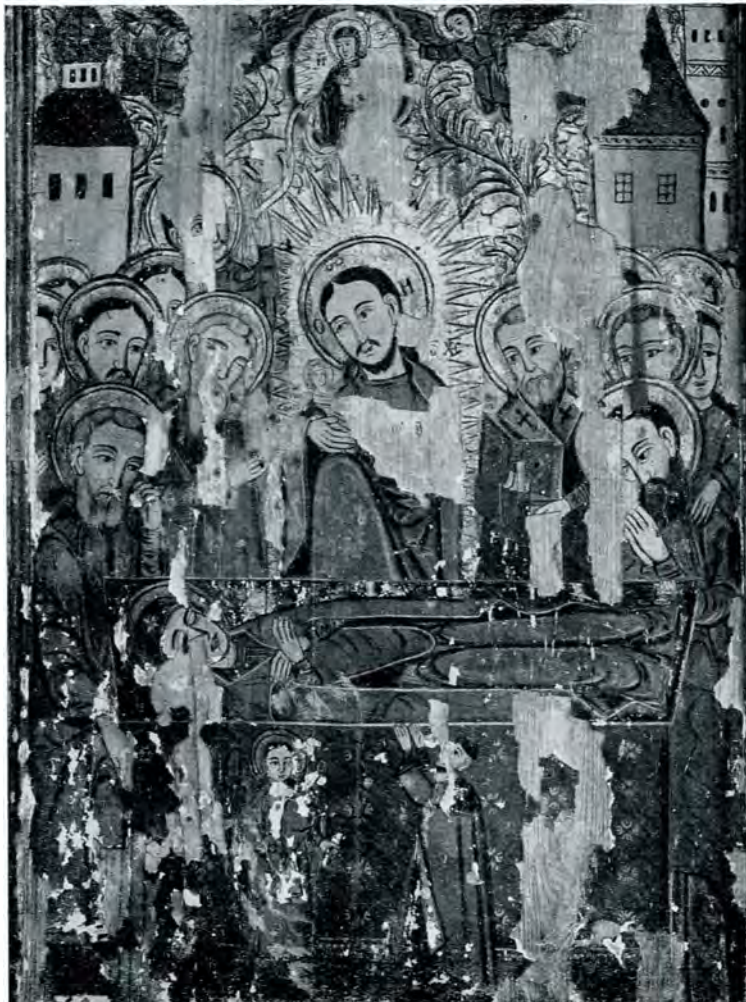

Fig. 66. — Biserica din Cornești. Adormirea Maicii Domnului, icoană.

Urmează punerea pe cruce a lui Iisus, căruia doi ostași îi bat cuie în mâini și picioare.

« *Bate cue pen palme pe* . . . ».

Registrul al treilea cuprins numai fragmentar în figura noastră, înfățișează: Ridicarea la cer a Sfântului Ilie, a cărui trăsură cu patru cai este mânată de un înger; judecata sfântului Dimitrie; Sf. Dimitrie binecuvântează din « *temniță* » pe Nestor care așteaptă dincolo de gratii; Lupta lui Nestor cu Lie.

[1] N. Cartojan, *Cărțile populare în literatura românească.* I. *Epoca influenței slavone,* București, 1929, p. 127.

Inscripțiile respective au cuprinsul următor:

« . . *nită poruncă dăn* (sic) *cer și au redicat* (sic) *și pe Ilia* (sic) *au* » [1]. « *Au dus pe Dimitria* » (sic). « *Stu* (sic) *Dimitrie au morŭ* [2] (sic) *pe umpăratŭ* (sic) *Bolgarskogo* » [3]. « *Au runcat* (sic) *Nistor pe Lie în* . . . » cuvântul următor pare a fi ceva asemănător cu țepi.

Scena aceasta este una din cele mai răspândite în Maramureș unde are un caracter simbolic, fiindcă în unele locuri, cum este, spre pildă la Rozavlia, Lie este înfățișat ca ostaș ungur iar Nestor ca un Românaș localnic.

Peretele de lemn despărțitor dintre naos și pronaos cuprinde scene din vieața lui Iisus, distribuite după spațiul ce au la îndemână. În registrul de sus, într'o porțiune în formă de semicerc ni se redă Cina cea de taină.

« *Cina a Domnului Is. Hs.* » în care pe lângă Iisus și cei doisprezece Apostoli apare și un alt personagiu, fără aureolă, probabil gazda.

În registrul următor, începând din stânga:

« *Iuda s'au spenzurat* » (sic). « *Aducŭ pe Domnulŭ Isus la Pilatŭ* ». « *Acie e Jidovi mai mare facŭ lege pe Hs.* ». În această scenă Iisus legat de mâini stă în fața a trei arhierei evrei cari sunt așezați în jurul unei mese, după chipul celor trei personagii din icoana Sfintei Treimi. Baterea lui Iisus la stâlp, după interpretarea zugravului se face cu mături după cum arată și în inscripție: « *După lege* (sic) *lor batŭ cu metore* (sic) *pe Hs.* ».

Între aceste scene și cele din registrul următor se întinde o bandă decorată cu un motiv vegetal în forma unui lujer șerpuind, urmată de o zonă decorată în puncte. (Fig. 72).

Judecata din urmă.

De o parte apare cumpăna dreptății, având două talere de forma unor căldări

[1] Ne mai având loc zugravul a întrerupt inscripția aici.
[2] De sigur: omorit.
[3] Împăratul Bulgarilor.

în care sunt aşezate două chipuri omeneşti: *Dreptatea*, în talerul mai greu şi *Nedreptatea* în cel uşor. Lângă această scenă este zugrăvit Moise, urmat de Evrei, iar deasupra o inscripţie din care se mai poate ceti: « *sănatate* (sic) . . . *tare pentru toţi pe* 1754 ».

De cealaltă parte însă, printre scenele cunoscute cu cetele, numite aci neamuri, şerpueşte o scară pe care scoboară, nu urcă, după cum se obişnueşte în alte părţi, cei cari trec prin diferitele vămi, însoţiţi de vreun înger (îngerul fiecăruia). Fiecare este întâmpinat de câte un diavol care îi înfăţişează o tăbliţă pe care sunt înşirate faptele rele.

La capătul scării un diavol duce în spate un număr de suflete. În faţa lui un balaur purtând cunună îl întâmpină. Un alt diavol, mai mare, care duce cu roaba sufletele păcătoşilor este întâmpinat de un înger cu sabia în mână având inscripţia:

« *Îngerul crindincios* (sic) . . . *cu dimon* (sic) *la* . . . ».

Pentru a fi trecute prin vămi, sufletele sunt adunate de îngeri şi aduse la intrare, de unde, fiecare cu îngerul său păşeşte mai

Fig. 67. — Biserica din Corneşti. Icoana lui Iisus.

Fig. 68. — Călineşti. Vedere generală.

departe. « *Înger aduna pră vamea* (sic) *loru* ». Îngerul fiecărui suflet răspunde diavolului de pocăirea celui încredințat lui, după cum arată inscripțiile însoțitoare.

Îngerul răspunde pentru sufletul pus sub ocrotirea lui, prin cuvintele scrise pe tăbliță pe care o ține atârnând:

« *Au făcut rugăciune* (sic) *acasa* (sic)

Fig. 69. — Biserica din Călineşti (Josani). Vedere.

Vama I-a. Diavolul întâmpină sufletul cu vorbele scrise pe tăblița pe care o ridică în sus: « *Acela nu îm(blă) la beserică în toată Dumineca și serbatoare* » (sic.)

și multe mătănii cu lăcrămi și ertat Hs. ».

Vama II-a. Diavolul: « *Acela n'au scultatŭ de tata-seu și de muma sa* ».

Îngerul: « *Pe batrini părinți a țânut* (sic) *în casa sa până lă* (sic) *mortă* » (sic).

Vama III-a. Lipsește acuzația diavolului, inscripția fiind ștearsă. Cunoaștem însă răspunsul îngerului, care se păstrează:

« *S'au spoveduitŭ și au dat milostănie* (sic) *și ertat Hs.* ».

Vama IV-a. Și aici lipsește acuzația. Răspunsul îngerului sună:

« *S'ău* (sic) *spoveduitŭ și au făcutŭ sorocu său* ».

Vama V-a. Lipsește învinuirea și răspunsul.

Vama VI-a. Se poate ceti fragmentar răspunsul.

« *Au postitŭ Vineri(le și Miercurile)* [*și l-a ertat*] *Is. Hs.* ».

Vama VII-a. Din cauza unei grinzi de deasupra nu se poate ceti din acuzația diavolului decât cuvântul: « *mare* ».

Răspunsul: « *Au crezut în șapte taine a* (sic) *bisericii și ertat Domnul Hs.* ».

Vama VIII-a. Acuzația pare a se referi la unele intrigi care au dus la despărțirea femeiei de bărbatul său:

— « *(Femeie) de (bărbat) au despărțit* ».

Răspunsul: « *Înainte morte s'a ispovedit și s'a pocăit* ».

Vama IX-a. « *Au giurat strimbŭ și pi* (sic) *frate seu* (sic) *la . . . datŭ* ».

Răspunsul: « *O sută de liturghie au idimitŭ* (sic).

Vama X-a. « *Acela au muncatŭ* (sic) *pă voameni* (sic) *lorŭ și singele* (sic) *au varsat* ».

Răspunsul: « *Au postit în șepte* (sic) *ani și mult...* ».

Sfârșitul răspunsului este acoperit de o grindă adăugită.

Vama XI-a. Aceasta privește pe preoții cari s'au însurat a doua oară.

— « *Popa carile s'ău* (sic) *cu alta mu-(ere)* ».

Desvinovățirea: « *Au lepadat pă* (sic) *dinsa* (sic) *și să* (sic) *pocăitŭ* ».

Vama XII-a. Nu se poate ceti partea acuzatoare din pricina unei grinzi.

Răspunsul îngerului spune:

— « *Di* (sic) *tote* (sic) *s'au meantuit* (sic) *pacătele* (sic) *păntru pocăința sa* ».

Cetele numite neamuri, cum am văzut, sunt:

— « *Neamori* (sic) *călugărilor* » *niamări* (sic) *săhastrilor* (sic) *niamori călugărițelor* ». (Fig. 73).

Fig. 70. — Biserica din Călinești (Josani). Vedere din spre altar.

Icoanele

1. *Sf. Dimitrie.* Reprezintat foarte tânăr, poartă în dreapta o suliță de ostaș, iar în stânga o cruce mică. O tunică scurtă îi acoperă bustul iar pe umeri o mantie aruncată se leagă în față printr'un nod.

În jurul aureolei decorația este frunza de stejar. Colțurile icoanei sunt marcate prin câteo dungă colorată dincolo de care, în triunghiul ce se formează, este zugrăvită o floare. (Fig. 74).

Fig. 71. — Biserica din Călineşti. Picturi murale. Patimile lui Iisus.

Fig. 72. — Biserica din Călineşti. Cina şi Patimile lui Iisus.

2. *Buna Vestire*. Interior. Arhanghelul Gavriil «Gavrelă», Sf. Fecioară în primul

Fig. 73. — Biserica din Călinești. Judecata din urmă.

plan, de o parte și alta a unei măsuțe pe care se află o carte deschisă.

Sus în mijloc, înconjurat de raze, Sf. Duh, în chipul unui porumbel coboară dintre nori. Elementul decorativ este frunza de stejar, iar sub măsuță, draperiile obișnuite la biserici. (Fig. 75).

3. *Pogorîrea Sf. Duh*. Interior. În mijloc, pe un plan mai ridicat este așezată Maica Domnului în poziție de rugăciune. De o parte și alta câte șase apostoli, deasupra Sf. Duh, în chip de porumbel,

Fig. 74. — Biserica din Călineşti. Icoană. Sf. Dimitrie.

iar jos Dumnezeu Tatăl ţinând lumea. (Fig. 76).

4. *Botezul Domnului*. În mijloc Iisus; în loc de munţi, două turnuri străjuesc apele Iordanului care vin în formă de şuvoiu. Sub picioarele lui Iisus se află zapisul lui Adam, de sub care ies capetele de şerpi. În dreapta Ioan Botezătorul poartă o cruce în mâna stângă, iar cu dreapta toarnă apă pe capul lui Iisus. În stânga lui Iisus un înger ţine un vestmânt alb. Inscripţia de sus arată Botezul, iar o altă pe laturea de jos a ramei arată numele unui *Moldovan* care va fi plătit-o: « *Această icoană a . . . Moldovanu . . .* ». (Fig. 77)

5. *Triptic*. Partea de mijloc înfăţişează Sf. Treime încununând pe Maica Domnului. Dumnezeu Tatăl, de o parte, Iisus Hristos cu crucea de cealaltă iar în mijloc Maica Domnului. Deasupra Sf. Duh, în forma unui porumbel, pluteşte. Pe una din cele două laturi ale tripticului, Iisus este înfăţişat în ipostasa transformării vinului pentru împărtăşanie, scena fiind aceea a creşterii viţei de vie din coasta lui Iisus.

Potirul în care stoarce vinul poartă inscripţia:

— « *Pahar cu sîngele* (sic) *a lui Hristos* ».

Pe laturea din stânga, şi tot într'un potir, apare bustul lui Iisus cu mâinile întinse, purtând inscripţia:

« *Pahar cu trupul a* (sic) *lui Hristos* ». (Fig. 78).

6. *Intrarea lui Iisus în Ierusalim*. Călare pe asin şi urmat de apostoli, Iisus este întâmpinat de Evrei cu ramuri verzi în mână. Înaintea asinului, un personagiu îngenunchiat aşterne un covor. În jurul bustului şi deasupra capului lui Iisus, decoraţia, care ia forma unui penaj, o alcătueşte frunza de stejar stilizată. (Fig. 79).

7. *Înălţarea lui Iisus la ceruri*. În rândul întâiu se află Maica Domnului înconjurată de Sfinţii Apostoli iar în al doilea rând, în planul superior Iisus în medalion, binecuvântând cu ambele mâini este flancat de cei doi arhangheli: Mihail şi Gavriil. Dedesubt şi în laturile acestui plan apar norii. (Fig. 80).

BISERICA DIN CĂLINEŞTI (SUSANI)

Meşterul lemnar a căutat să introducă în planul bisericii unele elemente deosebite de cele până acuma, ajungând a-i da

Fig. 75. — Biserica din Călineşti. Icoană. Buna Vestire.

forma de treflă iar altarul reducându-l cu mult prea mult față de celelalte despărțituri ale bisericii (Pl. XXX).

Privită din laturea de Vest, silueta bisericii suferă din pricina ieșiturilor al căror acoperiș frânge brusc panta acoperișului cu care ne-am obișnuit la cele de până acum. (Fig. 81).

Mai proporționată apare însă din laturea de Sud-Est, fiindcă aci ochiul poate observa liniile pantelor și verticalele pe care se sprijinesc pentru a da un tot armonic. În plan au intrat unele elemente de arhitectură rusească. (Fig. 82).

Tâmpla. Este lucrată în lemn. Fiecare friză este alcătuită dintr'o combinație de bârne cioplite și încheiate așa fel încât legătura dintre ele să corespundă totdeauna bazei sau capitelului unei coloane care desparte un panou de altul. Icoanele zugrăvite pe tâmplă sunt dintr'o epocă mai nouă decât cele din biserică.

În totul tâmpla are cinci registre: primul cuprinde icoanele împărătești, al doilea icoanele apostolilor grupați câte doi de o parte și alta a lui Iisus care tronează în ipostaza de arhiereu, flancat de câteun serafim.

În registrul superior acestuia, în scena centrală, este așezată Maica Domnului de

Fig. 76. — Biserica din Călineşti. Icoană. Pogorirea Sfântului Duh.

Fig. 77. — Biserica din Călineşti. Icoană. Botezul Domnului.

o parte și alta a căreia sunt zugrăviți, tot câte doi, proorocii.

În registrul al patrulea Iisus apare în scena centrală ținându-și crucea în timp ce din coastă îi curge sânge într'un potir. De o parte și alta sunt cei patru evangheliști, iar în colțul stâng, Arhanghelul Mihail. În mod normal ar trebui ca în colțul drept al acestui registru să găsim pe Arhanghelul Gavriil. În locul acestuia apare însă scena în care Avel este ucis de fratele său Cain.

În rândul al cincelea, deasupra unui arc gol se înalță crucea răstignirii lui Iisus, având în cele două părți două icoane obișnuite: Maica Domnului și Sf. Ioan cel Jalnic.

Ceeace trebue remarcat este numele proorocului Moisi care mai peste tot este dat ca *Moisei*, de unde și o mânăstire cu acest nume.

De relevat iarăși coloanele de formă șerpuitoare ale celui de al doilea registru, și ornamentele florale ale coloanelor celui de al patrulea, *în care motivul principal este garoafa, motiv pe care îl cred românesc după cum am avut prilejul a arăta și altă dată.* [1] (Fig. 83—84).

[1] Victor Brătulescu, *Miniaturi și manuscrise din Museul de Artă religioasă*, București, 1939, p. 43.

Icoanele. Pretutindeni, unde spaţiul îi îngăduia, zugravul intrebuinţa ornamentul vegetal, foarte răspândit ca motiv în regiune: *frunza de stejar* aşa de mult stilizată încât în momentul când apare ca grup, pare un penaj. Este cazul icoanei *Naşterii lui Iisus* care aduce foarte mult cu icoana Intrării în biserică a Sfintei Fecioare.

În primul plan apar personagiile următoare: Sf. Fecioară cu pruncul Iisus, Iosif, ieslea cu animale şi cei trei magi; în al doilea plan doi păstori, dintre cari unul aduce un miel; în al treilea plan oile, iar sus, în ultimul plan, printre nori, îngerii, « *ceata îngerelorŭ* » (sic)

Staulul este o alcătuire după un model local. (Fig. 85).

Coborîrea lui Iisus la Iad. Este întocmită după normele cunoscute: Iisus în mijloc, înconjurat de razele strălucirii, sfărâmă porţile iadului din care scoate pe Adam şi Eva. De o parte şi de alta grupuri de cuvioşi, sfinţi şi împăraţi iar în fund munţi. Partea decorativă o alcătuiesc crucile. (Fig. 86).

Fig. 78. — Biserica din Călineşti. Triptic.

Naşterea Sfântului Ioan Botezătorul. Este înfăţişat în două registre bine distincte. În registrul inferior, două femei fac baie copilului într'un vas de forma unui cazan. În colţul din stânga, un turnuleţ de cetate cu o uşă de intrare, cu ferestre mici şi cu acoperiş conic. În registrul superior, Sfânta Elisabeta pe pat, sub baldachin, în faţa căreia trei femei îi aduc mâncare şi băutură. În acelaşi plan, într'un turn, în deschizătură, *Sf. Zaharia*. Decoraţia panoului superior o formează frunzele de stejar stilizate. Fondul laturilor ca şi grilajul din faţa Sfântului Zaharia redă un interior. (Fig. 87).

O inscripţie din colţul din dreapta, de jos, arată numele celor ce au cumpărat-o spre a fi pomeniţi.

« *Această icoană au cumpărat-o . . . Pătrii Mihu şi cu soaţa Palaghie ca să fie pomană în veci de veci amin* ».

Adormirea Maicii Domnului. « *Ospenie presto Bogorodiţi* ». Este tratată simplu, fără amănunte ca în altele cu acest subiect. În mijloc Maica Domnului adormită, Iisus

Fig. 79. — Biserica din Călinești. Intrarea în Ierusalim. Icoană.

Fig. 80. — Biserica din Călinești. Icoana Înălțării.

îi ține sufletul așezat într'un cadru de raze fiind înconjurat de apostoli. Deasupra un serafim iar da o parte și alta două turnuri arată un interior. (Fig. 88).

Din însemnările culese de părintele I. Bârlea din cărțile de ritual ale acestor

Fig. 81. — Biserica din Călinești. Vedere din față.

două biserici, rezultă că biserica bătrână este cea din Călineștii Josani sau Căeni, iar cea din Susani sau Bândreni, este ridicată la 1784. Aici este pomenit, la 1788, zugravul Nicolao Cepschin [1].

Alături de moșiile din Bărbești, Ferești, Bolotești, Budești, Vincești și Văleni, moșia Călinești face parte din posesiunile lui Dragoș, Bud și alții amintiți de documentele din 1405 ale regelui Sigismund [2]. În aceiași situație de moșie este pomenit în documentele din 18 Decemvrie 1415, 15 Iulie 1424, 24 Martie 1470, 22 Mai 1475 [3].

[1] I. Bârlea, o. c., pp. 66—72.
[2] I. Mihalyi, o. c., pp. 132, 135.
[3] *Ibid.*, pp. 201, 263, 385, 388, 500, 525.

La 1479, George din Călinești și fiii săi Teodor și Simeon se plâng regelui Matei Corvin pentru zălogirea moșiilor din Călinești [1].

BISERICA DIN VAD

Pentru a se putea face comparație între arhitectura românească în lemn așa de elegantă și între stilul străin, introdus de streini în arhitectura bisericilor de zid, se dă biserica de zid din Vad. (Fig. 89).

Un număr de cărți de ritual, dela Blaj și Sibiu sunt înregistrate de părintele I. Bârlea [2].

Ca moșie, Vadul e pomenit de actul din 27 Iunie 1383, în posesiunea lui Bylk,

Fig. 82. — Biserica din Călinești. Vedere dinspre altar.

nobil de Vad, împotriva lui Ioan Codra [3]. Tot ca moșie apare în actele din 25 Aprilie 1397, 27 Iulie și 18 Septemvrie 1411 [4].

[1] *Ibid.*, p. 540.
[2] O. c., pp. 199—200.
[3] I. Mihalyi, o. c., p. 79, St. Manciulea, *La frontiere Ouest de la Roumanie*, Bucarest, 1940, p. 27.
[4] I. Mihalyi, o. c., pp. 173, 178.

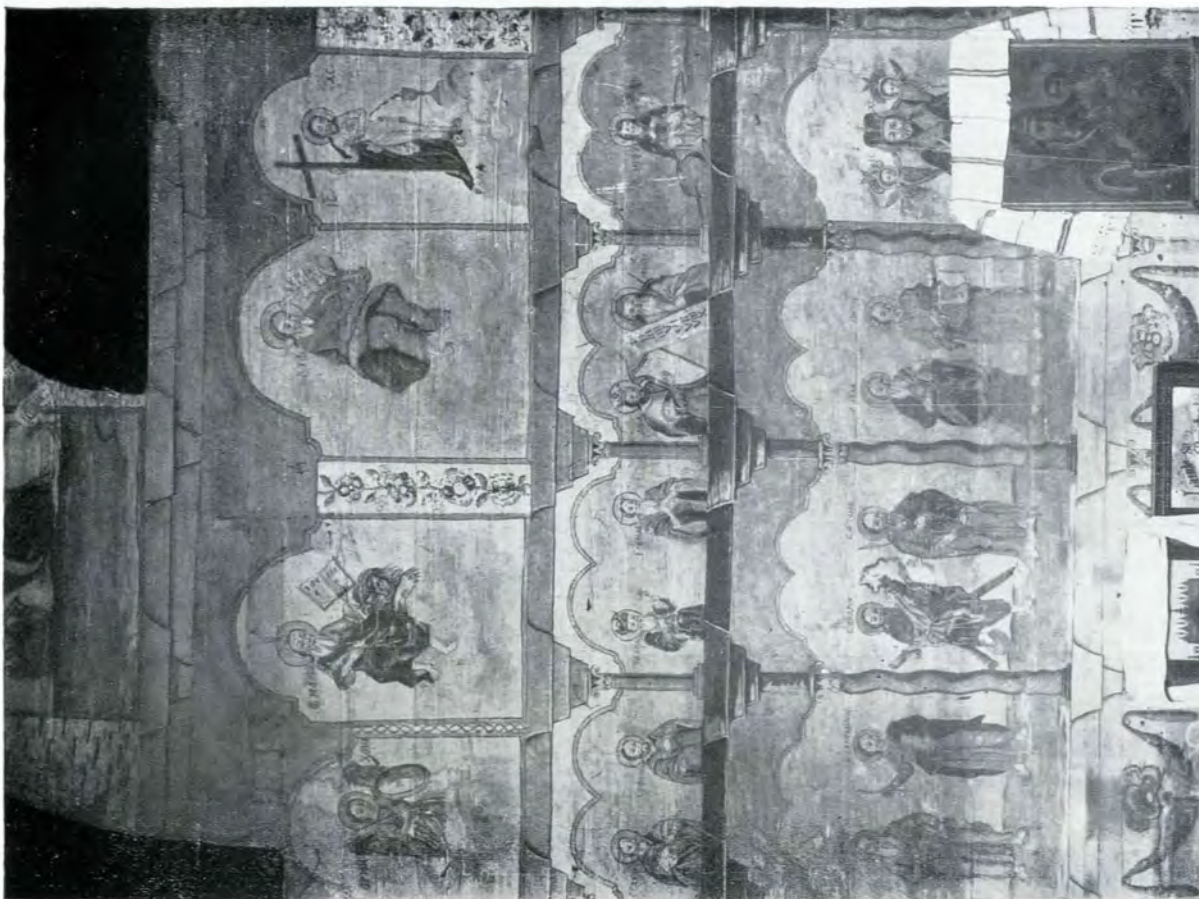

Fig. 84. — Biserica din Călinești. Tâmpla.

Fig. 83. — Biserica din Călinești. Tâmpla.

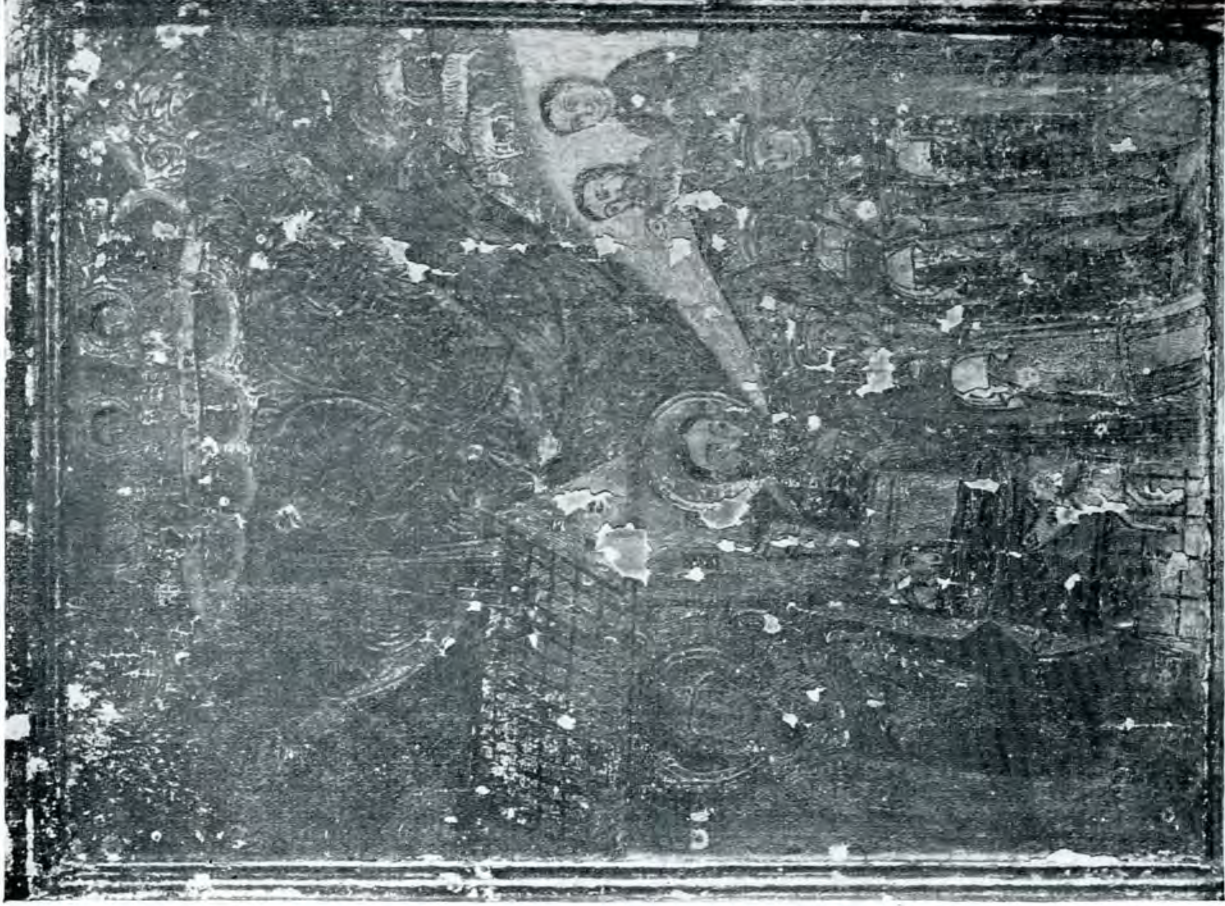

Fig. 85. — Biserica din Călinești. Naşterea lui Iisus.

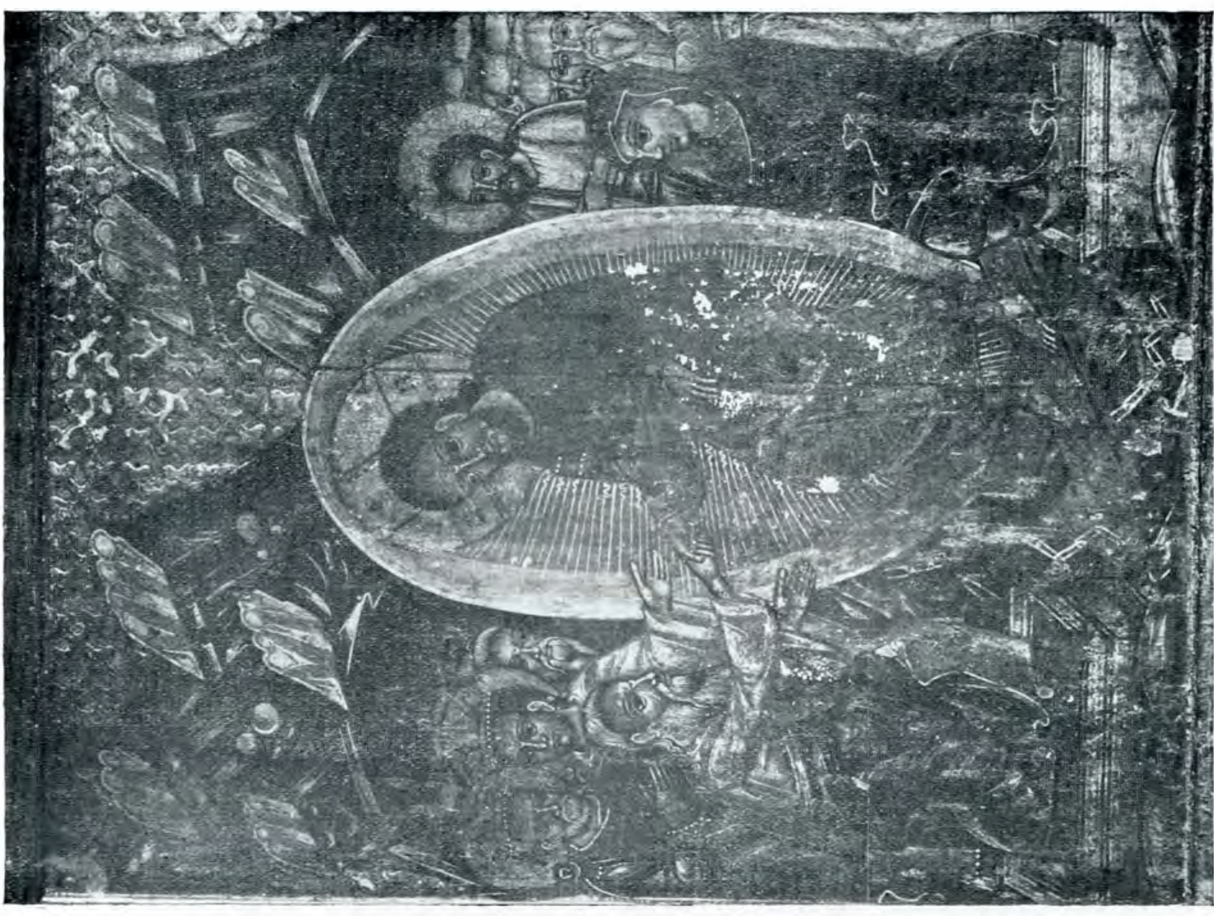

Fig. 86. — Biserica din Călinești. Coborîrea lui Iisus la iad.

Fig. 87. — Biserica din Călineşti. Icoana Naşterii Sfântului Ioan Botezătorul.

Fig. 88. — Biserica din Călineşti. Adormirea Maicii Domnului. Icoană.

BISERICA DIN ONCEȘTI

Se distinge ca plan de cele descrise mai sus prin aceea că forma generală este a unui dreptunghiu despărțit prin pereți de lemn, în compartimente deosebite: *pridvor* larg, sprijinit pe stâlpi ce se leagă între ei prin arcuri simple de lemn; *pronaos* de formă dreptunghiulară; *naos*, de forma apro-

Fig. 89. — Biserica din Vad.

piată unui pătrat; *altar* de aceiași formă dreptunghiulară, prea redus față de celelalte compartimente, în lungul axei bisericii. (Pl. XXII).

Vederea din față amintește casele țărănești din împrejurimi, iar cea din spate face să se distingă bine altarul care pare o cutie adăugită unei construcții mai mari. (Fig. 90).

Acoperișul inferior, întrerupt deasupra peretelui despărțitor dintre naos și altar, întărește impresia de mai sus. (Fig. 91).

Scena judecății din urmă cu « săborurile » înfățișează într'o friză: « *Săborul Patriarcilor* » (sic), « *Săborul tuturor sfinților* », « *Săboru preuțilorŭ* ». (Fig. 92).

Dedesubtul acestor *săboruri* se așează cetele necredincioșilor între cari se disting Turcii și Tătarii. Dintr'un colț un înger sună dintr'o trâmbiță mare, chemarea la judecată.

Îngerii sboară prin văzduh purtând suflete, *ciuma* călare pe un cal cosește oameni și-și hrănește calul cu ei, în vreme ce un înger o împunge prin spate cu sulița. Flăcări și șerpi ies din gura iadului.

În iad se sbuciumă cei cari s'au omorît « *pentru hotarŭ* », « *popa* », « *diaconu* ». (Fig. 93).

Icoana sfinților Petru și Nicolae: unul cu cheia celălalt cu o carte, îi prezintă ca pe doi bătrâni ale căror figuri seamănă așa de bine una cu alta. (Fig. 94).

Tâmpla, ca și icoanele, pare a fi dela începutul secolului al XIX-lea după cum rezultă și dintr'o inscripție care cuprinde și numele lui Niculae Falincevici, probabil zugrav [1].

BISERICA DIN BÂRSANA

Planul bisericii din Bârsana se apropie de acela al bisericii din Oncești, cu deosebirea că forma altarului este poligonală în loc de a fi dreptunghiulară iar împărțirea compartimentelor diferă de cea mai sus. Lipsește de aci și pridvorul deschis al celeilalte. (Pl. XII).

Forma este dreptunghiulară, *acoperișul* de șindrilă prezintă două strașine, iar la altar nu se curmă ci se continuă, legându-se de strașina inferioară și formând un tot pentru această laturе a bisericii. (Fig. 95).

Decorația exterioară o alcătuește îmbinarea, în formă de coadă de rândunică, a bârnelor care se întretaie.

Turla, ca și *balconașul*, este căptușită cu scânduri. *Coiful* ascuțit se sprijină pe coloane scurte, acoperind balconașul. (Fig. 96).

Ușile împărătești. O pereche din aceste uși sunt pictate în șase panouri mărginite de benzi sculptate. Motivul principal al sculpturii este linia în zigzag pentru pilastrul care închide cele două canate și linia șerpuită pentru cele două benzi așezate de-a-curmezișul și pentru laturile exterioare.

În panoul de deasupra este pictată scena Bunei Vestiri, iar în cele patru inferioare, cei patru evangheliști. (Fig. 97).

[1] I. Bârlea, o. c., p. 143.

O altă pereche de uși împărătești neîntrebuințate, este sculptată à jour închizând în mici medalioane chipurile amintite mai sus. Meșterul a căutat să îmbine aici mai multe motive și anume: coarda de viță, strugurele și frunza de stejar, adăugând lângă fiecare strugure câte o floare deschisă.

Frunzele de stejar sunt așa fel stilizate încât, în arcuirea lor, formează și un fel de cununi pentru medalioanele în care se închid scenele amintite.

Cele inferioare se leagă de cele de deasupra prin câte un inel. Coardele care se ridică pe pilastru, pornind dela un strugure, se innoadă printr'o floare mai sus de jumătate și se termină prin două frunze de stejar care se arcuesc dând forma unui cap de cârjă arhierească, deasupra căreia se înalță crucea. (Fig. 98).

După o însemnare de pe peretele din dosul stranei din dreapta, biserica a fost zugrăvită în anul 1806 [1].

In marginea satului se constată urmele unei cetăți [2].

Icoanele. Sunt de mai multe facturi: două icoane împărătești populare, se datoresc unui meșter; alta, înfățișând pe Iisus Hristos, tot populară, se datorește altui meșter, de școală rusească; icoana Răstignirii este de factură apuseană; icoana Sf. Arhanghel Mihail, înfățișat ca bust, Iisus tronând; Sf. arhangheli Mihail și Gavriil, de pe ușile laterale ale altarului sunt de factura neogrecească.

Fig. 90. — Biserica din Oncești. Vedere din spre Sud-Est.

[1] I. Bârlea, o. c., p. 27.
[2] I. Mihalyi, o. c., p. 42.

Iisus Hristos. În ipostasă de arhiereu, cu dreapta binecuvântează, cu stânga ţine deschisă o carte cu inscripţia cunoscută,

Fig. 91. — Biserica din Onceşti. Vedere dinspre altar.

redată în graiul zugravului popular şi deci al locului:

« *Veniţi* (sic) *blagosloviţii părintelui mieu*

Fig. 92. — Biserica din Onceşti. Picturi murale.

(sic) *de moşteniţi întru împăreţia* (sic) *me* (sic) *care gătate voao* (sic) *din începutul lumei* ».

Bustul este încadrat de un ornament al jeţului, înfăţişat în linie şerpuită, mărginită de două drepte. Părul cade în bucle, pe umeri, cununa este zugrăvită ca bătută cu pietre de preţ, aureola simplă iar în jurul ei frunza de stejar. Motivul acesta stilizat şerpueşte şi pe laturile icoanei, atârnând în jos. De o parte şi alta a capului lui Iisus, doi îngeri cu câte o ramură în mână, ţin în cealaltă câte un medalion cu inscripţiile: « *Iisus* » « *Hristos* ». (Fig. 99).

Maica Domnului. Ţine în stânga pe Iisus, în dreapta o floare. Cununile bătute cu pietre de preţ au forme obişnuite. Aureolele sunt simple. În colţurile de sus doi îngeri, unul de o parte, altul de alta susţin cununa Maicii Domnului. Spaţiile libere sunt împodobite cu frunza de stejar. (Fig. 100).

Iisus Hristos. În aceeaşi ipostază în care a apărut mai sus, cu figura prelungă şi barba ascuţită, Iisus poartă cartea deschisă, având inscripţia în limba slavonă. Icoana aceasta este de factură rusească.

Ornamentaţia este vegetală şi lujerul unei plante se desface în formă de buchete din două inimi, care înlocuiesc medalioanele cu monogramele: Is. Hs. (Fig. 101).

Răstignirea. Este de factură apuseană. Pe un fond simplu pe care zugravul a căutat a înfăţişa nori groşi se profilează crucea pe care sta răstignit Iisus, purtând urma împunsăturii în partea dreaptă a pieptului, având de o parte pe Maica Domnului în vestmânt lung şi ţinând mâinile împreunate ca pentru rugăciune. De partea cealaltă Sf. Ioan cel Jalnic întristat de moartea Învăţătorului său (Fig. 102).

Arhanghelul Mihail. Tot de factură apuseană, cu figură ovală, având plete pe umeri,

ține în dreapta o sabie iar în stânga un glob rotund pe care stă scris: « *Sfânt, Sfânt, Sfânt* », cântarea îngerilor către Dumnezeu Tatăl. Bustul este îmbrăcat în tunică strânsă pe corp, împodobită cu flori. Pe umeri poartă mantie. (Fig. 103).

Iisus Hristos. Icoană împărătească de aceeași factură apuseană. Stând pe jeț încununat ca arhiereu, Iisus poartă vestminte arhierești mărginite de un galon lat. Cu dreapta binecuvântează iar cu stânga ține deschisă cartea pe care stă scrisă cunoscuta inscripție:

Fig. 93. — Biserica din Oncești. Judecata din urmă.

« *Veniți blagosloviții părintelui meu de moșteniți împărăție* (sic) *me* (sic) *care este gătită voo* (sic) *mai nnainte* (sic) *de întemeierea lumii* ». Se vede că zugravul a folosit, pentru inscripție, un text foarte nou.

Fig. 94. — Biserica din Oncești. Icoană. Sf. Petru și Sf. Nicolae.

Cadrul icoanei este sculptat în rânduri de zimți, partea de sus având forma unui arc în acoladă larg deschisă. (Fig. 104).

Arhanghelul Gavriil. Poartă pe deasupra tunică scurtă, cu mâneca largă, este încins în felul călugărilor apuseni și ține în stânga o ramură înflorită, simbolul păcii, care aduce bine cu floarea reginei, foarte răspândită în părțile locului. (Fig. 105).

Arhanghelul Mihail. Poartă vestminte de ostaș. Tunica are mâneca scurtă, pe umeri o eșarfă ce se înnoadă sub mâna stângă, încălțăminte strânsă pe picior, cu sabia în dreapta împunge pe « *Luțifer* », pe care îl calcă în picioare. Simbolizează biruința binelui asupra răului. (Fig. 106).

Tâmpla. Deasupra icoanelor împărătești de o parte și alta a icoanei celei nefăcută de mâini omenești, icoanele prăznicare înfățișează scene din vieața lui Iisus cu o singură excepție; în locul icoanei Schimbarea la față, apare icoana Adormirii Maicii Domnului. Deasupra acestui rând într'un panou de forma unui triunghiu cu vârful tăiat tronează Iisus în mijlocul sfinților « *Dumineca tuturor sfinților* ».

Un rând de icoane înfățișează pe Iisus inconjurat de apostoli. În colțurile care sunt formate de friza aceasta și de cea

Fig. 95. — Biserica din Bârsana. Vedere din spre altar.

Fig. 96. — Biserica din Bârsana. Vedere din spre Sud-Vest.

superioară, în medalioane tot mai mici, câte şease prooroci şi patru îngeri de o parte şi alţii tot pe atâţia de partea cealaltă, întregesc panoul de deasupra acestuia, care înfăţişează pe Maica Domnului înconjurată de prooroci. (Fig. 107).

Partea superioară cuprinde două registre

Fig. 97. — Biserica din Bârsana. Uşile împărăteşti.

şi anume: unul inferior şi altul superior. Cel inferior are în mijloc pe Maica Domnului cu pruncul Iisus flancaţi de patru prooroci, câte doi în fiecare medalion, fiecare purtând, simbolic, un obiect în legătură cu proorocirile făcute. Pe lângă inscripţia obişnuită « M. Θ. », deasupra Maicii Domnului, pe o bandă albă, stă scris: « *Mater Deu* ».

Registrul de sus cuprinde scena Răstignirii întocmită după normele obişnuite la tâmple şi anume cu Iisus în mijloc, pe cruce, iar într'o parte şi alta Maica Domnului şi Sf. Ioan cel Jalnic.

Fig. 98. — Biserica din Bârsana. Uşile împărăteşti.

În spaţiile libere dinspre laturi, zugravul a adăugit câteun medalion în care sunt zugrăviţi câte doi prooroci: *David şi Moisei* (sic); *Zaharia şi Solomon*. Pe bolţi, în laturi, doi evanghelişti: Sfântul Evanghelist Marcu şi Sfântul Ioan Evanghelistul. Între ei îngerul cu trâmbiţa din urmă. (Fig. 108).

Zugrăvelile din naos. Peretele de Sud.

Registrul superior. Începând dela altar, zugravul a grupat în medalioane, mărgenite de ghirlande împletite din flori, având deasupra câteo inscripţie cu numele lor.

Fig. 99. — Biserica din Bârsana. Icoană. Iisus Hristos.

Cetele de sfinți: « *(Ceata) serafimilor celor cu câte șease aripi* », apoi « *Ceata arhanghelilor* ». Fiecare reprezentant al acestor cete ține un medalion pe care stau scrise inițialele: S.S.S., adică Sfânt, Sfânt, Sfânt. În colțul din dreapta, între ceata arhanghelilor și cea următoarea, arhanghelul Mihail, sprijinit în suliță, zboară printre nori. Inscripția de lângă arhanghel are cuprinsul acesta: « *Minune ce s'au făcut în Balaam a arhistratigul Mihail* » [1].

Ultima ceată este « *Ceata Stăpâniilor* ». În colțul de lângă această ceată, un înger trâmbițează. (Fig. 109).

Registrul inferior acestuia cuprinde scene variate, fără vreo legătură între ele. În fața unui arhiereu, un tânăr primește sfaturi. Acestei scene îi urmează o alta în care este înfățișată « *Jertfa lui Ahab împărat* ». Împăratul Ahab împreună cu preoții lui se roagă în fața altarului pe care se află boul jertfit. De cealaltă parte, în genunchi, « *Sf. prooroc Ilie* », la rândul lui, se roagă lui Dumnezeu care trimite foc din cer în forma unei coloane de flăcări. Scena următoare arată pe un tânăr adormit la umbra unui copac. Inscripția care însoțește scena are cuprinsul acesta: « *Când au durmit Ioan în ostrovul Padmos și au văzutŭ Apocalipsul* ».

Cea din urmă scenă din acest registru ne redă pe doi călugări cari stau în fața unei racle, în poziție rugătoare « *Întâie* (sic) *aflare a cinstitului cap al Sf. Ioan Botezatoriul* ».

Registrul următor cuprinde un număr de sfinți patriarhi dintre cari numai cel dintâiu își are inscripția și chipul întreg, « *Patriarh Ipolit* ».

În registrul din josul acestuia urmează sfinții părinți: « *Sf. Theofan monah* », « *Sf. Theodor Studit* », « *Sf. părintele nostru Irinah* (sic) », « *Sf. părintele nostru Marco* ». (Fig. 110).

Peretele de Nord cuprinde un alt număr de cete așezate după aceleași norme ca și cele de pe peretele de Sud.

Între acestea sunt: « *Scaunele* », « *Ceata Domniilor* ».

Între medalioanele acestor două cete se vede arhanghelul Gavriil mergând pe nori, cu sulița în mână.

Fig. 100. — Biserica din Bârsana. Icoana Maicii Domnului.

[1] Este vorba de oprirea lui Valaam care mergea să blesteme pe Israil, după cum se poate vedea din sinaxarul dela 8 Noemvrie. A se vedea Mineiul.

Urmează «*Ceata dreptmăritoriilor*» (sic). Şi între aceste două cete un înger cu sabia la umăr pluteşte pe nori ca şi cel din colţul din dreapta.

În registrul din josul acestuia sunt un număr de scene de caracter deosebit. Cea dintâi înfăţişează pe un înger purtând un copil, a doua arată Înălţarea Sfintei Cruci, a treia Pilda Strugurelui, iar cea de a patra un fragment din Arătarea lui Iisus către Petru, patriarhul Alexandriei.

Inscripţia care însoţeşte scena în care un înger, plutind pe nori poartă un copil, are cuprinsul următor:

« *(La o mănost)ire s'au întâmplat aşa că aflând un prunc o comoară de bani au spus călugărilor. Iară pintru* (sic) *ca să nu împărţească banii cu pruncu, l-au aruncat într'o groapă, iară pruncul au strigat. Arhanghelul Mihail l-au scos şi l-au dus în mănăstire şi l-au lăsat* ».

Scena are prin urmare caracter folcloric.

« *Înălţarea cinstitei şi de viaţă făcătoarei crucea Domnului* » cuprinde un număr de personagii grupate în faţa unei intrări. Intrarea este marcată prin arcuri, are în mijloc un preot care înalţă crucea, de o parte un chip împărătesc (Sf. Constantin)

Fig. 101. — Biserica din Bârsana. Icoana Răstignirii.

Fig. 102. — Biserica din Bârsana. Icoană împărătească, Iisus Hristos.

urmat de o grupă de bărbaţi; de alta un alt chip împărătesc (Sf. Elena), urmată de asemeni de o grupă de femei.

Scena viţei de vie ce iese din coasta lui Iisus, foarte răspândită, mai ales la proscomidie, în bisericile din Maramureş, este întovărăşită de inscripţia: «*Când au stors Hs. strugurul*» (sic). Scena următoare din care se vede numai un fragment este însoţită de inscripţia: «*Când s'au arătat* (sic) *Hs. Petru* . . . ».

Registrul următor înfăţişează, în primul rând pe cei trei sfinţi ierarhi, după care, din pricina unei ferestre şi a unei policioare, alţi doi sunt desfiinţaţi. În registrul cel mai de jos abia de se mai disting chipurile unui număr de sfinţi pustnici. (Fig. 112 şi 112 a).

Bolţile. Spre Sud prezintă ridicarea la ceruri a proorocului Ilie. Trăsura precedată de un înger, este trasă de patru cai pe deasupra norilor. Un înger, în picioare, ţine hăţurile şi învârteşte biciul; Sf. Ilie în fund, pe scaun, iar în spatele lui un alt înger pe nori.

Registrul următor cuprinde Soborul sfinţilor arhangheli flancat de o parte şi alta

Fig. 103. — Biserica din Bârsana. Sf. Arhanghel Mihail.

de două medalioane, care închid chipurile Sfinților evangheliști Ioan și Matei.

În mijlocul arhanghelilor stă Arhanghelul Mihail ținând în dreapta sabia ridicată, iar în stânga cumpăna dreptății, de care atârnă cele două talere. Deasupra aripilor largi care învăluie pe ceilalți este așezată o inscripție al cărui cuprins este următorul:

« *Să stăm bine să stăm cu frică, să luăm aminte porunca lui Dumnezeu* ».

În colțul din stânga se disting patru persoane care par a se adăposti împotriva ploii ce picură din norii, peste care trece trăsura sfântului prooroc Ilie [1]. Deasupra acestor personagii, se află Sf. prooroc Ilie, iar în dreapta, între Soborul arhanghelilor și medalionul Sf. evanghelist Matei, Sf. prooroc Elisei întinde mâinile ca să prindă cojocul asvârlit de Sf. Ilie.

Registrul următor, cuprins între două benzi colorate, cea de deasupra în formă de zig-zag, cea de jos în forma a două linii împletite, înfățișează vieața primilor oameni, începând cu creiarea lui Adam și a Evei. Fiecare scenă este însoțită și de inscripția respectivă. Zugravul a ținut seama și de credințele populare în momentul când a amestecat scena cu aceea în care Satana primește, din mâna lui Adam, zapisul.

Lângă Adam culcat, stă Eva pe care o binecuvântează « *Tatăl* ».

Deasupra inscripția are cuprinsul următor:

« *Când au făcut Dumnezeu pre Adam și pre Eva* ».

În medalionul următor Adam și Eva goi, primesc din gura șarpelui, încolăcit pe copac, mărul. Inscripția:

« *Când au mâncat Adam și Eva din pom* ».

Inscripția scenei următoare, în care abia se distinge arhanghelul, care îi alungă din raiu, are cuprinsul: « *Când au scos din rai înger pre Adam și pre Eva* ».

Medalionul alăturat înfățișează pe Adam scos din rai și pocăit în fața îngerului neînduplecat, având inscripția:

« *Când au șezut Adam și au plâns* ».

Scena următoare, extrem de interesantă din punct de vedere al folklorului popular nu mai păstrează decât inscripția: « *Când*

Fig. 104. — Biserica din Bârsana. Icoană împărătească.

[1] Acesta se pune in legătură cu credința populară că Sf. Ilie este acel care, trecând peste nori cu trăsura, aduce ploaia iar huruitul roților este insuși tunetul.

au venit Satana la Adam și au ce(rut zapis) ».

În medalionul care urmează, Adam, având la spate pe Eva, întinde Satanei zapisul.

Inscripția lămuritoare are acest cuprins: « *Când au dat Adam zapisul Satanei* ».

Ultima scenă, foarte naivă, înfățișează pe Adam cu un vas în fața Evei care stă culcată, după nașterea celor doi fii: « *Când a născut Eva pre Cain și pre Avel* ».

Registrul inferior acestuia cuprinde un număr de scene din săptămâna patimilor: 1. « *Spălarea picioarelor* »; 2. « *Cina cea de taină* »; 3. « *Când s'au rugat Hs. în grădină* »; 4. « *Aici au sărutat Iuda pre Hs. și l-au prins* »; 5. « *Când l-au dus pre Hs. la Ana întâi și l-au bătut cu palma preste obraz* ».

Un fragment din colțul din dreapta înfățișează ducerea lui Iisus la Caiafa sau la Pilat și poartă inscripția: « *Apoi l-au dus la . . . și acolo . . .* » (Fig. 113 și 113 a).

Bolțile cuprind un număr de scene între care distingem scena Înălțării Maicii Dom-

Fig. 105. — Biserica din Bârsana. Sf. Arhanghel Gavriil.

nului de o parte și alta căreia, în câte un medalion, apar evangheliștii: Luca și Marcu.

Deasupra scenei acesteia este zugrăvit Iisus care binecuvîntează, flancat de doi arhangheli cari trâmbițează. În spațiul liber dintre scena Înălțării Maicii Domnului și evanghelistul Luca se află « *Scara lui Iacov* », la picioarele căreia Iacob doarme. Pe scară urcă și coboară îngeri, iar în vârful ei Dumnezeu-Tatăl binecuvântează.

Fig. 106. — Biserica din Bârsana. Sf. Arhanghel Mihail.

În registrul inferior sunt zugrăvite scene din Vechiul Testament, începând cu oprirea corăbiei lui Noe pe muntele Ararat. Medalionul următor înfățișează ieșirea oamenilor din corabie; celălalt, momentul, « *Când au poruncit Dumnezeu lui Avram să iae pe fiu-său să facă jertvă* ».

În medalionul de alături: « *Când au vrut Avram să facă jertvă pă Isac* ». Cele trei scene următoare sunt ilustrate cu îngeri cari se prezintă la Avram, continuând cu îngerul care încurajează pe Iisus Navi și sfârșind cu scene în care îngerul aduce focul pentru jertfa lui Ghedeon.

Inscripțiile care însoțesc scena au cuprinsul acesta:

a) « *Când au venit trii* (sic) *îngeri la Avram* ».

b) « *Când au stătut Mihail înaintea lui Isus a lui Navi și au zis să-și deslege încălțămintele picioarelor* ».

c) « *Când aprinse îngeru jrăfa* (sic) *lui Ghedeon* » (Fig. 114).

Pictura. Peretele de Nord continuă registrele de mai sus cu scene din vieața lui

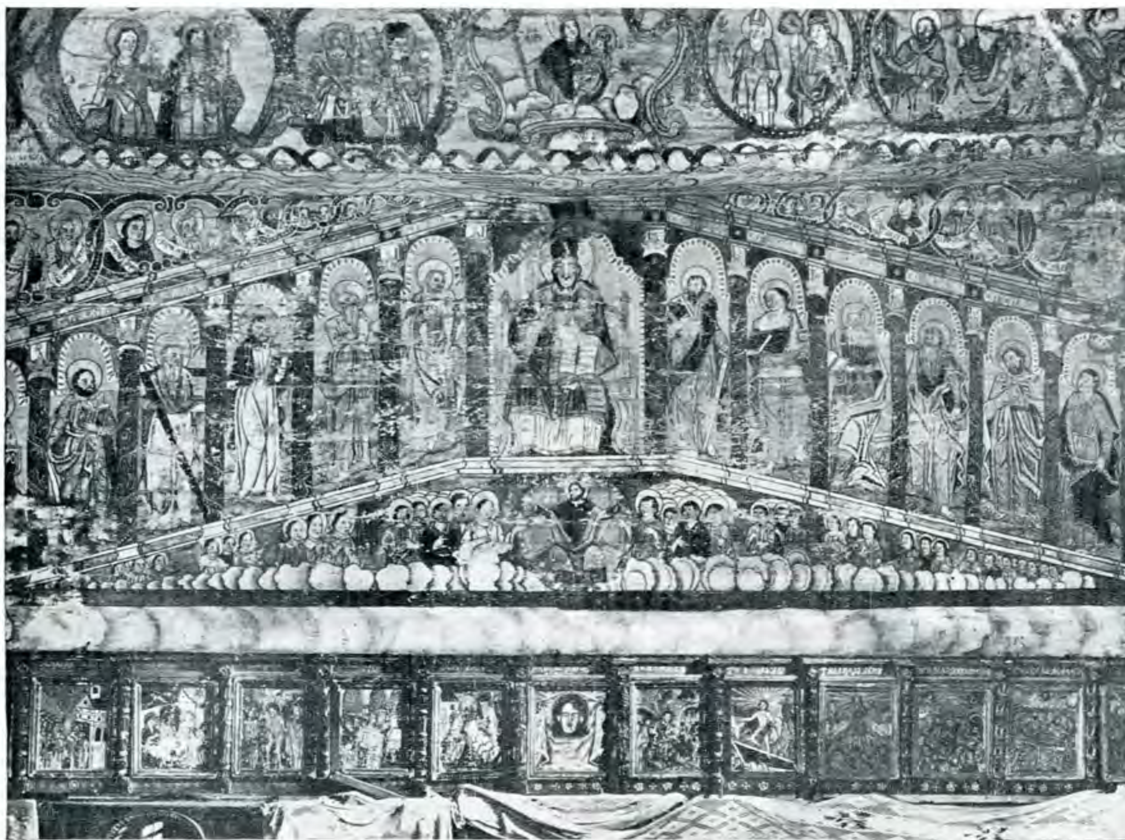

Fig. 107. — Biserica din Bârsana. Tâmpla.

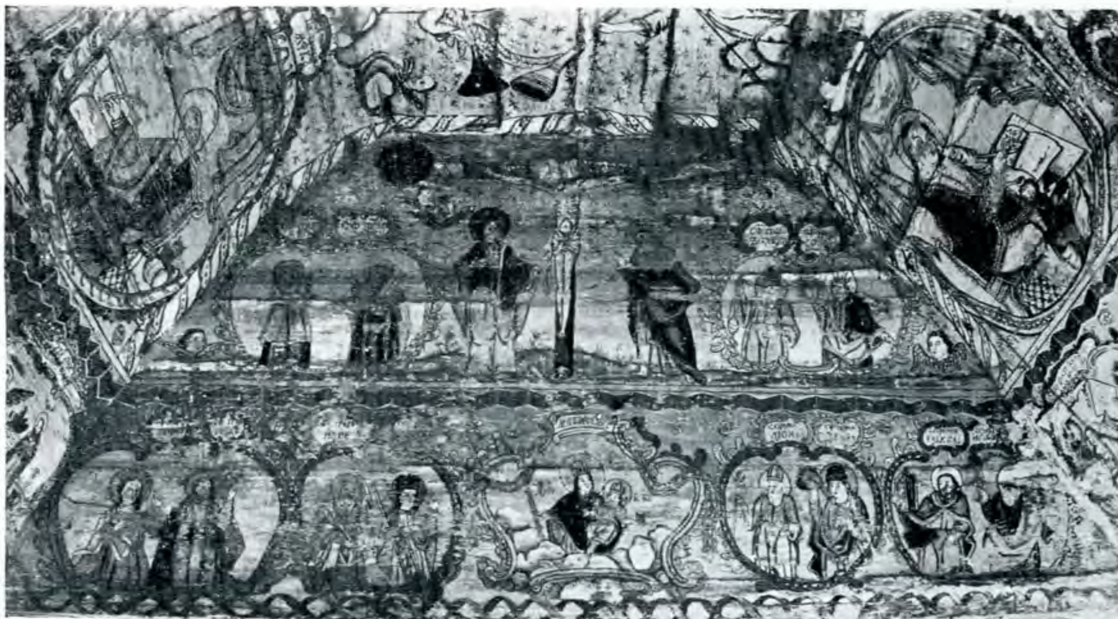

Fig. 108. — Biserica din Bârsana. Tâmpla.

Iisus, între care, în registrul superior, se disting următoarele: Îmbrăcarea lui Iisus în haină mohorîtă și ducerea lui în fața lui Pilat; « *Când au dus Hs. crucea cu (tâlha)rii la (Go)lgotha* »; « *Când au răstignit (pe Hristos) în Golgotha* »; « *Când (a) fost Hs. răs ignit pe cruce în Go!gotha* »; « *Când au pogorît (?) pă Hs. de pă* (sic) *cruce* ».

Din registrul inferior n'a mai rămas decât un singur medalion, din care se păsările cerului se adună în jur, spre a fi adăpostite. « *Când au bătut Noe toaca și s'au făcut* . . . » (Fig. 116 și 116 a).

Din registrul al treilea se distinge bătaia la stâlp a lui Iisus, « . . . *au bătut la stâlp* »; se păstrează bine scena aruncării arginților de către Iuda, ca și spânzurarea acestuia, însoțită de inscripția: « *Iuda au aruncat bani înapoi și s'au dus de s'au spânzurat* ». Pocăința lui Petru este de asemeni bine păstrată și redată cu multă și

Fig. 109. — Biserica din Bârsana. Picturi din naos.

distinge scena vindecării slăbănogului, însoțită de inscripția: « *Dumineca slăbănogului* » (Fig. 115).

Peretele despărțitor dintre naos și pronaos cuprinde un număr de cinci registre, ale căror picturi sunt în parte, binișor păstrate.

Registrul de sus cuprinde un număr de personagii a căror grupare aduce cu prinderea lui Iisus.

Registrul al doilea este în legătură cu vieața primilor oameni și începe cu jertfa lui Cain și Abel, după care urmează uciderea lui Abel și blestemul lui Dumnezeu Tatăl asupra lui Cain. Din scena următoare acesteia n'a mai rămas decât inscripția « *Lameh orbu* ». În medalionul de alături apare fragmentar « *Lameh* », iar în fața lui « *Sala* » și « *Dala muerile lui Lameh* ». Inscripția de deasupra are acest cuprins: « *Când au plâns Lameh și muerile* ». Ultima scenă este în legătură cu potopul. Noe bate toaca în jurul corăbiei, în timp ce naivă sinceritate de zugrav. Inscripția care o însoțește are acest cuprins:

« *Și iară ieși . . . afară au plâns cu amar* ».

Coloana care desparte această scenă de cea următoare este împodobită cu ciorchini de struguri, care atârnă de coardele de viță. Din aceste coarde se desface o ramură pe care un cocoș cântă, amintind lui Petru vorbele lui Iisus. Scena ducerii lui Iisus la Irod este lămurită de inscripția: « *Când au dus pă Hs. la Irod* ». Aceasta este continuată de o alta, lămuritoare a scenei ultime, care nu se distinge bine: « *Iară aici l-au desbrăcat . . . îmbrăcat în căj* (sic) *mohorît* . . . ».

Medalioanele registrului următor, destul de bine păstrate, arată un număr de scene cuprinzând *Dumineca vameșului* și *a fariseului*, *Dumineca fiului risipitor*, *Pescuirea minunată*, *Iisus merge spre Emaus cu Luca și Cleopa*.

Într'un interior de templu, de o parte a unei coloane, stă mândru fariseul care

arată cu degetul spre vameș. De cealaltă parte se roagă umilit vameșul.

Fiul cel risipitor este numit « *curvari* » (sic), și este înfățișat cu un ciomag în mână, lângă niște porci, având inscripția: « *Fiul celŭ curvari cum paște porcii* ». Întâlnirea dintre acest fiu « pierdut » și dintre tatăl său, cuprinsă în medalionul alăturat este întovărășită de inscripția: « *Când s'au întors fiiul cel curvari iarăși înapoi la tatăl său și au căzut în genunche și au zis: Părinte, greșit-am la ceri și înaintea ta, primește-mă ca pre unul din argații tăi* ». « *Și i-au dat lui haina cea dintâi și i-au pus inelu (în degetul) lui* ».

Fig. 110. — Biserica din Bârsana. Picturi din naos.

Pescuirea minunată este însoţită de inscripţia: « *Când au mers Hs. pă* (sic) *mare ca pă* (sic) *uscat unde era Petru cu mreaja* ».

« *Când s'au cunoscut în Emaus frângerea pânei* », este inscripţia care lămureşte scena în care Iisus, aşezat între Luca şi Cleopa, şade la masă.

Drumul spre Emaus, redat de ultimul medalion, îl înfăţişează pe Iisus urmat de binecuvântund pe Nestor, pe care îl aşteptă, alături, Lie.

Prin actele din 30 Aprilie, 24 Iunie şi 21 Iulie 1390, Regele Sigismund întăreşte Voevodului Balc şi lui Drag, stăpânirea asupra unor moşii, între care se află şi Bârsana [1].

Pentru aceeaşi moşie urmaşii celor de mai sus, Laţcu şi Dragoş produc, la 1408, acte, dovedind *că strămoşul lor Stanislau Chinezul a primit ca dona-*

Fig. 111. — Biserica din Bârsana. Picturi din naos.

Luca şi Cleopa având inscripţia: « *Când au călătorit Hs. cu Luca şi cu Cleopa şi li-au tălmăcit scripturile* ». (Fig. 117).

Deasupra unei ferestre laterale o inscripţie arată anul când s'a zugrăvit biserica: « *În anu Domnului 1807 am zugrăvit această beserică . . . şi e . . . zug.* ».

Din cauza tăierii unei ferestre, în acest loc, inscripţia lipseşte [1].

Pe acelaşi perete, deasupra inscripţiei amintite, trei medalioane cuprind următoarele scene: Iisus în templu, având inscripţia: « *Cu dascălii* (sic) *jidoveşti* »; Sf. Gheorghe ucizând balaurul; Sf. Dumitru

[1] Ioan Bârlea, o. c., p. 27.

ţiune de la Regele Carol, în anul 1326, moşia Strâmtura (Bârsana) [2].

La 1450 mai mulţi nobili din Bârsana se ridică împotriva lui Mihail şi Ambrosiu de Dolha introduşi în posesiunea moşiei Bârsana, pe ascuns [3].

De aici era familia nobilului Coroi despre care actul din 17 Septemvrie 1469, al lui Matei Corvin, aminteşte că acest nobil s'a luptat cu mult curaj, într'o noapte, la Baia, împotriva lui Ştefan cel Mare, Domnul Moldovei [4]. La 1473 este introdus în moşia Bârsana şi în altele, nobilul Nicolae Dragfi [5]. Tot aşa a fost introdus, la 1480, Bartolomeu Dragfi [6].

[1] *Ibid.*, p. 98, 103, 104.
[2] *Ibid.*, p. 151.
[3] *Ibid.*, p. 342.
[4] *Ibid.*, p. 499.
[5] *Ibid.*, p. 517.
[6] *Ibid.*, p. 548.

BISERICA DIN VĂLENI

Pridvorul din fața bisericii, adăugit mai târziu este acoperit cu șindrilă, sprijinit pe stâlpi scunzi, formează corp deosebit și servește, precum se obișnuește aici și peste tot la Români, ca loc de adăpost la praznice și hramuri, când vremea ploioasă nu îngăduie așezarea mesei pe iarba din curtea bisericii. (Fig. 118 și 119).

Fig. 112 — Biserica din Bârsana. Picturi din naos.

Planul e cel obișnuit, dreptunghiular, având altarul de forma unui exagon cu două laturi de pe margini mai lungi și cu cele trei care încheie partea de Est, de aceeași lungime. A șasea o formează tâmpla. (Pl. XXIV).

Acoperișul. Al pridvorului are forma unei piramide cu patru laturi frânte la mijloc, pentru a cădea pe cele patru colțuri ale pătratului dela bază. Acoperișul corpului bisericii are forma unei piramide triunghiulare ale cărei capete prezintă două suprafețe înclinate.

Turla. Cea din fața bisericii prezintă un coif mic, amintitor al coifului celui mare al turlei, care taie acoperișul printr'o prismă cu baza un pătrat. Partea superioară este împodobită printr'o îmbrăcăminte de scânduri, cu vârfurile crestate, atârnând în jos.

Un balconaș scund sprijinit pe coloane este acoperit cu un coif, a cărui bază de formă pătrată, se prelungește printr'o piramidă cu opt laturi.

Altarul este mai scund decât restul bisericii și ca urmare linia acoperișului coboară mult sub nivelul celui al bisericii.

Pictura. Este de factură naivă și se păstrează mai bine în trei registre din naos, pe pereții laterali.

Primul registru cuprinde un număr de Dumineci, începând cu aceea a « *Orbului* », care e urmată de « Dumineca Samarinencii »

Fig. 112 *a.* — Biserica din Bârsana. Picturi murale.

Din naivitatea zugravului, care păstrează tăietura costumelor locale, răsare totuși simțul pentru proporție și pentru simetrie, căci de o parte stă Iisus, la mijloc « *Puțul lui Iacov* », de cealaltă, Samarineanca ținând vasul cu apă, într'o ținută studiată și în costum convențional, iar în fund a

așezat două grupe de apostoli. Scenele se despart prin coloane rotunde, împodobite cu ornamente florale, care se răsucesc în jurul coloanei.

« *Dumineca Tomei* ». În mijloc Iisus, de o parte Toma cu o grupă de apostoli, de cealaltă o altă grupă.

Registrul al doilea cuprinde: *Patimile*

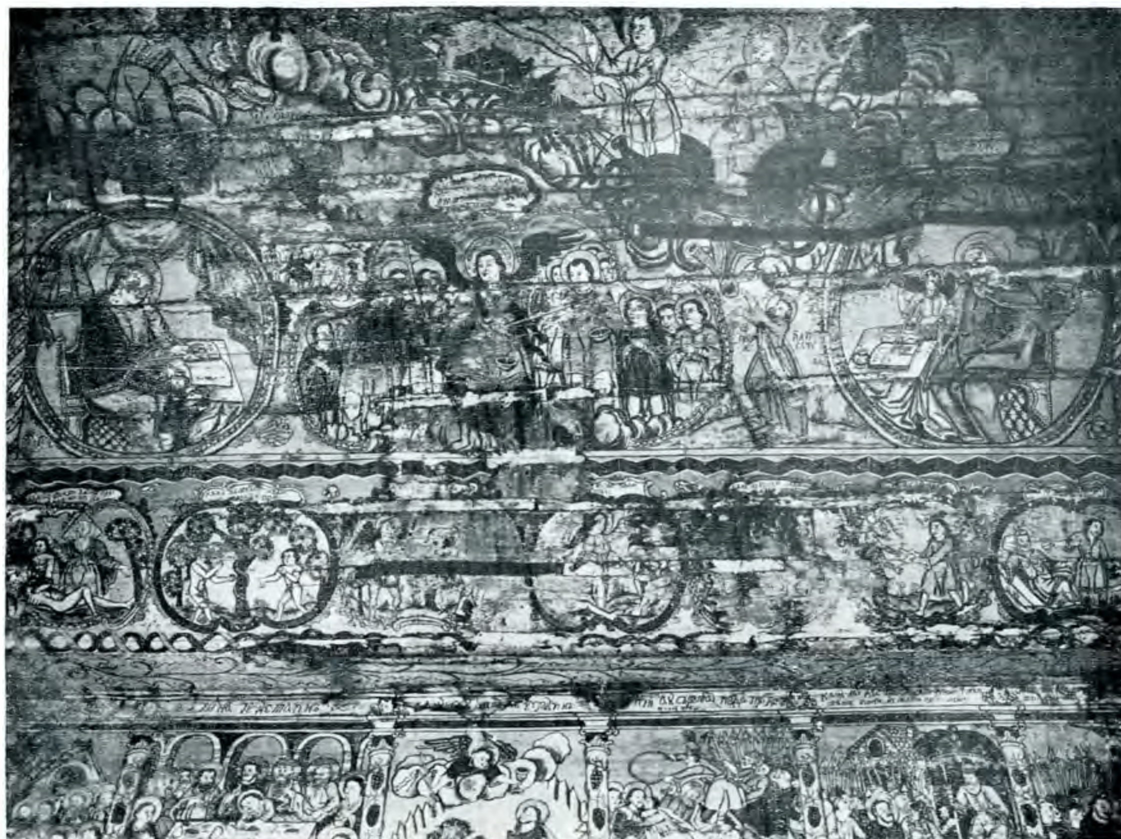

Fig. 113. — Biserica din Bârsana. Picturi de pe bolți.

Fig. 113 *a*. — Biserica din Bârsana. Picturi murale.

« *Dumineca slăbănogului* » păstrează aceeași simetrie, punând în primul plan un pat cu un slăbănog: un bătrân învelit până la piept, iar de cealaltă parte Iisus și Apostolii în două grupe. În fund silueta unei cetăți inspirată după cele pe care zugravul le văzuse, prin părțile locului.

Mântuitorului, *Încununarea cu cununa de spini*, *Drumul crucii*, *Răstignirea*, *Împungerea coastei cu sulița. (Loghin Sutașul împunge coasta lui Isus)*. Ca elemente deosebitoare distingem un Evreu, de tipul celor din Maramureș, în scena încununării lui Iisus, și costumele locale ale celorlalți.

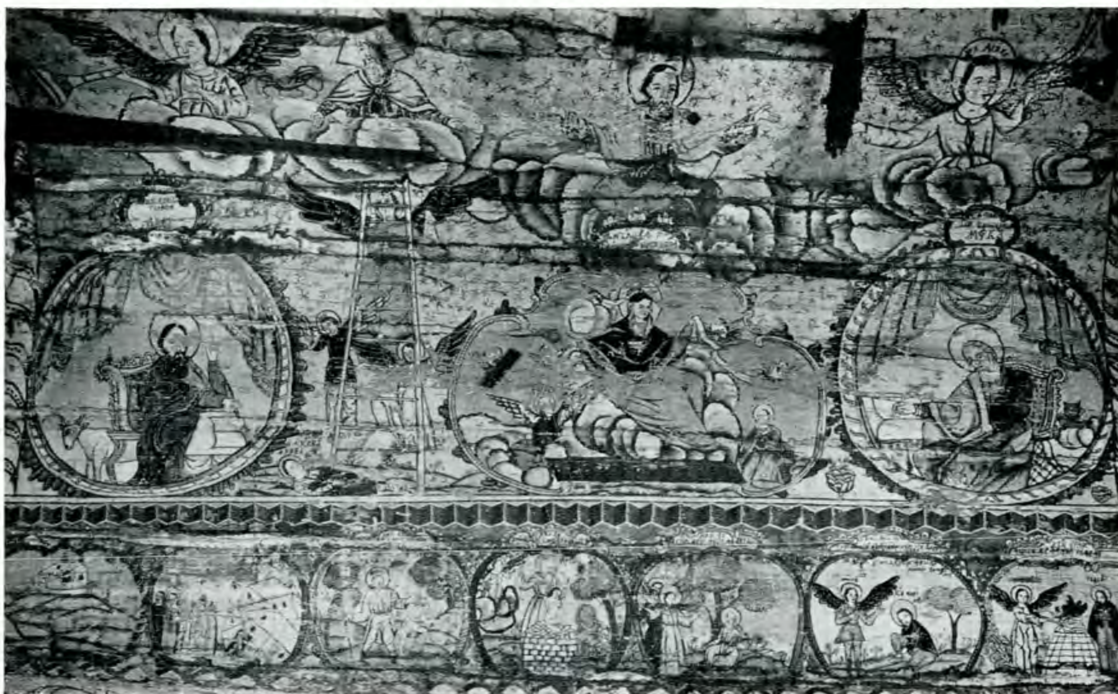

Fig. 114. — Biserica din Bârsana. Picturi de pe bolţi.

Fig. 114 *a*. — Biserica din Bârsana. Picturi murale.

Fig. 115. — Biserica din Bârsana. Patimile lui Iisus.

Inscripțiile scenelor au cuprinsul următor: « . . . *cu cununa ce de spini în capu lui Hs.* »; « *Când au suitŭ Hs. crucea de lemănŭ* (sic) *cu sudori mari la Golgota* ». « *Când au pironit Jidovii pă Hs. pă cruce* »; « *Unul din ostași cu sulița în coasta lui l-au împuns și au ieșit sânge și apă* ».

Registrul al treilea cuprinde un număr de medalioane cu câte doi sfinți ostași, toți îmbrăcați în costume maramureșene. (Fig. 120).

Un alt panou cuprinde, în registrul superior scena în care Iisus discută cu bătrânii înțelepți, având inscripția: « *Când s'au întrebat Hs. cu dascălii* ». Scena următoare înfățișează lupta dintre Nestor și Lie, foarte răspândită în Maramureș. « *Când s'au trântit Nistor cu Lie* ». O casă cu etaj la al cărei balcon se văd chipuri împărătești. Sub balcon, o fereastră cu zăbrele din dosul căreia Sf. Dimitrie binecuvintează pe Nestor, care va lupta cu Lie. O scară de lemn duce la etaj. De o parte icoana lui Iisus, de cealaltă icoana Maicii Domnului.

În fața se desfășoară lupta dintre Nestor, în costum maramureșean și Lie, în costum străin. În vârful coloanei o icoană în medalion, întregește cadrul.

« *Sfântul marele mucenic Gheorghe* », ucide balaurul salvând fata de împărat, ai cărei părinți întind cheile viteazului izbăvitor. La balcon duce o scară, ca și la cea precedentă, amintind casa românească. O mână din colțul din dreapta binecuvintează. Urmează « *Sfântul marele mucenic Dimitrie* », pe un cal de coloare închisă, spre deosebire de al sfântului Gheorghe, alb, cum apare de obiceiu și cum am avut prilejul a arăta și altă dată [1], nu se află în luptă cu împăratul păgân, ci poartă sulița ridicată.

Registrul al doilea începe cu scena spălării picioarelor: « *Când au spălat Hs. picioarele apostolilor și i-au învățat multe* ». Lucrul se petrece în fața unei case. Urmează Cina cea de taină, cu inscripția: « *Când au cinat Hs. cu ucenicii săi* », în care, în jurul unei mese dreptunghiulare, apostolii așezați în poziții naive șed pe scaune lungi.

Fig. 115 *a*. — Biserica din Bârsana. Vindecarea slăbănogului.

În scena: « *Când s'au rugat Hs. în grădină* », îngerul care poartă în dreapta paharul, pe care îl aduce lui Iisus, ține în stânga uneltele de chin: sulița, biciul, trestia cu buretele.

În ultima scenă. « *Când au prins Jidovii pă Hs. în grădină* » unul din soldați aruncă un laț de frânghie, pentru prinderea lui Iisus, în timp ce Iuda sărută pe Iisus. « *Aici l-au sărutat Iuda pă Hs.* ».

[1] Victor Brătulescu, *Elemente profane în pictura religioasă*, in *Buletinul Com. Mon. Istorice*, anul XXVII, p. 55.

Ultimul registru cuprinde un număr de medalioane în care sunt zugrăviți câte doi sfinți ostași: « *Sf. Teodor Stratilat și Sf. Procopie* »; « *Sf. Mercurie* . . . »; « , . . *Sf. mucenic Antonom* »; « *Sf. mucenic Nechita* » și « *Sf. mucenic Esthatie* »; « *Sf. mucenic Calistrat* . . . » și « *Sf. mucenic Foca* ». (Fig. 121).

Panoul zugrăvit pe peretele despărțitor dintre naos și pronaos cuprinde trei registre, dintre care cel de jos redă scene din patimile lui Iisus, cel de al doilea un număr de șase medalioane cu câte doi sfinți mucenici. Registrul de sus cuprinde scene din vieața primilor oameni.

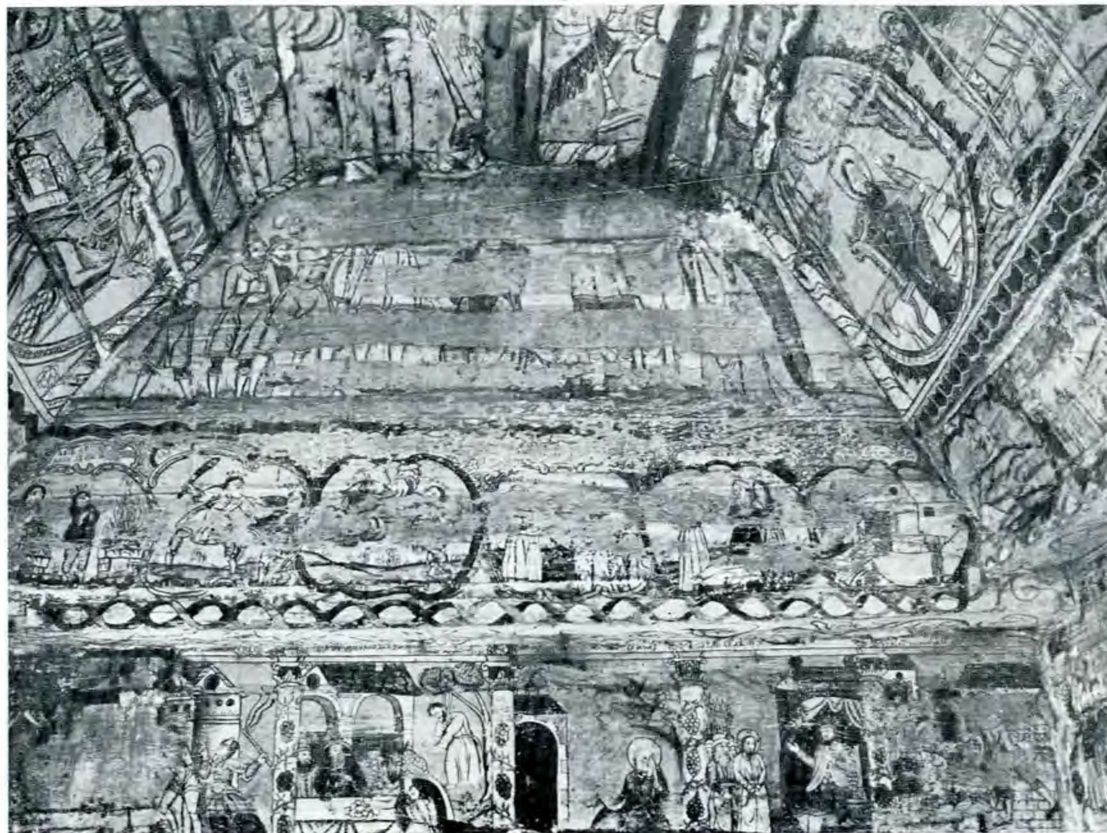

Fig. 116. — Biserica din Bârsana. Zugrăvelile peretului despărțitor.

Fig. 116 a. — Biserica din Bârsana. Zugrăveli, detalii.

Inscripțiile de pe bârna care sprijine întreg peretele despărțitor și celelalte cuprind: data întemeierii bisericii (1796), nume ca: *Vasile Pop, canonic; protopop Teodor . . . Rădnic, Stanca Ion, Nemiș Vasilie.* Boerii de sat care au ajutat la ridicarea bisericii, în 1796, sunt: parohul Stanca,

diacul Pop Ioan, crăsnicul Nemeși Vasalie, Goje Toader a lui Danași, nemișbirău Goje Pătru [1].

Un număr de medalioane cuprinde o serie de mucenițe și mucenici între cari se disting: Sfântul mucenic Glicherie, Sfânta muceniță Drina, Sfânta muceniță Varvara, Sfânta muceniță Anastasia, Sfânta muceniță Iulita, Sfânta muceniță Pelaghie.

« *Luca. Un om oarecarele s'au coborît din (Ieru)salim (în) Erihon au căzut (în tâlhari)* ». Lângă un copac, stă un cal înșeuat.

Samarineanul, purtând costum lung și căciulă îmblănită, veghează asupra rănitului, în timp ce, alături « *Preutul* », cu pălărie înaltă, cu baston în mână, trece înainte.

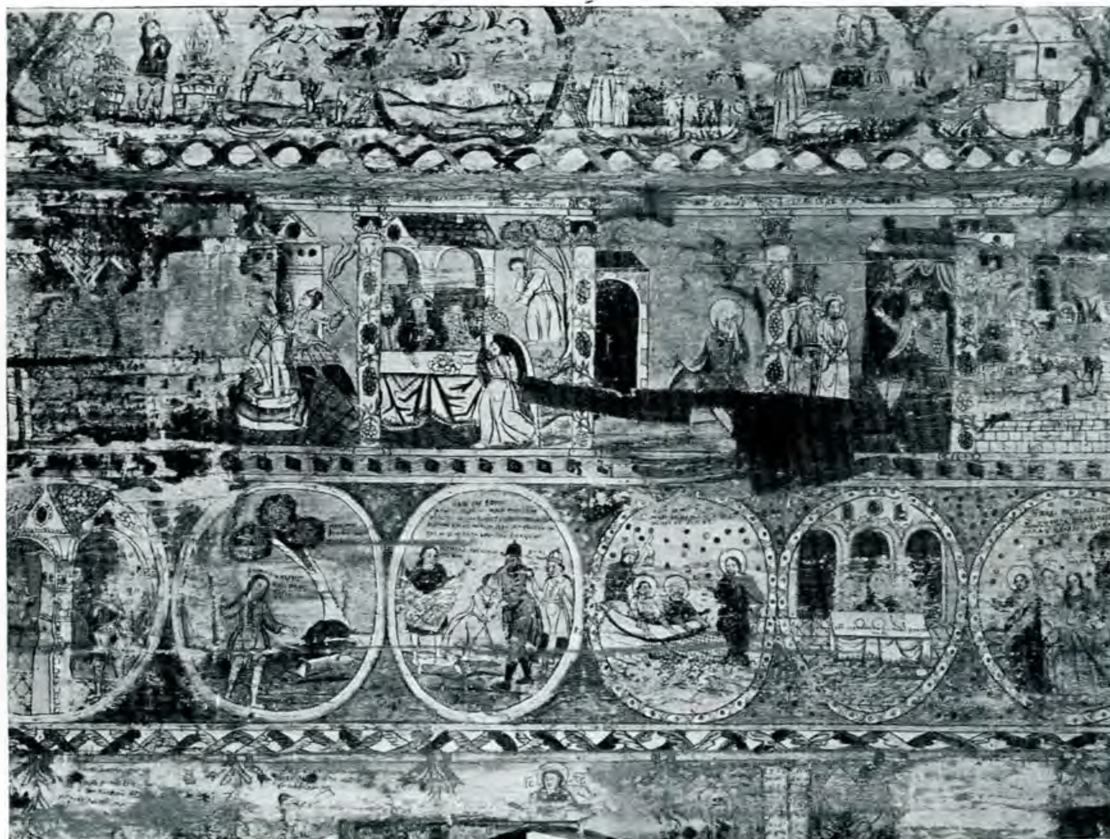

Fig. 117. — Biserica din Bârsana. Zugrăvelile peretului despărțitor din naos.

O scenă interesantă, prin naivitatea ei, este aruncarea lui Daniil în groapa cu lei. Ținut de fiecare mână de doi inși, proorocul Daniil este așteptat în fundul gropii de trei lei întărâtați. Deasupra gropii printre nori, plutesc trei îngeri, iar deasupra norilor un alt grup de îngeri, în rând cu cel care poartă trâmbița din urmă. (Fig. 122).

O serie de scene așezate după cum a crezut mai bine zugravul, cuprinde: *Pilda Samarineanului milostiv*, *Pilda bogatului nemilostiv*, *Sfinții Cosma și Damian*, *Tăierea capului Sfântului Ioan Botezătorul* și un fragment din *Judecata din urmă*.

Între această scenă și « *Sfinții tămăduitori fără de arginți Cozma și Damian* », cel dintâi tânăr, purtând o cutie, celalt bătrân, se desface o creangă bogată în frunze care atârnă, despărțind printr'însa prima de a doua scenă. (Fig. 123).

Pilda bogatului nemilostiv este redată în forma aceasta: Avraam ține în față sufletul lui Lazăr, iar dedesupt bogatul, nemilostiv se tânguește luptându-se în flăcările iadului. În colțul din stânga, la o masă, bogatul nemilostiv petrece ținând de gât o femeie. (Fig. 124).

« *Tăere* (sic) *cinstitului cap al sfântului Ioan Botezătoriul* » este înfățișată brutal și naiv totdeodată.

[1] Pr. I. Bârlea, o. c., pp. 204—205.

Fig. 118. — Biserica din Văleni. Vedere din față.

Călăul, în uniformă de ostaș, ține de păr capul, desprins de trupul ce se înclină, al sfântului Ioan. Salomeea, îmbrăcată cu iie și costum maramureșan, purtând la gât șiruri de salbe, are pe cap o pălărie cu pene iar pe umeri îi atârnă panglici. În mâini ține talerul pe care primește capul sfântului Ioan Botezătorul. (Fig. 125).

Judecata din urmă. Un fragment din registrul inferior prezintă pe Iacov, Avraam și Isac în grădina raiului, purtând în poală mulțime de suflete. Urmează o friză zugrăvită în forma unui benzi mărginită de două linii, în care se încrucișează, în formă de zig-zag, un ornament de frunze. Deasupra acestei benzi se înalță nori peste care sunt grupați: « *ceata puznicilor* » și « *ceata sihaștrilor* ». (Fig. 126).

« *Aflarea cinstitului cap al sfântului Ioan Botezătoriul* ». Doi pustnici, de o parte și alta, stau și se minunează de această descoperire.

Din vechiul testament, în registrul inferior, sub scena judecății din urmă este scena: « *Când (au vândut) frații pre Iosif* ». Un grup de negustori de o parte, grupul fraților lui Iosif de cealaltă, la mijloc Iosif, copil. Unul dintre negustori ține de frâu o cămilă în timp ce un altul număra bani unuia din frații lui Iosif. (Fig. 127).

« *Jertfa lui Ghedeon* ». Ghedeon stă în picioare în fața unui altar de cărămizi, pe care arde o flacără. De cealaltă parte un înger stârnește focul cu un băț și presară ceva, poate tămâie. În același registru, în continuare, o altă jertfă: a proorocului Ilie, care se roagă în genunchi iar Dumnezeu îi trimite foc din cer.

De partea cealaltă Ahab în costum regesc, urmat de curtea lui stă uimit. Păcat că la tăierea unei ferestre, scena a suferit din pricina aceasta. (Fig. 128).

Icoanele împărătești. Sunt dela sfârșitul secolului al XVIII-lea, de factură țărănească și mai îngrijit executate decât pictura murală.

Isus Hristos, icoană împărătească înfățișează tipul obișnuit al Mântuitorului. Pe fondul icoanei, în jurul capului, ornamentația constă în frunze de stejar stilizate. Rama este sculptată având același motiv ornamental, frunza de stejar. (Fig. 129).

Icoana Maicii Domnului cu Isus. De factură țărănească, chipul lui Iisus de copil matur, dovedește stângăcia zugravului.

Fig. 119. — Biserica din Văleni. Vedere dinspre Sud-Vest.

Fig. 120. — Biserica din Văleni. Scene din vieața lui Iisus.

Fig. 121. — Biserica din Văleni. Picturi murale.

Fig. 122. — Biserica din Văleni. Picturi. Daniil în groapa cu lei.

Ornamentația spațiilor libere este obținută prin incizie și are ca motiv principal aceeași frunză de stejar.

Rama este alcătuită din două coloane laterale din vârful cărora se ridică un arc în formă de semicerc, sculptat. În spațiile dintre arcul arătat și colțuri sunt sculptate ornamente în forma frunzei de stejar, deschise. (Fig. 130).

Icoana Sfinților Trei ierarhi, Vasilie cel Mare, Grigore Teologul și Ioan Gură de Aur prezintă pe cei trei sfinți arhierei în ordinea și înfățișarea următoare: *Sfântul Grigore Bogoslovul*, bătrân, cu părul și barba albe. *Sfântul Vasilie cel Mare* matur cu părul și barba spicate. *Sfântul Ioan Zlataust*, mai tânăr, cu părul și barba negre. Spațiile libere sunt împlinite cu frunze de stejar. (Fig. 131).

Icoana Nașterii lui Iisus. « Nașterea Domnului Is. Hs. » prezintă în primul plan pe Maica Domnului, ținând în brațe pe Iisus în fața cărora cei trei magi vin cu daruri. Între ei un cal și un bou între două ziduri ce închipuiesc staulul. În dosul animalelor e zugrăvit Iosif. În planul al doilea o casă și un fel de intrare, de zid, în balconul căreia apar doi ciobani, unul cu o secure pe umeri și un miel la subțioară, celalt ținând un fluer.

Deasupra, în mijloc, o stea strălucitoare împrăștie razele ei luminoase, iar în planul superior, în nori, doi îngeri veghiază. Frunze de stejar împodobesc spațiul liber. (Fig. 132).

Intrarea în Biserică este redată în linii generale după tipicul obișnuit: *Iosif* bătrân cu barba albă, *Sfânta Ana* cu mâinile întinse pentru rugă, în costum maramureșan cu haina scurtă și șorț înflorate, Sfânta Fecioară, copilă, în fața bătrânului preot « *Popa* » primește binecuvântarea. Fondul e împodobit cu frunze de stejar stilizate. În planul al doilea sunt așezate două clădiri convenționale: o clopotniță și o biserică. În planul de sus un înger întinde Fecioarei Maria paharul durerilor viitoare, după cuvântul sfintei scripturi: « . . . *iar prin sufletul ei va trece sabie* ».

Inscripția din colțul din stânga de jos are cuprinsul: « *Aceasta* (sic) *sfânta* (sic) *icoana* (sic) *au plătit-o Goge Toderŭ și*

Fig. 123. — Biserica din Văleni. Pilda Samarineanului milostiv.

soața (sic) *sa Palaghia că să le fie de pomeană în veci de veci amin* ». În dreapta inscripția continuă în forma: *1779, luna Dechamvrie* (sic) *10 zile* ». (Fig. 133).

Deosebit de interesantă este icoana Sfântului Gheorghe a cărei parte centrală îl presintă pe sfânt ucizând balaurul. În medalioanele laterale închise de ornamente în relief, de forma funiei împletite, ca și cadrul central, sunt zugrăvite scene din vieața sfântului. Medalioanele sunt despărțite între ele prin bare drepte, rezultate din grosimea lemnului icoanei.

Fig. 124. — Biserica din Văleni. Zugrăveli. Pilda bogatului nemilostiv.

Ușile împărătești. Sunt sculptate à jour având ca motiv vița de vie cu frunze și struguri, străvechiu motiv asiatic[1]. Pilastrul care acoperă cele două canate, lucrat tot à jour, înfățișează tulpina centrală, amintind arborele vieții, dela rădăcina căreia se desfac de o parte și alta, două coarde care se urcă în sus sub forma liniei șerpuite, închid șase medalioane în formă de inimă și se încovoae în partea de sus închizând scena Bunei Vestiri cu arhanghelul Gavriil în dreapta și Sfânta Fecioară în stânga. Încă o dovadă de stângăcie a meșterului. Celelalte patru medalioane cuprind pe cei patru evangheliști. Spațiile mai mari dintre frunze sunt împlinite cu ciorchini de struguri. (Fig. 134).

Fig. 125. — Biserica din Văleni. Zugrăveli. Tăierea capului Sf. Ioan Botezătorul.

Moşia Vălenilor e trecută, împreună cu alte moşii, în stăpânirea lui *Vinč*, *Dragoş*, *Şandru* şi *Bud* din Coseu. Punerea în posesie fără contrazicere se face numai pentru moşia Văleni, la 16 Decemvrie 1405[2].

La 1450 moşia se împarte în două părţi: una se dă lui Blaşiu şi Hodor din Bârsana, alta lui Steţiu, Mihail Gostolean, Dumitru Nemeş, Ioan Radul, Manuil, Popa Costan şi Ladislau din Fereşti[3]. Aceeaşi moşie este pomenită în actele din 22 Mai 1475[4], 25 Mai 1475[5].

BISERICA DIN STRÂMTURA

Face notă deosebitoare față de celelalte prin aceea că, suferind transformări în decursul vremilor, și-a schimbat acoperișul care se prezintă comun iar turla, redusă

[1] Victor Brătulescu, *Arta veche românească*. In *Artă și Tehnică grafică*, 1939.
[2] Mihalyi, o. c., pp. 132, 135.
[3] *Ibid*., p. 353.
[4] *Ibid*., p. 525.
[5] *Ibid*., p. 540.

la o simplă clopotniță, se termină printr'un soiu de bulb care amintește moda ruteană.

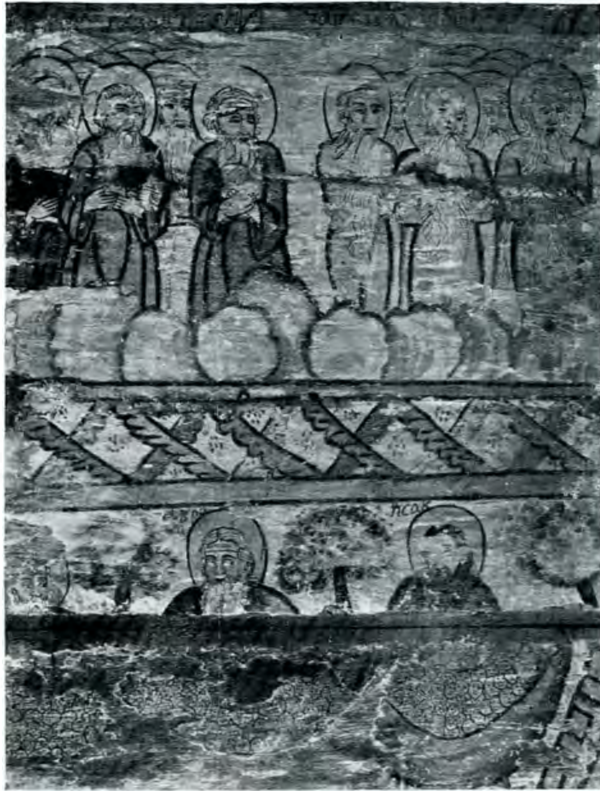

Fig. 126. — Biserica din Văleni. Picturi murale. Scena Raiului. Fragment.

Pereții sunt văruiți, ferestrele scunde arată laturea de sus în forma arcuită a unui semicerc. (Fig. 135).

Pictura. Prezintă două caractere: unul academic, în figura arhanghelului Mihail, altul popular, însă de factură superioară celei țărănești, naive, în figurile sfinților Grigore Bogoslovul și Arhidiacon Ștefan.

Chipul Sfântului arhanghel Mihail ne este înfățișat de două icoane, în aceeași ipostază, foarte răspândită de altfel, ca bust, purtând sabie, platoșă și aripi. (Fig. 136).

În cea de a doua icoană, în dreapta Sfântului arhanghel Mihail, în registrul superior, apare un înger care conduce două suflete, ce merg pe un podeț cu balustradă, spre bastionul unei cetăți care simbolizează, de sigur, intrarea în raiu.

În acest caz Sfântul arhanghel Mihail are rol de străjuitor la porțile raiului. (Fig. 137).

Panoul care cuprinde pe cei doi sfinți « *Grigorie Bogoslov* » și « *Arhidiacon Ștefan* » prezintă pe cel dintâi înveșmântat ca arhiereu, cu dreapta binecuvântând, cu stânga ținând o carte deschisă.

În jurul său patru îngeri pe nori ca și în jurul Sfântului arhidiacon Ștefan. Pe umeri îi atârnă plete buclate, poartă mustăți lungi, negre și barba mare pe care o taie în formă ascuțită la vârf, omoforul.

Sfântul arhidiacon Ștefan, tânăr, fără mustăți și fără barbă, având pe brațul drept orarul, ține în mână un tricher, iar în stânga o cădelniță. Ca și cele care urmează, aceste două chipuri se despart printr'o coloană împodobită vegetal și terminându-se cu un capitel ce ia forma capătului cârjilor arhierești. (Fig. 138).

Biserica din Strâmtura s'a lucrat în anul 1772 și va fi fost gata la 1 Ianuarie 1773, judecând după inscripțiile icoanelor dăruite cu începere dela 4 Ianuarie 1773 înainte [1]. Biserica însăși a fost zugrăvită în 1800 de zugravul Mihai [2].

Cărțile de ritual tipărite la București, Iași, Râmnic, Blaj, în secolul XVII și al XVIII-lea arată marea circulație a operelor religioase la toți Românii, a căror unitate a străbătut vitregia veacurilor.

Din actul dat la 22 Septemvrie 1326 de Regele Carol I, Strâmtura este scutită de orice dare, fiind proprietatea lui Stanislau Chinezul [3].

Fig. 127. — Biserica din Văleni. Iosif este vândut de frații săi.

Privilegiul acesta este întărit la 9 Aprilie 1346 de Ludovic, la cererea lui Mic Românul, fiul lui Stanislau [4].

[1] I. Bârlea, *o. c.*, p. 198.
[2] *Ibid.*, p. 199.
[3] I. Mihalyi, *o. c.*, p. 6.
[4] *Ibid.*, p. 21.

La 1408 Lac şi Dragoş sunt întăriţi în posesiunea moşiei lor ca unii ce sunt urmaşii lui Stanislau Chinezul [1].

La 1411, Sigismund întăreşte fiilor lui Ioan Voevod şi fiilor lui Ioan din Dolha moşia Strâmtura împreună cu alte moşii pentru moartea lui Mihail în războiul contra Polonilor [2].

Actul din 1459, dat în Barda de Matei Corvinul, vorbeşte de unele neînţelegeri între moştenitorii moşiilor amintite [3].

Prin actul dat la 2 Mai 1462 în Buda, Matei Corvin introduce în stăpânirea moşiei Strîmtura şi altele pe mama sa Elisabeta, ceea ce arată legătura de rudenie şi cu nobilii români din Maramureş, ai acestui rege de sânge românesc [4].

Fig. 128. — Biserica din Văleni. Jertfa lui Ghedeon.

Fig. 129. — Biserica din Văleni. Icoană împărătească.

Introducerea lui Nicolau Dragfi din Beltec în moşiile menţionate în actul din 13 Martie 1473, între care şi Strîmtura, produce protestele moşnenilor locali [1]. O plângere a lui Nicolae fiul lui Mihail din Dolha contra fiilor lui Ambrosiu cari deţin şi partea lui de moşie este menţionată în mandatul din 1485 dat din Viena de Matei Corvin [2].

¹ *Ibid.*, p. 151.
² *Ibid.*, p. 166.
³ *Ibid.*, p. 425.
⁴ *Ibid.*, p. 470.

¹ *Ibid.*, p. 517.
² *Ibid.*, p. 565.

BISERICA DIN GLOD

Planul are forma obişnuită la bisericile de lemn din Maramureş (Pl. XXIX). Adausul pridvorului se pare că a fost făcut pentru a da simetrie *acoperişului* a cărui pantă repede se frânge spre poale îndepărtându-se de verticală şi lărgind marginea de jos pentru a arunca departe apele ploilor, aşa cum se prezintă acoperişul bisericii lui Bogdan din Rădăuţi şi în general cele din Bucovina şi din alte ţinuturi româneşti cu climat aspru. (Fig. 139 şi 140).

Pictura. Meşterul zugrav a avut şcoală apuseană după cum se vede, mai ales, din icoanele prăznicare. În icoanele în care se arată un singur personagiu, pictorul este ceva mai stângaciu. Ramele icoanelor din tâmplă sunt împodobite cu sculpturi în lemn. Cele din jurul crucii cu coroane bogate, cu motive vegetale, par prea încărcate faţă de celelalte.

Crucea răstignirii este împodobită cu raze care sunt dispuse în cerc. (Fig. 141).

Două figuri de evanghelişti: a lui Luca şi Marcu, sunt prezentate naiv, în cadre împodobite vegetal, pe fonduri de interior prea încărcate. Ambii evanghelişti şed pe scaun şi scriu evangheliile aşezate pe măsuţele din faţă. Simbolurile: boul şi leul sunt aşezate la picioarele fiecăruia.

Fig. 130. — Biserica din Văleni. Icoana Maicii Domnului.

Fig. 132. — Biserica din Văleni. Icoana Naşterii Domnului.

Fig. 131. — Biserica din Văleni. Sf. Trei Ierarhi.

Fig. 133. — Biserica din Văleni. Intrarea în biserică.

Între icoanele ambilor evangheliști se lasă o bară verticală împodobită cu o creangă încărcată de frunze și fructe. (Fig. 142).

Scena Răstignirii în care crucea cu Iisus este înconjurată de raze ce ies din cele patru colțuri din jurul capului lui Iisus, cuprinde personagiile însemnate și de inscripții: *Maria Magdalena*, *Salomeea* iar,

Fig. 134. — Biserica din Văleni. Ușile.

în două cadre laterale, *Maica Domnului* și *Sfântul Ioan cel Jalnic*. Lângă *Sfântul Ioan cel Jalnic* se vede încă un personagiu, părând a fi Longhin sutașul. (Fig. 143).

Însemnarea din 1700 pe o cazanie din 1699 nu arată că biserica actuală ar fi aceea de atunci, deși n'ar fi exclus. Alte însemnări pe cărți tipărite, în tiparnițele de peste munți în Moldova și Muntenia arată nume de săteni și preoți darnici prin secolul al XVIII-lea [1].

[1] I. Bârlea, *o. c.*, pp. 107—111.

BISERICA DIN POENILE GLODULUI

Planul e de formă dreptunghiulară, altarul având forma unui patrulater spre deosebire de cele de până acum cu forma exagonală. Pridvorul deschis, sprijinit pe stâlpi a fost adăugit mai târziu. (Pl. XXXII).

Acoperișul, în două etaje distincte, este

Fig. 135. — Biserica din Strâmtura. Vedere din spre Sud-Vest.

simplu și se desface în câte două pante laterale: două în lungul bisericii, două în curmeziș, la cele două capete, ale celor două pante longitudinale.

Turla, de forma unei prisme cu baza un pătrat, se înalță deasupra pronaosului, este împodobită cu un balconaș scund și se termină cu un coif ascuțit în opt laturi. Streașina coifului se sprijină pe stâlpișorii scurți ai balconașului amintit. (Fig. 144 și 145).

Pictura. *Tâmpla* înfățișează o serie de icoane așezate în registre, în jurul unui subiect central. Registrul de deasupra praznicarelor cuprinde, în centru, icoana lui Iisus arhiereu, flancată de câte trei icoane pe care sunt zugrăviți câte doi apostoli. Registrul de deasupra acestuia prezintă, ca

icoană centrală, icoana Maicii Domnului în medalion, flancată de câte trei icoane (medalioane), având câte doi prooroci pe fiecare medalion. Deasupra acestui registru, în spațiul de forma unui semicerc, este zugrăvită scena Răstignirii lui Iisus și a celor

Fig. 136. — Biserica din Strâmtura. Icoana Sfântului Arhanghel Mihail.

doi tâlhari. În mijloc crucea lui Iisus dedesubtul căreia stă « *capul lui Adam* », în dreapta « *Mironosițele* » și « *Maica Domnului* », iar în stânga « *Sfântul Ioan cel Jalnic* » și « *Loghin sutașul* ». De o parte și alta a vârfului crucii lui Iisus: soarele și luna, iar în lături cei doi tâlhari ale căror fluere sunt strivite cu ciomagul de câteun Evreu. (Fig. 146).

Facerea lumii. Subiectul central este Înșelarea Evei iar grădina raiului este o colină maramureșeană plantată cu merii neîntrecuți ai acestui frumos ținut românesc.

Crearea începe în colțul din stânga. Dumnezeu, « *Tatăl* » face pe Adam. Ceva mai jos Adam doarme iar « *Tatăl* » creează pe Eva. În mijloc, încolăcit pe tulpina unui măr, șarpele întinde Evei, un măr, pe care îl ține în gură, de coadă. În mâna dreaptă Eva mai are un măr. Spre deosebire de alte scene similare, în scena de aici, Adam stă culcat, rezemat în cot, de partea cealaltă a pomului. În grădina raiului umblă animale de tot felul: *un cerb*, *un țap*, *un berbec*, *un mistreț*, *o vulpe*, *un cal*, *un centaur*, în văzduh zboară fel de fel de păsări. În colțul din dreapta arhanghelul cu sabie de foc în dreapta, cu un biciu în stânga, alungă din rai pe Adam și Eva cari, încinși cu un brâu de frunze, coboară colina aruncând raiului « *grădină dulce* », o ultimă privire. (Fig. 147).

Judecata din urmă. Este precedată de Pilda celor zece fecioare din care cinci, în registrul inferior au rămas afară iar cinci, cu luminile aprinse au pătruns în camera mirelui Hristos.

Gura iadului este înfățișată prin gura unui balaur din care curge un râu de flăcări în care se sbat păcătoșii chinuiți de diavoli. Din nările balaurului țâșnesc de asemeni flăcări.

Deasupra capului balaurului un diavol chinuește cu un fier de călcat pe un păcătos; lângă el nu altul bate cu ciocanul un cui în partea din dos a unui « *cismariu* ». Mai încolo un diavol ține cu o mână de picioare cu alta de mâini pe un păcătos « *suciu* », pe care îl îndoaie de o verigă metalică prinsă de o bară verticală. În fața acestuia un diavol chinuește un fierar « *covaciu* », umflându-l cu foalele pe la spate. Dedesubtul acestor scene un diavol chinuește pe aceea « *care nu face copii* » pentru ca alături, un altul să vâre pe gât un copil aceleea « *care omoară pruncii* ». Deasupra acestor scene de care se desparte printr'o dungă albă, alte scene, cu alți păcătoși. Unul încărcat cu discuri « *tocaciu* »; peste altul « *care sparge hatu* » doi diavoli trec cu plugul; altuia, « *care doarme până-i popa la rugă* », îi cântă din vioară, pe marginea patului, un diavol, în vreme ce un altul stă alături.

În registrul superior cetele celor de altă credință și anume: « *ceata Jidovilor* », « *ceata Turcilor și a Tătarilor* », « *ceata Arapilor* »

și în sfârșit și cu mai dispreţuită « *ceata Ţiganilor* ». (Fig. 148).

La vârful flăcării moartea cu coasa pe umeri iar prin flacără diavolii negri duc pe păcătoși cu roabele spre gura deschisă a iadului « *Tot felul de păcătoși aduc diavolii la iad* ». Deasupra flacării « *morarul* » de creanga unui copac și despicată cu fierăstrăul de doi diavoli.

În registrul superior trei chipuri de împărați, din greșală cu aureolă; la unul se poate ceti « *Filip* ». Ceva mai în urmă Moisi urmat pe peretele de Nord de cetele arătate mai sus. (Fig. 149).

Fig. 137. — Biserica din Strâmtura. Icoana Sfântului Arhanghel Mihail.

duce cu greu în spinare piatra de moară iar de gât poartă măsura strâmbă folosită la zeciuiala numită oim sau uium. În fața lui un « *crâjmariu* » își poartă de gât, ocaua mică. Dedesubtul flăcării veșnice, doi diavoli, întind unul de mâini, altul de picioare pe un păcătos « *scumpu lacomu* ». În alt registru, mai jos o altă serie de păcătoși: « *mincinosul* », spânzurat de limbă; « *fermecătorul* » pe umerii căruia călărește un diavol; *care e* (sic) « *mana vacilor* » poartă pe cap vasul de lapte pe care, șade un diavol negru, iar din spate și din față este împunsă de două vaci: una albă alta neagră. « *Curva* » este spânzurată cu picioarele

Odinioară satul se numea simplu Poenile sau Poiana Șieu. Însemnările de pe cărţile tipărite în Ardeal, în Moldova şi Ţara Românească, ni-au păstrat nume de persoane: preoţi şi mireni din secolul al XVIII-lea şi un psalm în versuri din psaltirea lui Dosoftei ceea ce arată marea circulaţie a acestei psaltiri. Mai presus de toate, sunt însemnările făcute la 1794 pe un octoich de Râmnic dela 1750, de Teodor Roşca parohul bisericii. El arată că înainte de postul Crăciunului în anul 1687, au intrat Nemţii în Maramureş, în 1711 a fost ciumă, în 1715 Tătarii, trecând prin Maramureş, au fost bătuţi la Borşa iar în 1742 « a fost a doua ciumă » [1].

Din alte însemnări rezultă că biserica datează cam dela jumătatea secolului al XVIII-lea.

[1] I. Bârlea, *o. c.*, p. 152.

Fig. 138. — Biserica din Strâmtura. Picturi murale.

BISERICA DIN ȘIEU

Amintește pe cele mai multe din Maramureș ca plan. *Altarul* are forma unui poligon neregulat, *naosul* forma unui patrat, *pronaosul* forma unui dreptunghiu așezat de-a curmezișul, la care se adaugă un pridvor deschis, mult mai redus și de aceeași formă. (Pl. XXV).

Acoperișul are două rânduri: unul principal pentru corpul bisericii, celalt o streașină pentru corpul principal și pentru pridvor. Acoperișul altarului este deosebit de rest, este mai scund și formează o unitate a parte. El se prelungește prin streașina înconjurătoare (Fig. 150 și 151).

Pictura. E senină din punctul de vedere al concepției iar subiectele sunt redate de inscripțiile de deasupra fiecărei scene.

În registrul întâiu al panoului de care ne ocupăm se înfățișează « *Dumineca a triia* (sic) *după Paști a Mironosițelor. Când au venit demineață la mormânt au zis îngerul: Ce căutați pe cel viu cu cei morți* ». În planul întâiu femeile mironosițe stau în fața îngerului așezat pe piatra de mormânt; în planul superior Iisus, purtând în mână steagul biruinței, vorbește cu Maria Magdalena; în fund templul din Ierusalim.

Scena alăturată prezintă « *Dumineca a patra după Paști, a Slăbănogului ce l-au tămăduit Domnul Hs. fiind bolnav de trei zăci și opt de ani* ». În planul superior lacul Vitezda, pe ale cărui țărmuri apare un « *înger* » care turbura apele; în fața îngerului un bolnav, în apă, alături slăbănogul vindecat de Iisus își duce patul pe umeri, în fund cetatea Ierusalimului cu foișoarele de care vorbește Evanghelia. În dosul îngerului o pasăre de apă ce pare o barză, în planul inferior Iisus lămurește pe ucenici asupra cazului acesta.

În registrul superior ni se prezintă, în planul de sus, ruga lui Iisus în grădina Ghetsimani, înfățișată ca o grădină obișnuită în Maramureș, închisă cu ostrețe, în care ucenicii dorm iar Iisus se roagă și primește paharul dela îngerul trimis din cer. În planul de jos Iisus primește sărutarea lui Iuda, în care timp, Petru taie cu sabia urechea lui « *Malh* » spre spaima soldaților cari dau înapoi.

În scena alăturată Iisus, legat de mâini este dus la arhiereul Ana care stă pe jeț

Fig. 139. — Biserica din Glod. Vedere din față.

în vârful treptelor. În fund un număr de clădiri limitează cadrul, dând impresia unui interior. (Fig. 152).

În alte panouri, mai puțin reușite în reproducerile noastre, se prezintă *Dumineca Orbului*, *Dumineca Vameșului*, *Dumineca Fiului risipitor*, etc.

Icoane. O icoană de factură bună, înfățisând pe Iisus în mijloc, încadrat de apostoli, zugrăviți pe marginile icoanei arată o lucrare îngrijită. Aureola în relief a lui Iisus marchează tradiția secolului al XVII-lea în acest domeniu. Cadrul despărțitor al chipului lui Iisus este format din două coloane de forma funiei împletite din care, în dreptul umerilor, se deschide un arc în semicerc și-i înconjură capul. (Fig. 153).

Fig. 140. — Biserica din Glod. Vedere.

Însemnările de pe cărți nu arată decât numele celor cari le-au cumpărat și blestemele puse pentru acei cari le-ar înstrăina [1].

[1] I. Bârlea, o. c., pp. 178—180.

Intr'un act din 1385 dat în Sighet, a patra parte din moșia Șieu, din Vișeul-de-Sus, din cel de Jos și Botiza ca și satul lui Dan, sunt date surorilor:

Fig. 141. — Biserica din Glod. Tâmpla.

Scora, *Baba* și *Margareta* de către frații lor, nobilii Șandru, Mihail, Alexa și Nicoară, fiii lui Ștefan și nepoții lui Iuga Voevod din Maramureș [1].

La 1411, împreună cu alte moșii, sunt date de Sigismund lui Stanislau, fraților săi: Ioan, George și Bogdan și verilor George și Andrei, fiii lui Ioan Voevod, pentru moartea vărului lor Mihail, în războiul contra Polonilor [2]. Actul e însoțit și de mandatul de punere în posesie a celor de mai sus, datat din 22 Aprilie 1411, a doua zi după cel de mai sus [3]. Pentru fixarea hotarelor se dă actul din 27 Iulie 1411 [4].

A treia parte din moșie și jumătate din moșia dela Șieu se atribue lui Petriman, fiul lui Petru, prin actul din 14 Martie 1419 al Regelui Sigismund [5].

« Moșiile lui Ioan Voivod, după hotarele din 1353, erau: *Strimtura*, *Rosalia*, *Șieu*, *Botiza*, *Petrova*, *Leordina* și *Poenile de sub Munți*, pe care moșii Stanislau din Dolha și frații săi au impetrat donațiunea nouă în anul 1411 [6] ».

Donațiunea făcută lui Petriman, la 1419, se întărește prin actul din 1420 [7] *Șieu*. Moșia și moara sunt pomenite în actul din 22 Februarie 1431 [8]. Un George de Șieu este amintit de actele din 1442, 1450 [9].

La 1458 Petriman se plânge lui Matei Corvin de intrarea altora în moșiile sale între altele arătând și pe cea din Șieu [10], care intră și în posesia

[1] I. Mihalyi, o. c., p. 85.
[2] *Ibid.*, p. 166.
[3] *Ibid.*, p. 168.
[4] *Ibid.*, p. 175.
[5] *Ibid.*, p. 229.
[6] *Ibid.*, p. 234.
[7] *Ibid*, p. 248.
[8] *Ibid.*, p. 284.
[9] *Ibid.*, pp. 321, 348.
[10] *Ibid.*, p. 417.

Elisabetei, mama lui Matei Corvin [1]. La introducerea lui Nicolau Dragfi din Beltec în moşiile: Bârsana, Iza, Apşa de Jos, Rosalia, Strîmtura, Şieu, Ruscova, Botiza Bedeu etc., moşnenii protestează [2]. Acelaşi lucru se petrece la 1480 la introducerea lui Bartolomeu Dragfi [3]. La 1487 sunt citaţi cei interesaţi pentru aceste moşii [4]).

Fi.g 142. — Biserica din Glod. Sfinţii evanghelişti Luca şi Marcu.

BISERICA DIN ROZAVLIA

Cu hramul Sfinţii Arhangheli Mihail şi Garviil, are forma sveltă, proporţii armonice, turlă înaltă şi linii frumoase. Pridvorul deschis se sprijină pe patru coloane legate între ele prin arcuri de lemn frumos profilate.

Corpul principal este legat prin trei rânduri de bârne, cele de sub streaşină sunt profilate.

Altarul are forma unui poligon neregulat. (Pl. VII).

Acoperişul corpului principal are forma unei prisme triunghiulare, uşor streşinită la poale. Streaşina, care ocroteşte pereţii, se opreşte la altar, dând ceea ce am spus mai sus, etajul prim al acoperişului celui mare şi formând cu acoperişul altarului un corp geometric alcătuit din două părţi laterale, spre Nord şi Sud şi trei spre Est corespunzând laturilor planului. (Fig.154).

Turla, cu baza un patrat, are un balconaş pe treisprezece coloane; deasupra lui se înalţă un coif ascuţit de forma unei piramide octogonale. Baza coifului o formează un trunchiu de piramidă în patru laturi, fiecare lature corespunzând la două laturi ale octogonului coifului. (Fig 155).

Pentru lumină biserica are patru ferestre pe fiecare lature, trei la altar şi câte două sub streaşina acoperişului naosului.

Pridvorul este zugrăvit iar grinzile acestuia sunt împodobite cu râuri.

Pronaosul este despărţit de naos printr'un perete de bârne în care sunt lăsate locuri libere pentru a se putea vedea în interior.

Naosul prezintă un cafas. *Bolţile* au formă poliedrică cu trei laturi. Tâmpla este pictată.

Uşile împărăteşti sunt sculptate à jour, având ca motiv principal viţa de vie cu frunze şi struguri. Pe uşile laterale ale altarului sunt zugrăviţi sfinţii arhangheli Mihail şi Gavriil; cel dintâi, purtând sabie în mâna dreaptă, este zugrăvit pe uşa de Sud, cel de al doilea, cu o ramură în mâna stângă, este zugrăvit pe uşa laterală de Nord.

Pictura. Cea din pridvor prezintă scene din vieaţa sfinţilor şi a lui Iisus. Inscripţia destul de ştearsă, de pe banda de deasupra uşii ce dă în pronaos, cuprinde diverse nume proprii, ca: « . . . *Pătrovai, Ştefan, Ioan, Iacov, Pătruţ . . . pentru zugrăvitu şătri 8 zloţi în vălote(?)* » [1]. (Fig. 156).

Fig. 143. — Biserica din Glod. Răstignirea.

În pronaos sunt arătate scene din iad cuprinzând nume de păcătoşi ca: « *morariul* », « *care face să nu aibă coconi* ».

Din flacăra focului veşnic se cunosc abia urmele. Cele patru vânturi sub forma unor capete înaripate, suflând din patru

[1] *Ibid.*, p. 470.
[2] *Ibid.*, p. 517.
[3] *Ibid.*, p. 548.
[4] *Ibid.*, p. 588.

[1] Cf. şi I. Bârlea, *o. c.*, p. 160.

părți sunt zugrăvite pe peretele de Vest. (Fig. 157).

Pe peretele de Sud apare foarte răspândita scenă, cu caracter simbolic în aceste locuri: « *Când au trântit sfântul mucenic Nistor pă Lie voinicul* ». În această scenă apar, pe planuri deosebite, două momente: primul în care Sf. Nestor primește binecuvântarea Sf. Dimitrie din temniță și al doilea, momentul în care se dă lupta între « *Lie Voinicul* », îmbrăcat în uniformă ungurească și Nestor, cu mult mai mic decât Lie. Împăratul Maximian privește dela unul din balcoanele unui foișor lupta care se termină cu aruncarea în țepi a lui Lie, din a cărui pricină pieriseră mulți creștini în luptele ce fuseseră obligați să poarte cu acest puternic luptător păgân. (Fig. 158).

O serie de scene evanghelice se desfășură pe pereții naosului înfățișând: pilde, scene din vieața lui Iisus, din Vechiul Testament, scene din viețile sfinților, din vieața primilor oameni, pentru a se încheea cu scenele zugrăvite pe tâmplă, rezervată lui Iisus. (Fig. 159—166).

Contribuția locuitorilor din sat, la zugrăvitul bisericii, se vede din inscripția de pe iconostas și de pe peretele naosului care menționează că zugrăvul e din Dragomirești [1]. Pare că nu e unul și același cu cel care, la 1823, zugrăvește altarul și care este un oarecare Filip Sanțner [2].

Fig. 145. — Biserica din Poenile Glodului. Vedere din spre Sud-Est.

Fig. 144. — Biserica din Poenile Glodului. Vedere din spre Sud.

In actul Regelui Sigismund dat în Buda, la 30 Aprilie 1390, moşia Rozavlia împreună cu Iza, Apşa-de-Jos, Rona-de-Sus, Bârsana, Ruscova şi Vişeu. face parte din posesiunile voivodului Balc şi Drag din Maramureş [3]. Pentru actele din 1411 a se vedea mai sus notele pentru Șieu. Pentru alte acte, citate la paginile 234, 284, 470, 517 din opera lui Mihalyi a se cerceta tot la Șieu.

Soția lui Ioan din Dolha era fiica voevodului Ioan din Rosalia [4]. Intr'un act din 1427 fiii lor se înțeleg ca moşia aceasta (Rosalia) să rămână lui Stanislau iar Bogdan şi Ivaşcu să ia alte moşii [5]. La 1430 Stanislau este în proces cu cumnatul său Mihail Gherheş, soțul Stanei [6]. Pentru aceeaşi moşie şi altele, între urmaşii nobililor români de mai sus, a se vedea actul lui Matei Corvin din 21 Mai 1459 [7]. Se pomeneşte aci de o cetate de lemn [8]. La 1466

[1] Biserica din Dragomireşti a fost adusă la expoziția satului, în Bucureşti, în 1936.
[2] I. Bârlea, *o. c.*, p. 10.
[3] I. Mihalyi, *o. c.*, p. 98.
[4] *Ibid.*, p. 227.
[5] *Ibid.*, p. 271.
[6] *Ibid.*, p. 279.
[7] *Ibid.*, p. 425.
[8] *Ibid.*, p. 434.

se face o înțelegere între cei din proces pentru împărțirea moșiilor [1]. Pentru aceeaşi moşie, un act dela Matei Corvin, din 1472 [2]. Un alt proces începe între alți moștenitori şi cei ai lui Ambrosiu de Dolha în 1473 [3]. Tot aşa în 1485 [4]. La 1488 se

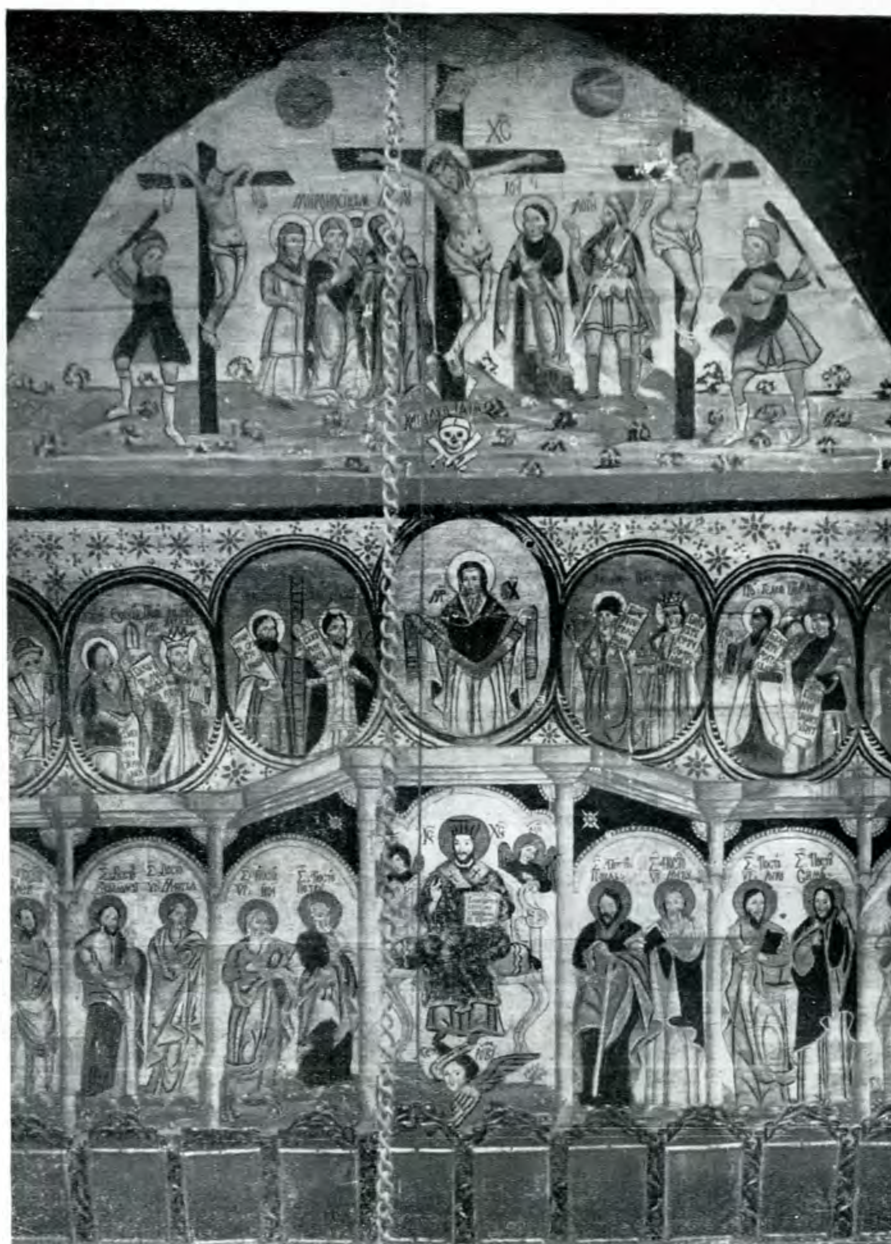

Fig. 146. — Biserica din Poenile Glodului. Tâmpla.

pomeneşte de partea de moşie a doamnei Stasa văduva lui Mihail Urda din Leordina [5].

[1] *Ibid.*, p. 477.
[2] *Ibid.*, p. 513.
[3] *Ibid.*, p. 519.
[4] *Ibid.*, p. 565.
[5] *Ibid.*, p. 591.

BISERICA DIN BOTIZA

Planul este asemănător cu acela al bisericii din Șieu, având forma generală a unui dreptunghiu la care se adăugă un ieșind de forma unui poligon neregulat, *altarul*. (Pl. XXVI).

Pridvorul deschis se sprijineşte pe stâlpi de lemn legați între ei prin arcuri de lemn.

Fig. 147. — Biserica din Poenile Glodului. Facerea lumii, raiul, şarpele, izgonirea din raiu.

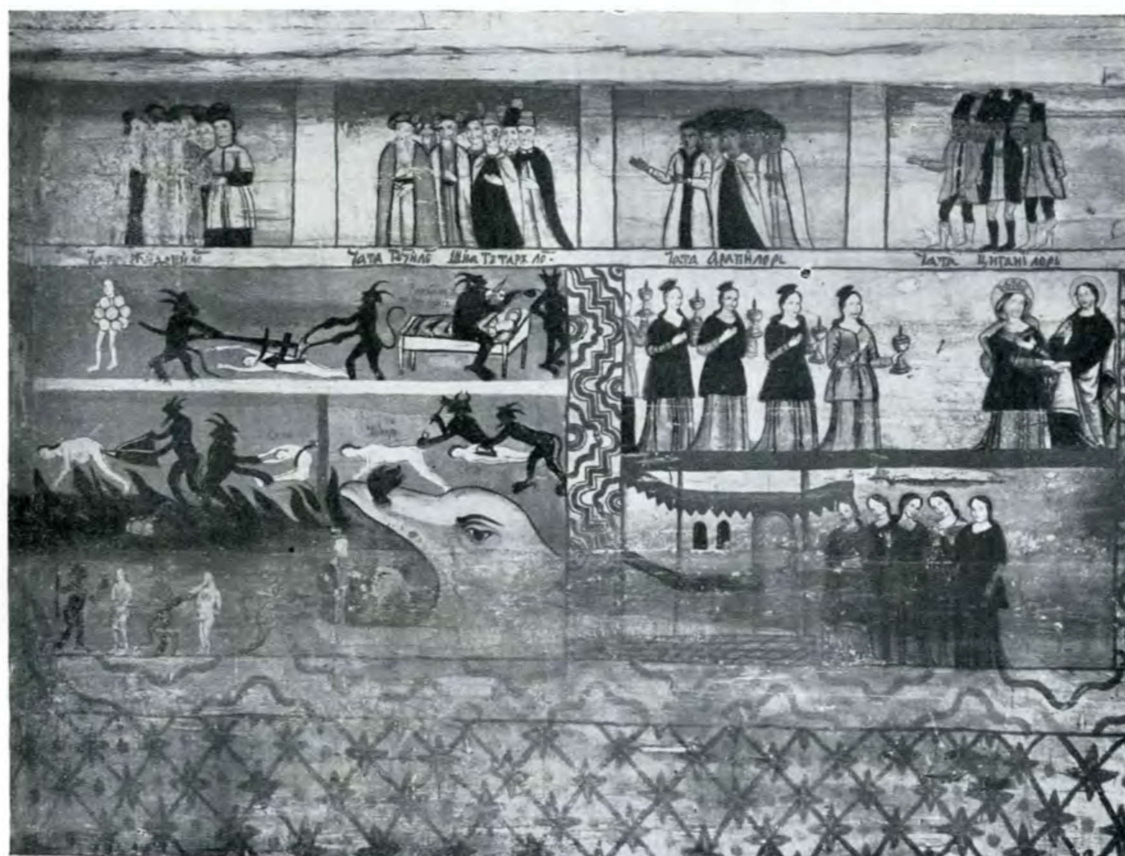

Fig. 148.—Biserica din Poenile Glodului. Judecata din urmă. Pilda celor zece fecioare.

Acoperișul prezintă două părți deosebite: acoperișul corpului principal și acela al altarului și al pridvorului, legate între ele prin strașina care înconjură biserica, formând oarecum un prim acoperiș deasupra ferestrelor.

Fig. 149. — Biserica din Poenile Glodului. Fragment din scena Iadului.

Turla, de forma unei prisme cu baza un patrat, este ocrotită de un înveliș de scânduri așezate vertical ca și *balconașul* scund, peste care se înalță un coif ascuțit de forma unei piramide octogonale, rezemate pe un trunchiu de piramidă cu patru laturi. (Fig. 167).

Fig. 150. — Biserica din Șieu. Vedere din spre Nord-Vest.

Fig. 151. — Biserica din Șieu. Vedere din spre Sud-Est.

Fig. 152. — Biserica din Șieu. Vieața și patimile lui Iisus.

În laturea de Sud a curţii este aşezată clopotniţa prevăzută cu un balconaş sprijinit pe stâlpi de lemn.

Satul este aşezat, ca şi celelalte aşezări din Maramureş între coline dulci străjuite în zare de munţi împăduriţi. (Fig. 168).

Fig. 153. — Biserica din Şieu. Icoană împărătească.

Pictura icoanelor reprezentată prin icoana lui Iisus şi a Sfântului arhanghel Mihail, arată buna tradiţie a acestei arte din secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea. Iisus e prezintat ca bust, cu chip tânăr barba ascuţită şi mică, mustăţile subţiri şi lăsate în jos, faţa ovală, părul formând parcă o cunună rotundă. Vestmântul cutat, cu umbre prea pronunţate, cade în falduri ordonate. În stânga Iisus ţine o carte deschisă pe care scrie salvoneşte.

Cadrul icoanei este împodobit cu un ornament în relief, în forma funiei împletite. Din dreptul umerilor lui Iisus se desface un arc în formă de semicerc, ornat cu motive lineare de forma semicercului. În cele două colţuri sunt două flori în relief în formă de cruce. Icoana arhanghelului Mihail reprezentat contra obiceiului, (fig. 169), în picioare, ca în pictura murală, iar nu bust, cum în de obşte este înfăţişat Arhanghelul, încă din secolul al V-lea, este rău păstrată, din care pricină nici inscripţia nu se poate ceti cu uşurinţă.

Moartea este zugrăvită pe dosul uşii în forma unui schelet călare pe cal, ţinând pe umărul stâng o coasă iar în mâna dreaptă un fel de sabie.

Inscripţia ce însoţeşte chipul morţii este transcrisă dintr'un vechiu text al unei psaltiri traduse în aceste părţi româneşti, care va fi circulat veacuri de-a rândul pe aici.

« *Lungă o pre ei şi agiunge pre ei şi nu m'oi* (sic) *întoace* (sic) *pre ei până nu să or svirşi. Psal. . . .* ».

În faţă: « *ta ia oi cu spătă* (sic) *me şi vă* (sic) *birui pre ei mină me* (sic) ».

În colţul de sus, din dreapta, o altă inscripţie are acest cuprins: « *Fiţi gata ca* (sic) *nu ştiţi dzoa* (sic) *nice časul când Domnul vostru va veni* ». (Fig. 170).

Se mai adăugă o invocaţie din care se descifrează cuvintele *morte* şi *iute*, scrise în faţa calului.

O serie de cărţi tipărite la Bucureşti, Iaşi, Blaj, Bălgrad, în secolul al XVIII-lea, cuprind preţioase însemnări locale [1].

Numele de Botiza însămnă Botez, Bobotează [2]. Ca moşie este pomenită de actul din 1385 alături de Şieu şi altele [3]. Tot aşa în actele din 1411 [4] şi în alte acte [5]. In actul dat în Buda, la 21 Mai 1459. Matei Corvinul cere conventului din Selesz « ca să cerceteze plânsoarea lui Mihail şi Ambrosiu din

[1] I. Bârlea, o. c., pp. 45—48.
[2] I. Mihalyi, o. c., p. 66.
[3] *Ibid.*, o. c., p. 85. V. mai sus, la Şieu.
[4] *Ibid.*, pp. 166, 168, 175.
[5] *Ibid.*, pp. 224, 234.

Dolha, în contra lui Ioan din Dolha alias din Ruscova, care a ocupat părţile lor din Rosalia şi din Poieni; şi în contra lui Petru din Vad, Georgiu din Vănceşti, Jurca din Călineşti, Georgiu Ficze din Giuleşti, Bud din Budeşti şi Ioan Micle din Şugatag pentru faptele lor potenţiale săvârşite în Strimtura şi în Botiza »[1].

In actul dela 1473, dat la 13 Martie în Buda, alături de Şieu, Bârsana, Iza, Apşa-de-Jos, Rosalia etc., este pomenită şi moşia Botiza[2]. Tot aşa în actele din 1480[3] şi 1487[4].

BISERICA DIN CUHEA

Foarte sveltă ca înfățișare, biserica din Cuhea prezintă un plan simplu, dreptunghiular, cu obișnuitul adoas al unui exagon neregulat, care este altarul. (Pl. VIII).

Acoperișul este deosebit de multe din cele descrise până acum, prin aceea că partea superioară se prezintă fără nicio legătură cu streașina de deasupra ferestrelor care înconjură biserica.

Are forma unei prizme triunghiulare cu pantele laterale mai dulci, cu laturea de Est legată de acoperișul altarului, iar cu cea de Vest în linie frântă, formată de planul perpendicular și de poalele ce se deschid în forma unui unghiu larg, dând streașina. (Fig. 171).

Fig. 154. — Biserica din Rozavlia. Vedere.

Fig. 155. — Biserica din Rozavlia. Vedere.

Dedesubtul fiecăruia din aceste două acoperișuri se arată profilurile grinzilor, în șapte colțuri. Ele se întretaie în formă de unghiuri drepte la capetele naosului și pronaosului și în unghiuri obtuse la altar.

Un brâu de lemn, în forma funiei împletite, încinge biserica pe sub profilele acoperișului inferior. (Fig. 172).

Turla, de formă patrată, este mai înaltă decât altele, are un balcon mai larg, sprijinit pe treisprezece coloane, legate între ele prin arcuri profilate ca cele dela Borșa și din alte părți.

Balconul este împodobit cu un fel de îmbrăcăminte de șindrilă măruntă ce formează o adevărată garnitură ornamentală.

Coiful are forma unei piramide în opt laturi, ce se sprijină pe patru poale ce dau forma unui trunchiu de piramidă.

Ușa de stejar are clanță și balamale de fer lucrate la ciocan.

Cadrul este dreptunghiular, având ca ornament, în relief, funia împletită, apoi o

[1] *Ibid.*, p. 425.
[2] *Ibid.*, p. 517.
[3] *Ibid.*, p. 548.
[4] *Ibid.*, p. 588.

bandă ornată cu linii tăiate în zig-zag. Chiar la încheierea cu ușa sunt alte două linii mai subțiri, tot în relief, împodobite cu crestături.

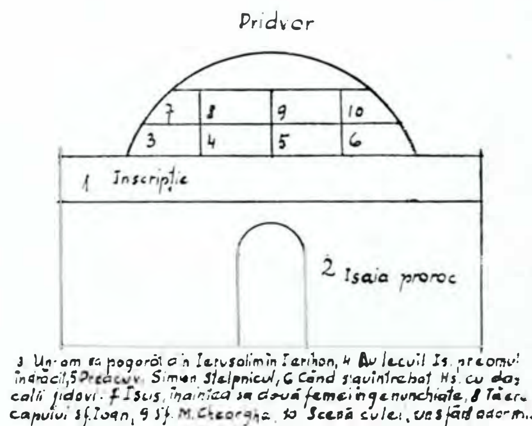

Fig. 156. — Biserica din Rozavlia. Distribuția picturilor din pridvor.

În sfârșit partea din afară este împodobită cu cioplituri în formă de unghiuri. (Fig. 173).

Lumina pătrunde în biserică prin ferestrele pronaosului: una de o parte, alta de cealaltă, prin cele șase ferestre ale naosului și trei ale altarului, la fiecare lature câte una.

Toate sunt așezate sub brâul înconjurător. Se mai adaugă alte șase ferestre laterale între streașina de jos și acoperișul principal.

Pictura. Pe peretele de Vest al pronaosului se găsește zugrăvită scena *Judecății din urmă*. În registrul de sus, Iisus Hristos în medalion, având în dreapta pe Maica Domnului, în stânga pe Sf. Ioan cel Jalnic, șade în scaun de judecată deasupra norilor, înconjurat de cete îngerești și de cei doisprezece apostoli. Dedesuptul lui Iisus,

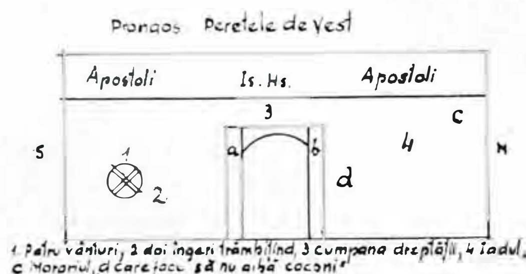

Fig. 157. — Biserica din Rozavlia. Distribuția picturilor din pronaos.

Fig. 158. — Biserica din Rozavlia. Lupta Sfântului Nestor cu Lie.

crucea cu sulița și trestia cu buretele sunt încadrate de Adam și Eva, care stau îngenunchiați. Între ei inscripția:

« *Vineați* (sic) *blagosloviții Tatălui mieu de ocinați împărăția* (sic) *ce-i gatată* (sic) *voauă* (sic) *din începutul lumiei* (sic) *c'am*

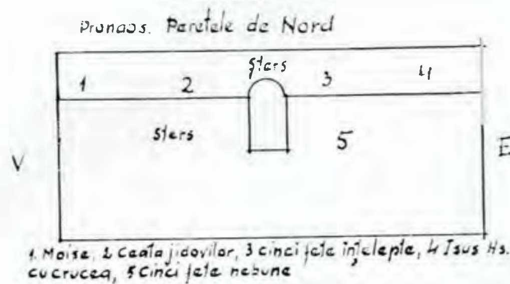

Fig. 159. — Biserica din Rozavlia. Picturi din pronaos.

fostŭ flămândŭ și mi-ați dat a măânca (sic) *însetatŭ am fost. Matei* ».

Pe ușa de intrare ce cade sub aceste scene este zugrăvită « *Morte pecatoșilor* »,

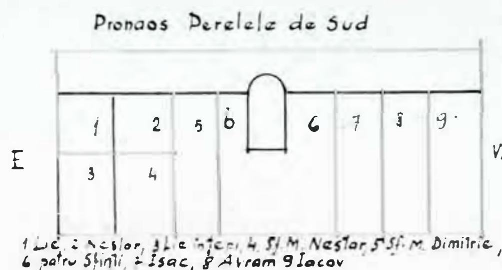

Fig. 160. — Biserica din Rozavlia. Picturi din pronaos.

călare pe cal, cu o coasă pe umărul stâng și cu sabie în dreapta. (Fig. 174).

Iadul prezintă o mare și febrilă activitate. Păcătoșii furnică în toate părțile iar

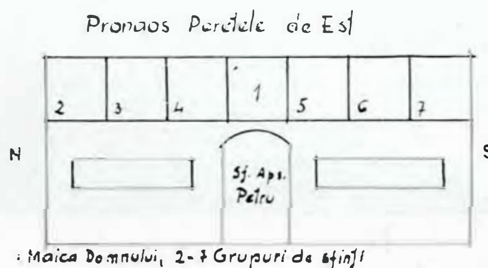

Fig. 161. — Biserica din Rozavlia. Picturi din pronaos.

diavolii îi torturează cu toate instrumentele de chin ce și le-a închipuit zugravul. Și aici este o scenă centrală formată dintr'un medalion în formă de cerc pe care sunt înscriși: sus soarele, jos luna, iar

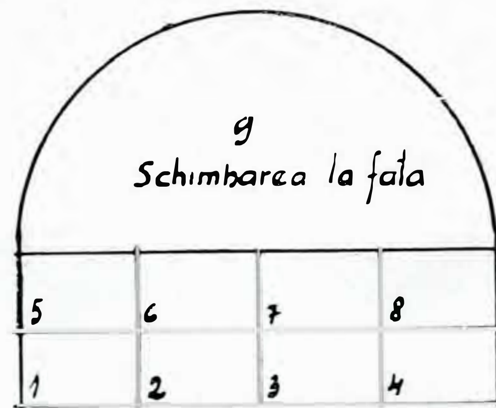

Fig. 162. — Biserica din Rozavlia. Picturi din cafas.

între aceste corpuri cerești cele patru vânturi. În cerc, *lumea* înfățișată printr'o femeie, stă pe un vârf de munte și *marea*,

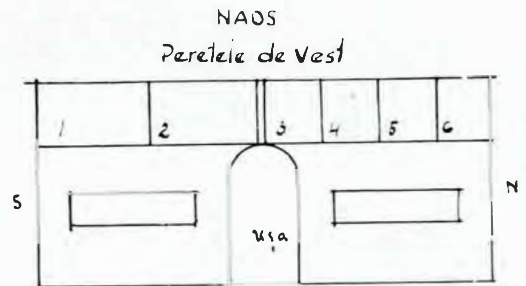

Fig. 163. — Biserica din Rozavlia. Picturi din naos.

o altă femeie, plutește pe un pește. (Fig. 175).

Pe unii îi cară diavolii cu roaba, în focul

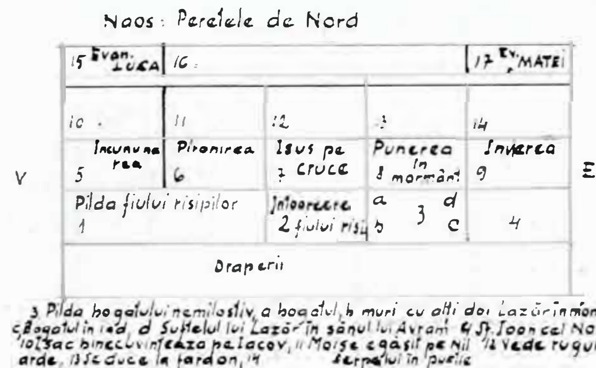

Fig. 164. — Biserica din Rozavlia. Picturi din naos.

nestins, pe plugari îi mână la plug, pe dascăl îl bate la spate cu vergi, așa cum bate el pe copiii de școală etc. (Fig. 176).

Spre colțul de Sud, în registrul de sus sunt zugrăvite scenele ce urmează: Cumpăna dreptății, îngeri trâmbițând în ziua judecății. În registrul al doilea: « *Moartea păcătoșilor* », după care vin cetele: *ceata împăraților, a pustnicilor* și *a călugărilor*. În registrul de jos: « . . . *păcătoși în muncă de osebi acole unde plea* . . . ».

Naos. Peretele de Sud

14 Evangh. Ioan | 15 Sf. Ilie in trasura cu cai de foc | 16 Ev. Marcu

10 Ispita Sarpelui | 11 Izgonirea din rai | 12 Potopul | 13 Potop | V

5 Cina | 6 Spălarea picioarelor | 7 Prinderea lui Isus | 8 La Ana | 9 La Caiafa

1 | 2 | 3 | 4

1. Sf. Teodor Tiron, 2 Apostolii in jurul lui Isus, 3. Ingerul la mormânt
4 Vindecarea Slăbănogului

Fig. 165. — Biserica din Rozavlia. Picturi din naos.

În vârful unui copac, în coroana ca un cuib, șade un om la care se urcă un diavol, alături un altul cu inscripția: « *acest om milostiv* »; lângă o biserică un « *duhovnic* »

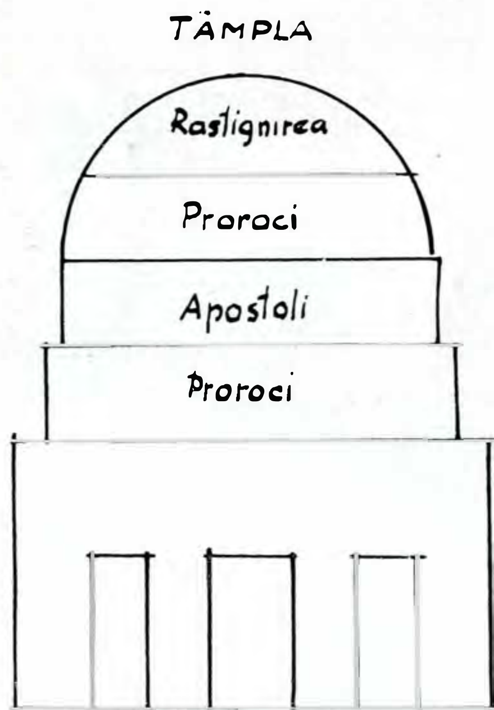

Fig. 166. — Biserica din Rozavlia. Tâmpla. Distribuția picturilor.

spovedește pe unul ce-i stă în față, un altul trage de frânghie un clopot dintr'o clopotniță. Către capătul acestui tablou două scene deosebite: una jos, *moartea dreptului*, înconjurat de îngeri, alta sus, « *doarme Dumineca* ». Acesta e înconjurat de diavoli. În panoul următor « *Sf. Petru* » cu niște chei în mână urcă treptele

Fig. 167. — Biserica din Botiza. Vedere din față.

Fig. 168. — Botiza. Vedere.

din fața unei biserici pentru a deschide ușa, urmat de sfinți « monahi » și « mucenichi » (sic); spre colț Isac, Avram și Iacov. (Fig. 177).

Zugravul a redat în toate amănuntele scena iadului, dar n'a izbutit să redea raiul așa cum îl cunoaștem la alte biserici românești.

Plafonul pronaosului (fig. 178) cuprinde scene disparate:

1. « *Țar David* ». David plânge moartea fiului său Abesalon; 2. *David ucide pe Goliat;* 3. *Zizara Gheman Siniskŭ* (sic); 4. *Maica Domnului, patru tineri;* 5. *Iudita taie capul lui Holofern care doarme.*

Pe peretele de Est, în pronaos, sunt zugrăvite scene ca acestea: *Jertfa lui Avram, Melhisedec, Un sfânt în fața unui împărat, Iisus Hristos, Dumnezeu.*

O serie de picturi așezate în două registre prezintă, în registrul superior, un personagiu, aducând a evanghelist; urmează cei trei magi călări, apoi trei ciobani cari își pasc turmele într'o pădurice. Și magii și ciobanii îi aflăm îngenunchiați în fața pruncului Iisus; lângă el, pe un jeț, Maica Domnului, în mijloc Iosif, iar deasupra peșterii doi îngeri și steaua luminoasă.

Fuga în Egipt cuprinde trei servitori în loc de unul.

Sf. Ilie este hrănit de corbi în peștera din malul Iordanului; în colțul din dreapta, sfântul Ilie se înalță la ceruri în timp ce Elisei îngenunchiat primește cojocul; alături Isac binecuvintează pe Iacob.

Registrul de jos începe cu Pilda celor zece fecioare, tratată deosebit de cele cunoscute până acum: cele cinci fecioare nebune rămase în fața ușii închise se tângue, una își sterge crimile, celelalte cinci înțelepte, într'un nimb de nori, își țin candelele în mâini și se îndreaptă spre mirele Iisus, care ține la dreapta crucea iar la stânga mireasa în haine de nuntă. În panoul alăturat, Maica Domnului Ocrotitoarea plutește pe nori, pe un plan mai ridicat, între călugări și arhierei: cei dintâi având în frunte pe Sfântul Andrei iar ceilalți pe Sfântul Roman. De o parte și alta pe un plan înalt de o parte și alta « *Sfântul Ioan Crăstiteli* » și « *Sfântul Ioan Bogoslov* ». În panoul celălalt Iisus și Samarineanca, apoi o scenă interesantă, în care Iisus urmat de ucenici întâmpină pe un Evreu ce poartă un sac în spate. Între ei un hambar iar deasupra un înger în nori, înconjurat de raze și fulgere. Urmează Dumineca Orbului din naștere, apoi Dumineca Tomei. (Fig. 179, 180).

Fig. 169. — Biserica din Botiza. Iisus Hristos. Icoană împărătească.

În jurul panourilor din registrul de jos, zugravul a făcut un ornament floral alcătuit dintr'un lujer care șerpuește încărcat de frunze, flori și ciorchini.

Între panouri, pe o bandă mai lată sunt zugrăvite ornamente de forma unor cercuri dințate, în care sunt înscrise flori deschise radial.

Naos. Pictura din cafas este dată de fig. 181.

Două registre de deasupra grinzilor până la nașterea bolților cuprind scene din vieața lui Iisus.

Distribuția picturii de sub cafas este arătată de fig. 182.

Scena în care Samson ucide leul este zugrăvită pe dosul ușii dintre naos și pronaos și poartă titlul « *Samson silnii* », adecă Samson cel tare [1]. În registrul de sus Samson este înfățișat în trei ipostase: *a)* luând porțile cetății Filistenilor; *b)* dormind în casa Dalilei, în timp ce ea îl tunde, iar un cobzar îi cântă și *c)* apucând stâlpii casei în care petrec Filistenii, pentru a o dărâma peste ei și a-i îngropa sub dărâmături odată cu el. (Fig. 183).

Fig. 170. — Biserica din Botiza. Moartea.

Pictura bolților naosului și aceea a pereților laterali este înfățișată distributiv, în fig. 184, 185 și 186.

Pe acest perete se află zugrăvită lupta dintre Sf. Nestor și Lie. Ca și la alte biserici Nestor este un Românaș în costum maramureșan iar Lie un străin, poate un Ungur: cu mustăți mari și costum străin. În balcon, în urma împăratului Maximian apar patru personagii, a căror stare psihologică în fața luptei celor doi se ghicește după gesturile ce fac. (Fig. 187).

Altarul se desparte de naos printr'o tâmplă de lemn pictată. Pe ușorii ușilor împărătești sunt zugrăviți Vasile cel Mare și Ioan Gură de Aur. Pe ușa laterală de Sud apare Melhisedec, pe ușori câte un diacon, pe cea de Nord Arhanghelul Mihail călcând în picioare diavolul, pe ușori doi îngeri.

Pe dosul tâmplei, deasupra ușilor în spațiul cuprins în semicerc format de partea superioară este zugrăvită Sf. Treime și Maica Domnului iar de o parte și alta a ușilor împărătești cei doi diaconi obișnuiți aici: Sf. arhidiacon Ștefan și Sf. Lavrentie.

Împărțirea restului picturilor din altar este redată de fig. 188 și 189.

Ușile împărătești. Sunt sculptate cu motive vegetale: flori, lujere împletite, iar în spațiile libere ciorchini. Toate sunt grupate în legătură cu cele șase chipuri închise în rame de forma inimei. Cele două de sus cuprind Buna Vestire cu chipul Arhanghelului Gavriil și Sf. Fecioară iar celelalte patru, chipurile evangheliștilor.

Pilastrul care acoperă cele două canate, are forma semirotundă, ornamentele sunt aceleași: lujerul se încolăcește în jurul pilastrului, iar între spații apar ciorchini și frunze. Se termină printr'un ornament ce aduce cu o mitră arhierească. Rama sculptată floral închide cele două canate. Trebue adăugit că pe canatul din dreapta, în partea de sus, apare un porumbel sburând. (Fig. 190). Asupra bisericii din Cuhea a publicat unele note d. Atanase Popa [1].

O seamă de cărți din secolul al XVII-lea și al XVIII-lea cu însemnări diverse sunt notate în cartea părintelui I. Bârlea [2].

[1] Asupra acestei scene a se vedea articolul d-rei M. Golescu, *Prea tarele Samson*, in *Buletinul Com. Mon. Istorice*, anul XXXIII, pp. 85—87.

[1] Atanase Popa, Biserici vechi de lemn românești, din Ardeal. In Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice. Secția pentru Transilvania. Cluj, 1932 p.p. 204—227.

[2] O. c. pp. 82—85.

După tradiţia notată şi de Miron Costin, la trecerea lui în Polonia, mergând prin Maramureş de sigur, înseamnă că satul *Cuhea* era moşia de baştină a voevozilor Dragoş şi Bogdan [1]. Tradiţia aceasta am verificat-o la faţa locului în toamna anului 1937.

Prin actul dat la 14 Mai 1353 de Regele Ludovic al X-lea se recunoaşte dreptul asupra moşiei Cuhea, Românilor Ştefan şi Ioan fiii lui Iuga, oamenii regelui [2]. Transcrierea şi confirmarea se face prin

Fig. 171. — Biserica din Cuhea. Vedere din spre altar.

actul din 24 Iunie 1360 şi prin cel din 26 Septemvrie 1365, acesta din urmă cu sigiliu nou « în locul celui pierdut în resbelul contra Patarenilor (sectă religioasă) din Bosnia » [3].

Documentul care confirmă tradiţia menţionată mai sus este cel din 11 August 1373, prin care se introduc « *Balc*, *Drag şi Ioan* fiii voevodului Sas, în dominiul moşiei Cuhea şi a moşiilor Bocicoi, Biserica Albă, Taras şi Buştina » . . . « se disting hotarele moşiilor Ieud, Vişeu, Borşa [4] etc.

[1] I. Mihalyi, *o. c.*, p. 18.
[2] *Ibid.*, p. 30.
[3] *Ibid.*, p. 45.
[4] *Ibid.*, p. 65.

Fig. 172. — Biserica din Cuhea. Vedere laterală.

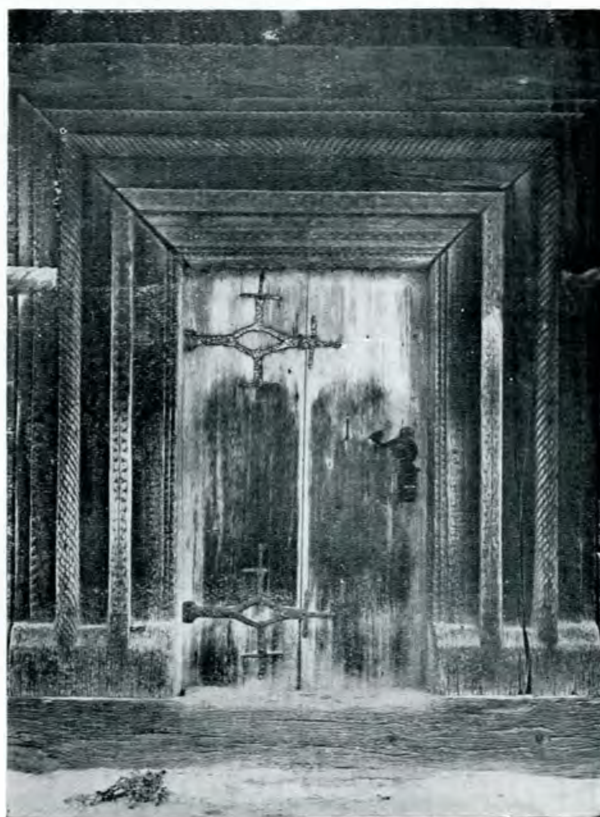

Fig. 173. — Biserica din Cuhea. Uşa din faţă.

Pentru meritele lui Balc Vodă din Maramureş şi ale fraţilor săi, Drag şi Ioan, fiii lui Sas, Regina

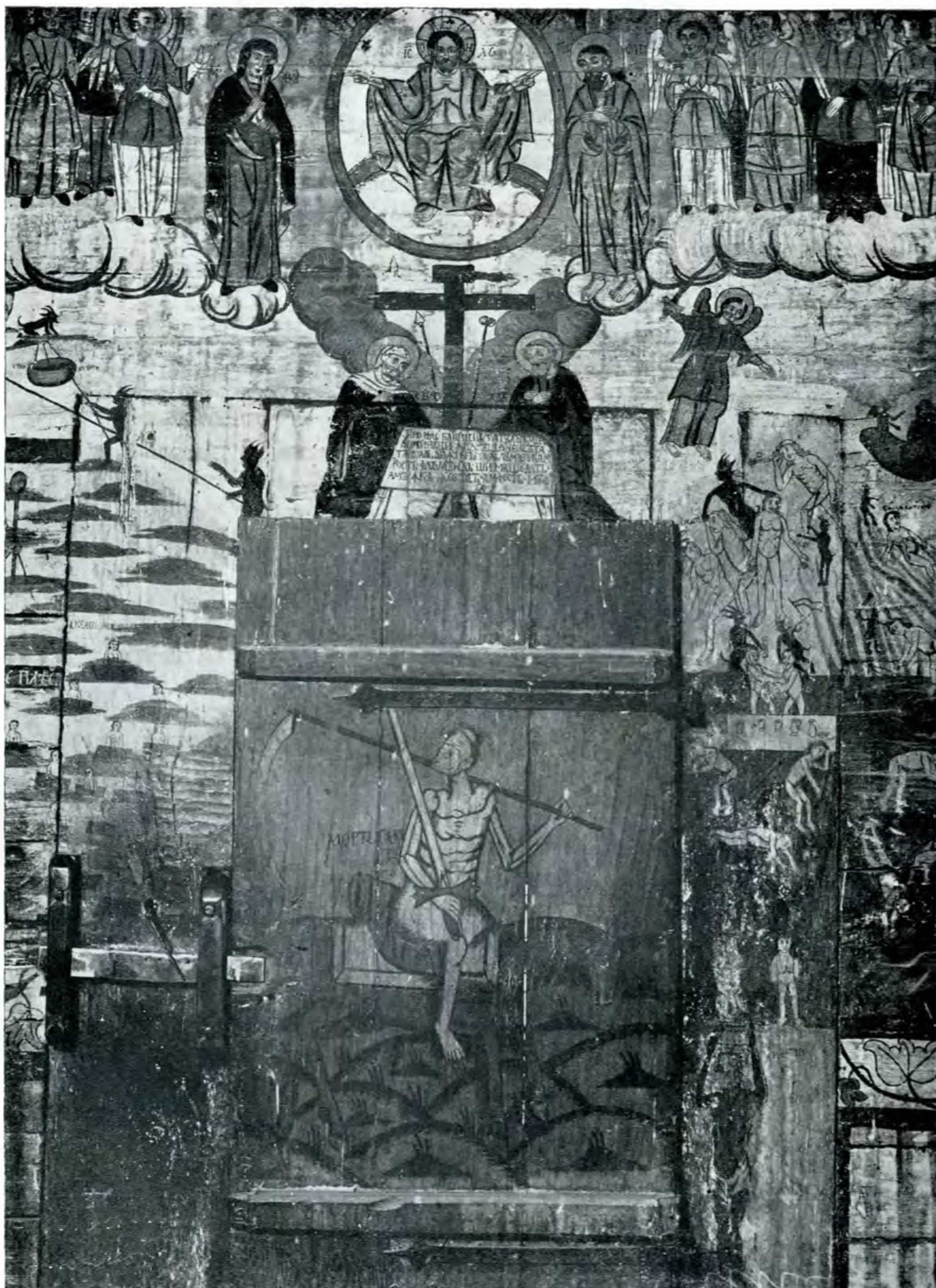

Fig. 174. — Biserica din Cuhea. Judecata din urmă.

Maria confirmă la 22 Iunie 1384, documentele menţionate mai sus [1]. Pentru actele din 1411 a se vedea mai sus la moşiile Rosalia, Şieu, Strimtura Botiza etc. [2].

[1] *Ibid.*, p. 82.
[2] *Ibid.*, pp. 166, 168.

Regele Ladislau al V-lea « dărueşte lui Ambrosiu din Dolha şi fratelui său Mihail Voevod din Rozalia moşia Cuhea ţinută de strămoşii lui Ambrosiu dar ocupată prin Simeon din Bocicoel », prin actul de donaţie şi mandatul din 28 Aprilie 1456 [1].

[1] *Ibid.*, pp. 180—181.

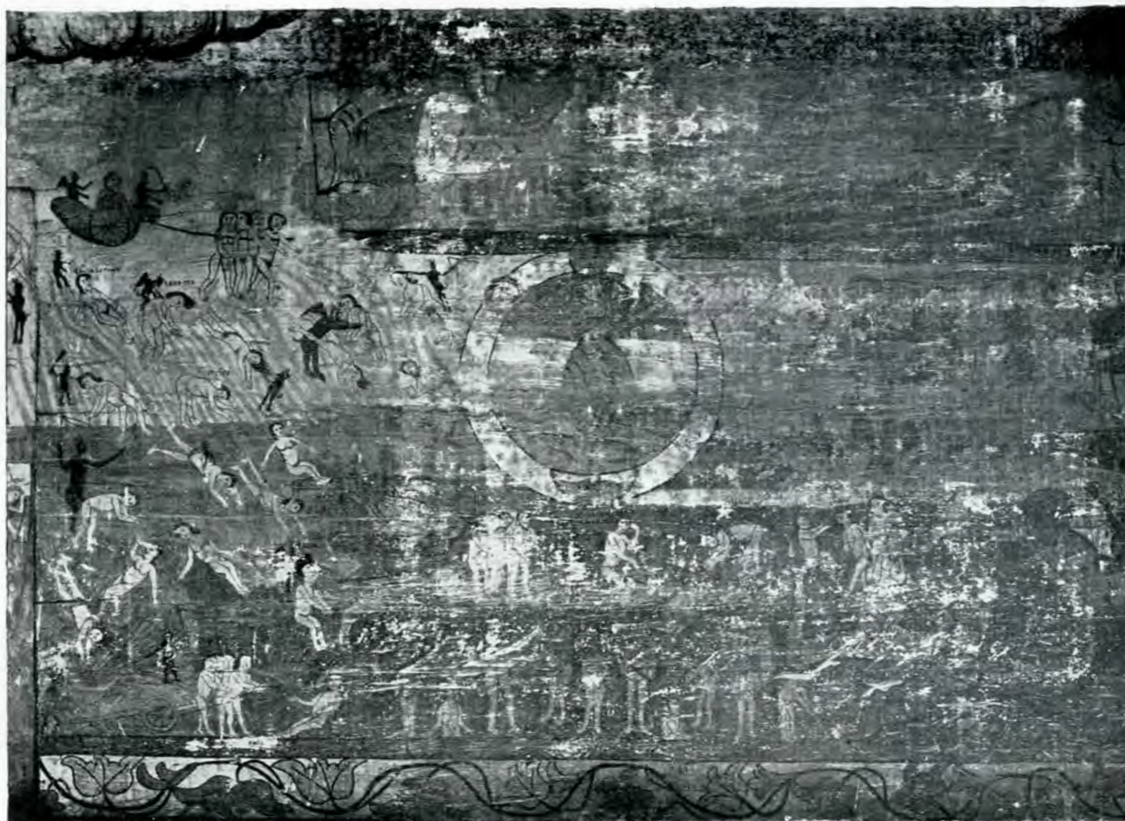

Fig. 175. — Biserica din Cuhea. Iadul.

La 1458 Matei Corvin dărueşte lui Simeon din Cuhea, fratelui său Ion şi vărului lor, chenesiatul posesiunei Cuhea . . ., cu condiția de a da în fiecare an 25 berbeci ca « *victualie* » pentru cei din cetatea Hust [1].

Confirmarea actului de mai sus se face la 19 Iunie 1464 [2].

La 1471 cei de mai sus ajung la înțelegere cu Deac Ivan şi Nemeş Danciul pentru hotarele dintre Cuhea şi Dragomireşti [3]. In acelaşi an se trasează şi hotarele dinspre Bocicoel [4].

BISERICILE DIN IEUD

Sunt două şi amândouă au hramul Naşterea Maicii Domnului.

Biserica din vale. Acoperişul bisericii din vale este asemănător celui dela Cuhea. (Fig. 191).

Panta repede a acoperişului principal și streașina care formează al doilea acoperiș au rostul de a arunca apele cât mai departe de soclul bisericii. Panta de Vest cade aproape perpendicular.

[1] *Ibid.*, pp. 413, 415.
[2] *Ibid.*, p. 462.
[3] *Ibid.*, p. 505.
[4] *Ibid.*, p. 508.

Planul este asemănător celui dela Cuhea, naosul și pronaosul formând un dreptunghiu, ale căror grinzi transversale, în trei

VEST ↕ EST

PRONAOS

IADUL

	jidanul intră	strigă strigoi
1	11 Sură Giurații	21 birișul
2 Curvarii	12 trage pe jidan	22 mezareș
3 la cârciumă	13 Fermecător	23 lacom
4	14 Comogră	24 nepastnicul
5 Lupta	15 clevetitoare	25 notariș
6 Cârciumariu	16 Nespovedit	26 giudeți
7 Fermecătoare	17 Ocărala	27 dascălu, [îl bate dracu cu bastonul]
8 păcătos	18 Ceicari stric pereții	28 Prescovnița
9 Sluga	19 Votree	29 Păcătos
10 Stăpânul	20 Plugănit	30 Mororul

Fig. 176. — Biserica din Cuhea. Iadul.

locuri, și numai în laturi, sunt ușor profilate. Cele de sub acoperișul principal sunt profilate în patru puncte. *Pronaosul*

se desparte de naos printr'un perete înalt de scânduri, cu gratii de lemn. *Altarul* are forma exagonală neregulată. (Pl. IX). Grinzintă două pante laterale de formă dreptunghiulară, spre Nord și spre Sud iar spre Est trei pante de formă triunghiulară.

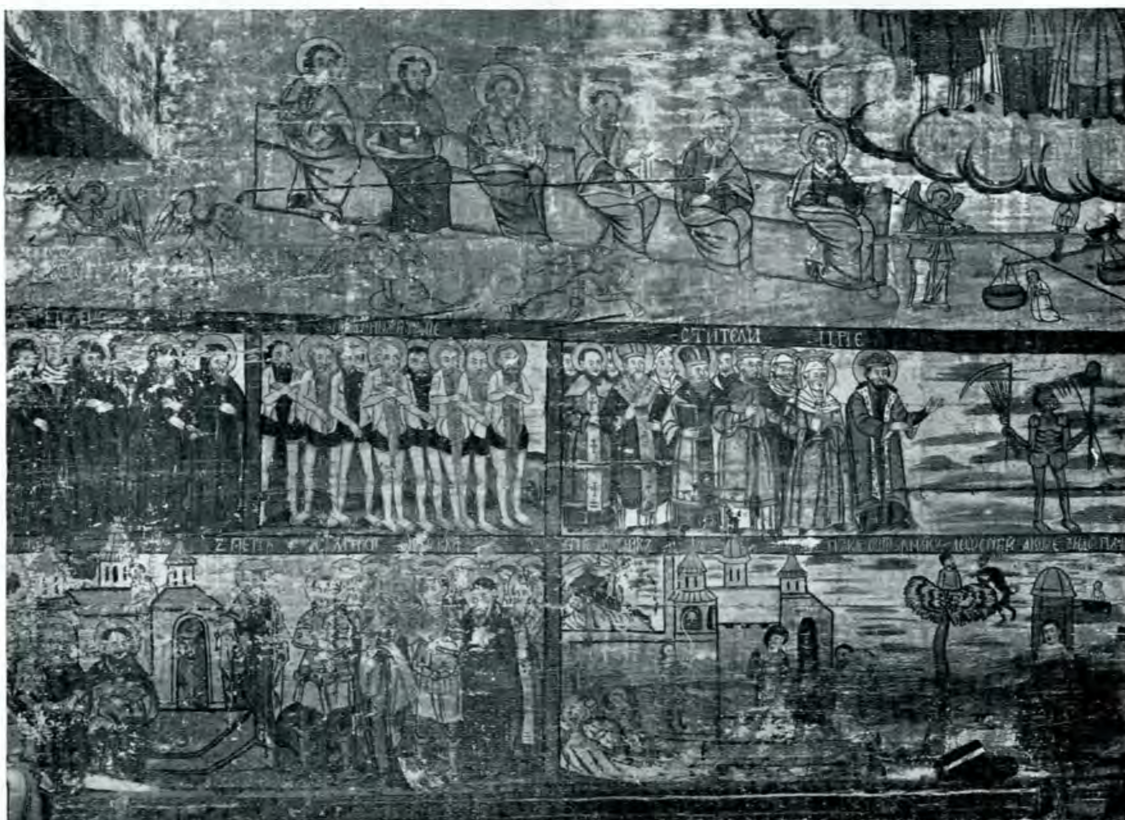

Fig. 177. — Biserica din Cuhea. Judecata din urmă.

zile superioare ale celor trei laturi din spre Est se întretaie în unghiuri obtuse.

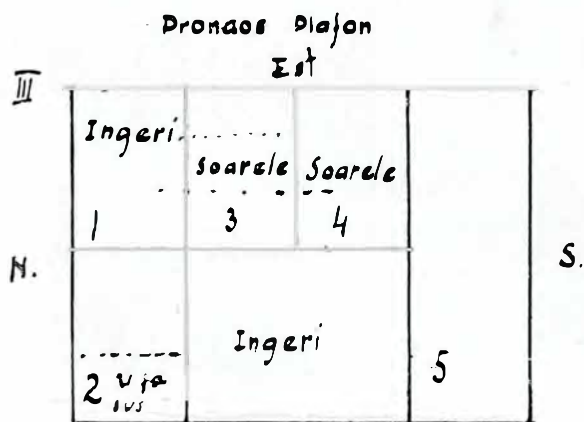

Fig. 178. — Biserica din Cuhea. Pictura plafonului.

Bolțile altarului, ca și ale naosului, sunt de formă cilindrică și înalte.

Spre deosebire de cele cunoscute până aci, *acoperișul altarului* urcă până aproape de coama acoperișului principal. El prezintă două pante laterale de formă dreptunghiulară, spre Nord și spre Sud iar spre Est trei pante de formă triunghiulară.

Streașina corpului principal se oprește în dreptul altarului formează un unghiu drept și face legătura cu acoperișul acestuia fără a se continua ca în alte părți.

Turla e de forma unei prisme cu baza un patrat, are un balconaș scund, sprijinit pe șasesprezece stâlpișori legați prin arcuri simple, după sistemul cunoscut. (Fig. 192).

Ferestrele sunt mici având forma unui dreptunghiu cu laturea superioară în formă de arc. Sunt cinci de fiecare parte a naosului și trei la altar. Deasupra streașinei naosului se află încă un număr de cinci de forma unui pentagon.

Am constatat și aici un număr de cărți vechi între care:

Un ceaslov tipărit la Târgoviște, la 1715, de Antim Ivireanul.

Un liturghier tipărit la Iași în 1759, un octoich slavon, un penticostar tipărit la București, în 1743 și un triod vechiu.

Fig. 179. — Biserica din Cuhea. Picturi murale.

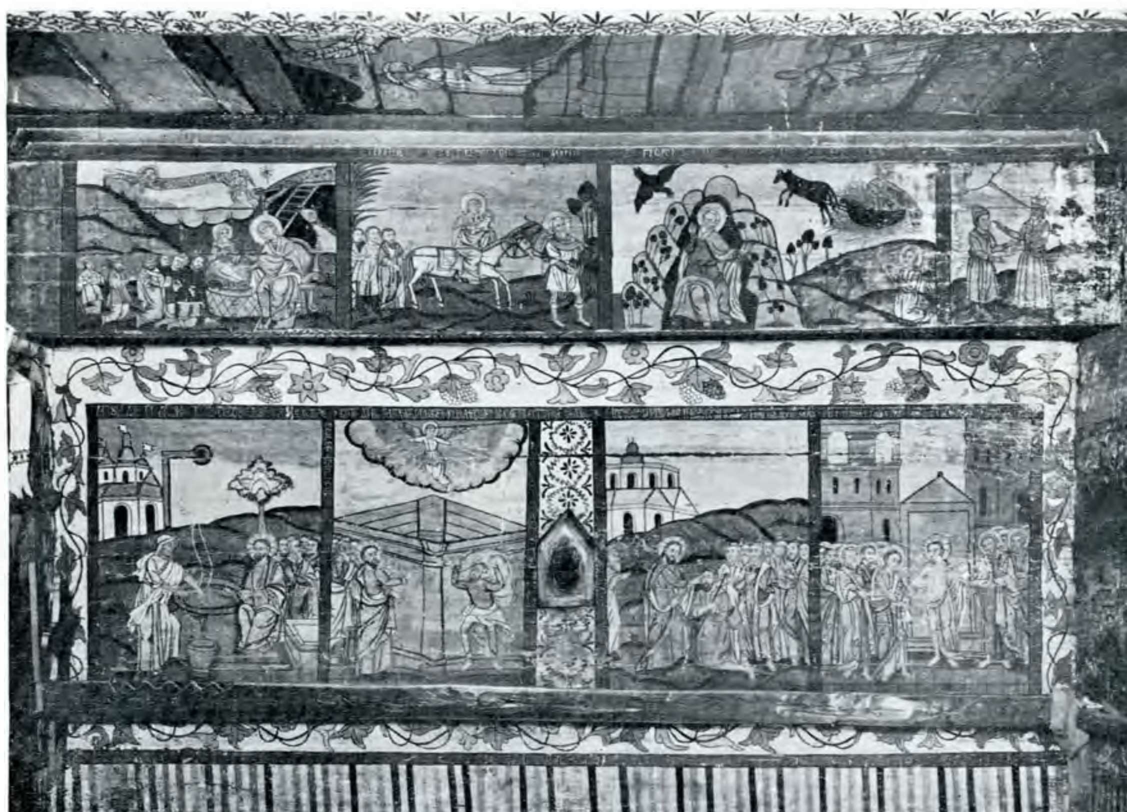

Fig. 180. — Biserica din Cuhea. Picturi murale.

În sat am constatat că în 1937 se cetea Biblia lui Șerban, tipărită la București și sătenii erau tare mulțumiți că e scrisă în graiul înțeles de ei. Din această pricină am și lăsat-o în sat și am propus să fie retipărită, ceeace nu s'a făcut încă.

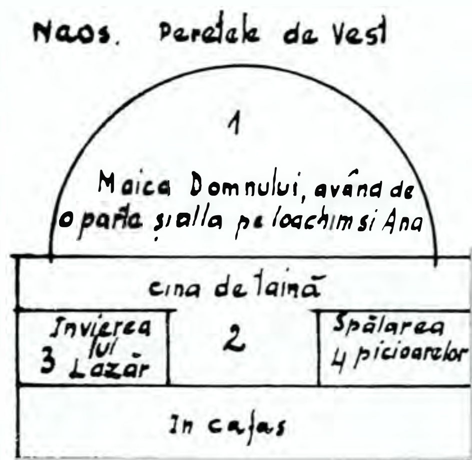

Fig. 181. — Biserica din Cuhea.

Biserica din deal, cu același hram, este de proporții mai mici și are același plan. Grinzile transversale ale naosului nu prezintă profile la încheieturi, cele dela altar au profile simple.

Forma de exagon a altarului are laturile mai proporționate decât la cealaltă. (Pl. XI).

Turla, de aceeași formă patrată, este îmbrăcată cu scânduri așezate vertical, prezintă un balconaș scund cu nouă coloane legate între ele prin arcuri simple, de lemn, peste care se înalță coiful învelit cu șindrilă. (Fig. 193).

Acoperișul aduce foarte bine cu acela al bisericii din vale.

Așezarea bisericii din deal sub muchea unei coline împădurite spre Vest și stăpânind zările până departe spre Est și Nord arată preocuparea de căpetenie la Românii de pretutindeni de a alege locul cel mai frumos pentru lăcașurile sfinte. (Fig. 194).

Pentru lumină, bisericuța din deal are câte cinci ferestre laterale sub streașină: două la pronaos și trei la naos, patru la altar, din care două: una deasupra alteia, în laturea de Sud, câte trei ferestre deasupra streașinei, subt acoperiș la naos, în laturea de Sud și una la pronaos, în laturea de Nord.

Pronaosul are plafon care se sprijină pe două grinzi în muche, grinzi ce se continuă în naos. Peste aceste două grinzi în lungime sunt așezate alte patru de-a-curmezișul, alcătuind plafonul pronaosului.

Peretele despărțitor dintre naos și pronaos este de bârne cioplite.

Bolțile naosului și ale altarului sunt în forma poliedrică.

Inscripția (sic) *zugrăvită* în naos pe laturea de Nord, sub fereastra de lângă altar are cuprinsul acesta:

« *Împotriva sfintei . . . s'au zugrăvit pravoslavnica beserică aceștie să nu fie (ac) umŭ cinstiților și întru H(risto)s (fr)ați preoți și dascăli și mireani această dumnezeiască . . . să nu cum . . . hulum* (sic) *împotriva . . . și mai beane* (sic) *să îndireptaze* (sic) *pre noi mult este jitie a sfinților . . .* ».

Pe icoana Nașterii Maicii Domnului, din naos, inscripția are cuprinsul acesta: « *Această sfântă icoană s'a plătit Si(mion) Ștefan și cu fiul lui ca să le fie pomană lor în veci de veci amin. 1782, luna lui Ghenarie 12 zile* » [1].

Pictura. Zugravul se menține pe linia populară a acestui meșteșug; el respectă factura naivă, țărănească, păstrează coloritul local, folosește teme comune bisericilor din Maramureș, decorează bogat spațiile dintre registre alternând motive lineare cu motive vegetale iar în ce privește costumul, el îl înfățișează pe cel din Maramureș și din Nordul Transilvaniei.

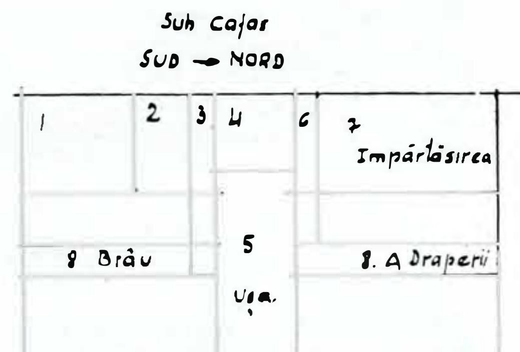

Fig. 182. — Biserica din Cuhea. Picturi în naos.

Pentru ilustrarea celor de mai sus, voiu încerca a reda, în ordinea împărțirii bisericii scene zugrăvite în biserica din deal, din satul Ieud.

---

[1] Cf. și I. Bârlea, o. c., pp. 122 și 123.

În pronaos, pe peretele de Vest este zugrăvită Judecata din urmă sub titlul: « *Strașnicŭ giudețŭ lui Is(us) H(risto)s* ». (Fig. 195).

Fig. 183. — Biserica din Cuhea. « Tarele Samson ».

Iisus, pe scaun de judecată, într'un nimb de raze, pe fond oval, este așezat între Maica Domnului (nr. 2) — la dreapta — și Sfântul Ioan Botezătorul (nr. 3) la stânga, amândoi în stare de rugăciune, precedați de doi îngeri (nr. 4 și 5), cari suflă din trâmbițe. Cu dreapta binecuvintează, pe cei din dreapta, cu stânga face semnul îndepărtării către cei din stânga, potrivit inscripțiilor respective. « *Veniți blagoslovițíi părintelui meu* » etc. și « *Duceți-vă dela mine blestemaților* », etc., ambele

așezate la picioarele lui Iisus. În dreptul lor sunt zugrăvite Adam și Eva (nr. 6 și 7).

Pe dosul ușii sub scena descrisă mai sus este zugrăvit sfântul Hristofor «*Hriștofŭ*»

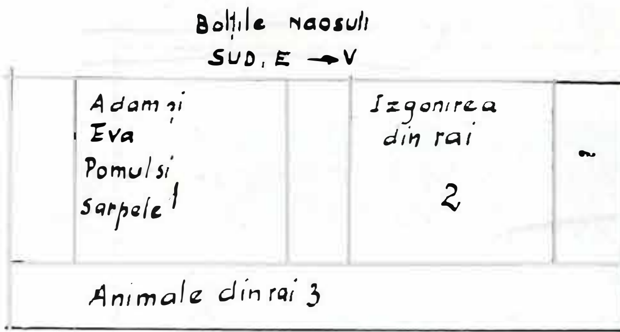

Fig. 184. — Biserica din Cuhea. Pictura bolților naosului.

cu un toiag înverzit în dreapta și purtând pe umeri pe Iisus. (Fig. 196). De o parte și de alta a lui Iisus, în registrul superior, sunt zugrăviți sfinții apostoli: Toma (nr. 8),

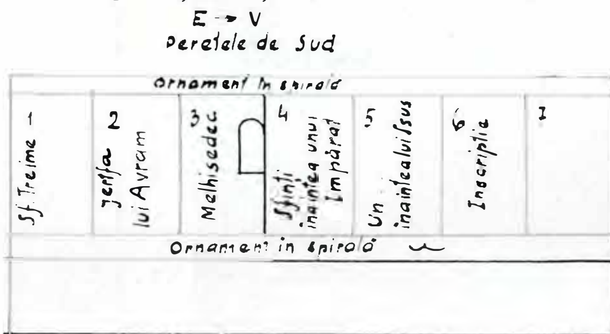

Fig. 185. — Biserica din Cuhea. Pictura peretului de Nord.

Bartolomeu (nr. 9), Simon (nr. 10), Marcu (nr. 11), Ion (nr. 12), Petru (nr. 13), Pavel (nr. 14), Matei (nr. 15), Luca (nr. 16), Andrei (nr. 17), Iacov (nr. 18), Filip (nr. 19). Registrul acesta este despărțit de cel următor printr'un brâu de nori. Registrul al doilea începe cu o ceată de suflete pe care diavolul o dispută îngerului, precum arată inscripția de pe tăblița ce ține în stânga: «*Acește* (sic) *omini* (sic) *în beserică să au svăditŭ* (sic) *pentru acee* (sic) *eu nu lasa*» (sic) nr. (20) Îngerul, în costum alb, de tăietură maramureșană, împunge pe diavol cu sulița răspunzându-i cu vorbele scrise pe tăblița ce ține tot în stânga: «*Du-te diavule* (sic) *în gios că pentru acie* (sic) *păcate au avutŭ canonŭ mare și au erătatŭ pre dinși Domnul Is. Hs.*» (nr. 21). Urmează «*Čata*[1] *călugărițelor*» (nr. 22), «*Čata călugărilor*» (nr. 23), «*Čata săhaștrilor*» (nr. 24), iar de-a stânga, după «*prooroc Moisei*» (nr. 30), neamurile: «*niam jidovesc*» (nr. 31), «*niam turcesc*» (nr. 32), «*niam tătăresc*» (nr. 33), «*niam Harapilor*» (nr. 34).

În fund, înscrisă într'un cerc și trecând și în registrul de jos, moartea «*Morte*» (sic), cu o coasă și o greblă, pentru adunarea sufletelor din jurul ei (nr. 35).

Registrul de jos cuprinde iadul cu diferiți păcătoși. Pe cei buni îi adună îngerii după ce sunt trecuți pela cumpăna dreptății și îi poartă spre rai. Diavolul face o ultimă sforțare arătând păcatele omului, la care îngerul răspunde cu faptele de pocăință. Sufletele drepților, astfel adunate, sunt conduse spre rai de un înger, deasupra căruia scrie: «*Înger deauna* (sic) *niam* (sic) *cel bun către rai*».

Numele păcătoșilor și locul fiecăruia în focul nestins este arătat în figura nr. 195, de un număr de ordine care este urmarea la cele înșirate mai sus. Păcat că în fotografia luată nu se disting prea bine. «Duhănașul (nr. 36) «duhănașul» (nr. 37); e vorba de fumători. *Tocaciul* (nr. 38) «.. ș.. *birov nu cultat de-l trece?*» (nr. 39); un diavol negru cu trâmbița la gură (nr. 40), «*crășmarul*» (nr. 41), «*care lucră în Dumінecă*» (nr. 42). Aceștia sunt mânați la plug de diavol. «*Care nu-i cu dreptate*» (nr. 42)[1], «*mincinosul*» (nr. 43), «*cijmarul* (sic) *care lucră rău*» (nr. 44), «*înghinătoare*» (nr. 45), «*curvar*» (nr. 46), «*talhar*» (nr. 47), «*bețivu*» (nr. 48), «*care au omorît*» (nr. 49), «*care au omorît cuconi*» (nr. 50), «*care doarme Dumineca și n'au vinit la biserică*» (nr. 51), «*care eu minte ḍile altului* (sic)» (nr. 52), «*care au codi*» (?) (nr. 53), «*care au curvit*» (nr. 54), «*Satana*» (nr. 55), «*Iuda*» (nr. 56). (Fig. 196, 197, 198).

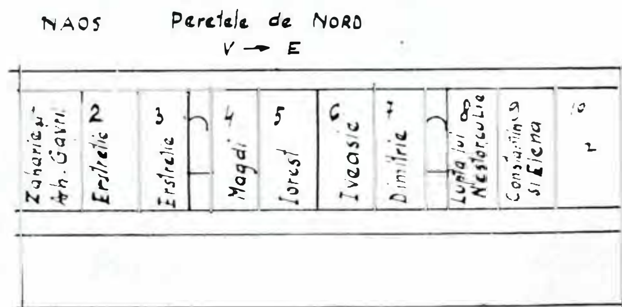

Fig. 186. — Biserica din Cuhea. Pictura peretelor de Sud (naos).

[1] Ceata.

[1] Din cauza greșelii de numerotație în fig. 195, trebue să repetăm nr. 42.

Peretele de Sud cuprinde scena raiului în care apar cei trei patriarhi: Isac, Avram și Iacov, iar alături, în două registre, pilda

Partea decorativă o formează un galon de flori deschise în forma unei benzi sub aceste registre.

Fig. 187. — Biserica din Cuhea. Lupta Sfântului Nestor cu Lie păgânul.

celor zece fecioare cu inscripțiile: « *Cinci fete înțelepte a întrat* (sic) *în Ierusalim . . . tă cu dar mare . . . mirelui iară cinci fete*

ALTAR. I reg. N → S

ornamente							
1 Pilda Samariteanul	2 Isus stoarce strugurii	3 Atanasie și Kiril	4 Buna Vestire	5	Vasile cel Mare	7 Grigore	8 Ioan Gură de aur

Fig. 188. — Biserica din Cuhea. Distribuția picturilor în altar. Registrul I.

nebune n'au putut întra în Ierusalim ». (Fig. 199).

Vasele pe care le poartă în mâini fecioarele înțelepte sunt de lut, iar costumele lor și al lui Iisus sunt cele din Maramureș. Vârsta celor trei patriarhi este arătată de lungimea bărbii și de coloarea mai albă a părului și a bărbii. (fig. 200).

Peretele de Nord cuprinde un număr de scene de mucenicie din martiriul Sfintei

ALTAR II reg. V → E
deasupra grinzilor

1	2 Ioan în pustie	3 Ioan tuturor predică	4 Taerea capului Sf. Ioan Botezătorul	5 Doi evangheliști

Fig. 189. — Biserica din Cuhea. Distribuția picturilor in altar. Registrul al II-lea.

Paraschiva și figuri de mucenițe, pe lângă cele câteva din patimile lui Iisus.

Pe lângă cele notate (fig. 201) se întregesc însemnările cu cele ce urmează. La nr. 3 este vorba de « *aducerea* » . . . *Sfintei Paraschiva la judecată.* « *Arderea luminilor ochilor sfintei Paraschiva* » (nr. 5). « *Fariseii pă muiarea (au) aflat în curvie iară Hs.*

Fig. 190. — Biserica din Cuhea. Uşile împărăteşti.

Pictura plafonului se întregeşte cu denumirile: *Sf. Enoh, Sf. Ilie, Sf. Ioan* (nr. 5 a, b, c). Aşezarea celorlalte scene este arătată de fig. 202.

Naos. Pictura laturii de Nord cuprinde cinci registre cu scene din vieaţa lui Iisus şi a sfinţilor. (Fig. 203). « *Au tăiat capul lui Nistor* » (nr. 11). După scena uciderii lui Lie voinicul pe care zugravul a redat-o în toată grozăvia, făcând pe Lie svârlit cu capul în jos în ţepi, urmează scena destul de rară a călătoriei lui Filip, însoţită de inscripţia: « *În zilele acelea îngerul au grăit către Filip: mergi în Gaza şi iată un arap al . . . Candachiei venise să se închine Ierusalimului. Şi Duhul au zis lui Filip şi au şezut cu el şi s'au pogorît în apă* ».

Trăsura în care călătoreşte Filip este trasă de doi cai rotaţi pe care un vizitiu îi mână mergând pe jos. Însoţitorul lui Filip este « *Famenul* », (eunucul) care stă în trăsură lângă el. Doi îngeri gemeni veghiază asupra apostolului.

În colţul din stânga este zugrăvit botezul arătat de inscripţie. (Fig. 204).

Registrul al doilea cuprinde: Răstignirea, Învierea şi Sf. Ştefan, însoţite de inscripţiile: « *Răstignirea Domnului Is. Hs. nostru* (sic) »; « *Is. Hs. din morte* (sic) *inviatŭ Jidovii s'au spomântat* (sic) *şi în gios au peacăt* (sic) » (picat); « *Sfântul mucenic şi arhidiacon Ştefan* ». Soldaţii cari străjuesc mormântul par nişte copii adormiţi de oboseală. Sfântul arhidiacon Ştefan este zugrăvit înconjurat de arhiereii şi preoţii evrei cari aruncă în el cu pietre. Iisus îi primeşte sufletul în cer.

Registrul al treilea cuprinde Patimile Mântuitorului: Iisus înaintea lui Caiafa: « *Şi stă Is. înainte Caiafei popa . . . mare* ». Bătaia lui Iisus este întovărăşită de inscripţia: *plăcându-se* (sic) *ğos cu degetul scria în pământ* » (nr. 6).

« *Proroceşte noo* (sic) *Hristoase cine te* (sic) *lovitŭ* », lepădarea lui Petru de însemnarea: « *Giuratu-s'au Petru ce* (sic) *nu-i a lui Isus* ». Într'un spaţiu mai redus este arătată spânzurarea lui Iuda: « *Spinzuratu-s'au Iuda* ». În scena următoare, în care Iisus este dus în faţa lui Pilat, dela un balcon, femeia acestuia îl roagă să nu-i facă vreun rău: « *Au visatŭ rău muere lui Pilatŭ . . . lasă pre cel omŭ nevinovatŭ*. (Fig. 205 şi 206).

Fig. 191. — Biserica din vale din Ieud. Vedere.

Registrul al cincilea este zugrăvit pe laturea înclinată a bolţilor şi începe cu uciderea lui Avel, însoţită de inscripţia « *Cainŭ pre Avelŭ au omorit* ». Pe o colină în pantă dulce, Cain cu un ciomag în mâini stă în picioare lângă fratele său Avel care stă întins jos, cu amândouă mâinile la cap. Costumul lui e maramureşan. Alături, în alt panou, o biserică înfăţişând de sigur satul, Cain apare în mijloc, iar în colţul din stânga pe nori « Tatăl » mustrând pe Cain: « *Zis-au Tatălŭ lu Cainŭ unde este fratele teu* ». (Fig. 207).

Fig. 192. — Biserica din Ieud. Vederea laterală a bisericii din vale.

Urmarea firească a acestei prime ucideri este pedeapsa care cade asupra lui Cain de a rătăci peste tot fără odihnă, până când este ucis cu săgeţi de Lameh, orb, al cărui arc era îndreptat contra vânatului de un ajutor al său, un « *posluşnic* » [1].

« *O dulcele dreptate de cătŭ strâmbătate acumŭ şi Lamehŭ pre Cainŭ au segetatŭ şi tare plinge Lamehŭ după Cainŭ* ».

Fără vreo legătură logică şi numai fiindcă îi rămânea spaţiu a zugrăvit Pilda Samarineanului milostiv, în care Samarineanul e zugrăvit în două ipostase: în prima în care îngrijeşte pe rănit, Samarineanul are aureolă de sfânt, iar în a doua este înfăţişat ca un călător oriental, aşezându-şi

[1] N. Cartojan, Cărţile populare în literatura românească, Bucureşti, 1937, p. 42.

rănitul pe dobitocul lui. « *Au bătutŭ talhari* (sic) *pre omŭ în cale și au lasătŭ* (sic) *pre elŭ golŭ în giosŭ. Iară unŭ Samarineanŭ văzutŭ pre elŭ și legatŭ ranele lui* ». (Fig. 208).

Laturea de Sud a naosului prezintă un număr de registre cu scene din vieața lui

Fig. 193. — Biserica veche din Ieud. Vedere din spre altar.

Iisus și altele câteva din Vechiul și Noul Testament. În registrul întâiu, începând dela altar, apar scenele următoare: Avraam, Dumnezeu binecuvintează pe Avraam, Ana binecuvintează pe Sf. Maria.

În registrul al doilea este zugrăvită scena convertirii apostolului Pavel pe drumul Damascului. În primul plan Saul și însoțitorii lui cad pe spate abătuți de razele de lumină ce vin din cer. În planul superior Iisus, înconjurat într'un nimb de nori, de raze strălucitoare rostește: « *Saule, Saule (de ce mă pri) gonești* » pentru ca pe aceeași bandă albă să se continue « *și au zis, cine ești Doamne?* ». În același plan cetatea Damascului « *Ananie* », « *Pavel* », Botezul lui Saul.

Pentru întregirea spațiului îngust de deasupra ferestrei ce urmează s'a zugrăvit chipul sfântului « *Simeon Stolpnicŭ* ».

Inscripția de deasupra scenei convertirii lui Pavel are cuprinsul: « *Isus dinŭ cerŭ au strigatŭ și Saulŭ de pă* (sic) *calŭ au peacatŭ* [1]. *Scoală-te Saule și merge* (sic) *în Demăscŭ* (sic). *Și Saulŭ în Demăscŭ s'au botezatŭ . . . dinŭ coșarcă afară au scapatŭ .*» (Fig. 209).

Registrul de deasupra acestuia începe cu aducerea lui Iisus înaintea lui Pilat și prezintă momentul în care îi schimbă hainele lui Iisus. Și aici și în cele care urmează, ca în atâtea alte locuri, costumele sunt maramureșene. Inscripția de deasupra sună: « *Adus-au pre Is. la Irod înpărat și veștmintele lui au schimbatŭ* ». Zugravul încearcă versificarea inscripțiilor ca și în alte părți. Scena următoare arată pe Iisus legat și bătut la stâlp. « *Jidovii s'au turbat și pre Is. cătră stălpŭ au legatŭ* ». « *Au pus cununa de spini în capŭ* » sună inscripția scenei următoare în care doi indivizi așează cu bețele, ca să nu-și înțepe mâinile, cununa de spini, pe capul lui Iisus, așezat pe scaun și legat de mâini.

Spațiul ce mai rămâne spre colț este întregit cu chipul sfintei Varvara pusă la închisoare. « *Șede Varvara în temniță* ».

Registrul de sus începe cu o scenă ștearsă ce pare a fi *Cina de taină* apoi Spălarea picioarelor « *Spăla picioarele Is. lui Petre* »; urmează scena în care trei apostoli țin sfat: « *Simon, Ioan, Petre* ». Ruga lui Iisus în grădina Ghetsimani, pe lângă elementele obișnuite îngerul cu paharul, mai cuprinde o cruce înclinată, o mână, un clește, un burete. (Fig. 210 și 211).

Bolțile. Pictura bolților, împotriva recomandațiilor erminiei, de care acești zugravi populari n'au ținut seamă mai de loc, înfățișează vieața primilor oameni și începe cu Înșelarea șarpelui încolăcit în jurul pomului cunoștinței binelui și răului, având de o parte și alta pe Adam și Eva între animale, dintre care nu lipsește centaurul și elefantul. Dintr'un cadru « *Tatăl* » întreabă: « *Adame unde ești?* ». În ușa raiului închis arhanghelul cu sabie în dreapta, cu veșt-

[1] Picat.

mânt alb şi zeghe albă maramureşană, aruncată pe umeri, îndepărtează pe Adam şi Eva cari pleacă întovărăşiţi numai de legată la cap şi îmbrăcată de sus până jos în haine maramureşene, toarce dintr'un caer grozav de mare, legat în vârful unei

Fig. 194. — Biserica veche din Ieud. Vedere.

un câine dacă nu şi acesta îi latră din poarta de ieşire. Dincolo de grădina raiului, Adam sapă cu hârleţul pământul, iar Eva furci cât un copac, înfiptă în pământ. Deasupra lor două draperii par a forma un cort. Inscripţia sună aşa: « *Raiule celŭ*

dulce cumŭ să Adaamŭ (sic) *afara duce. Evva* (sic) *de șarpe prilăstită, lemnulŭ din carele Adam cu Evva au mâncat poame și înger au scos afara* (sic) *pre Adam și Evva* ». (Fig. 212 și 213).

Distribuția scenelor de pe peretele de Vest arătată în fig. 214 se întregește cu fig.

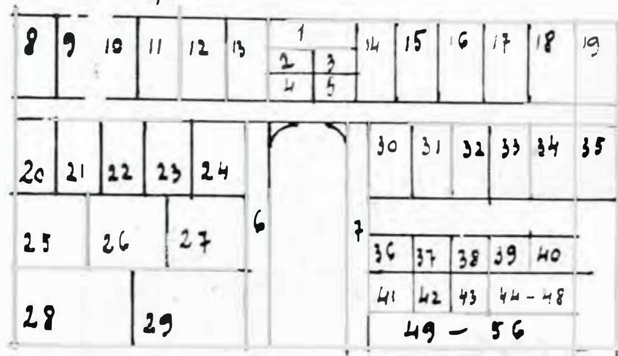

Fig. 195. — Biserica din Ieud. Picturi din pronaos.

215 și 216 în care se disting scenele: Drumul crucii, în registrul inferior; Primirea banilor de Iuda și Ducerea lui Iisus la Ana, în registrul superior. Inscripțiile au acest cuprins: « *Aduc pre Is. la restignire* (sic) *în Golgotha și Jidovii cii* (sic) *mari . . .*

« *Au vindut* (sic) *Iuda pre Isus la Jidovi* »
« *Întăe* (sic) *aduseră pre Isus la Anna* ».

Pe dosul ușii stă zugrăvit Samson ucizând leul, ca și la Cuhea.

Tâmpla. Pictura tâmplei izbutește să redea simbolic vieața pământească a lui Iisus în care intră genealogia sa, desfășurarea activității mesianice și ultima etapă a vieții răstignirea și îngroparea. Aici este hotarul. Dincolo de acest hotar, în altar, începe vieața veșnică, rolul pe care, după îngropare și-l ia Iisus. Aici sunt tainele în care nu pot pătrunde decât acei cari au căpătat harul.

Decorația ei ca de altfel a întregei biserici este bogată și își alege toate motivele din domeniul vegetal. (Fig. 217 și 218).

Altarul înfățișează, în cele trei registre, un număr de Sfinți ierarhi și patriarhi, între cari, de sigur sub influență rusească, au introdus între sfinții de aici pe Mitropolitul Petru Movilă dela Kiev, pe cneazul Vladimir, pe mitropolitul Alexie al Rusiei, pe mitropolitul Ioan al Moscovei, etc. (Fig. 219).

Moșia *Ieud* împreună cu moșiile Bačcov, ambele Vișae, Moisei, Borșa, ambele Sălişti și Cuhea făceau parte din proprietățile lui Bogdan pe care Regele Ludovic le confiscă și le dăruește lui Balc, Drag, Dragomir și Ștefan fiii lui Sas, prin actul din 2 Februarie 1365 [1].

La 1419 prin actul din 3 Decemvrie, dat în Timișoara, « Sigismund dăruește Românului Valentin fiul lui Tador din Ieud, fiilor și fraților lui Valentin, cnesiatul Românilor regești din Ieud între mejdile vechi, cum s'a ținut acea moșie prin însuși Valentin și prin strămoșii săi » [2].

Prin actul din 3 Februarie 1427 se introduc în stăpânirea moșiei Ieud: Valentin fiul lui Tador din Ieud și fiii săi: Ioan, Sandrin, Luce și Danciu; Ștefan și Mihail fiii lui Ioan; Tador, fiul lui Dragomir; Balasir, fiul acestuia; Zemere, fiul lui Dragoș; Dan, fiul altui Dragomir; Ivașcu, fiul lui Sandor și fratele său Gorzo [3].

Românul Ioan Corvin din Huniedoara, guvernatorul Ungariei, dă în *Timișoara la 16 Ianuarie 1451* împuternicirea de a se introduce în stăpânirea moșiei Ieud: Sandrin, Vanisa, Balea, Bogdan, fiul lui Vanisa; Drotha, Ioan, Gorzon, Georgiu Peterman, Mihail și Diac Iuga din Ieud [4].

Fig. 196. — Biserica din Ieud. Judecata din urmă. Sf. Hristofor.

Printr'un alt act, dat de Matei Corvin la 3 Martie 1459, în Buda, se introduc în « șapte sesiuni iobă-

[1] I. Mihalyi, *o. c.*, p. 56.
[2] *Ibid.*, p. 245.
[3] *Ibid.*, p. 269.
[4] *Ibid.*, p. 355.

Fig. 197. — Biserica din Ieud. Judecata din urmă.

geşti şi două curii nobilitare din moşia Ieud, Georgiu Gorzo şi Ioan din Ieud » [1].

Ieudul e pomenit între cetăţile de lemn de pe vremuri, alături de altele [2].

Inscripţii şi monete romane găsite la Ieud şi în alte părţi, arată puternica stăpânire a înaintaşilor

[1] *Ibid.*, p. 421.
[2] *Ibid.*, p. 434.

noştri în aceste locuri în care se exploata şi sarea [1].

Aici s'au găsit două dintre cărţile coresiene, publicate de I. Bianu [2] în Memoriile Secţiei Literare ale Academiei Române.

[1] *Ibid.*, p. 619.
[2] I. Bianu, Intrebare creştinească tipărită de Diaconul Coresi in Braşov la 1560. Bucureşti, 1925. Lucrul Apostolesc. Apostolul tipărit de Diaconul Coresi în Braşov la anul 1563. Bucureşti, 1930.

BISERICILE DIN SĂLIȘTE

Biserica din sat, cu hramul Sf. Nicolae, are două pridvoare ca și cea dela Borșa cu deosebirea că aici pridvoarele au fost adăugate mai târziu. Rostul pridvoarelor acestora, cum am avut prilejul a arăta și altădată, este acela de a servi la pomenirea morților și la sărbătorirea praznicelor când vremea nu îngădue să se întindă masa pe

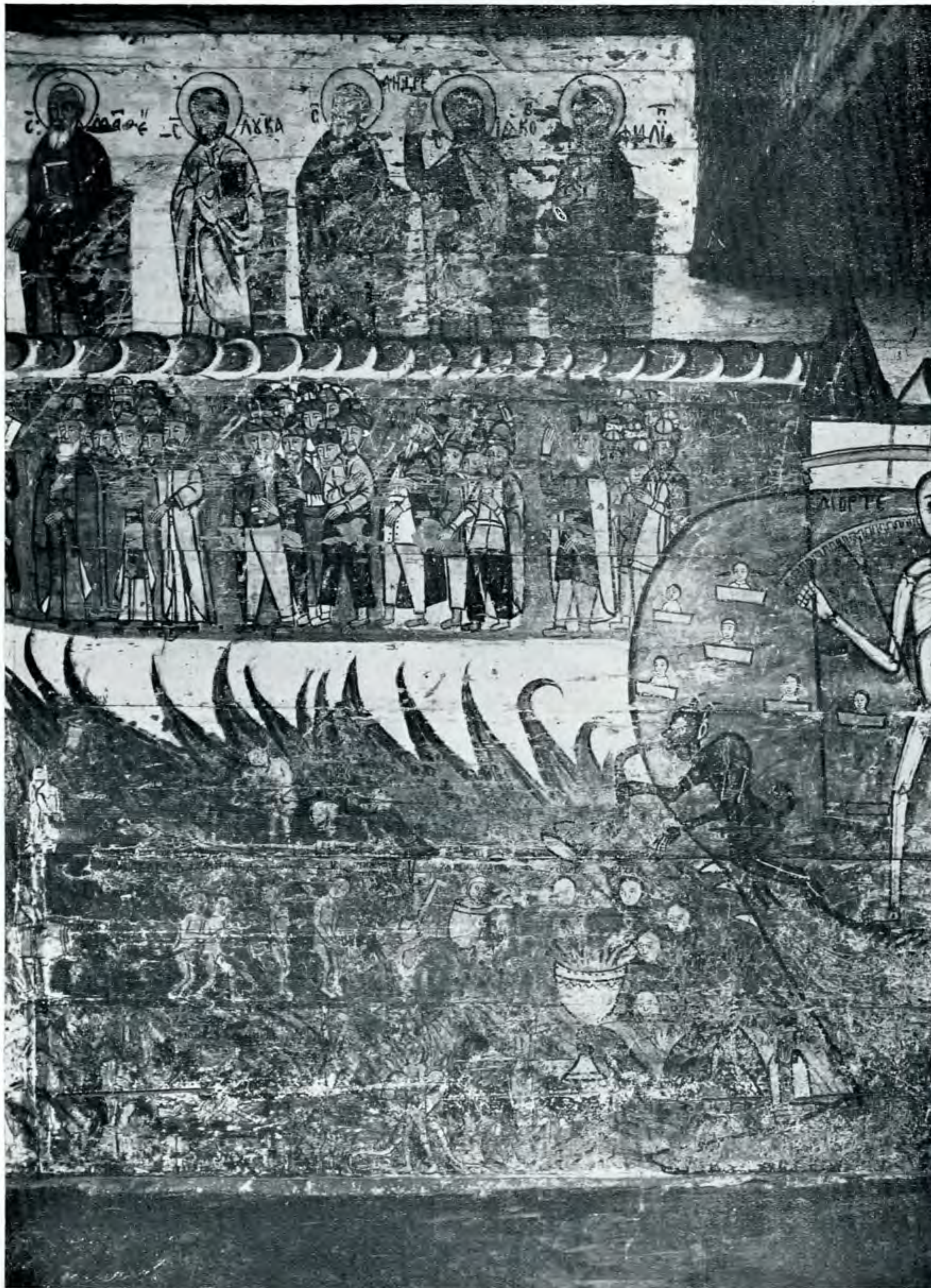

Fig. 198. — Biserica din Ieud. Iadul.

pajiștea din jurul bisericilor. Așa este aici, așa e la Rămeștii Vâlcii, așa e la Vărbila în Prahova și pretutindeni la Români. (Fig. 220).

Planul e cel obișnuit: un dreptunghiu prevăzut cu o ieșitură de forma unui poligon neregulat, mai îngust decât restul bisericii. (Pl. XII).

Pridvorul deschis se sprijină pe stâlpi de lemn legați între ei prin arcuri simple.

Pronaosul se desparte de naos printr'un perete de scânduri, prevăzut cu o ușă în axa principală și cu două locșoare de văzut în naos, ca de o jumătate de metru, în dreapta și în stânga ușii.

Naosul e de formă dreptunghiulară. Bolțile cilindrice iau naștere din intrândul sprijinit pe grindă.

Fig. 200. — Biserica din Ieud. Pilda celor zece fecioare. Isac, Avram și Iacov în raiu.

Altarul, mai scund este boltit în formă de trunchiu de piramidă, de formă octogonală.

Turla este așezată deasupra pronaosului însă, din pricina adăugirii pridvorului, pare așezată la mijlocul bisericii.

Acoperișul este alcătuit, ca la cele mai multe descrise până aci, dintr'un acoperiș principal pentru întreaga biserică și o streașină care urmează linia arhitecturală a bisericii și se confundă cu poalele acoperișului altarului. (Fig. 221).

Turla cu balconaș scund are un coif de forma unei piramide subțiri acoperit cu tablă spre deosebire de rest, care e de șindrilă.

Profilele a trei grinzi la încheieturi dau forma dinților de ferăstrău.

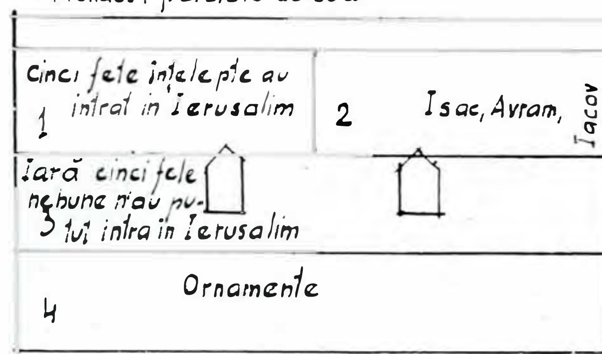

Fig. 199. — Biserica din Ieud. Distribuția picturii pe peretele de Sud al pronaosului.

Pictura. Pe peretele de Vest și pe cel de Sud al pronaosului este zugrăvită scena iadului în care se chinuesc păcătoșii: « *morariu* », cu piatra în spinare; *cârciumarul* » cu butoiul de gât, « *care doarme Dumineca* », iar dedesubt este zugrăvită « *crâșnirea dinților* ».

Zugrăvelile din naos și altar au fost refăcute acum treizeci-patruzeci de ani în urmă.

Icoane vechi. La altar, în dreapta, icoana Sf. Treimi și Încununarea Maicii Domnului, cu inscripția:

« *Această icoană au cumpărat-o Trufane* (sic) *Lupu și Nastasia și Chifor, Maricuța, Maria Ghirghina* (sic) *Gheorghie, Dumitru ca să fie pomeană în veci de veaci* (sic) *amin. Anu 1700* ».

Fondul icoanei este de aur cu decorația de frunze incizate, având lujerele curbe.

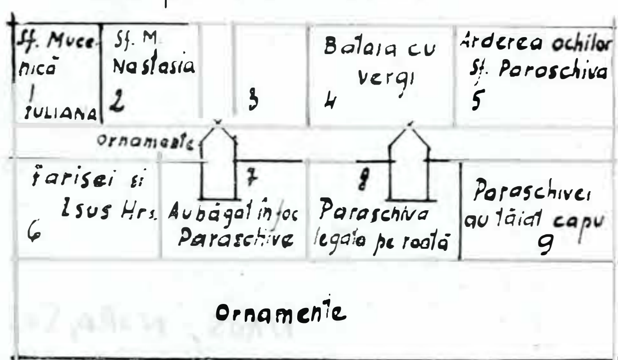

Fig. 201. — Biserica din Ieud. Peretele de Nord. Distribuția picturilor.

Icoana Sf. Apostoli Petru și Pavel este de aceiași factură. Pe un pomelnic în formă de triptic:

«*Vleatu din Tătărime 1716.*

Pronaos, Plafon

1 Locul scării	Sf. Ilie in trăsură cu 4 cai roșii	Sf Pruroc Ilie s. 6 primind Cojocul
2 Soarele	4	7 Decorații pomi
3 Luna	5 a b c	Sf. Ilie Corbul îi aduce 8 pâine

Fig. 202. — Biserica din Ieud. Distribuția picturilor de pe plafonul pronaosului.

Dila începutu bisericii 1737. 1724.

«*Pomelnicu ctitorilor bătrâni, ani dila zugrăvitu biserici* (sic) 1775».

«*Vasilie, Măriie, Ștefan, Grigorie, Vasile Palaghie, Teclu, Ghervasie, Timohi, Tianu.*

Morți:

Roman, Naste, Lucaci, Vărvară, Gheorghie, Ștefan Ionașco, Nicoară, Marie, Acsente, Teclă, Marie, Eremie, Parasca, Istratie,

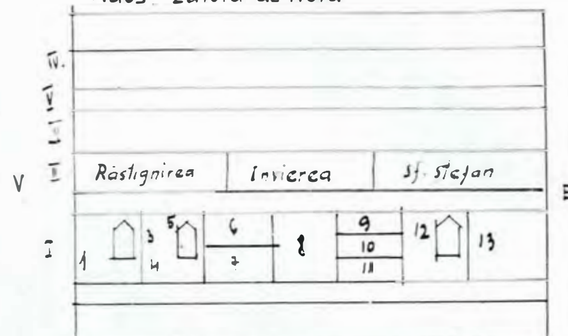

Fig. 203.—Biserica din Ieud. Pictura din naos. Distribuția scenelor pe laturea de Nord.

Dumitru, Ană, Ilina, Vasilie, Anisie, Naciu, Găvril, Parasca, Parasca, Nichita, etc.

Radu zugrav»[1].

[1] Cu mici deosebiri de lectură la I. Bârlea, o. c., pp. 166—167. Biserica este numită a Bâlenilor spre deosebire de cea din sus, a Nistoreștilor.

Fig. 204. — Biserica din Ieud. Sf. Dumitru, Sf. Nestor luptă cu Lie. Călătoria Sf. Filip.

Pe un clopot inscripție, cu litere cirilice: « *Ace. clo. lo* (sic) *cumperat* (sic) *Tutule* (sic) *Vasilie cu ustenința* (sic) *lui Vlad Lazar, pe sama s. biseric̆ din Seliște cei chete din dos 1804* ».

Biserica din sus, numită a Nistoreștilor [1].

Planul în parte asemănător celor mai multe diferă numai în ce privește forma altarului care, aici, este patrată.

Pridvorul a fost lungit ca și la cealaltă, de sigur în același scop.

Pronaosul are forma unui dreptunghiu așezat transversal.

Naosul are tot forma dreptunghiulară, așezat însă longitudinal. (Pl. XIII).

Bolțile cilindrice se reazimă pe un sistem de colțuri care se depărtează de centru spre laturi.

Altarul este boltit cilindric, lucru foarte rar la bisericile din Maramureș.

Despărțitura dintre naos și pronaos o face un perete de scânduri ale cărui ferestre sunt prevăzute cu ostrețe. Acoperișul de șindrilă este format din patru pante: două pante repezi, cea de Est și cea de Vest, două mai dulci cea de Sud și cea de Nord. Panta de Vest este închisă de acoperișul pridvorului lungit, așa fel că nu se poate vedea pridvorul superior, care, spre deosebire de cel de jos, păstrează coloanele cu profilele și arcurile de legătură dintre ele.

Turla, de formă patrată, prezintă un balcon scund și un coif ascuțit, acoperit cu șindrilă. (Fig. 222 și 223).

Pictura. În pronaos, începând dela ușă, este zugrăvit *Iadul cu viermii neadormiți*, pe peretele de Nord, *Pilda celor zece fecioare*. În naos găsim *Pescuirea minunată*.

Ușa din pridvor, oarecând zugrăvită ca și cea dela biserica cealaltă, lasă a se deosebi figura Sf. Ioan Botezătorul flancat de Iisus și de Maica Domnului iar pe ușori se disting arhanghelii Mihail și Gavriil.

Ușile împărătești sunt sculptate în relief.

Icoane. Sfânta Treime și Maica Domnului, din 1772, o alta cu două fețe având pe o parte chipul Maicii Domnului, pe alta pe Ioachim și Ana purtând ramuri în mâini ca aceia ferecată, dela biserica Olari din București.

[1] *Ibid.*, p. 167.

Ca moșie ambele Seliști au făcut parte din moșiile lui Bogdan, confiscate de Regele Ludovic și

Fig. 205. — Biserica din Ieud. Patimile lui Iisus.

dăruite prin actul din 2 Februarie 1365, Voevodului Balc și fraților săi Drag, Dragomir și Ștefan [1].

Se pomenește și aici de o cetățue [2].

Actul dat de Matei Corvin, la 4 Martie 1486 în Buda, recunoaște dreptul de proprietate asupra a trei părți din moșia Siliștei *lui Ion Vlad și fiilor săi Nicolae, Teodor și Nichita, lui Ion Iuga și fiilor săi Petru, Toma și Ioan precum și lui Blaș, Români din Seliște* [3].

Pentru a patra parte din moșie, a lui Nan, Matei Corvin dă actul din 4 Martie 1486, în Buda, fiilor acestuia: Ion Chis și Dumitru [4].

[1] I. Mihalyi, *o. c.*, p. 56.
[2] *Ibid.*, p. 434.
[3] *Ibid.*, p. 578.
[4] *Ibid.*, p. 580.

Printr'un alt act din 3 Decemvrie 1486, nobilii Ioan, fiul lui Vlad şi Ioan fiul lui Iuga din Selişte vând fraţilor Ioan, Ivaşcu, Nichita şi Georgiu Hathal două sesiuni din Selişte şi una din Moiseni, cu îndatorirea pentru cumpărători de a-i da lui Ion Vlad colaci, la Paşti şi la Crăciun iar la Sân-Nicoară

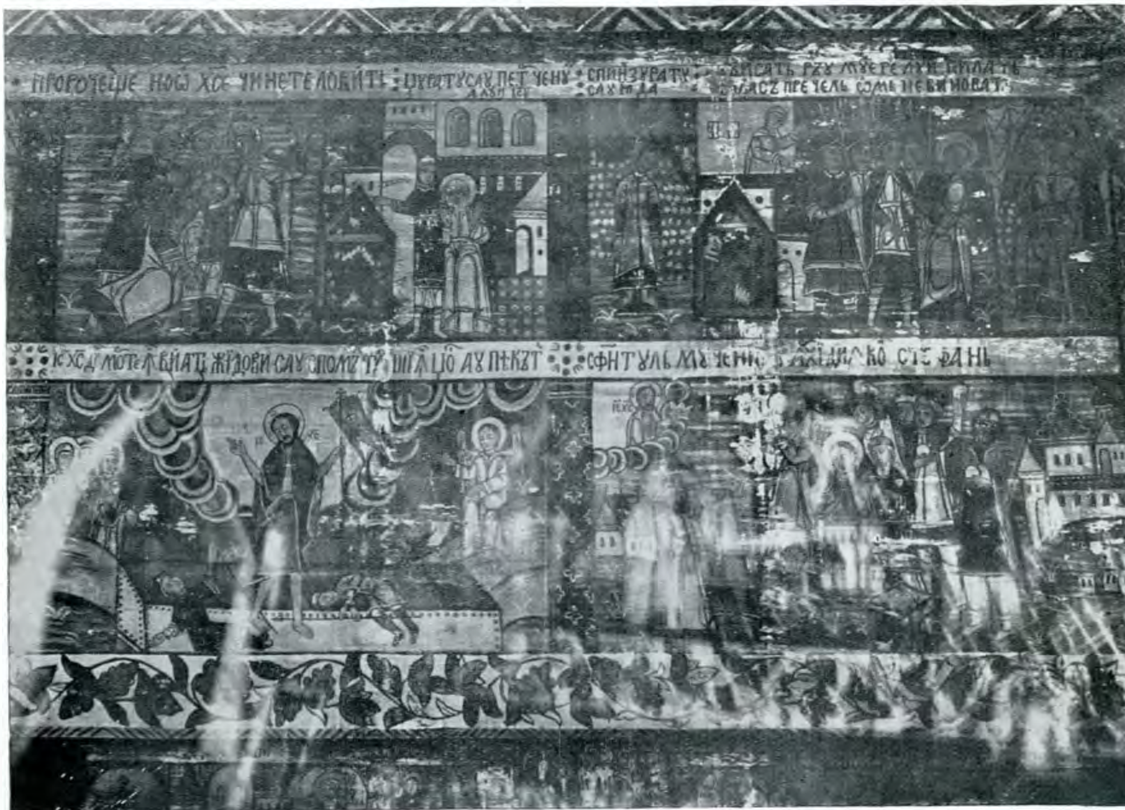

Fig. 206. — Biserica din Ieud. Picturi din naos. Patimile și Învierea lui Iisus.

Fog. 207. — Biserica din Ieud. Cain ucide pe Avel. Dumnezeu blestemă pe Cain.

o masă bună [1]. Punerea în posesie, în urma acestei vânzări, se face prin actul dat la Buda tot de Matei Corvin, la 16 Martie 1487 [2].

BISERICA DIN MOISEI

Biserica de lemn dela Mănăstirea Moisei e de proporții mici, are pridvor deschis, pe patru coloane legate între ele prin arcuri de lemn ca și la cea din Borșa și dela alte biserici și ca la toate cele pe care le întâlnești la casele țărănești din Maramureș. Planul e cel obișnuit (Pl. XV).

În locul profilelor dela capetele grinzilor transversale, meșterul a lucrat două profile și le-a prins de pereți în cuie de lemn.

Turla este scundă, cu baza pătrată, fără balconaș, așa că trecerea se face direct dela turlă la coiful care o acoperă ca o căciulă și care se sprijină pe o îmbinare de grinzi.

Ușile sunt simple cu cadre drepte. Ușa din interior este compusă dintr'un cadru dreptunghiular în care este înscris un

[1] *Ibid.*, p. 582.
[2] *Ibid.*, p. 585.

Fig. 208. — Biserica din Ieud. Picturi de pe bolți. Lameh ucide pe Cain.

Fig. 209. — Biserica din Ieud. Drumul Damascului, convertirea lui Saul.

romb, în jurul căruia se desvoltă un număr de alte romburi. (Fig. 224, 225).

Naosul prezintă *bolți cilindrice* care iau naștere dela ieșitura ce merge de-a-lungul pereților în partea superioară a acestora. Bolțile sunt închise la capătul de Est de tâmplă iar la Vest de peretele despărțitor dintre naos și pronaos.

În pronaos, în laturea de Sud, se mai văd urmele scenei Răstignirii și chipul ctitorului, iar lângă el, inscripția:

« *Arhimandrit Mihai ctitor mănăstiri.* D. A. ». Deasupra este scrisă data 1711.

În naos, pe un ușor Arhanghelul Mihail; deasupra ușii Maica Domnului tronând, în dreapta ușii un înger cu sabie de

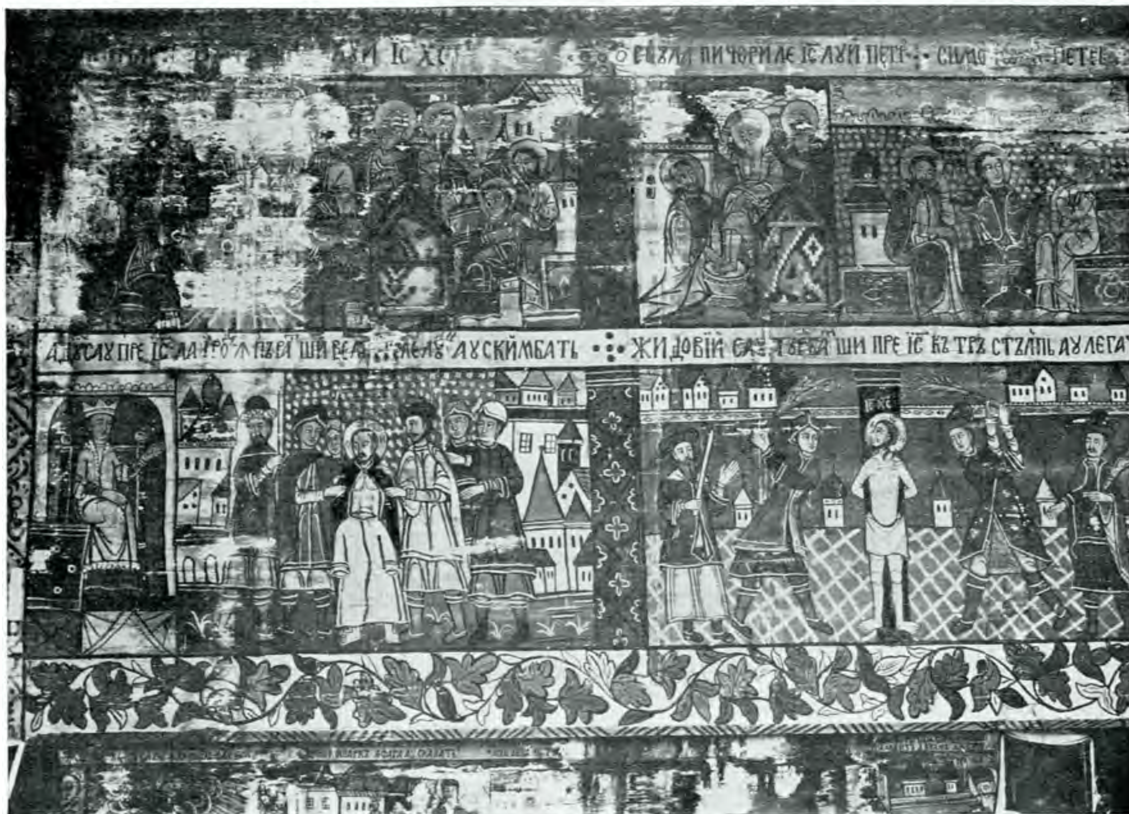

Fig. 210. — Biserica din Ieud. Patimilie lui Iisus.

foc alungă din raiu pe Adam și Eva. Pe peretele de Sud lipsește toată pictura, pe cel de Nord, în primul registru începând din spre Vest: « *Părintele Zosima* », împărtășind pe Maria Eghipteanca, culcată pe patul morții cu mâinile încrucișate. Cosma și Damian — acesta din urmă lipsește — apoi trei ostași tineri. Pe bolți Iacov culcat, privește scara pe care urcă și coboară îngerii. Scena este încadrată de evangheliști; cei doi de pe laturea de Sud nu se mai cunosc. (Fig. 226). Urmează Maica Domnului și Iisus.

Altarul e ceva mai desvoltat decât la alte biserici, însă păstrează forma exagonală, obișnuită.

Tâmpla. Icoanele împărătești, prăznicarele, apostolii, proorocii și crucea răstignirii, cu icoana Maicii Domnului și a Sfântului Ioan cel Jalnic au fost rezugrăvite. Pe ușorii intrărilor laterale și ai ușilor împărătești sunt zugrăviți sfinți. Pe ușorii intrării de Nord: Sf. Arhidiacon Ștefan și Lavrentie.

Ușile împărătești sunt lucrate à jour, în panouri patrate, în care se înscriu medalioane înconjurate de raze.

Pictura, aplicată pe pânză, ca și în alte părți, este rău întreținută și păstrează numai fragmente din scenele întregi de odinioară.

Icoanele sunt din epocă. Zugravul a făcut parte de sigur din vreo școală locală.

Inscripții: Pe o grindă din față e săpat numele *Paisie*. Pe o bârnă din laturea de Sud, afară, sunt săpate un număr de

cuvinte din care se mai disting trei patru: « *monah Iosif . . . 1699 Molodonețchi* ». Cineva a cetit altfel în 1911: « Călugărul cu numele Iosif la anul Domnului 1699, *a rădicat această nouă biserică* ».

Pentru însemnările prețioase, privitoare la mănăstirea Moiseiului, a se vedea cartea păr. I. Bârlea [1].

[1] O. c., pp. 131—138.

Fig. 211. — Biserica din Ieud. Patimile lui Iisus.

Moșia, sub numele Moiseni, a făcut parte din posesiunile lui Bogdan, împreună cu altele [1].

La 1450, prin actul din 16 Iunie, dat în Pesta, se arată introducerea în posesiunea moșiei Moisei a lui Mihai, fiul lui Ștefan Voevod din Dolha, Mihail fiul lui Bogdan; Ambrosiu, fiul lui Stanislau; Ioan fiul lui Georgiu Pârcălab [2]; Mihail Orda și Georgiu Peterman. Din muntele Bătrâna (munții Moisenilor) izvorăște Izvorul lui Dragoș.

[1] V. mai sus la Seliște.
[2] I. Mihalyi, o. c., p. 357.

Fig. 212. — Biserica din Ieud. Picturi de pe bolţi. Şarpele inşală pe Eva, izgonirea din rai.

Fig. 213. — Biserica din Ieud. Adam şi Eva afară din rai.

Ioan Corvinul de Huniedoara, prin actul dat în Cluj la 29 Iunie 1453, « dărueşte chenesiatul din Moiseni lui Mihail şi ambilor Ioani, fiii lui Grad, lui Iuga, Radul, Ivan Zay Mayy, fiii lui Vlad din Selisce şi lui Georgiu Grad, deoarece primise informațiune sigură că kenesiatul e al lor și nu al lui Mihail din Dolha, cui l-a fost dăruit [1] ». La 1465 « Ambrosiu de Dolha e din nou introdus în posesia moşiei Moiseni » [2]. Pentru Ion Iuga şi un alt Ion, Blaşiu şi Simon din Vişeu, Matei Corvin întăreşte prin actul, dat în Debreţin la 5 Februarie 1468, actul tatălui său Ioan Corvin [3]. Posesia aceasta e turburată în 1467 de nobilii români Simon şi Ştefan din Vişeu, Nicolau Popa şi Ladvan din Vişeul-de-Jos şi de Ivaşco Iuga din Selişte, cari sunt citaţi înaintea regelui, după ce, prin actul din 23 Februarie 1468, dat în Sighet, s'a luat mărturisirea altor nobili asupra dreptăţii lui Ambrosiu de Dolha [4].

Pe baza mărturiilor din actul de mai sus, Matei Corvinul semnează actul din 12 Martie 1468 pentru repunerea în posesie a lui Ambrosiu de Dolha [5]. La 25 Iunie 1468 actul lui Matei Corvin priveşte jurământul pe care Ambrosiu de Dolha se îndatorează a-l face pentru dreptatea cauzei sale [6]. Pentru vânzarea unei sesiuni din Moiseni, a se vedea actul privitor la Selişte, mai sus [7].

Prin actul din 25 Ianuarie 1489, « nobilul Steczko, fiul lui Nan din Vişeul-de-Sus dărueşte nobililor Ioan Vlaad şi Ion Iuga din Selisce jumătate din moşia Moiseni cu munţii Vălcănescu, Cher, Lucăceasa şi jumătatea muntelui Sciol » [8]. Actul din 24 Iunie 1593, arată împărţirea moşiilor lui Pop Lazăr, Moisenii căzând în lotul lui Tămaş Pop şi al cumnatului său Mihai Dumitru [9].

BISERICA DIN BORȘA

Străjuită de copaci seculari și de biserica cea nouă de zid care-i va aduce pieirea, fiindu-i așezată în coastă, biserica din Borșa se ridică spre poalele unei coline de unde se poate vedea până departe peste colinele dulci ale frumosului Maramureș. (Fig. 227).

Biserica veche e de bârne și este acoperită cu șindrilă, având două pridvoare suprapuse în laturea de Vest.

Turla, cu baza un patrat, are un balconaș scund, sprijinit pe treisprezece coloane, deasupra căruia se înalță un coif ascuțit de forma unei piramide subțiri cu marginile late.

[1] *Ibid.*, p. 369.
[2] *Ibid.*, p. 471.
[3] *Ibid.*, p. 482.
[4] *Ibid.*, p. 483.
[5] *Ibid.*, p. 486.
[6] *Ibid.*, p. 491.
[7] *Ibid.*, p. 582.
[8] *Ibid.*, p. 594.
[9] *Ibid.*, p. 638.

Pereții laterali se leagă de-a curmezișul printr'o serie de bârne care marchează în trei locuri, trei despărțituri, dând cele trei părți ale bisericii: *altar*, *naos* și *pronaos*.

Sub fiecare acoperiș bârnele de legătură formează o serie de profile atât la altar cât și la cele două pridvoare. (Fig. 228).

Pridvorul de jos se sprijină pe patru coloane ca și cel de sus. Coloanele se leagă între ele printr'un arc rotund.

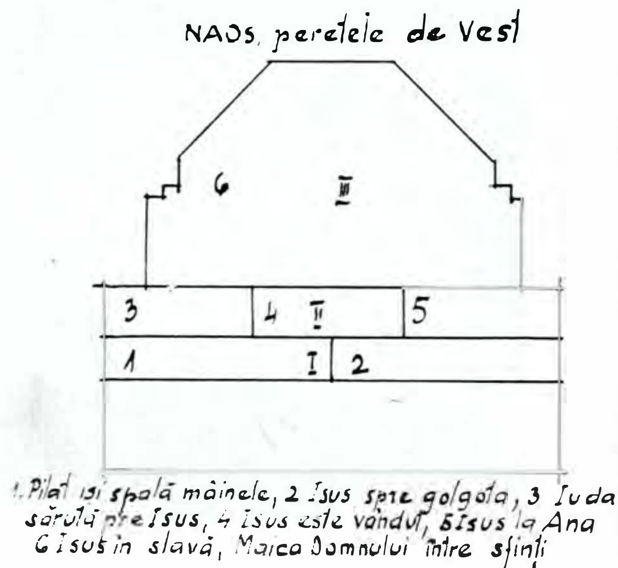

Fig. 214. — Biserica din Ieud. Distribuția picturilor de pe peretele de Vest al naosului.

Ușa de intrare e simplă. Ușorii sunt legați prin pragul de sus format dintr'o bârnă scobită în arc.

Pronaosul se desparte de naos printr'un perete de scânduri, intrarea fiind așezată în axul principal.

Naosul este de formă dreptunghiulară și are un cafas mic. Pereții laterali prezintă un intrând, continuă apoi vertical până sus, unde prezintă un alt intrând marcat de o grindă. De aici se nasc bolțile cilindrice ale naosului, închise spre Vest prin peretele din spre pronaos, iar spre altar prin tâmplă. (Pl. XIV).

Altarul, cu bolți mai scunde, în arc frânt, se desparte de naos printr'o tâmplă de lemn care mai păstrează vechile icoane împărătești și un rând de icoane prăznicare. Partea de deasupra acestora a fost refăcută.

Un sfeșnic de lemn sculptat amintește altele de peste munți.

Pictura. În pronaos, pe plafon, sunt zugrăviți îngeri cu flori în mână, încadrați cu serafimi, așezați în cele patru colțuri. Pe

Fig. 215. — Biserica din Ieud. Iuda primeşte preţul vânzării lui Iisus.

Fig. 216. — Biserica din Ieud. Iisus în faţa arhiereului Ana.

margini un ornament în spirală, cu ramuri negre și roșii.

Pe peretele despărțitor, deasupra ușii, apare Iisus în slavă.

La picioarele lui Iisus, *Cumpena dreptății*, sub masa pe care se află o carte deschisă, crucea și globul. Un curcubeu înconjură masa. De o parte și alta, lângă Maica Domnului și Sfântul Ioan Botezătorul, sunt zugrăviți Apostolii, deasupra lor un rând de îngeri. În stânga ușii este zugrăvit Raiul cu grupurile sfinților, drepților, cuvioșilor, etc. În dreapta Iadul cuprinde scene ca acestea:

« *Cei ce dorm, cei ce m . . . în beserecă* » (sic). « *Cei ce beau și să veselesc și de moarte nu gândesc, iară moartea peste ei stă* ».

Peretele de Sud înfățișează uciderea Sfântului Ștefan, în registrul întâiu și scene din vieața lui Iisus, iar în cel de al doilea *Pilda celor zece fecioare*.

Pe peretele de Vest, în partea de sus sunt zugrăviți sfinți ostași, pe cel de Nord versete din evanghelie: « Sfânta evanghelie dela Ioan cap. 4 za[ceala] 12. « *În vreamea acea* (sic) *venit-au Iis. în cetatea Samariei ce să chiamă Sihar carele au dat Iacov fiul zăului Osie* ».

« *Samarianina* » (sic), o femeie în costum național, stă în fața lui Iisus.

Sub inscripția « *În vremea aceea s'au suit Isus în Ierusalim* » este zugrăvit Iisus, urmat de apostoli.

În registrul superior « *Alexie celovec Bojie, (omul lui Dumnezeu)*, iar alături Sfântul Nestor aruncă pe Lie în țepi.

Naos. Deasupra ușii de intrare inscripția zugrăvită are acest cuprins: « *Această sfântă icoană a sfântului arcanghelu* (sic) *Mihailŭ au plătitŭ Mihai Dumitru Șitrdu (?) Dumitru pentru zugrăvitu pentru toată rudenie* (sic) *lor ca să le-a fie pomană în veaci. În vreamea aceea fost-au preut Mihai Popa, Ion Mihaiŭ, Popa Ștefan în anul 1775, în luna lui Noemvrie în zua* (sic) *3* ».

Deasupra, vulturul cu două capete, în stânga Izgonirea din Rai, în dreapta Uciderea lui Avel.

Pe peretele nordic sunt zugrăvite scenele și sfinții următori: Sf. Gheorghe, Jertfa lui Avrraam, Ducerea moaștelor Sf. Nicolae din Baso oraș în « Mira Lichia ».

Cei trei arhierei cari se înțeleg cu Iuda pentru vânzarea lui Iisus sunt aidoma trei rabini din Maramureș sau din Galiția, de unde veniau și pe care zugravul i-a cunoscut prea bine de vreme ce i-a zugrăvit. Urmează « *Cina de taină* » în care Iisus este așezat între « *Apostol Ioan* » și « *Apostol Petru* ». O bandă decorată cu un lujer de plantă, în forma liniei șerpuite, în ale cărei spații sunt zugrăvite păsări ce aduc a porumbei, desparte această scenă de cea următoare care înfățișează *Aducerea lui*

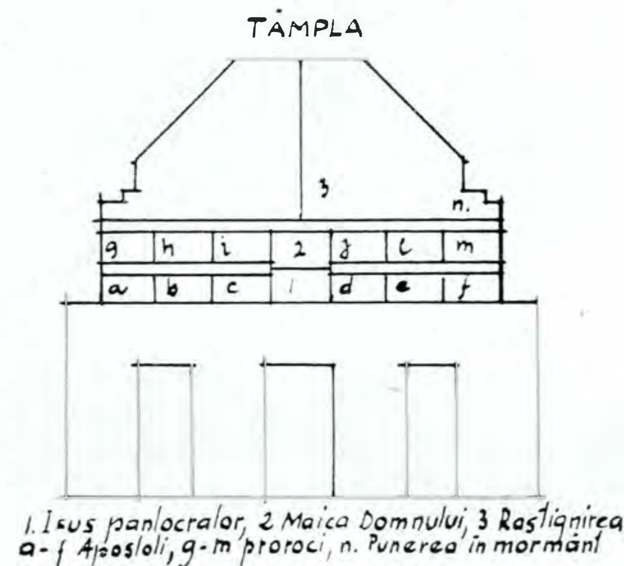

Fig. 217. — Biserica din Ieud. Tâmpla.

Isus la judecată. Deasupra *Cinei*, un fragment din Răstignire. (Fig. 230).

Pe peretele de Sud o serie de zugrăveli prezintă în registrul de jos un număr de pustnici ca « *Macarie* », « *Onofrie* », etc.

Sunt mai multe pomelnice în biserica din Borșa.

1. Pomelnicul, în formă de triptic, dela 1842, înfățișează pe față Buna Vestire.

2. Pomelnicul din 1793. Pe față sunt zugrăviți Sf. Apostoli Petru și Pavel, pe dos Buna Vestire. Pomenește nume ca: *Pintilie, Ion, Roman, Eremia, Safta, Timiș*.

3. Pomelnicul preoților: *Lupu, Ștefan, Odochie* (sic.) *Nechita, Ion monahul* etc. (Fără dată).

4. Un alt pomelnic din 1793, cu numele: *Popa Ion, Grigorie, Teofan, Ignatie, Grigorie, Petre. 1793*.

5. Un altul cu numele:

Simion, Alexe, etc.

6. Pomelnic din 1770. Inscripția: « *Dumitru au cumpărat icoană a lui Gheorghie și pă pristol icoana și lu Dumitru icoana și*

a Precisti icoană și a lui Hs. icoană și . . . 1770 luna lui August 28».

Cărțile notate în cartea părintelui I. Bârlea cuprind, ca de altfel toate din Maramureș, prețioase însemnări care arată marea circulație a cărții românești în toate ținuturile locuite de Români cum este aceea pe un penticostariu în care este vorba de cumpărături de cărți. Pentecostariul însuși îl cumpără «*popa Radul dela jupânu Cinaire dascălul bogasierilor din București în bani gata tl. 5*», împreună cu altele ca «*o Liturghie românească dăruită de văru-său, popa Radu, că-i dela Mănăstire dintr'un lemn, 1769*» [1].

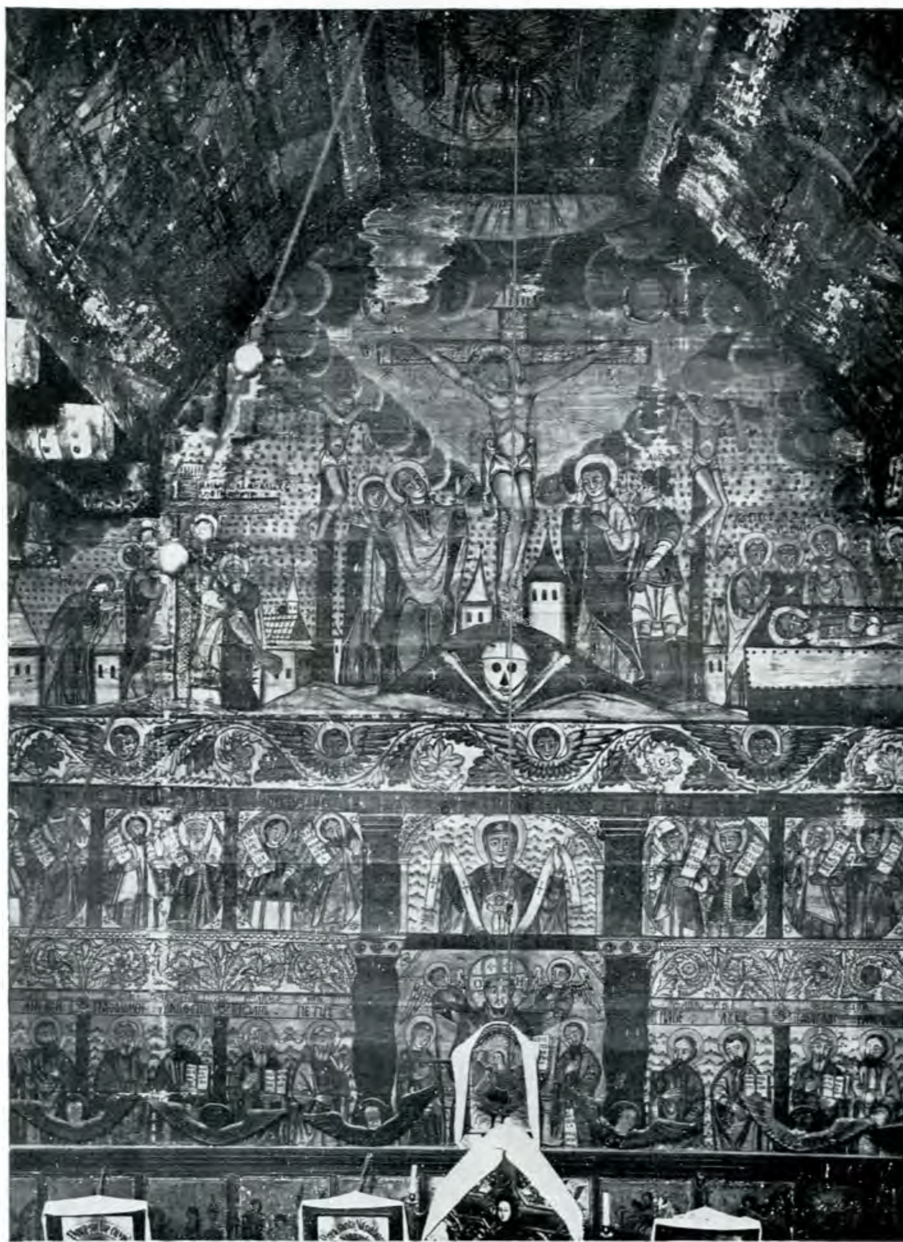

Fig. 218. — Biserica din Ieud. Tâmpla.

[1] O. c., p. 31.

Ca moşie Borşa face parte din acelea ale lui Bogdan, confiscate la 1365 de Regele Ludovic şi dăruite fiilor lui Sas: Balc Voevod, Drag, Dragomir şi Ştefan. O familie nobilă Mihali era din Borşa, altele două, cu acelaşi nume, erau din Apşa şi Iapa [1].

Prin actul din 20 Iunie 1450, dat în Buda, la cererea lui Nicolau şi Luca, fiii lui Ştefan, şi a lui Nan, fiul lui Hotco din Vişeu, se fixează hotarele moşiei Borşa [2]. Actul din 12 Mai 1456, dat în Buda

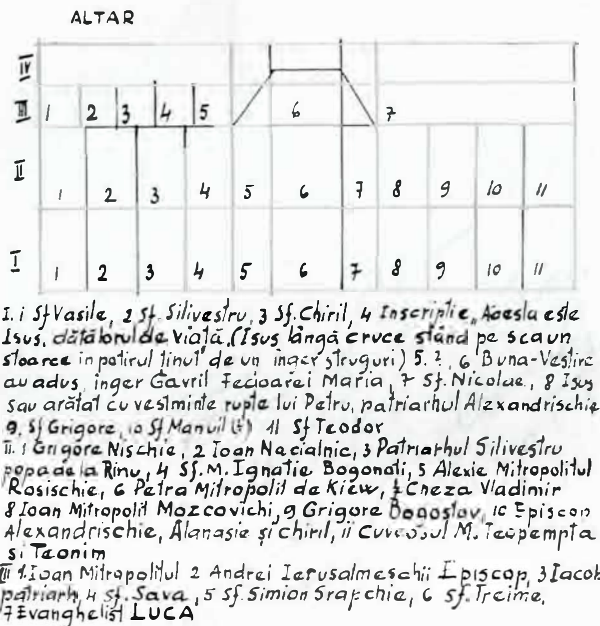

Fig. 219. — Biserica din Ieud. Distribuţia picturii din altar.

de Ladislau, întăreşte, sub forma de donaţie, pentru Nan, Nicolae, Sandrin, Danciul şi Luca, fiii lui Hotco din Vişeu, moşia Borşa pe care o au de moştenire [3]. Punerea în posesie se face prin actul din 12 Mai 1456 [4].

Alături de moşnenii altor moşii, protestează şi cei din Borşa contra actului dat în Buda la 13 Martie 1473, pentru introducerea lui Nicolau Dragfi de Beltec [5]. La împărţirea din 1593 între urmaşii lui Pop Lazăr, Borşa împreună cu altele intră în porţiunea care se împarte între Tămaş Pop şi cumnatul său Dumitru, soţul Mariei Pop [6].

BISERICA DIN RONA DE JOS

Se aseamănă cu cea dela Borșa în privința suprapunerii celor două pridvoare. Aici însă pridvorul de jos este închis cu bârne lăsând, pentru lumină, de o parte și de alta a intrării ca și pe pereții laterali, de Sud și de Nord patru ochiuri scobite în formă de semicerc. (Fig. 231).

Fig. 220. — Biserica din vale din Săliştea-de-Sus.

Fig. 221. — Biserica din vale din Săliştea-de-Sus.

[1] I. Mihalyi, o. c., p. 56.
[2] *Ibid.*, p. 86.
[3] *Ibid.*, p. 350.
[4] *Ibid.*, p. 382.
[5] *Ibid.*, p. 384.
[6] *Ibid.*, p. 517.
[7] *Ibid.*, p. 639.

Fig. 222. — Biserica din deal, din Săliştea-de-Sus.

Fig. 224. — Biserica mânăstirii Moisei.
Vedere din spre Nord-Vest.

Fig. 223. — Biserica din deal, din Săliştea-de-Sus.
Vedere din spre altar.

Fig. 225. — Biserica mânăstirii Moisei.
Vedere din spre Sud-Vest.

Planul bisericii intră în grupa celor cu altarul în forma unui patrulater. (Pl. XXXIII).

Acoperișul, în pante mai dulci, e alcătuit din două părți ca și la alte biserici. Panta din spre altar cade aproape perpendicular, unindu-se cu acoperișul altarului, format din trei pante.

Turla are baza mai largă decât partea superioară din care răsar nouă stâlpi scurți pe care se sprijină un coif în formă de piramidă în opt laturi. Acestea se continuă formând streașina, tot în opt laturi, spre deosebire de cele mai multe din cele cercetate până aci, la care streașina are patru laturi. (Fig. 232).

Pictura e rău păstrată. Abia de se distinge o scenă în care un înger cu sabie de foc alungă un diavol, în vreme ce un sfânt arhiereu cu două potire în ambele mâini, ține sus pe cel din dreapta și varsă pe cel din stânga. În dosul sfântului, un diavol înaripat chinue pe un păcătos. Deasupra chipul lui Iisus.

Fig. 226. — Biserica mânăstirii Moisei. Scara lui Iacov.

Fig. 227. — Biserica din Borșa. Vedere din spre Nord-Est.

Fig. 228. — Biserica din Borșa. Vedere din spre Nord-Vest.

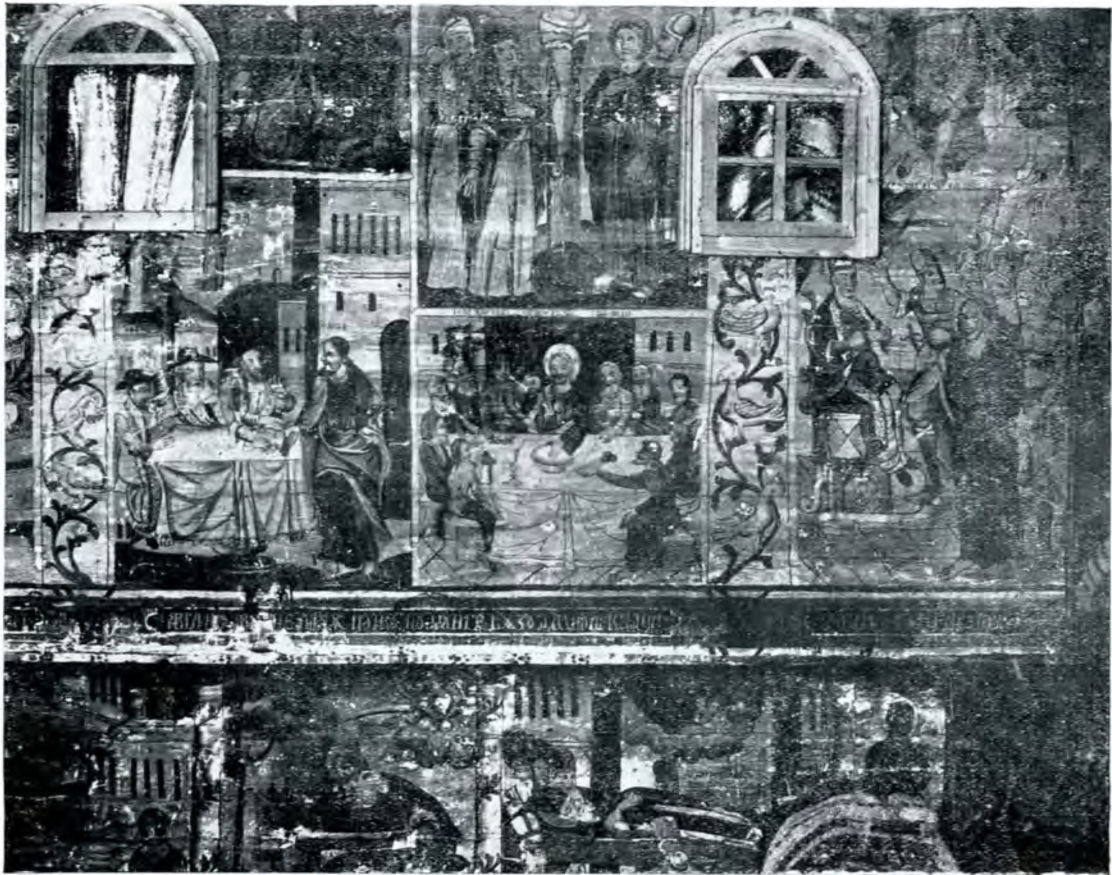

Fig. 229. — Biserica din Borşa. Cina şi patimile lui Iisus.

Fig. 230. — Biserica din Borşa. Pilda neghinelor.

Fig. 231. — Biserica din Rona-de-Jos. Vedere din faţă.

Fig. 233. — Biserica din Rona-de-Jos. Icoana Adormirii Maicii Domnului.

Fig. 232. — Biserica din Rona-de-Jos. Vedere din spre Sud-Est.

Fig. 234. — Biserica din Valea Porcului. Vedere din spre altar.

Icoane. Icoana Naşterii Domnului, de factură populară, înfăţişează în primul plan pe *Sf. Fecioară, Iosif, Pruncul Iisus* şi

Fig. 235. — Biserica din Valea Porcului. Vedere laterală.

Magii, în planul al doilea o construcţie de lemn, un fel de staul maramureşan, iar în planul de sus o serie de îngeri.

Fig. 236. — Biserica cea nouă din Valea Porcului. Vedere din spre Sud-Vest.

Icoana Adormirii Maicii Domnului, de factură occidentală, încadrată într'o ramă sculptată, este aşezată între coloane sculptate, având ca motiv o bandă în spirală printre ale cărei încolăciri sunt sculptaţi struguri şi frunze.

Inscripţia slavă ce însoţeşte icoana aceasta are cuprinsul: « *Adormirea prea sfintei stăpânei noastre Născătoarei de Dumnezeu şi pururea fecioarei Mariei 1792* ».

Deasupra, între capitele, o altă inscripţie cuprinde troparul Adormirei: « *Întru naştere fecioaria ai păzit, întru adormire lumea nu o ai părăsit* » etc. (Fig. 233).

Pe o icoană de tâmplă se menţionează numele zugravului *Ioan din Dragomireşti* şi anul 1877. Pe o bârnă o inscripţie săpată arată numele nobilului Samuel şi anul 1720, alături 1655 [1].

Fig. 237. — Biserica cea nouă din Valea Porcului. Vedere din spre Nord.

Moşia Rona-de-Jos a fost a nobililor din Săpânţa, ai căror urmaşi Nan, Stan şi Petru au fost introduşi în anul 1407, dată dela care « stăpânesc acolo şi azi » [2].

Prin actul dat în Visegrad la 7 Aprilie 1402 se introduc în posesia moşiilor şi munţilor: Zanaf, Drăgoeşti, Machiar, Cauci, Crasna, Zydo, Apşănescu, Pietroasa, Petricea, Formos, Budeşti, Rona-de-Jos, Ganiciu, Bărbeşti, Fereşti, Uglea, muntele Uglei, etc., fiii voevodului Balc: Dumitru şi Alexandru, fiii lui Drag: Sandrin şi Georgiu şi Ladislau, fiul lui Ioan Românul din Maramureş [3].

Prin actul din 18 Decemvrie 1415 se introduc în moşiile: Urmezö, Lipche, Harincea, Berezna, Drăgueşti, Neagova, Ganea, Apşa-de-Sus, Rona-de-Jos, Bărbeşti, Călineşti, Boloteşti, Nicolau, fiul lui Stanislau din Urmezö cu fiii săi Petru, Elie, Ioan Georgiu şi Stanislau, fiul lui Ştefan [4].

---

[1] I. Bârlea, *o. c.*, p. 157.
[2] I. Mihalyi, *o. c.*, p. 45.
[3] *Ibid.*, p. 123.
[4] *Ibid.*, p. 201.

În urma uciderii și prădării lui Ioan, fiul lui Nicolau, Nan și Ioan, nobili din Săpânța și ucigașii celor de mai sus, ocupă moșia Rona-de-Jos [1].

La 1480 este introdus Bartolomeu Dragfi de Beltec, în posesia moșiei Rona și a altora, ridicând

Fig. — 238. Biserica din Valea Porcului. Ușile împărătești.

proteste din partea celor interesați [2]. Bogăția sării în aceste locuri este menționată în vechile acte [3].

BISERICA DIN VALEA PORCULUI

S'a ridicat în adăpostul unei coline împădurite, păstrând forma cunoscută a planului dreptunghiular cu adausul altarului exagonal, mai desvoltat. (Pl. XXVIII).

Fig. 239. — Biserica din Valea Porcului. Triptic.

Fig. 240. — Biserica din Apșa-de-Jos. Vedere din față.

[1] Cf. actului din 1419, p. 241.
[2] *Ibid.*, p. 548.
[3] *Ibid.*, p. 619.

Acoperişul nu mai prezintă streaşina deosebită dela altele *ci un singur acoperiş care îmbracă întreaga biserică* şi se leagă de al altarului, şi aici, mai scund.

Fig. 241. — Biserica din Apşa-de-Jos. Vedere din spre Nord-Vest.

Turla, îmbrăcată în rânduri solzite, prezintă o zonă superioară lucrată à jour din scândurile peste care o altă îmbrăcăminte

Fig. 242. — Biserica din Apşa-de-Jos. Faţada.

a balconaşului pare susţinută de profilele grinzilor care se întretaie în cele patru colţuri. Nouă coloane de lemn, legate prin opt arcuri, susţin coiful de forma unei piramide în patru laturi. (Fig. 234 şi 235).

Biserica cea nouă, clădită în 1924, păstrează ceva din arhitectura şi elementele de artă ale vechilor biserici maramureşene. Sub influenţa noului ritm de vieaţă, mai grăbit şi mai puţin preocupat de armonia liniilor vechi, acoperişul capătă o pantă mai dulce, straşina e mai îngustă, grinzile pereţilor încheiate simplu, ferestrele mai largi iar turla de scânduri de abia ieşită deasupra coamei acoperişului pare turtită de

Fig. 243. — Biserica din Apşa-de-Jos. Detaliu din spre altar.

coiful care nu-şi are înălţimea la care, obişnuit era aşezat. (Fig. 235 şi 236).

Uşile împărăteşti ale vechei biserici sunt sculptate à jour. Pilastrul care închide cele două canate formează tulpina centrală dela baza căruia se desfac două lujere, bogat înfrunzite care şerpuiesc spre partea superioară, se încovoaie la înălţimea de sus a canatelor, se apropie de pilastru unde se desfac în două, cum se desface, de altfel, ori de câte ori aceste lujere ating marginea canatelor sau pilastrul. În spaţiile din încovoituri se închid opt medalioane zugrăvite. (Fig. 238).

O icoană în triptic înfățișând pe Maica Domnului cu pruncul Iisus în mijloc și pe Sfântul Ioachim și Ana, părinții săi, pe cele două canate. (Fig. 239).

O inscripție din 1809, în tinda femeilor, arată numele preotesei și preotului Pica Paladie precum și a lui Botiș Grigore care au zugrăvit fruntarul. Biserica este de sigur din secolul al XVIII-lea.

Moşia făcea parte din Vănceşti, împreună cu Năneşti, care la 1360, este donată Românului Vanciu, fiul lui Stan al Lupului, de Regele Ludovic I-iu [1]. La 1 Iulie 1414, prin actul din Buda, dat de Regele Sigismund, se introduce Ioan Hanc în moşiile: Năneşti, Vănceşti şi Valea Porcului [2]. Pentru a se

Fig. 244. — Biserica din sat, din Apşa-de-Jos.

curma procesul început în zilele vicontelui Laurențiu se dă actul din 27 Septemvrie 1474, în Sighet şi se hotărăşte ca nobilii Ioan, Petru Nemeş şi Dan din Vănceşti de o parte şi de alta Elia, Tivadar, Georgiu şi Mihail din Vănceşti să primească împărțirea în patru a moşiilor Năneşti şi Valea-Porcului [3].

[1] I. Mihalyi, o. c., p. 41.
[2] *Ibid.*, p. 195.
[3] *Ibid.*, p. 522.

BISERICILE DIN APȘA-DE-JOS

Cea mai veche este așezată într'o margine de sat, pe o colină, de pe care se poate

Fig. 245. — Biserica din sat, din Apşa-de-Jos.

vedea până departe în zare. Ea este întocmită din bârne groase așezate pe un soclu de piatră de râu. (Fig. 240 și 241).

Fig. 246. — Biserica din Apşa-de-Mijloc. Vedere laterală.

Tălpile groase se încheie în forma unui dreptunghiu.

Fig. 247. — Biserica din Apşa-de-Mijloc. Intrarea în curtea bisericii.

Pereţii sunt alcătuiţi din patru bârne întregi iar a cincea despicată în două, în lung, având grosimea cât jumătatea grosimii tălpilor.

Cinci grinzi aşezate de-acurmezişul susţin patru scânduri late, legate între ele şi formând un patrulater, pe care se sprijină doisprezece căpriori laterali şi opt ai faţadei. (Fig. 242 şi 243).

Planul este dreptunghiular, cu altarul un poligon. Grinzile care formează cele cinci laturi exterioare ale altarului formează patru unghiuri fără profiluri sub streaşină, ca în alte părţi. (Pl. XVI).

Acoperişul este alcătuit din două părţi distincte: *acoperişul* principal, de forma unei prisme triunghiulare aşezate peste corpul bisericii, cu poala uşor răsfrântă în afară cuprinde şi altarul, unde urmăreşte linia arhitecturală a laturilor acestuia. Laturea de Vest este un triunghiu mărginit de cele două laturi de Nord şi Sud cu baza răsfrântă ceva mai pronunţat decât poalele laterale. *Streaşina* înconjură biserica, urmărind linia planului; ea este mai lată decât poala acoperişului principal şi are panta mai dulce.

Şindrila este aşezată în formă de solzi pe turlă, pe laturea de Vest şi la altar, acolo unde s'a înlocuit cea veche.

Turla, cu baza un patrat, taie acoperişul înălţându-se spre cer. Un balconaş scund, mai larg decât turla şi îmbrăcat cu scândurele, este prevăzut cu treisprezece stâlpişori scurţi, care susţin coiful ascuţit, de forma unei piramide în opt laturi, cu baza aproape orizontală, învelit cu tablă. În cele patru colţuri ale bazei coifului principal apar alte patru coifuri mai scunde care încadrează coiful principal. Un asemenea coif mic de formă conică, se ridică la capătul coamei altarului. Acesta e îmbrăcat în şindrilă.

Patru ferestre de fiecare lature a naosului şi trei la altar lasă lumina să pătrundă în biserică.

Pronaosul podit se desparte prin bârne de restul bisericii, lăsând în axa principală o intrare iar în laturi două spaţii goale, cam de lăţimea unei bârne.

Naosul are un cafas redus. *Bolţile cilindrice* iau naştere dela un intrând lateral şi sunt închise spre Est şi Vest de tâmpla altarului şi de peretele despărţitor dintre naos şi pronaos.

Fig. 248.—Apşa-de-Mijloc. A doua intrare în curtea bisericii.

Altarul în cinci laturi exterioare este închis de a șasea formată de *tâmplă*. Aceasta începe din marginea exterioară a ușilor împărătești, făcând unghiu drept cu pereții laterali ai naosului.

Icoanele împărătești, prăznicarele și apostolii sunt din secolul al XIX-lea. Partea de sus este din vechia tâmplă.

Ușile împărătești sunt sculptate à jour, având ca element decorativ principal vița de vie cu frunze și struguri.

Biserica din sus. A doua biserică este așezată mai spre Nord și ca și cealaltă, pe vârful unei coline.

Are un pridvor în față, sprijinit pe patru stâlpi de lemn.

Planul are forma de cruce. Pronaosul, naosul și altarul au forma dreptunghiulară, foarte aproape de forma patratului. Pentru a fi mai încăpătoare, biserica a fost înădită cândva ca aceea dela Hărnicești, din care pricină turla a rămas la jumătatea bisericii. (Pl. XVII).

Pe pereții bisericii și aici și la cealaltă sunt agățate cruci cu numele morților. Obiceiul acesta de a se pune cruci în amintirea celor cari au murit este foarte răspândit la Români. Deosebirea este că în vechia țară, aceste cruci se așează în cimitire chiar când mortul nu este îngropat acolo. S'au ridicat multe, mai ales după războiul din urmă.

Acoperișul a fost de șindrilă dar a fost înlocuit cu un altul de eternit cu care prilej s'a schimbat și panta. Din această pricină *turla* acoperită cu șindrilă contrastează izbitor cu restul bisericii.

Balconașul turlei este îmbrăcat în scândurele iar coiful în opt laturi, învelit cu tablă, se sprijină pe cei nouă stâlpișori scurți, de lemn.

Pronaosul adăugit se desparte printr'un perete de scânduri. *Bolțile* au forma unei jumătăți de prismă.

Naosul are un cafas. Tâmpla e de lemn cu icoanele pictate, fără uși laterale cum am întâlnit în multe părți.

BISERICILE DIN APȘA-DE-MIJLOC

Biserica din Vest, cu hramul Sf. Nicolae, este de formă dreptunghiulară; altarul are forma unui exagon. (Pl. XXVII).

Acoperișul se prezintă ca și al aceleia din Apșa-de-Jos cu o parte principală, partea superioară, și cu o streașină înconjurătoare, deosebită de acoperișul principal.

Turla, cu baza de forma unui patrat, curmă acoperișul, are un balconaș îmbrăcat

Fig. 249. — Biserica din Apșa-de-Mijloc. Ușile împărătești.

cu scânduri și prevăzut cu treisprezece coloane.

Coiful este redus la o simplă piramidă cu patru laturi, cu poala răsfrântă în afară, un fel de pălărie țuguiată cu marginile mici. (Fig. 246).

Poteca ce urcă spre biserică trece pe sub două adăposturi acoperite cu șindrilă

și sprijinite pe patru stâlpi de lemn legați între ei prin arcuri de lemn. Cea mai aproape de biserică prezintă cei doi stâlpi și arcul dela intrare cu unele sculpturi simple. (Fig. 247 și 248).

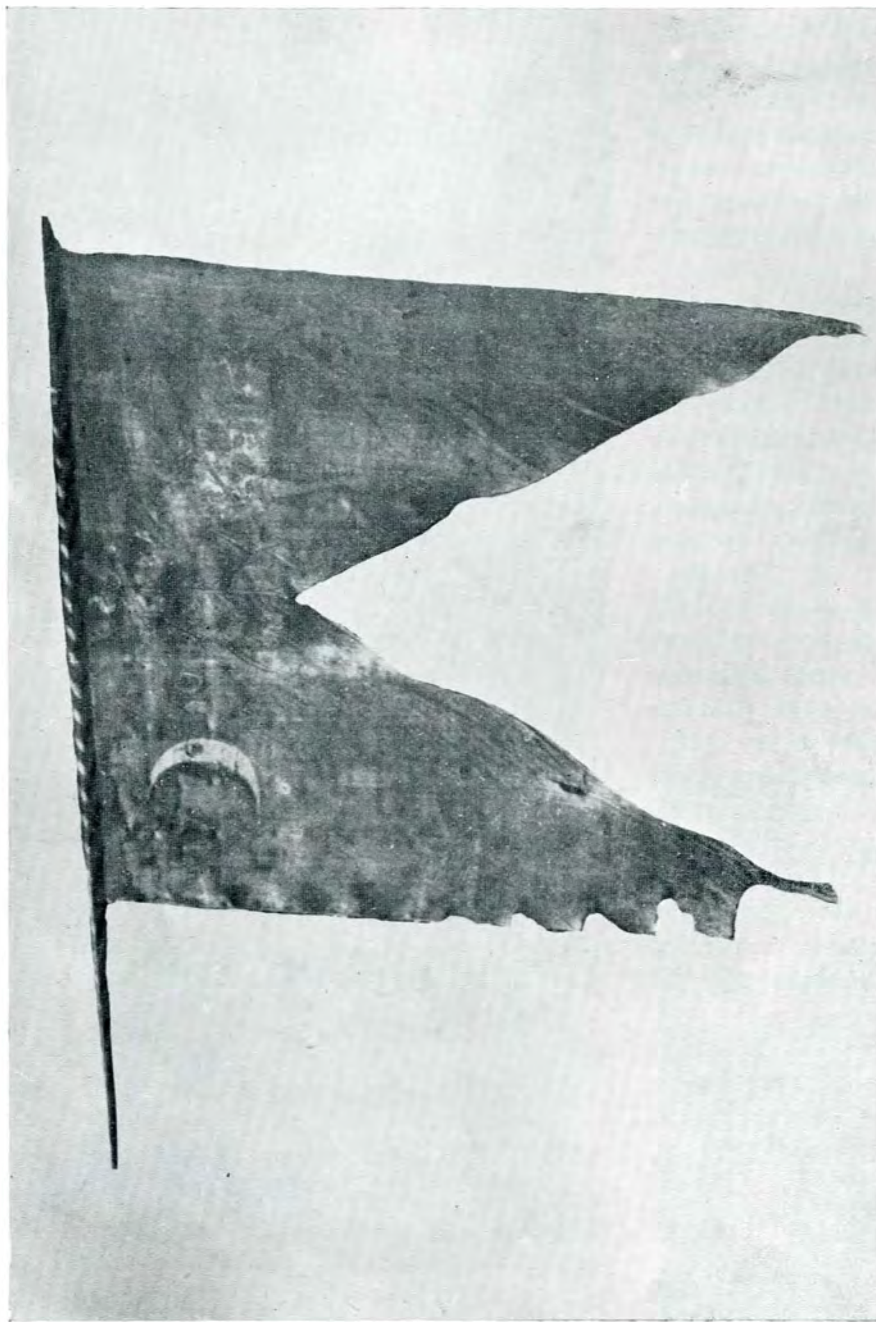

Fig. 250. — Biserica din Apșa-de-Mijloc. Steagul lui Rakoczy.

Soclul este lucrat din bolovani de râu. Intrarea în biserică se face prin laturea de Sud.

Naosul e luminat de ferestre scunde.

Alatarul se desparte printr'o tâmplă sculptată și împodobită cu icoane pictate prin secolul al XVIII-lea.

Pisania scrisă pe o tablă de lemn are cuprinsul acesta:

« *S'au înoit prin zugrăvire această sf(ântă) beserică* (sic) *cu cheltuiala multora prin necruțata usteneală* (sic) *a lui Ion Pop Gheorghiu cantor și curator ano 1822.*

Și s'au sfințit prin Preosf. D. Petru Anderca Vi(car) al Mar(amureșului), D. D. Vasilie Volosan protopop al Sig(hetului), Teodor Rednic prot(opop) al Cosău(lui) Grig(orie) Mihali par(ohul) Apșii de Jos, Mihail Țiple și par(ohul)[1] *... și Dim(itrie) curator, fiind de față ... Vasilie, Nan, Iuga, Moise* ».

Ușile împărătești sunt scluptate à jour. Din partea de jos a pilastrului se înalță de o parte și alta două coarde de viță încărcate cu strugur[i] și frunze se apropi[e] [d]e vârful pilastrului, formează două arcur[i] și închid între frunze și coarde patru icoane în medalioane cu rame neregulate. Corpul pilastrului e o coloană în forma unei prisme dreptunghiulare, sculptată pe față cu struguri și frunze și păstrând marginile în relief. Capitelul pilastrului este de stil clasic și poartă în vârf un ornament ce aduce a mitră arhierească. Un leu, din cei doi afrontați ce-i va fi avut se sprijină cu o labă pe capătul capitelului. (Fig. 249).

În biserica de aici se păstrează steagul lui Rakoczy având ca ornamente, pe o parte semiluna, pe alta două flori deschise în formă de cruce. (Fig. 250, 251).

[1] Cf. I. Bârlea, o. c., p. 6.

Cealaltă biserică, zisă din beneficiul superior, se aseamănă, în linii generale cu cea descrisă mai sus.

Diferă numai ca plan, altarul având forma unui dreptunghiu și prin streașina îngustă care înlocuește îmbrăcămintea balconașului dela alte biserici.

Panta din față a acoperișului ca și cea dela altar cad aproape vertical. (Pl. XXXIV). (Fig. 252 și 253).

Moşia Apşa-de-Jos a aparţinut lui Dragomir, mort în lupta dela Vidin, împotriva ţarului bulgar Stracimir, cumnatul Domnului muntean Vladislav, care a luat parte la această luptă. Prin actul din 25 Noemvrie 1387, dat în Buda, Regele Sigismund întăreşte, sub titlul unei donaţiuni noi, lui Ion Românul, fiul lui Dragomir şi nepot de soră lui Balc şi Drag, moşiile Iza şi Apşa-de-Jos, *pentru serviciile și moartea tatălui său Dragomir, căzut la Vidin și fratelui său Tatomir căzut la Belțiu* [1].

Intr'un act, dat în Buda la 30 Aprilie 1390, Sigismund hotărăşte fixarea hotarelor moşiilor Apşa-de-Jos, Iza, Rona-de-Sus, Bârsana, Rosalia, Ruscova şi Vişeu ale magistrilor Balc Voevod şi Drag din Maramureş [2].

Din pricina unei năvăliri a Moldovenilor, cu care prilej li s'au ars casele şi odată cu ele, documentele şi privilegiile, Sigismund dă la 7 Decemvrie 1406 un nou act de donaţiune *nobililor Ioan fiul lui Vlad, Vanna, fiul lui Vancea și Vancea fiul lui Slav pentru moșiile Apșa-de-Sus, Apșa-de-Mijloc și partea a treia a Apșei-de-Jos* [3]. La 1407 sunt introduşi în posesiunile lor din Apşa-de-Jos, Mihail fiul lui Opriş şi Mihail, fiul lui Luca [4].

La câteva zile li se dă şi un nou act de donaţiune în locul celor arse cu prilejul năvălirii Moldovenilor [1].

[1] I. Mihalyi, o. c., p. 87.
[2] *Ibid.*, pp. 98 şi 99.
[3] *Ibid.*, p. 143.
[4] *Ibid.*, p. 145.

Apşenii merg până la Maria Teresa pentru moşiile lor, arătând diplomele ce aveau dela regii unguri, care datau din 1419, 1426, 1427, 1428, 1456, 1480 [2].

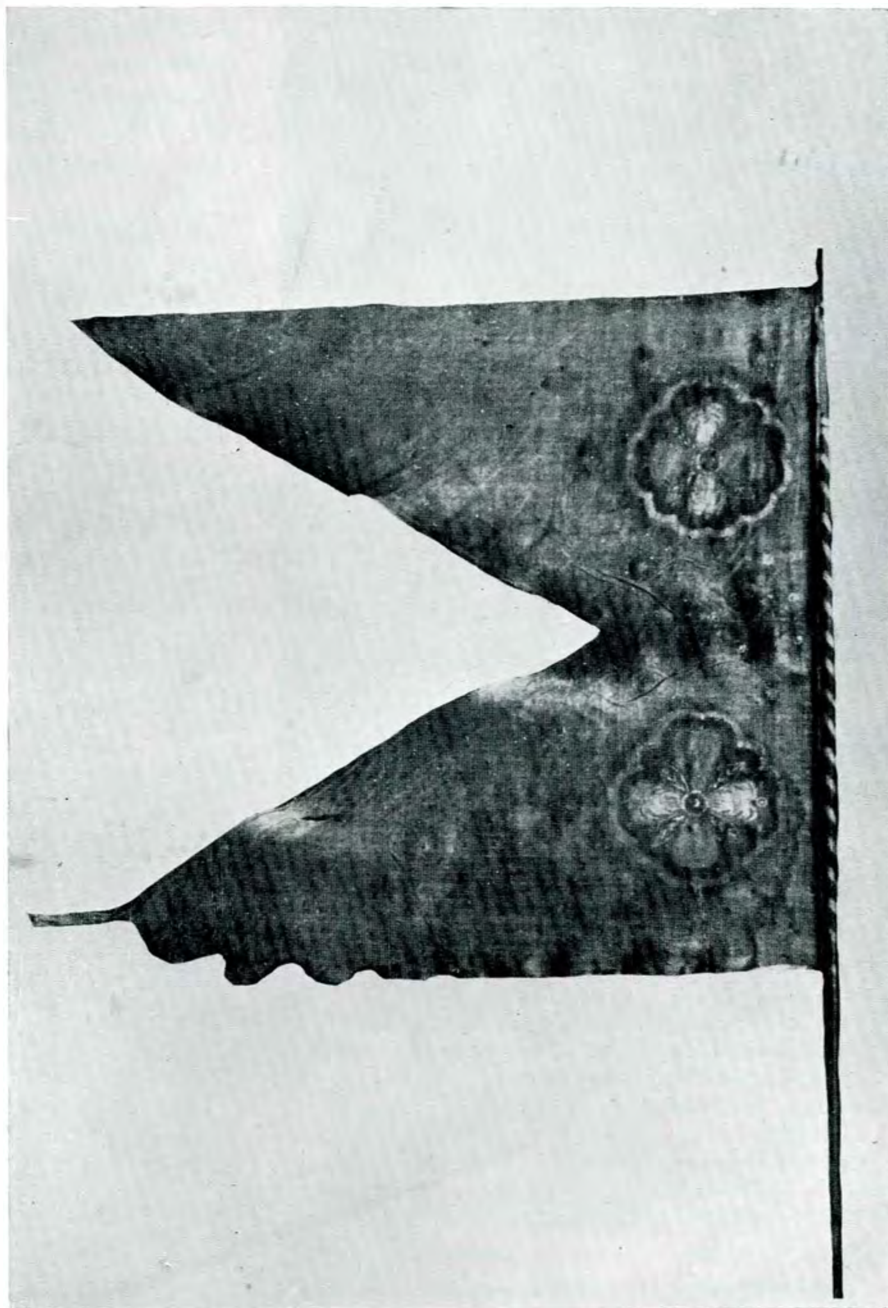

Fig. 251. — Biserica din Apşa-de-Mijloc. Steagul lui Rakoczy.

Actul din 28 Mai 1407, dat în Buda de Regele Sigismund arată şi alţi nobili cari au posesiuni în cele trei Apşe şi anume: Vana şi Sandor fiii lui Vlad, Vancea fiul lui Slav, Vana fiul lui Vancea [3].

[1] *Ibid.*, p. 147.
[2] *Ibid.*, p. 149.
[3] *Ibid.*, p. 150.

Fig. 252. — Biserica din Apşa-de-Mijloc. Vedere din spre Sud-Est.

In 1428 se însemnează o donaţie a lui Ioan Huzău, fiul lui Vlad din Apşa către Ioan, fiul popei Balota [1].

La 1435 se iveşte o neînţelegere pentru posesiune între nobilii din Apşa-de-Jos şi între cei din Apşa-de-Mijloc [2].

La 19 Iunie 1450 palatinul Ladislau de Gara, dă un act privitor la posesiunile din Apşa-de-Jos şi din cea de Mijloc privind pe Toma şi Blaşiu Dan, Pop Costa, Todor fiii lui Mihail Zlaph [3].

Prin actul din 13 Martie 1473, dat în Buda, Nicolau Dragfi de Beltec este introdus în moşiile Apşa-de-Jos, Bârsana, Iza, Rosalia, Strimtura etc. Moşnenii protestează peste tot » [4].

Acelaşi lucru se petrece şi la 1480 când se introduce Bartholomeu Dragfi [5]. A patra parte din moşiile Apşa-de-Mijloc şi de-Jos este adjudecată la 10 August 1484, lui Vasilie de Apşa [6].

Deși nu intră în cadrul studiului de față, totuși, fiindcă amintește pe acel mare ierarh și mare Român care a fost episcopul Mihai Pavel, ctitor și sprijinitor al celor din neamul său, vrednic urmaș al nobililor români din aceste părți, păstrător de datini și purtător al făcliei culturale românești, însemnez aici inscripțiile dela biserica din Slatina de peste Tisa, din fața Sighetului.

Inscripția săpată în piatră, cu litere de aur, cuprinde:

« *Această santa* (sic) *Baserică* (sic) *cu concursul credintioșilor* (sic) *pre carii pastorindu-i aici se'a* (sic) *radicatŭ* (sic) *la Scaunul episcopesc al Gherlei, o a zidit în spesele sale MICHAIL PAVEL de Peteritul ca episcop greco-catolic al Oradii-Mari. La anul 1895* ».

În fața altarului, sub o piatră de marmură roșie, șlefuită în formă de cruce, cu emblemă episcopală, are cuprinsul următor:

« *Aici așteaptă învierea morților Michail Pavel de Peteritye. Episcop diecesan greco-catolic de Oradea Mare, conte Roman, asistente la Tronul papal Prelat domestic al Santiei Sale Pontificelui Roman consiliar Intim de Stat al Majestății Sale ces. și Reg. Apostolice Proprietar al Strălucitului ordin al Coronei* (sic) *de fer clasa I cavaler al Strălucitului Ord. Francisc Iosif I, Regeneratorul și al doilea Fondator al tuturor instituțiunilor culturali din aceia Diecese, cel mai mare Binefăcător al Diecesei sale.*

Fig. 253. — Biserica din Apşa-de-Mijloc. Vedere din spre Nord-Est.

[1] *Ibid.*, p. 273.
[2] *Ibid.*, p. 293.
[3] *Ibid.*, p. 349.
[4] *Ibid.*, p. 517.
[5] *Ibid.*, p. 548.
[6] *Ibid.*, p. 564.

Adormit în Domnul la băile saline Pavel din Slatina la 1 Iuniu 1902 în anul 75 al etăţii, 51 al preoţiei, 30 al Episcopiei şi 23-lea al activităţii sale apostolice, în fruntea Diecesei Oradii mari. După exemplul Mântuitorului lumii a trecut binefăcând la toţi. Dumneḑeu se-lŭ aibe între alesii sei».

ÎNCHEERE

Pentru a-şi putea face o idee cineva, de pitorescul şi de portul maramureşan, dăm un număr de figuri înfăţişând tipuri de femei şi fete cum şi înfăţişarea unei gospodării din Fereşti (Fig. 254, 255, 256, 257). Se adaugă pentru întregirea celor arătate cu privire la picturi, fig. 258, iar pentru pitorescul locurilor, o vedere a satului Apşa de Mijloc. (Fig. 259).

Pentru cercetătorii trecutului acestor încântătoare părţi româneşti, cetitorul va folosi mult cercetând cartea d-lui profesor Alexandru Filipaşcu de Dolha şi de Petrova [1].

Trecând peste unele explicaţii etimologice cartea d-lui Filipaşcu este o istorie completă a acestui ţinut, pe care noi l-am stăpânit numai în parte, între 1918—1940, din pricina greşelilor politice de atunci, cauzate de puţina cunoaştere a ţării şi de împrejurările internaţionale.

Fig. 254. — Cospodărie din Fereşti.

In ce priveşte bogăţia cărţilor necunoscute Bibliografiei Române, d-l dr. Gh. Bran a descoperit un număr de 68; despre care a scris în revista « Graiul Maramureşului » nr. 94 din 31 Martie 1935, iar profesorul I. Bianu a publicat în facsimil două cărţi coresiene [1], găsite la Ieud.

Cel care a deschis drumurile în veacul nostru şi pe aici, a fost profesorul Nicolae

Fig. 255. — Port femeesc din Călineşti.

Iorga, din îndemnul căruia am cercetat aceste locuri şi căruia îi închin rodul cercetărilor mele.

In amintirea ctitoriei dela Peri, adaog planşa suplimentară, în colori, înfăţişând chipul Arhanghelului Mihail, hramul acestei biserici dispărute.

Icoana face parte dintr'un studiu mai întins asupra icoanelor româneşti la care lucrez iar, ca încheere, voiu adăugi descrierea drumurilor maramureşene întocmită în vederea altui scop, în toamna trecută.

PRIN MARAMUREŞUL LUI DRAGOŞ ŞI BOGDAN

Dacă porneşti din Cernăuţi spre Iasina, intri în Maramureş prin partea dinspre Nord-Vest, în Sighetul Marmaţiei

[1] *Istoria Maramureşului*, Bucureşti, 1940.

[1] I. Bianu, *Intrebare creştinească* tipărită de diaconul Coresi in Braşov la 1560, Bucureşti 1925. *Lucrul apostolesc. Apostolul* tipărit de diaconul Coresi în Braşov la anul 1563, Bucureşti 1930. Acad. Română, Mem. S. Literare.

Dacă vii dinspre Sud trebue să mergi sau pe drumul dela Baia Mare, tăind culmile munților Gutâiul, sau pe valea Sălăuței care leagă Ardealul cu Maramureșul.

Dinspre apus, drumul vine dela Satu Mare, urmează albia Tisei și pătrunde în Maramureș pe văile Izei și ale Vișăului, iar dinspre Praga, drumul coboară pe la cetatea veche a Hustului și intră în aceeași vale a Tisei

Drumul cel mai frumos este însă acela care trece prin Iacobeni, urcă în susul Bistriței și trece peste Prislop.

Fig. 256. — Călineşti. Port femeesc.

În ziua de Sf. Dumitru a anului 1938, ninsese la Mestecăniș. Zăpada era subțire, frigul se făcea simțit, iar razele soarelui de dimineață făceau să scânteeze, pe mari întinderi stratul de zăpadă albă care contrasta plăcut cu verdele brazilor, cu vârfuri brumate. Urcușul spre Prislop nu este din cele mai ușoare. Drumul șerpuește printre brazi înalți și drepți ca făcliile. La vremea aceea erau împodobiți cu zăpadă, încât păreau o înlănțuire de dantelării. Coastele muntelui îmbrăcate de păduri dese și întunecoase ocrotesc priveliștile numeroase de pe aici. Sus pe culme, la 1400 de metri, o priveliște din cele mai frumoase desfată ochiul.

Apoi începi a coborî spre Borșa, printre păduri întunecoase. Am coborît pe o vreme cu ceață, odată cu amurgul unei seri de toamnă. Când am ajuns în fundul văii, burnița. La stația de autobuse figuri cu ochi iscoditori și cu perciuni se rotiau împrejurul nostru.

Maramureșeni și Maramureșene frumoase stau de o parte și privesc cu bunătate la cei cari se coboară și la acei cari rămân să meargă mai departe. O femeie tânără își face loc prin gloată purtând într'o covățică legată cu baere, peste umăr, o copiliță frumoasă, în vreme ce alta îmbrăcată curat, cu opincuțe, cu băsmăluță cu « *gubă* », ca mai toți din aceste locuri, merge alături de măicuța ei.

Femeea a ajuns în preajma noastră, pune piciorul sigur pe scară, dă bună seara la toată lumea și își așează liniștită și fără zor lucrușoarele cu care a venit și covățica în care își poartă odorul. Șoferul, grăbit să ajungă la Vișeu, este gata să pornească, dar femeea cu un gest și cu o vorbă hotărîtă, îl oprește grăind apăsat:

— Stai, domnule, să-mi iau « *cocoana* »;

—dați-mi cocoana rostește dânsă către cei de jos. Cocon și cocoană pentru aceste nobile figuri ale descălicătorilor de țară din Maramureș, înseamnă băiat și fată, în graiul lor de coborîtori ai voevozilor din Maramureș.

Se însera bine când am trecut pe lângă bisericuța de lemn acum umbrită de biserica cea nouă din mijlocul satului Borșa.

N'am putut să văd nici pe părintele care ne-a primit și ne-a ospătat cu un an de zile înainte, când am rămas mai mult, ca să cercetăm biserica.

Apoi ne-am urmat drumul nostru spre Vișău, prin noroi și prin întuneric.

« Cocoanele » tovarășele noastre de drum, au fost cuminți tot drumul și tot cuminți au coborît și la Vișău, capătul călătoriei tututor, căci de aici, acei cari doriau să meargă mai departe trebuiau să caute un alt autobus, sau să aștepte trenul care pleca spre Sighet a doua zi, către revărsatul zorilor.

Cei cari aveau nevoie să meargă la Sighet chiar atunci, au urcat cu noi în alt autobus,

mai sărăcăcios decât cel din care coborîsem, și așa am ajuns tăind întunericul des ce umplea văile și învăluia culmile din jur.

Drumul acesta l-am făcut de mai multe ori ziua, în cercetările ce am întreprins asupra vechilor biserici din acest ținut de margine al Românilor.

Dacă n'ar fi prea mulți Evrei, cu vechi apucături de speculă, te-ai simți în acest ținut ca acasă. Oameni domoi, cu vorbă așezată, cu obiceiuri din vremea Dacilor, plini de bunătate și de respect fără fățărnicie, ei păstrează în vorba lor, în ținuta lor, în mersul lor, acea noblețä veche de care sunt mândri și conștienți totdeodată, iar când intri în vorbă cu ei despre trecutul Maramureșului, oricare îți povestește despre Dragoș și Bogdan ca despre niște înaintași foarte apropiați.

În conștiința lor s'au păstrat aceste nume prin urmele locurilor însemnate cu denumiri ca: « *Izvorul lui Dragoș* », « *Poiana lui Bogdan* » și după cum în Moldova tot ce e vechi se atribue lui Ștefan cel Mare, iar în Muntenia legendarului Negru Vodă, în Maramureș toate sunt dela Bogdan și Dragoș.

Bisericuța de lemn de pe culme, înegrită de vremi e de pe timpul lui Dragoș, troița din răscruci e din vremea Tătarilor, a căror amintire este și acum destul de vie în mintea localnicilor. Ultima năvălire a lor s'a făcut prin 1717, sub călăuzirea lui Mihai Racoviță, Domnul Moldovei.

La Cuhea au fost moșiile lui Dragoș și ale lui Bogdan. Și despre alte așezări

Fig. 257. — Călinești. Port femeesc.

fac vorbire multe documente din veacul al XIV-lea.

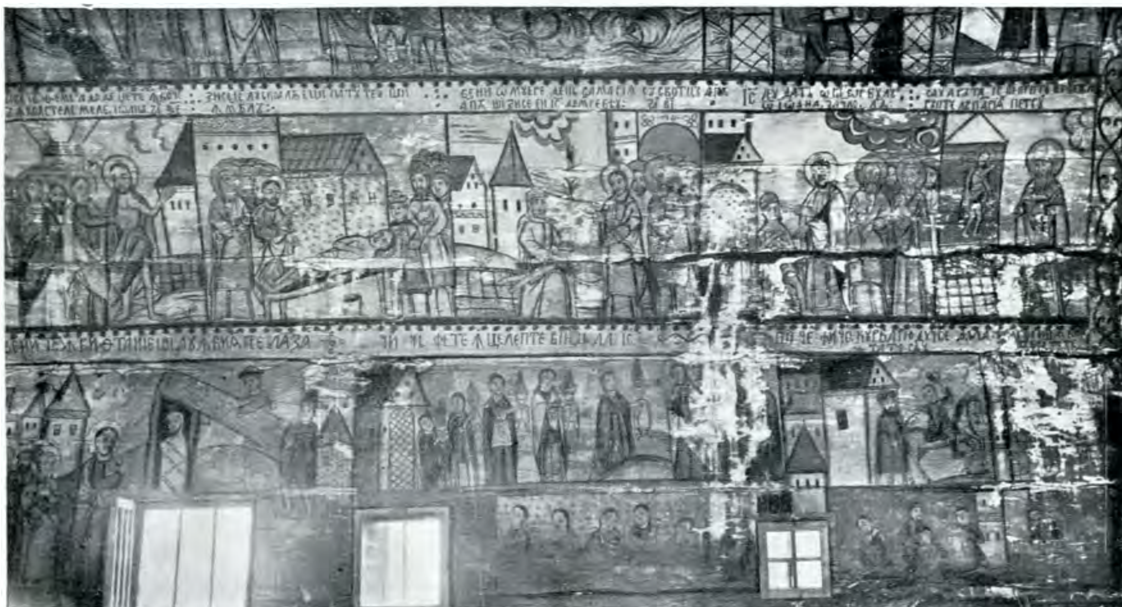

Fig. 258. — Picturi murale.

Toate așezările acestea românești, în văi adânci și agățate de coaste repezi, au acel desăvârșit farmec pe care nu-l au multe așezări din locuri străine, căci unduirea blândă a colinelor verzi și pripoarele ce urcă spre culmile împădurite, alcătuesc podoaba fără pereche a Maramureșului.

La 14 Octomvrie 1937, Pietrosul era plin de zăpadă. Ningea de trei zile pe vârful albit și zăpada coborîse până spre poale. De pe muchea din fața bisericii de sus, printre brazi falnici, străbate poeni unice ca frumusețe, se aruncă peste văi de pe care ochiul poate cuprinde o clipită, rariști de copaci, în fund de văi și coaste împădurite, până departe, departe.

Dar spre Ardeal, intrăm în Valea Sălăuței, îngustă și repede. Drumul cotește după cursul apei și aleargă la vale vreme îndelungată. Nimeni pe drum; tocmai aproape de ieșirea din păduri o așezare omenească, într'o poiană largă; este coliba

Fig. 259. — O vedere a satului Apșa de Mijloc.

din Ieud, măreața priveliște se desfășura întreagă ochilor noștri încântați.

Părintele Dunca, bun gospodar și primitor de oaspeți ne-a găzduit peste noapte și ne-a povestit multe. In satul sfinției sale, în Ieud, am găsit Biblia lui Șerban, care era cetită de știutorii de carte din sat și umbla din casă în casă. Oamenii erau bucuroși că au o carte sfântă, scrisă pe înțelesul lor, în slova cea veche.

Drumul dela Vișău la Salva Năsăudului este tot ce poate fi mai încântător pentru un drumeț dornic de călătorii prin munți. Șoseaua urcă ocolind boturile de munte, lucrătorilor cari zoresc să isprăvească linia ferată Salva—Vișău, care va lega Maramureșul cu Ardealul.

Iar de aici până la luminiș mai mergi o bucată bună pentruca să ajungi la loc deschis, la Salva și la Năsăud.

Oameni blânzi și buni ne întâmpină peste tot. Cei din Maramureș păstrează, sub influența bisericii, salutul lor deosebit.

— Laude-se Domnul Isus, se întâmpină creștinește unul cu altul.

— In veci, amin, răspunde cel întâmpinat.

In veci amin, adăugim noi, să răsune graiul dulce românesc în aceste locuri străbune.

RESUMÉ

Le Maramouréche est un pays situé dans les Carpathes du Nord. De hauts sommets et des plateaux couverts de riches paturages agrémentent cette superbe contrée d'où sont descendus naguère les princes Dragoche et Bogdane, fondateurs de la Moldavie.

Au fond d'étroites vallées protégées pour la forêt profonde, s'écoulent des riviéres à eaux claires.

La riche végétation, les ondulations des collines, complètent le caractère spécifique de cette ancienne terre roumaine.

Les églises sont bâties en bois de rouvre, essence très répandue autrefois dans cette région. Les toits à fortes pentes, sont recouverts de bardaux.

Les clochers, très élancés et s'élevant à une grande hauteur, dominent la contrée.

C'est au génie propre des maitres paysans qu'est dûe l'heureuse fusion des deux styles gothique et byzantin qu'on retrouve l'un dans les formes elancés, l'autre dans le plan, de ces constructions en bois.

Ce sont eux aussi qui ont sû adapter ces formes au climat du pays et qui ont infailliblement choisi l'endroit le plus pittoresque pour l'emplacement de leur église.

L'Architecture. La plupart de ces églises sont à plan cruciforme. Les murs sont en poutres assemblées en « queue d'arronde ».

On trouve le même mode de construction répandu dans tout le Maramouréche ainsi qu'en Transylvanie.

Au Nord et à l'Ouest, dans les régions slaves habitées par des éléments roumains, on remarque des églises du même style.

L'Autel a la forme d'un polygone irrégulier, quelquefois d'un carré ou d'un rectangle.

Le *Naos* est rectangulaire ou presque carré.

Le *Pronaos* et le *Porche* en gardant la même largeur prolongent le Naos vers l'Ouest.

On peut classer ces églises en plusieurs catégories.

La première, formée par les églises à autel polygonal.

La seconde, par celles à autel rectangulaire.

La troisième, par les églises dont le Naos et le Pronaos ont été aggrandis par des additions ultérieures.

La Peinture est intéressante par l'originalité dans le choix des scénes d'une part et par l'emploi du folklore d'autre part, usage très répandue en Roumanie et uniformément appliqué en ce qui concerne l'interprétation et l'exécution.

Les maitres peintres sont des paysans du pays.

Voici quelques scénes caractéristiques:

Crăciun (Noël) coupant les mains de sa femme pour avoir donné assistance à la naissance du Christ, et la Mère de Jésus guérissant la femme en lui remettant les mains.

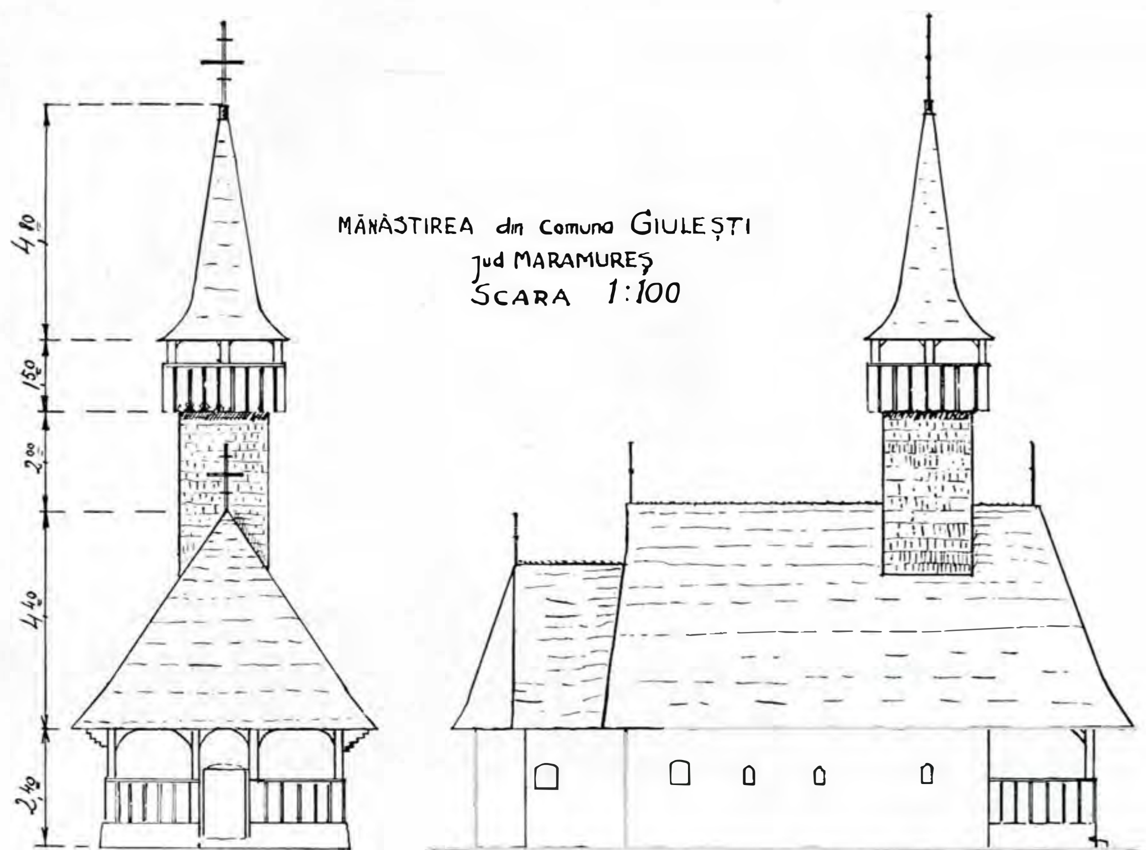
La légende de la vigne explicant la figuration de la vigne sortant de la cote du Christ.

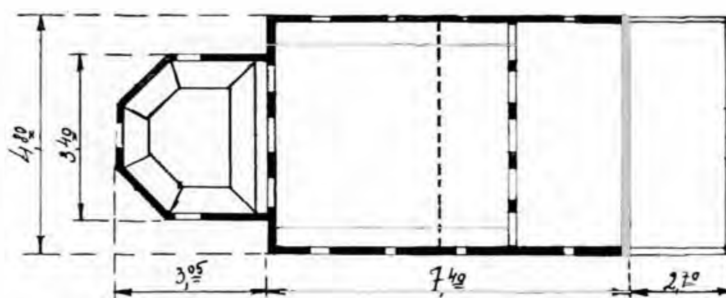
Adam et Eve devant le Paradis, se plongeant dans l'eau pour se faire pardonner leur faute.

La tête d'Adam de Golgothe, la scène de l'Enfer dans le Jujement Dernier, le meurtre de Caïn tué par Lameh aveugle,

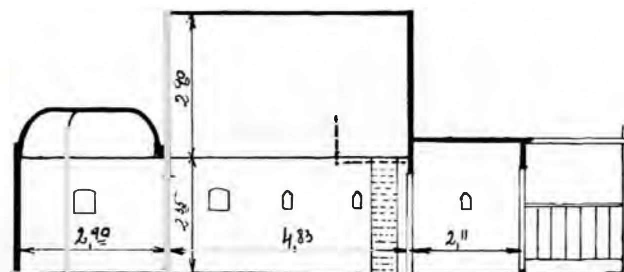
sont autant de scénes relevant du folklore, ainsi que la plus caractéristique de toutes, la scène représentant la lutte entre St. Nestor et Lie lutteur payen, figurée dans la peinture murale du Maramouréche dans laquelle Lie est présenté comme soldat hongrois vêtù à la manière hongroise, symbolisant la lutte entre Roumains et Hongrois.

Ce sont ces églises du Maramouréche, avec leur architecture et leur peinture, avec leur clochers pointus complétant si curieusement le paysage, qui forment la réelle originalité de cette contrée.

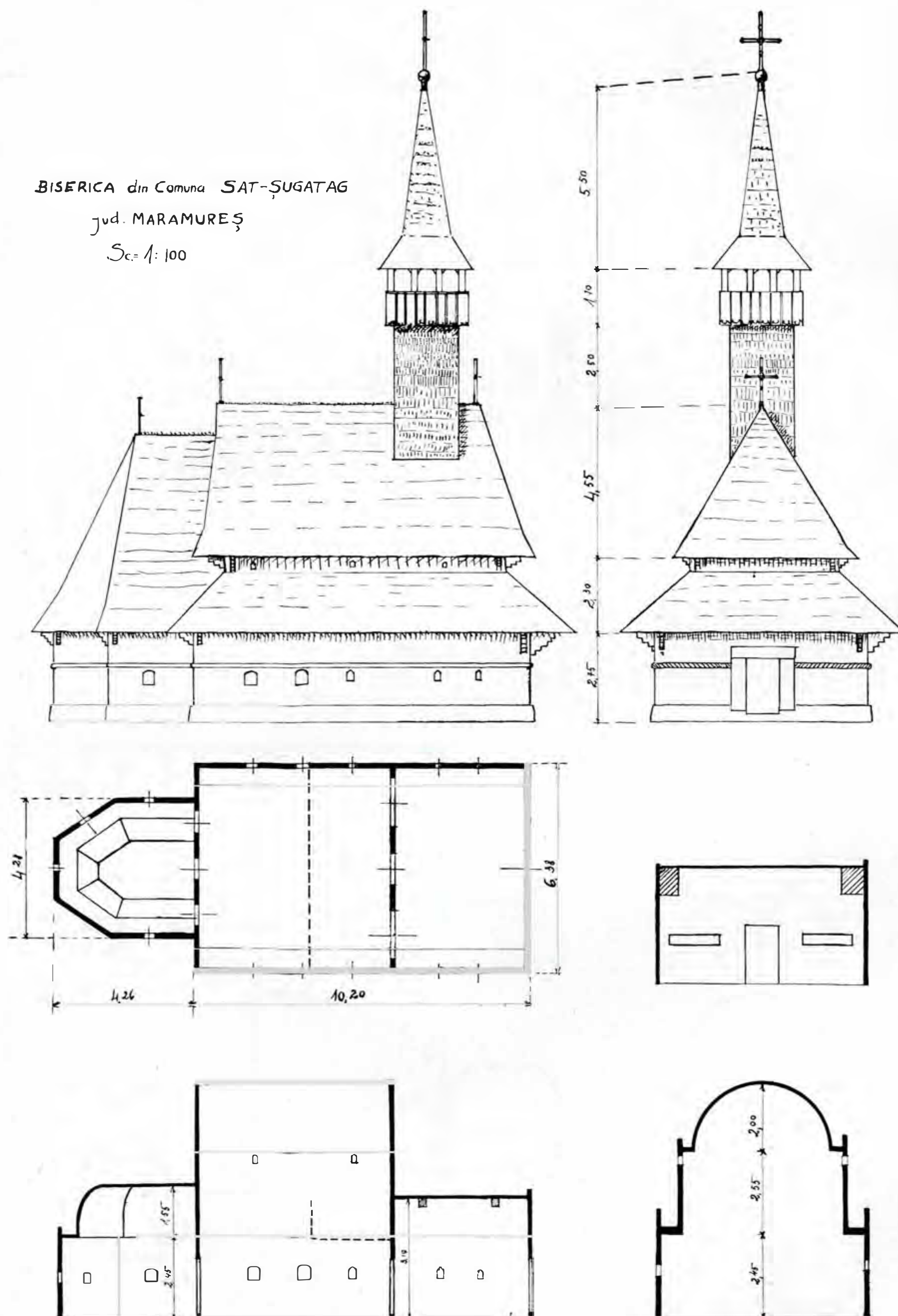

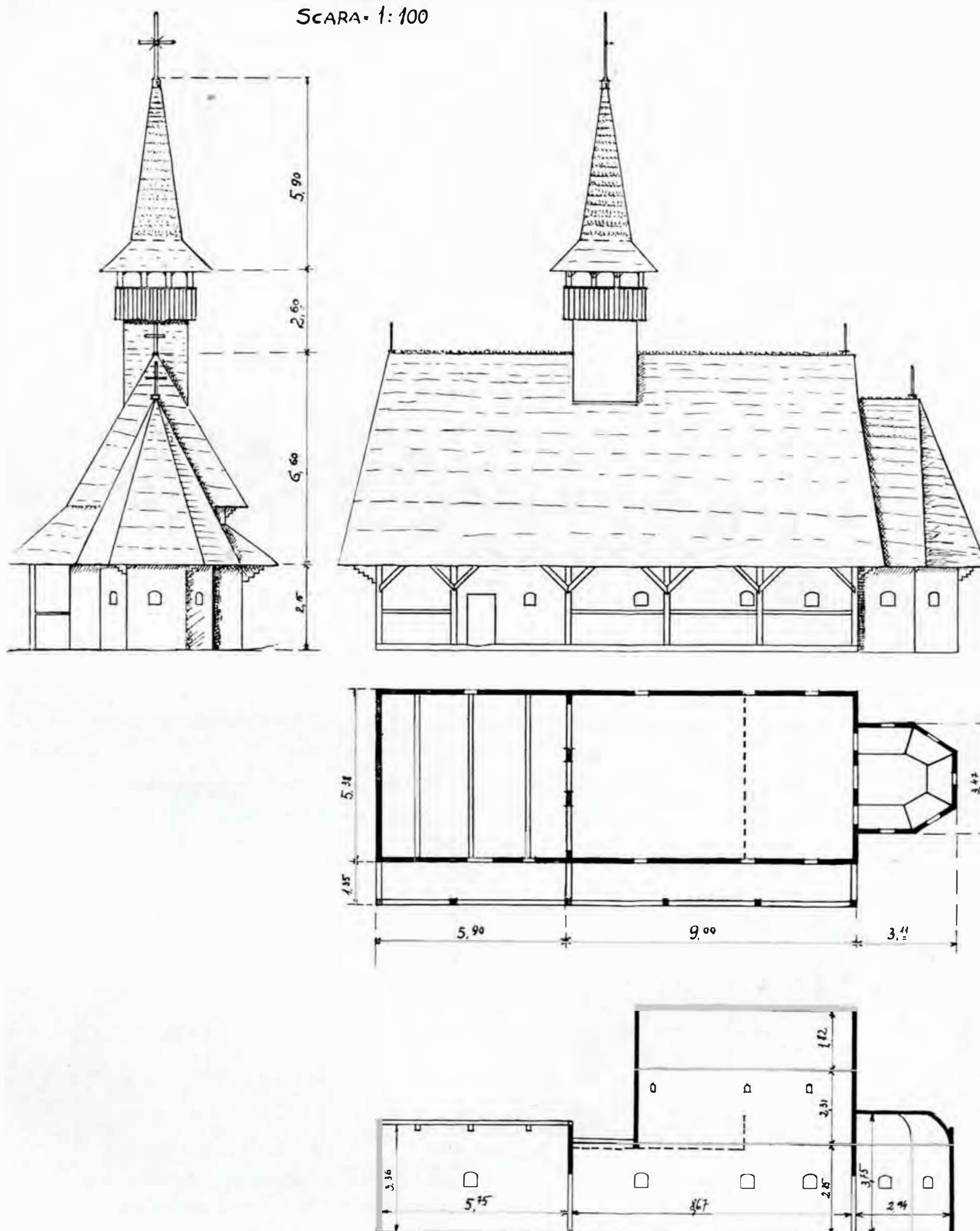

Intocmit de:

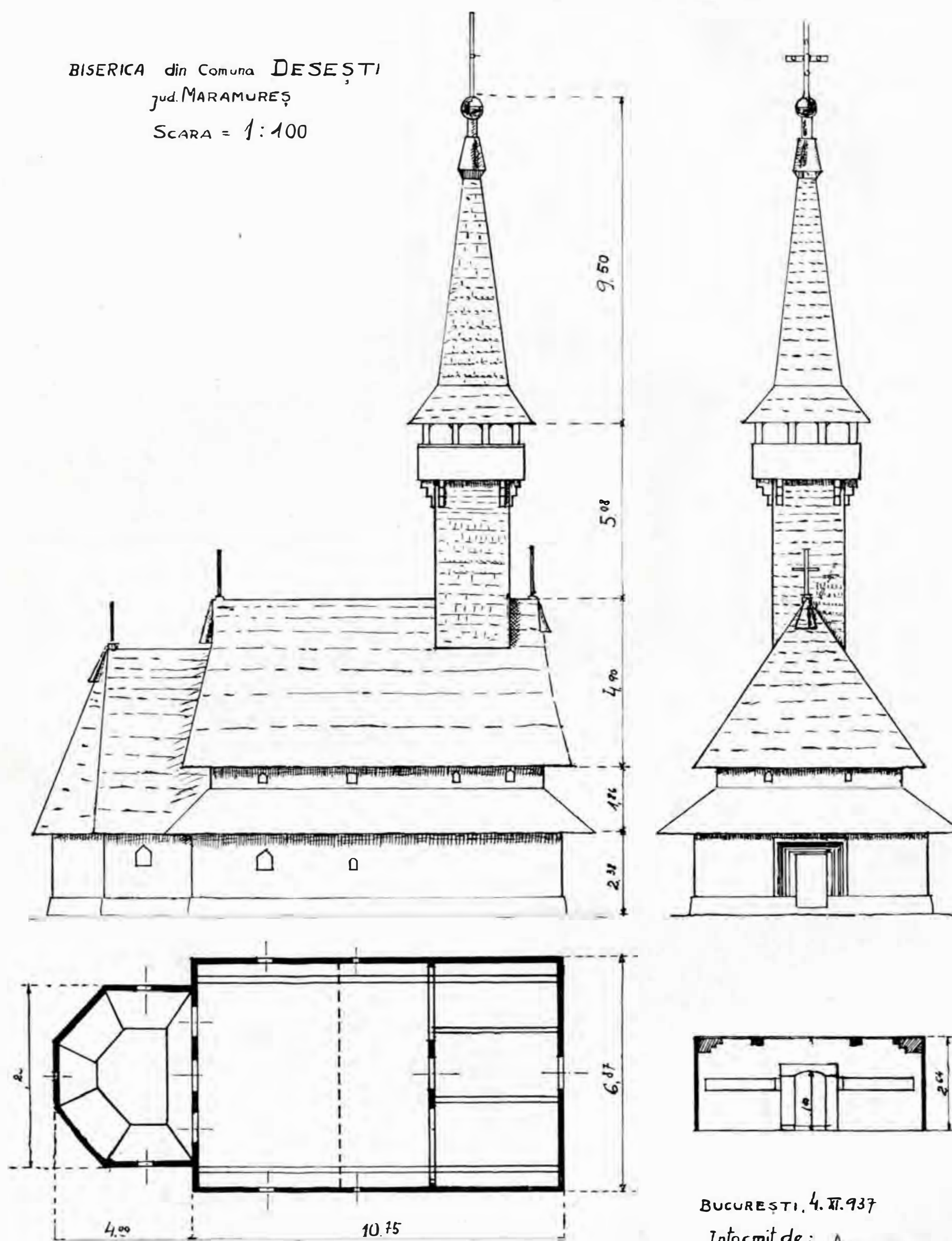
Biserica din Giuleşti. — Plan, secţiuni, vederi.

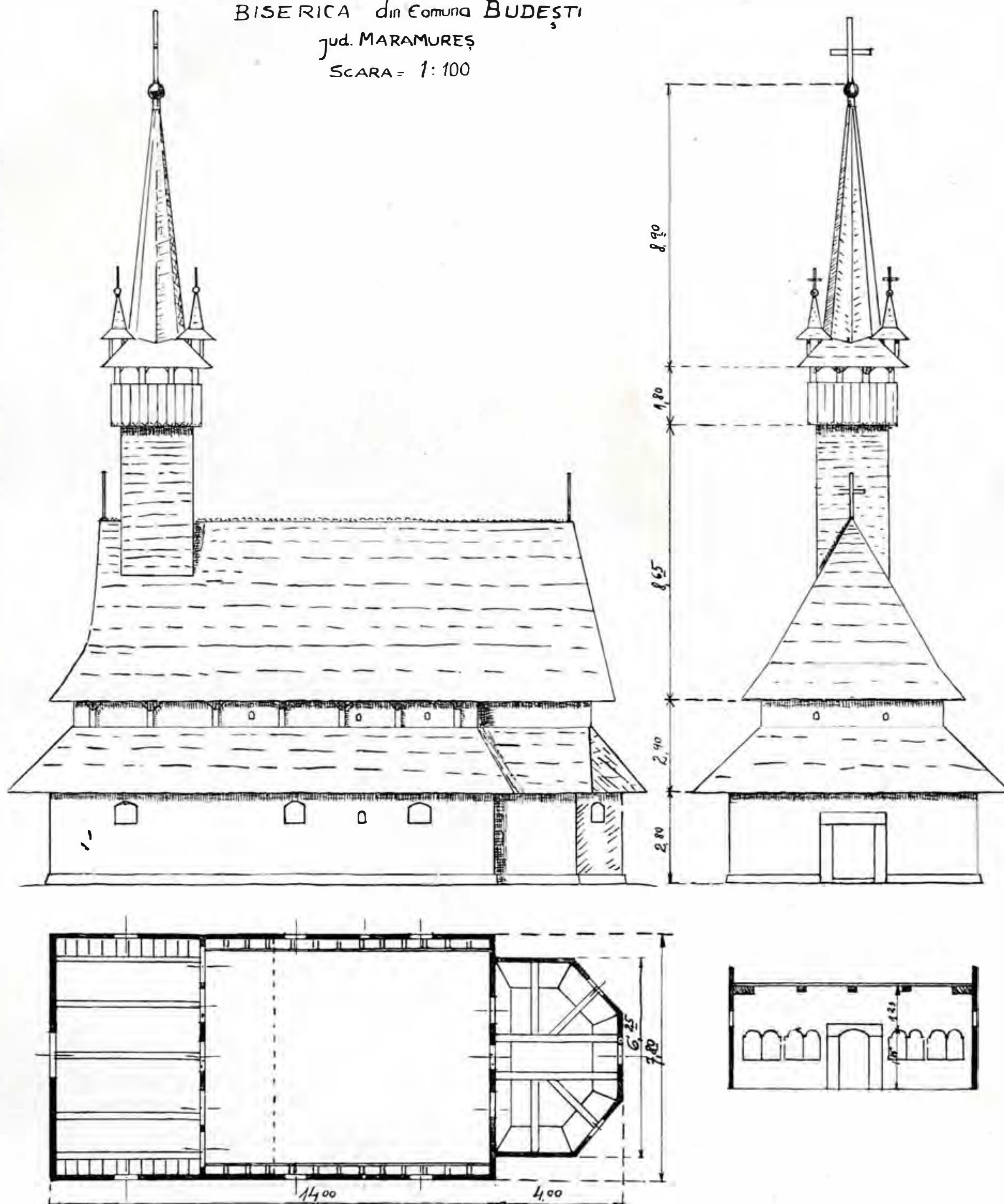
Biserica din Sat-Şugatag. — Plan, secţiuni, vederi.

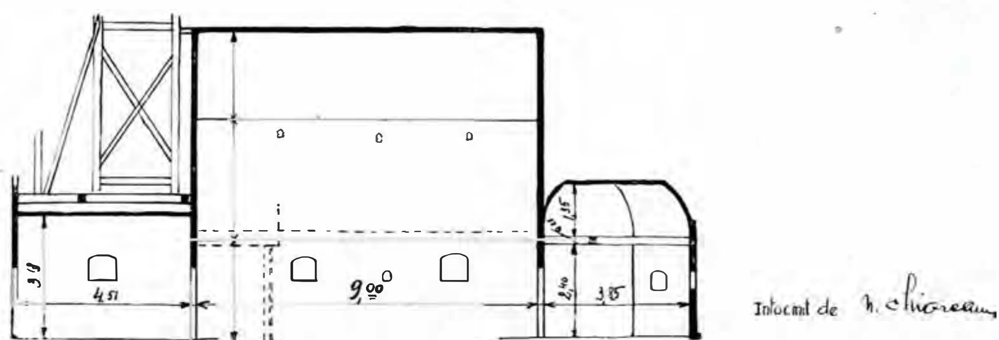
Biserica din Hărniceşti. — Plan, secţiune, vederi.

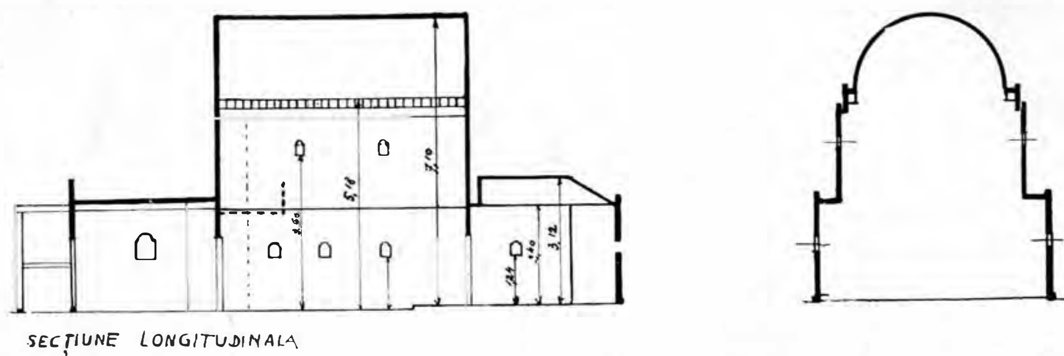
Biserica din Deseşti. — Plan, secţie, vederi.

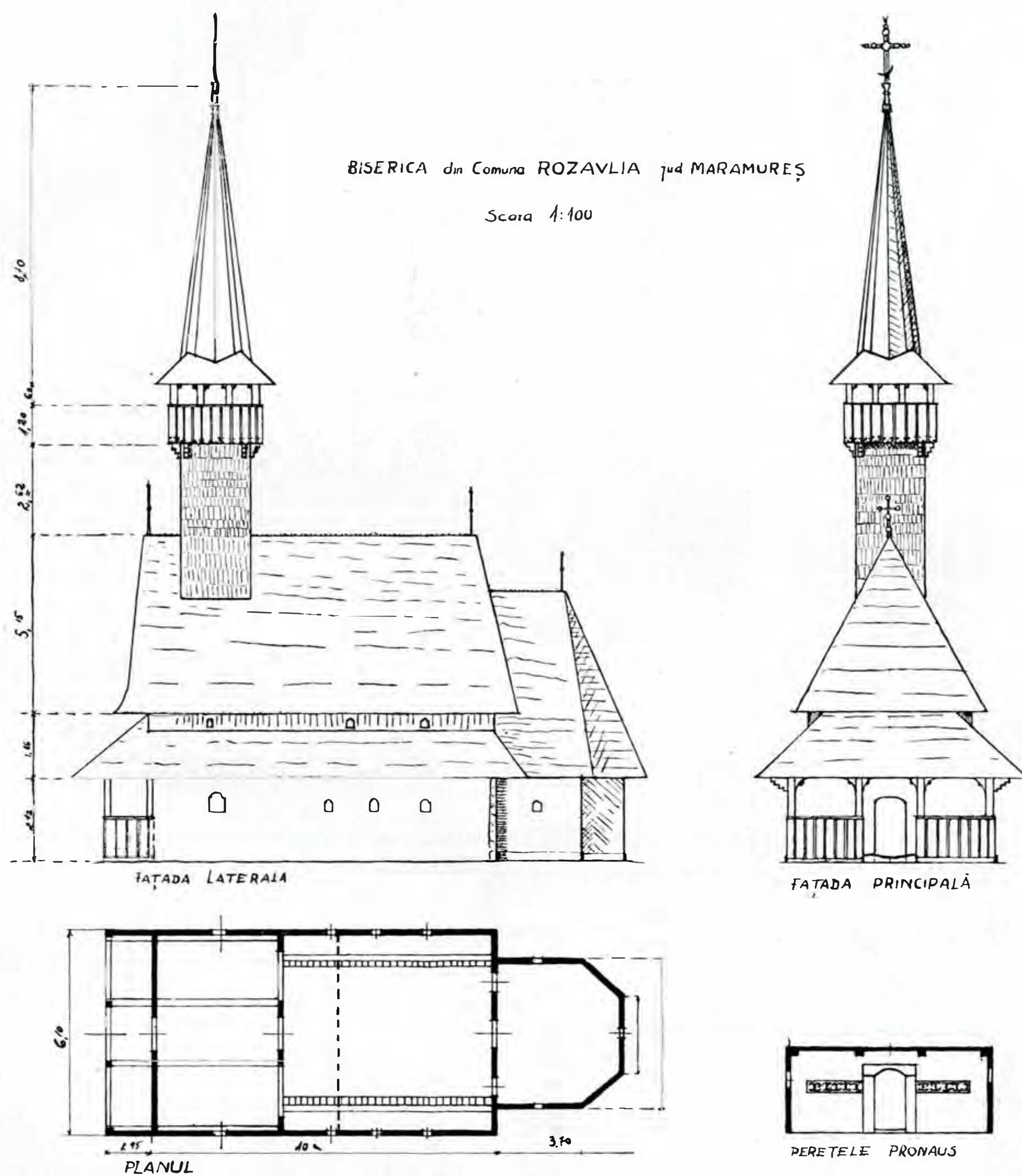
Biserica din Budeşti (Josani). — Plan, secţiune, vederi.

a. Biserica din Budeşti. — Secţie longitudinală.

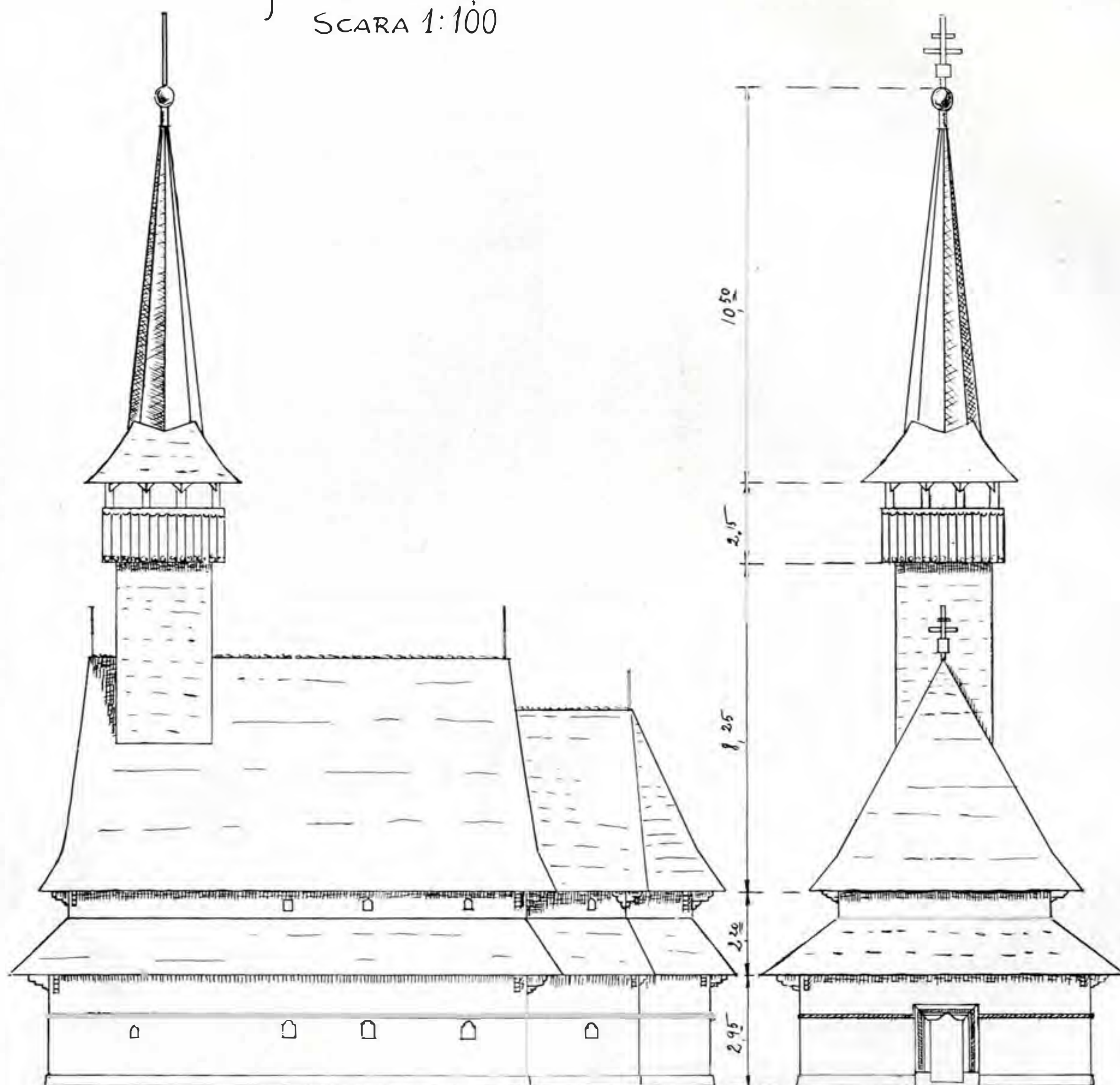

b. Biserica din Rozavlia. — Secţiune longitudinală şi transversală.

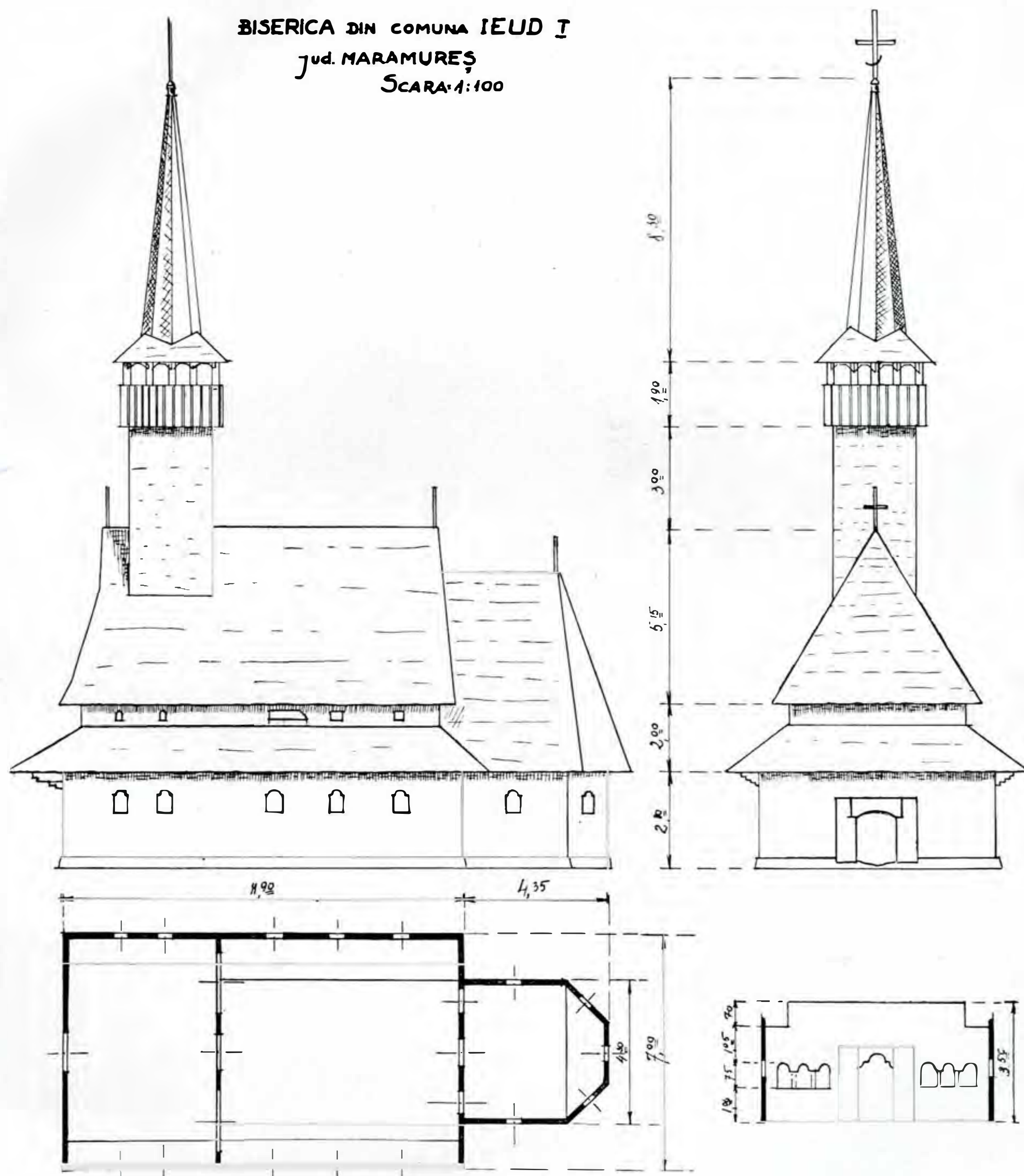
Biserica din Rozavlia. — Plan, secţiune, vederi.

BISERICA din Comuna CUHEA
Jud. MARAMUREŞ
SCARA 1:100

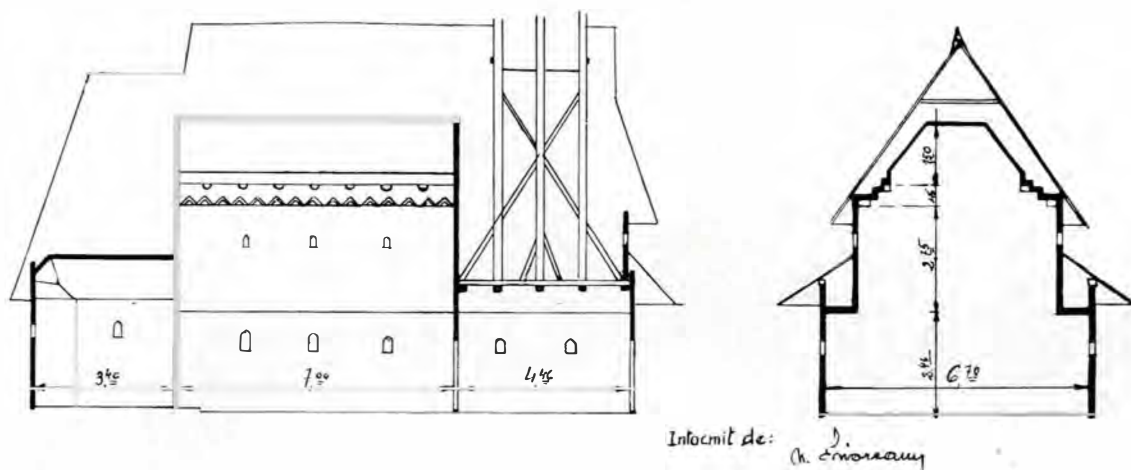

Intocmit de:

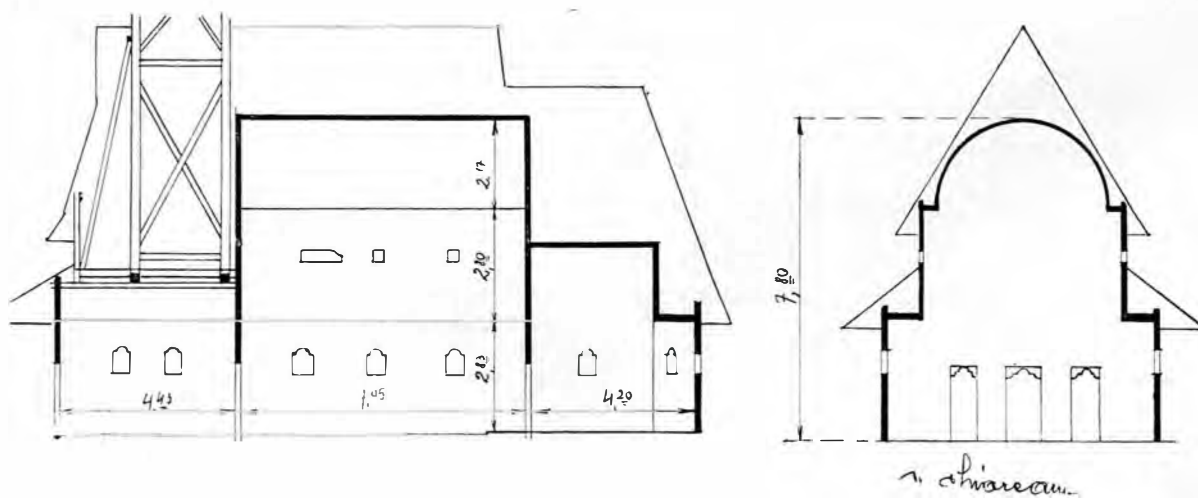
Biserica din Cuhea. — Plan şi vederi.

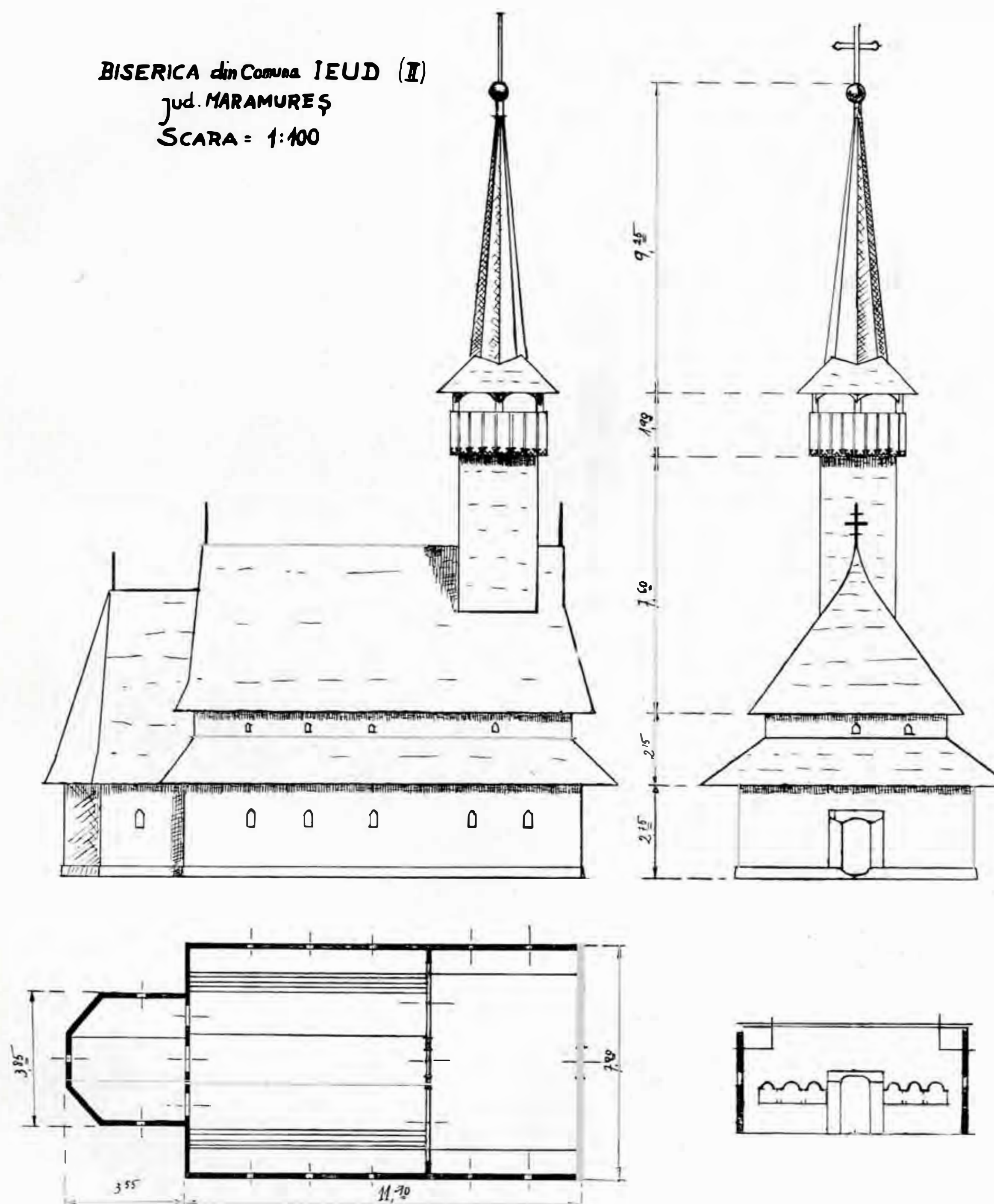
Biserica din Ieud. — Plan, secțiune și vederi la biserica din vale.

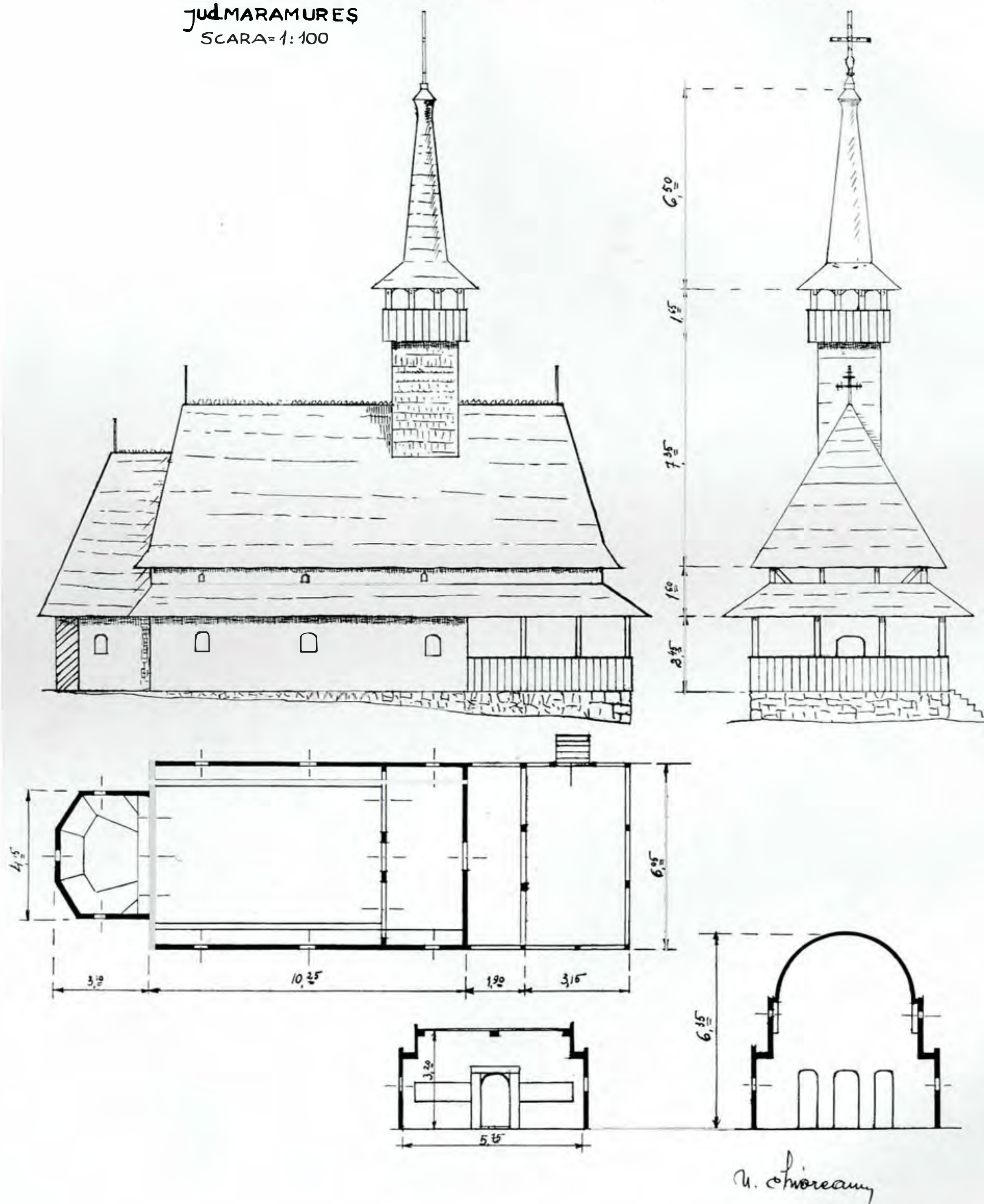
a. Biserica din Ieud. — Secţiuni la biserica din deal.

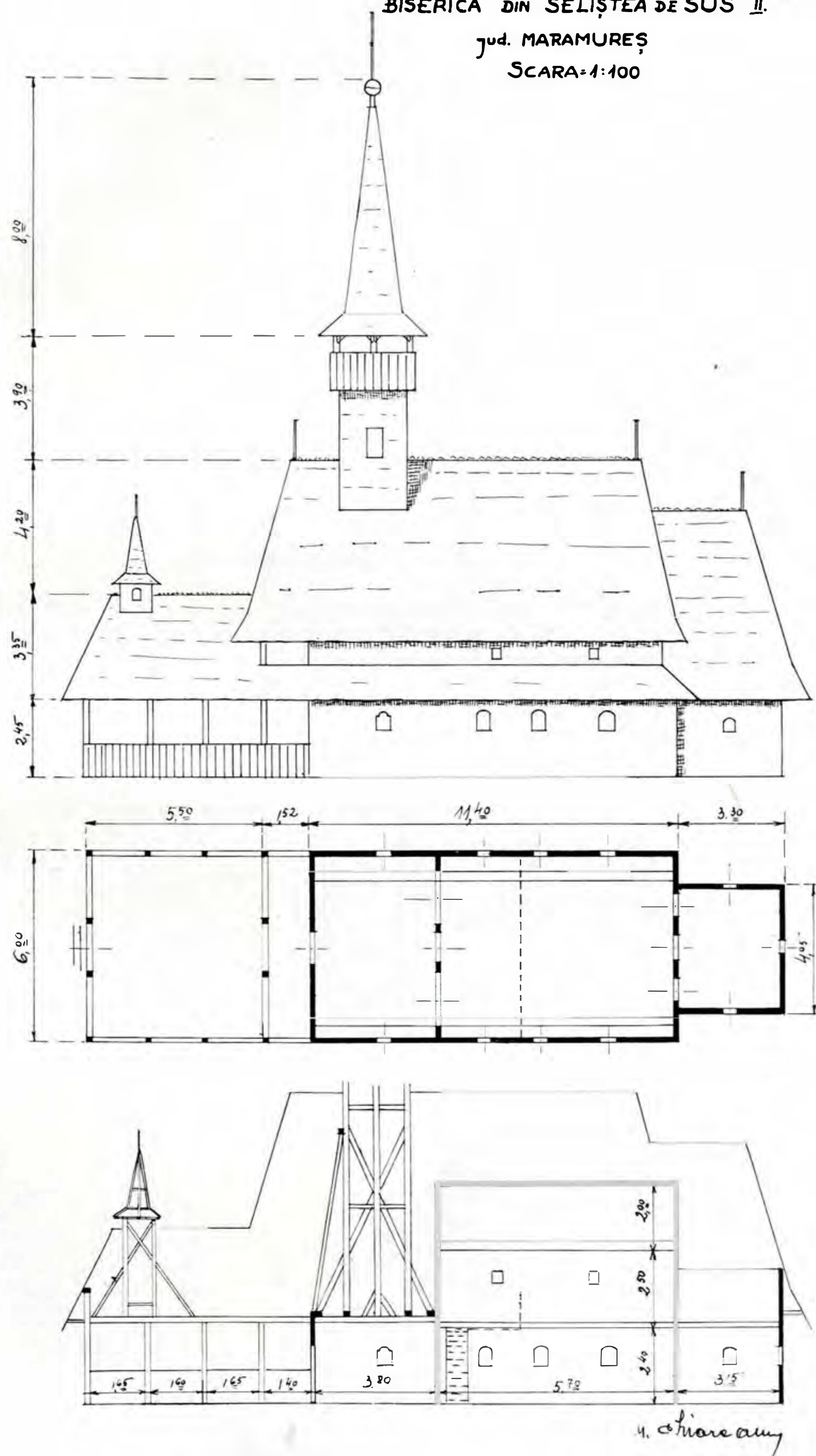
b. Biserica din Ieud. — Secţiuni la biserica din vale.

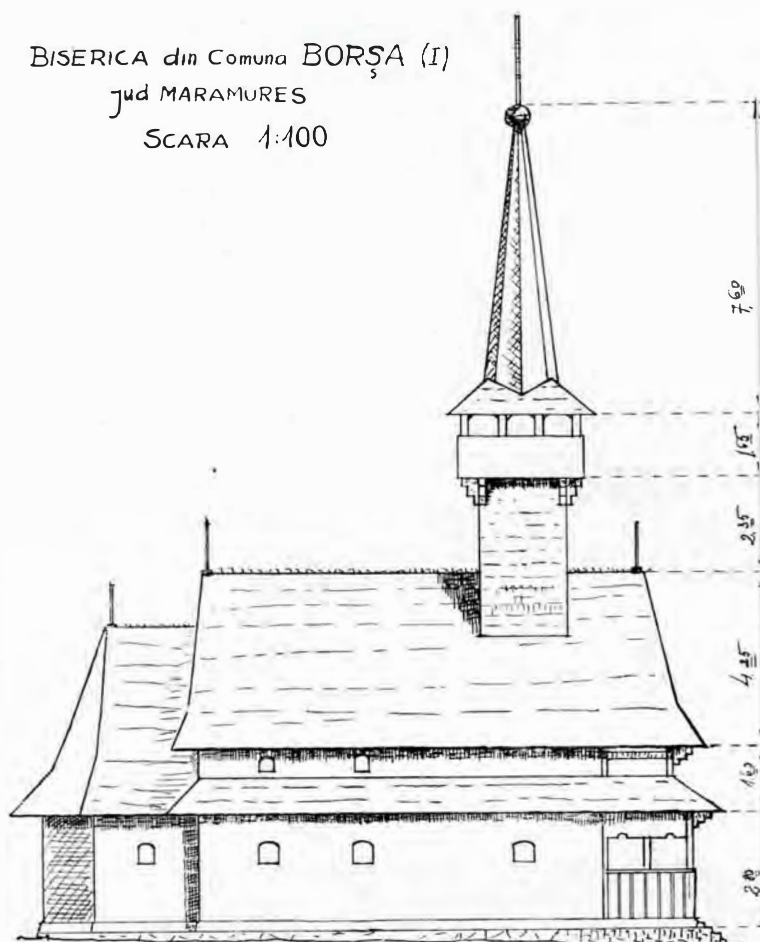
Biserica din Ieud. — Plan, secțiune și vederi la biserica din deal.

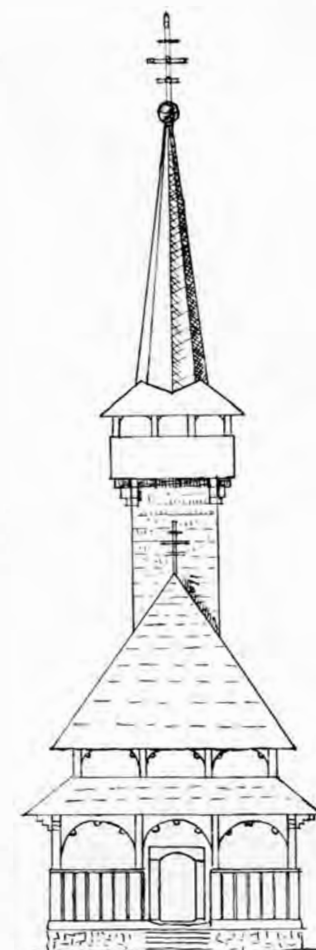

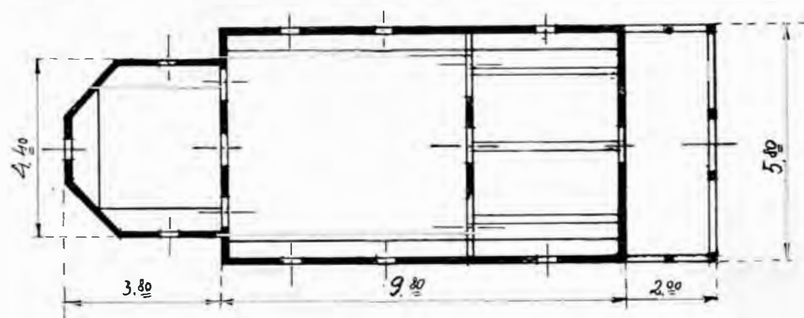
Biserica din Seliştea-de-Sus. — Plan, secţiuni, vederi.

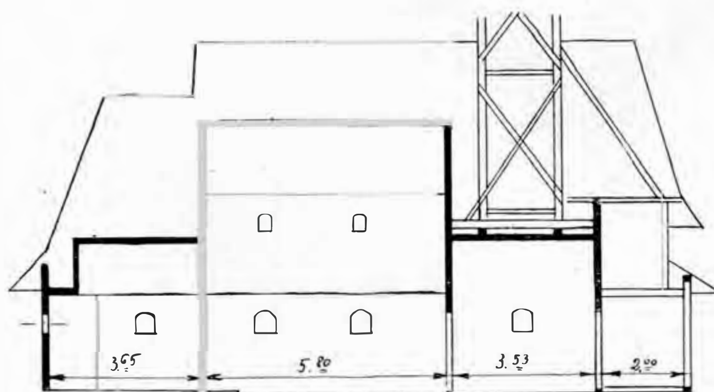

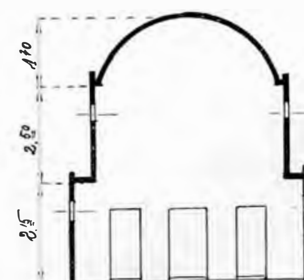
Biserica din Seliştea-de-Sus. — Plan, secţiune, vedere.

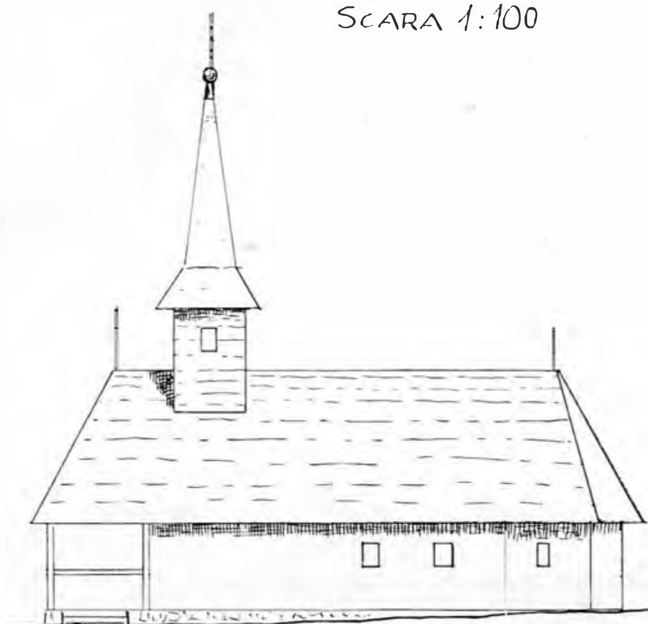

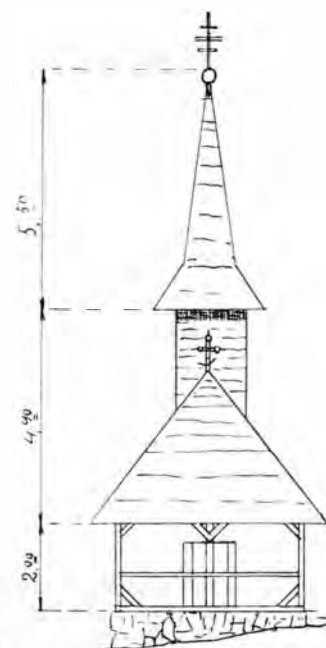

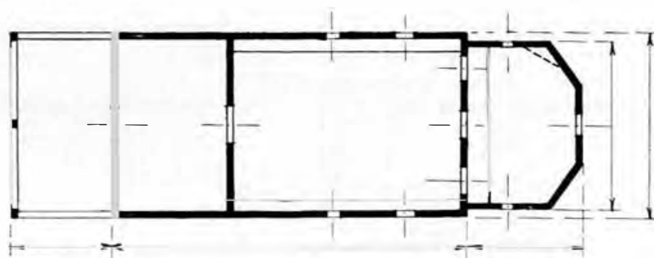
Intocmit de [signature]

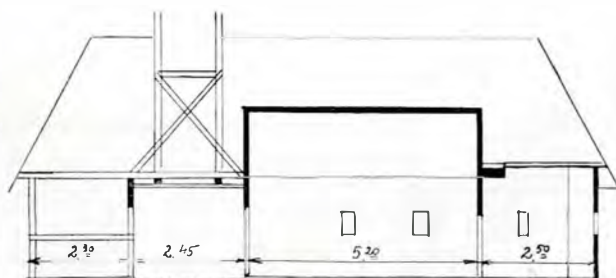
Biserica din Borşa. — Plan, secţiuni, vederi.

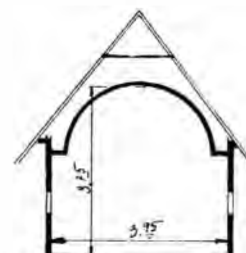
MÂNĂSTIREA din Comuna MOISEI
jud MARAMUREŞ
SCARA 1:100

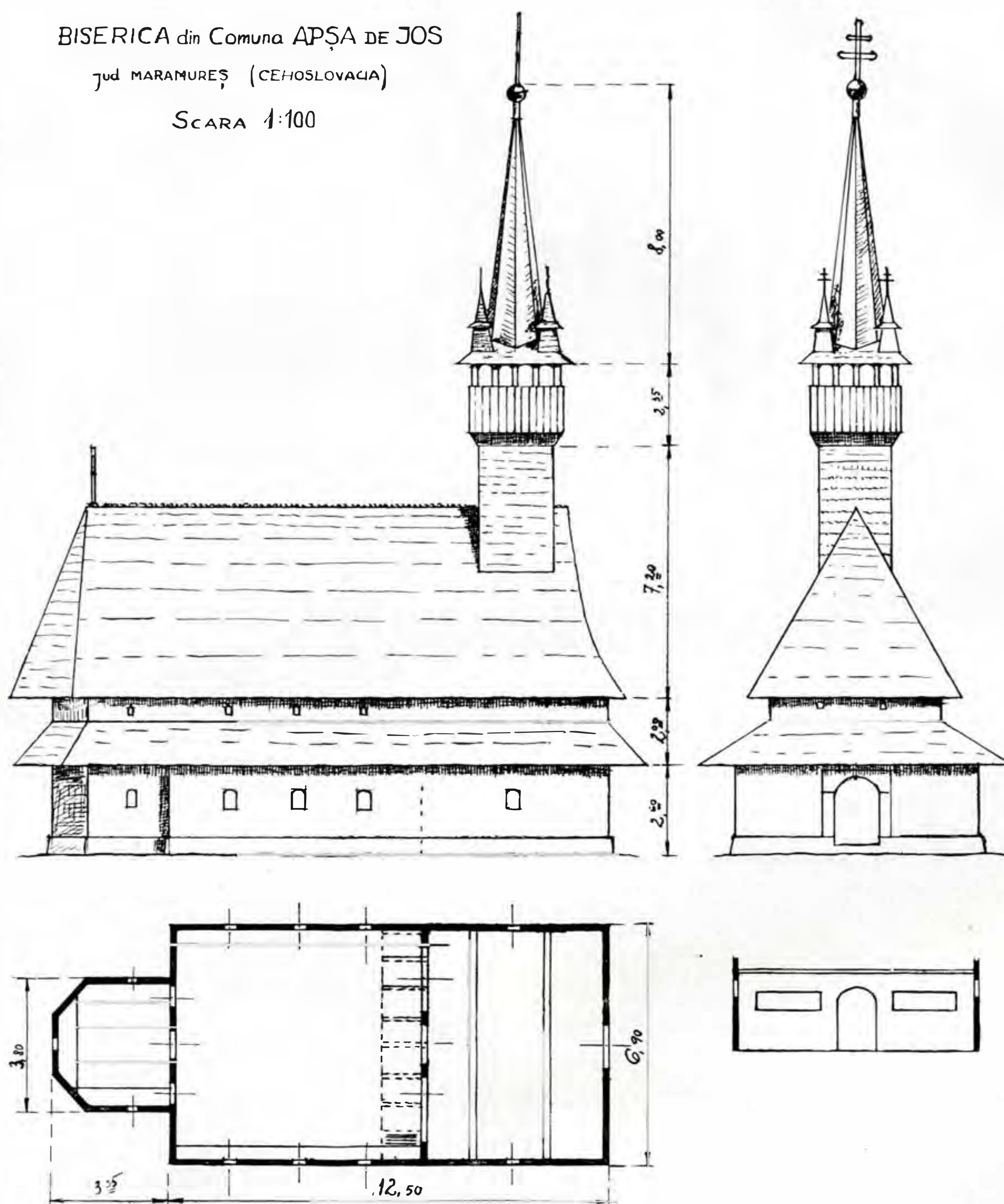

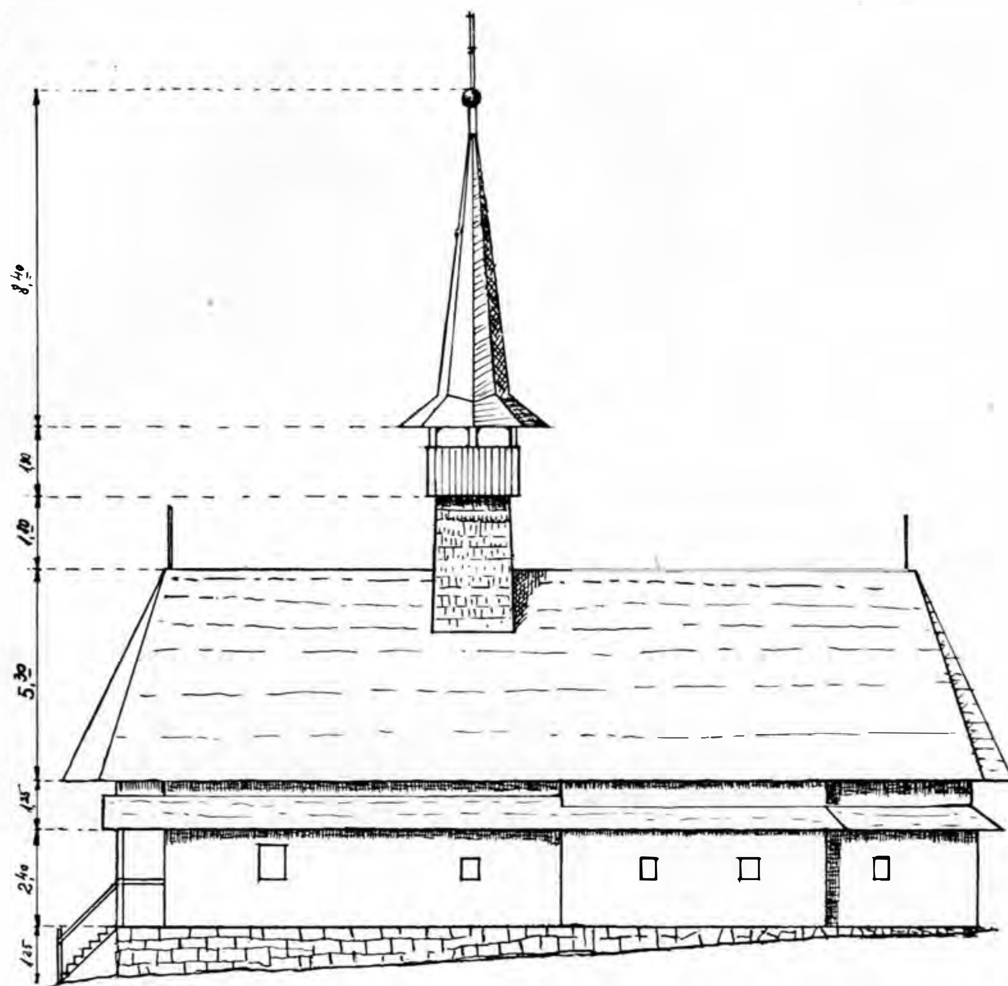

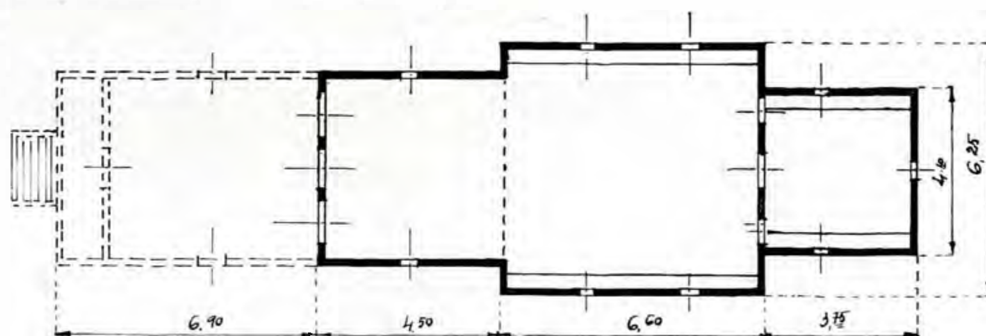
Intocmit de

Biserica mânăstirii Moisei. — Plan, secţiuni, vederi.

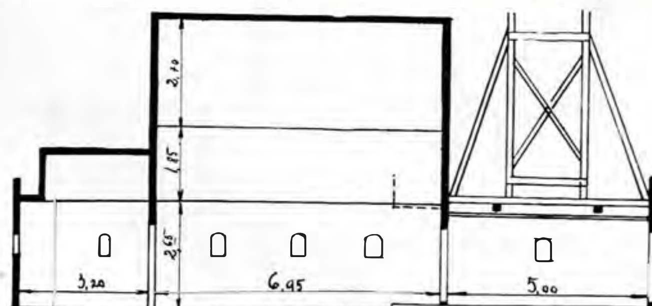

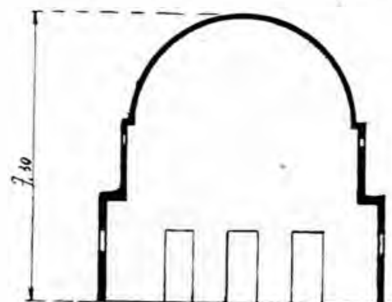
Biserica din Apşa-de-Jos. — Plan, secţiune, vederi.

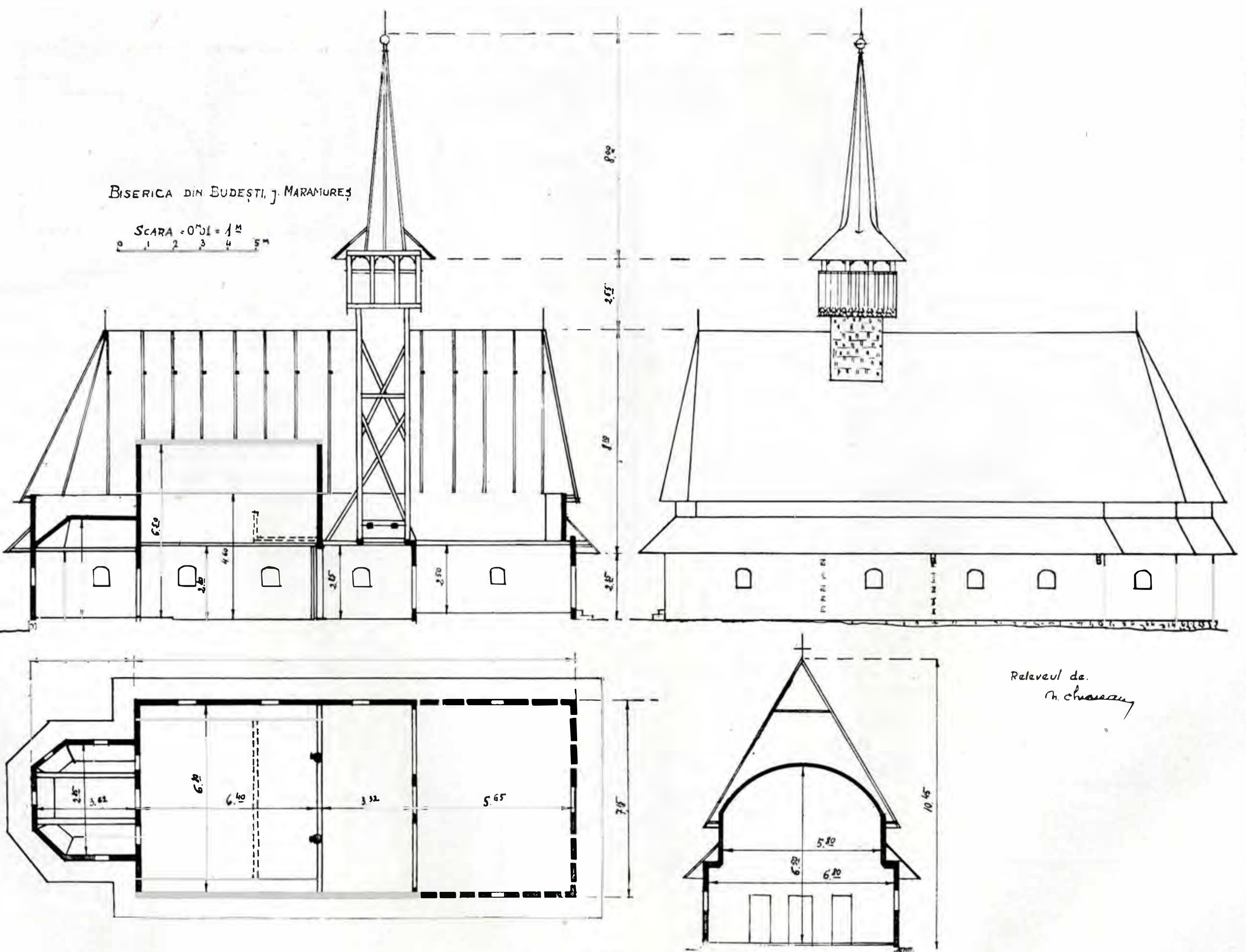

a) Biserica de sus, din Apşa-de-Jos. — Plan şi vedere.

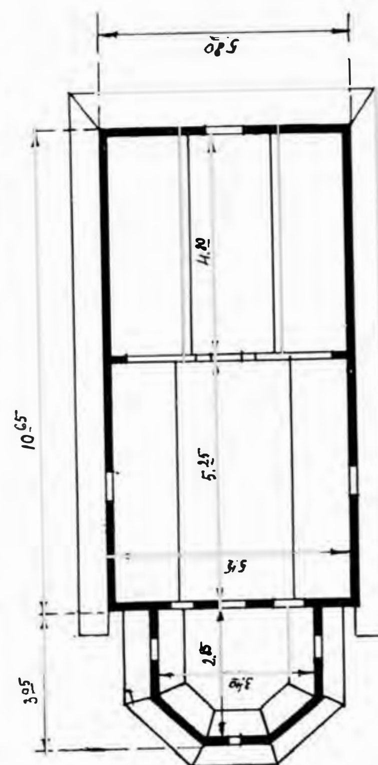

b) Biserica din Apşa-de-Jos. — Secţiuni, plan şi vedere.

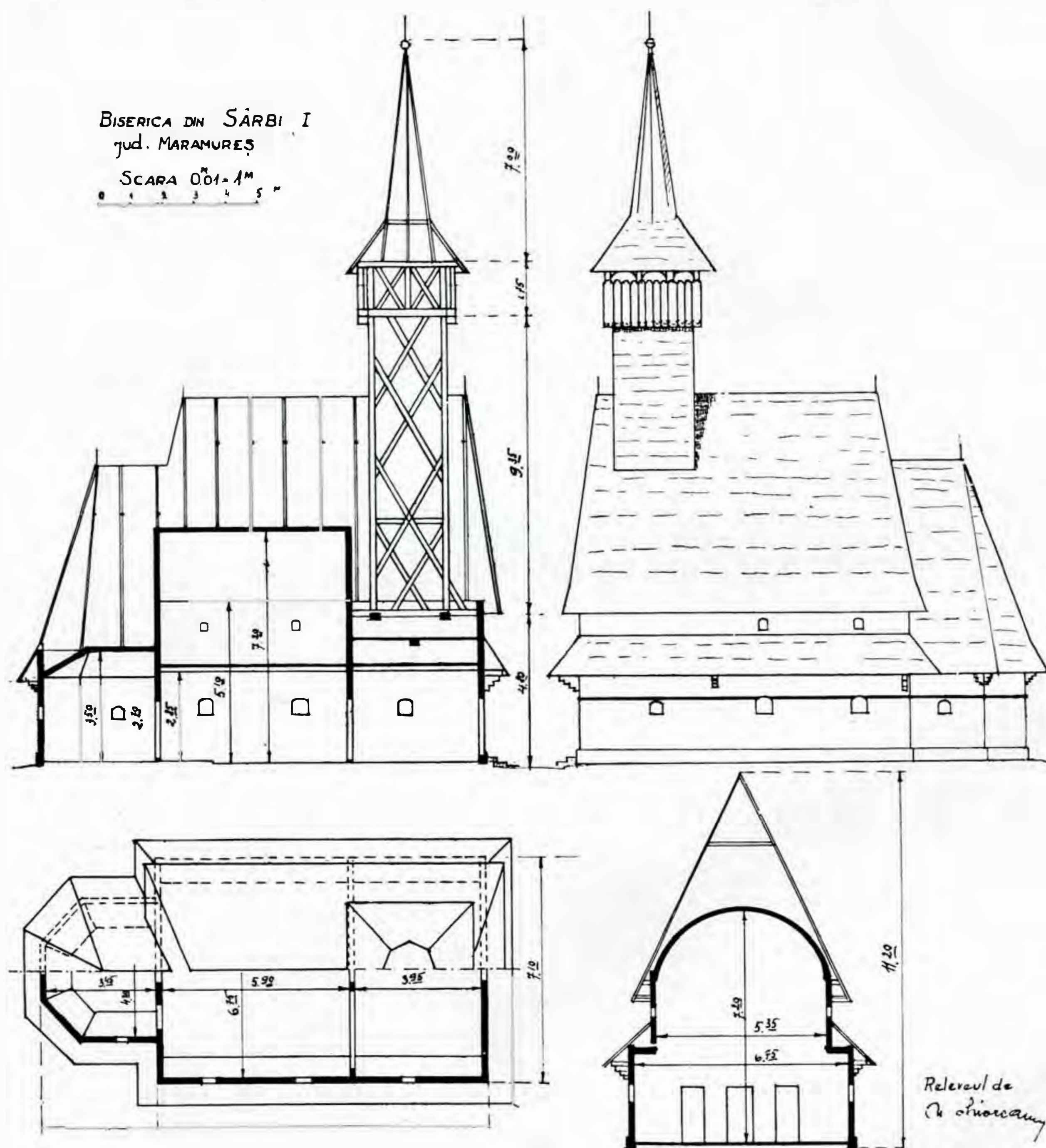
Biserica din Budeşti (Susani). — Plan, secţiuni, vedere.

BISERICA DIN CORNEŞTI
JUD MARAMUREŞ
SCARA 0,01 = 1 M

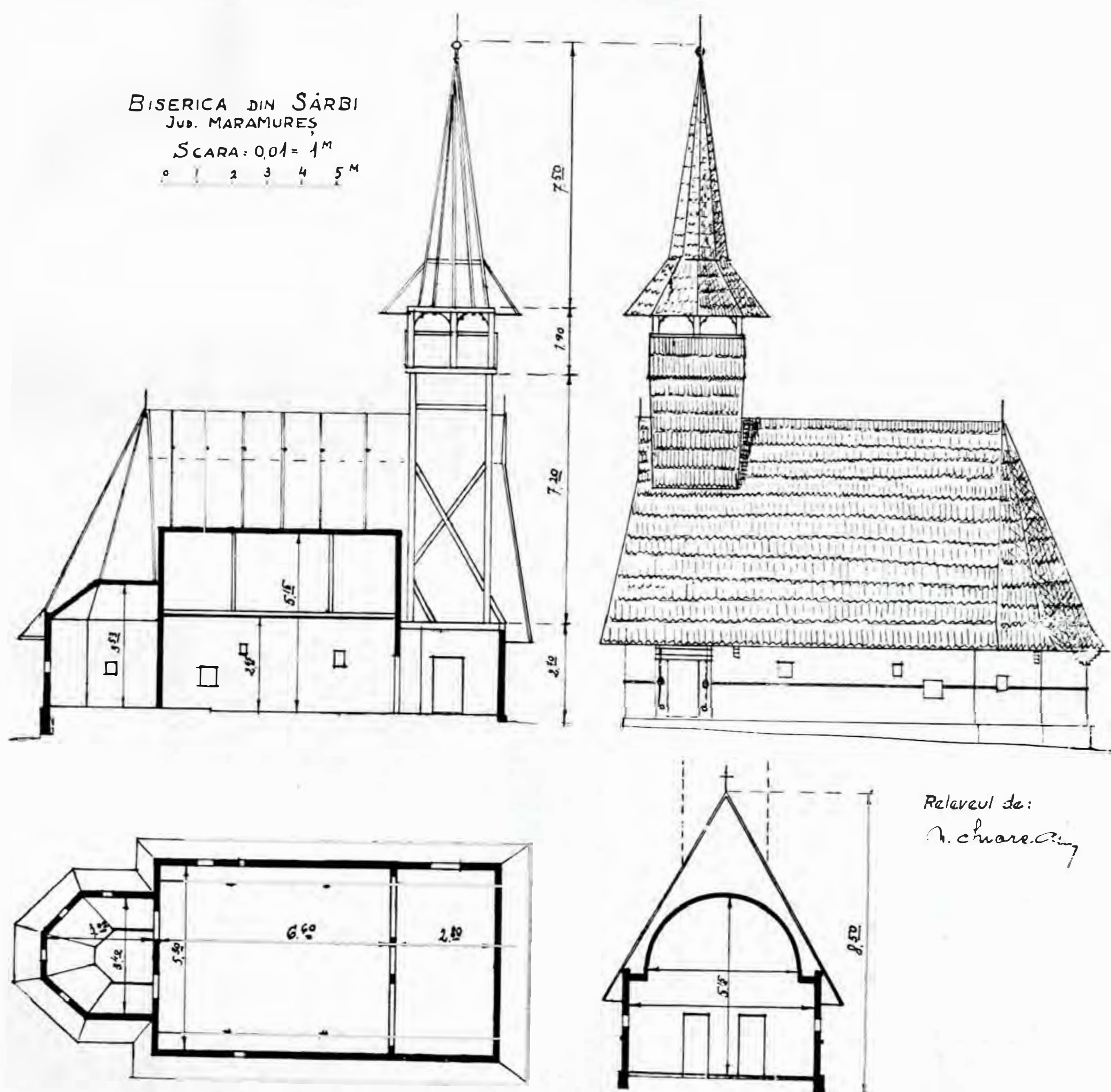

Releveul de: N. Ghica-Budeşti

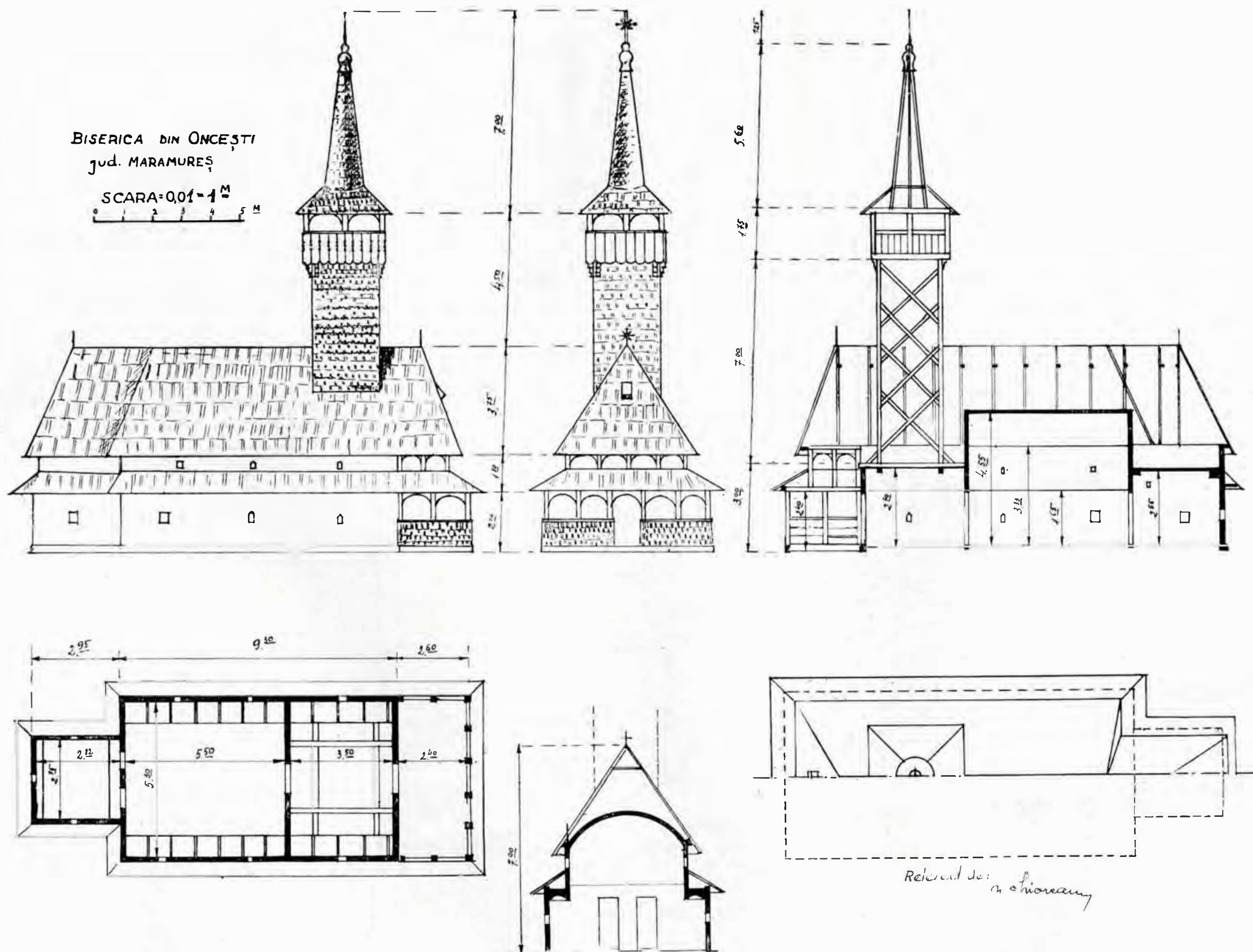
Biserica din Corneşti. — Plan, secţiuni, vedere.

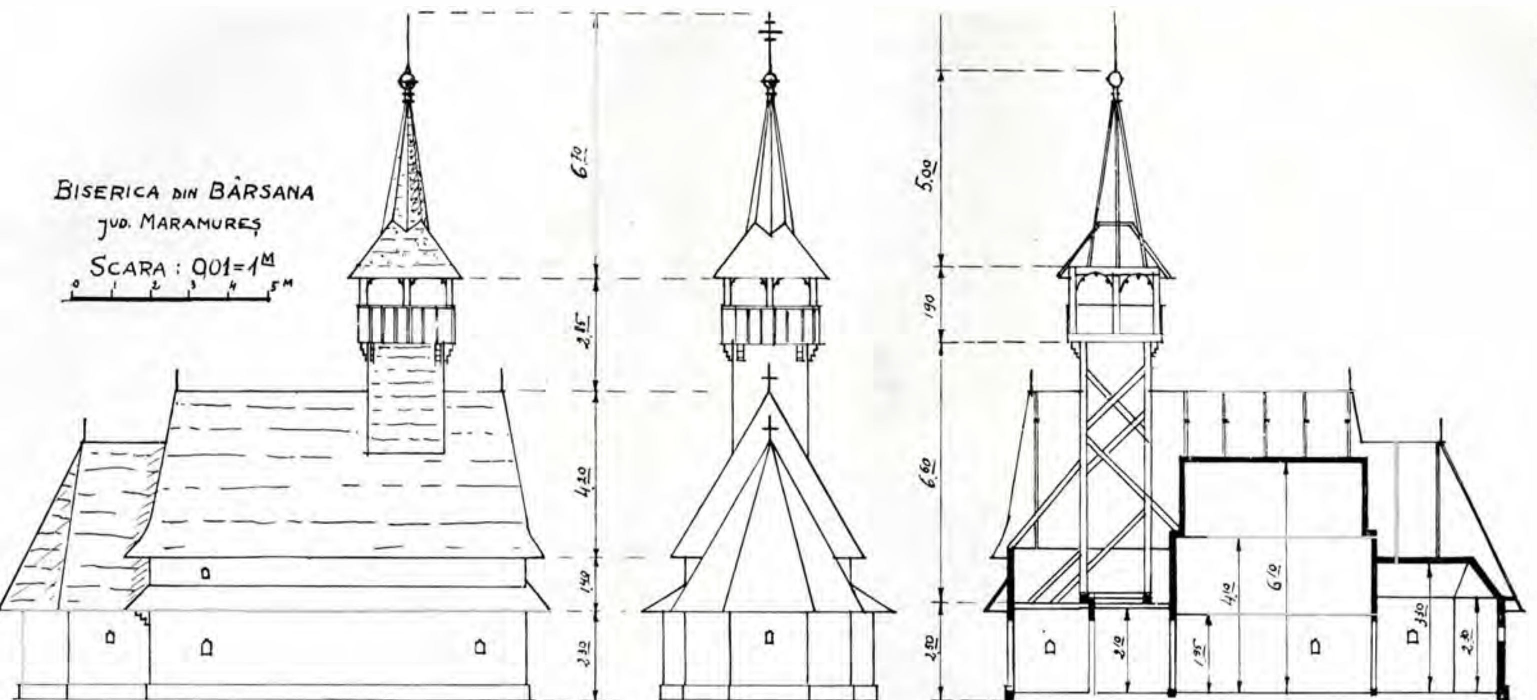
Biserica din Sârbi (Susani). — Plan, secţiuni, vedere.

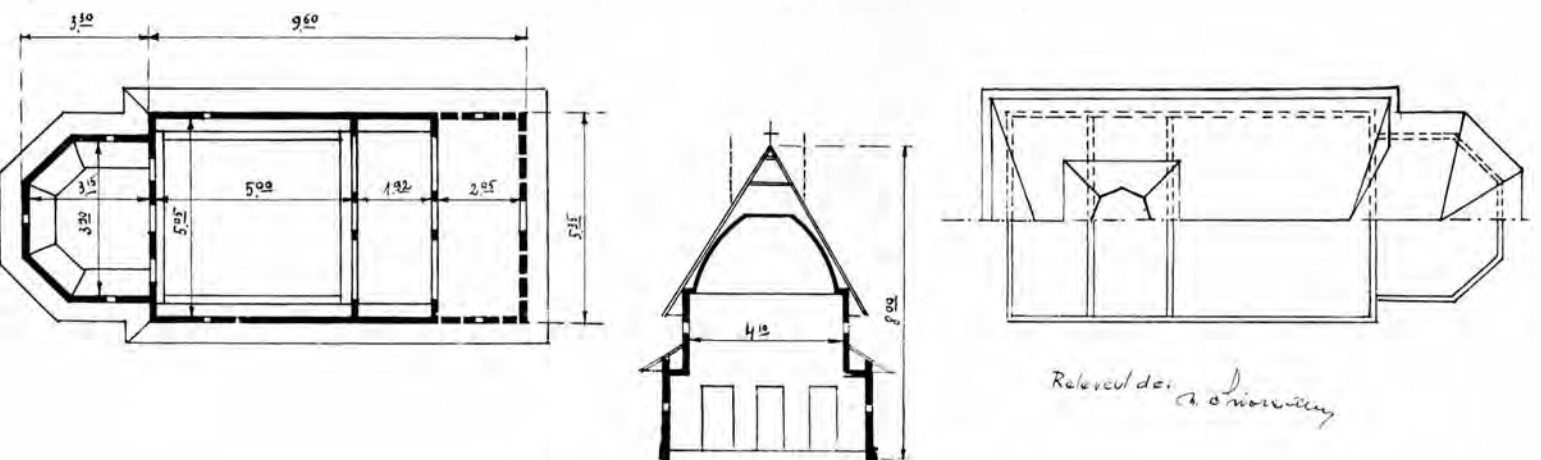

Biserica din Sârbi (Josani). — Plan, secţiuni, vedere.

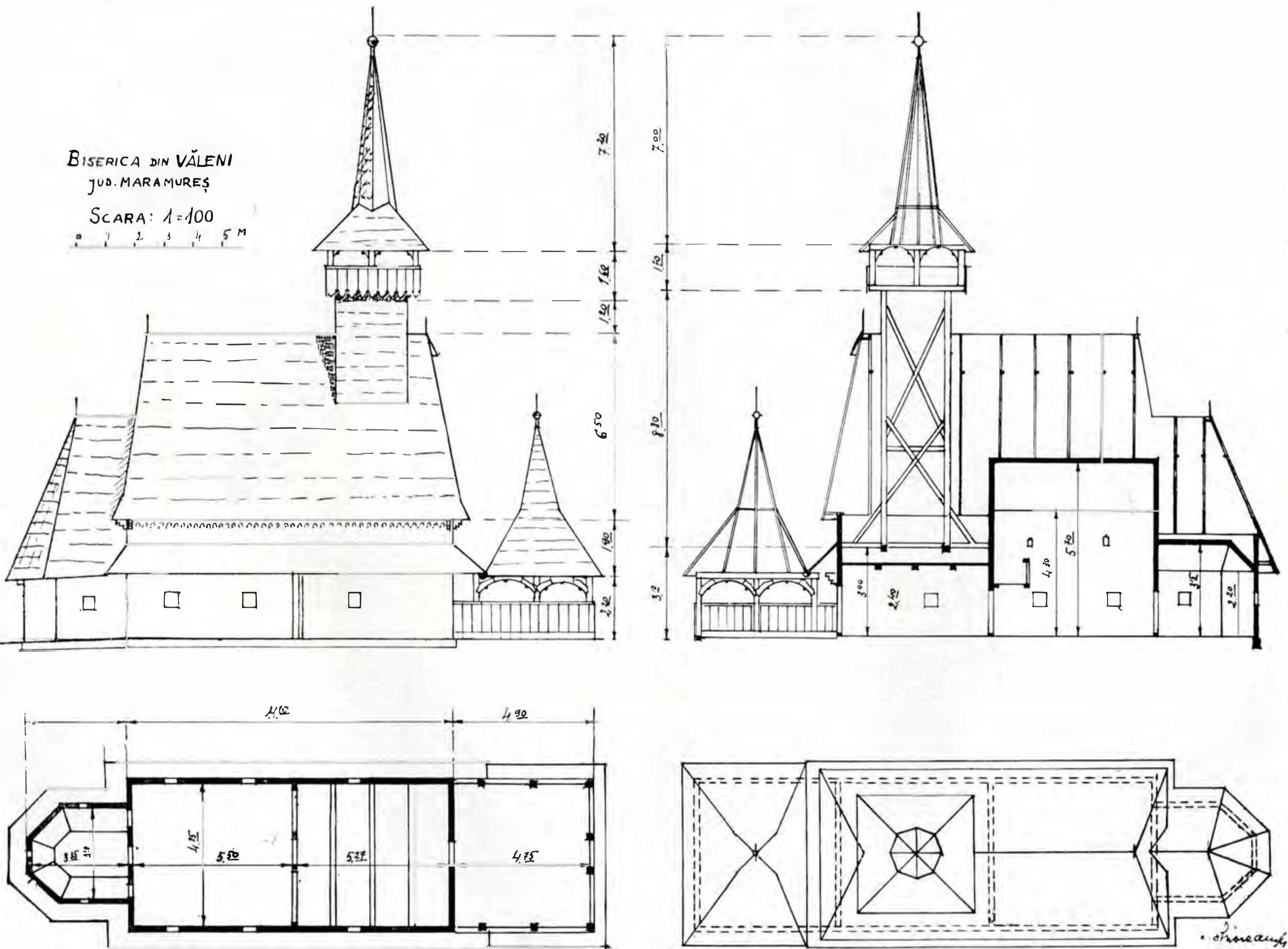

Biserica din Oncești. — Plan, secțiuni, vederi.

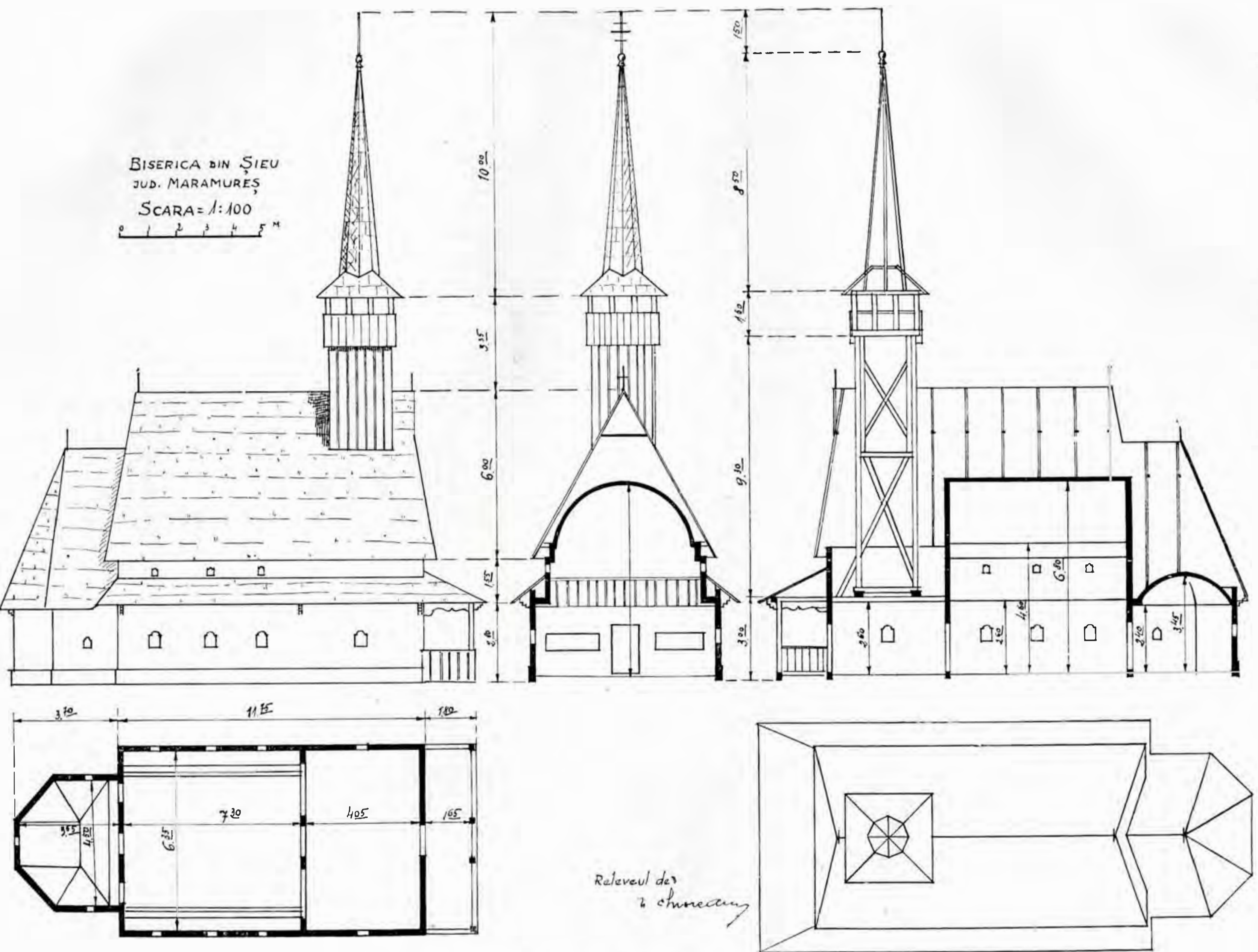

Biserica din Bârsana. — Plan, secţiuni, vederi.

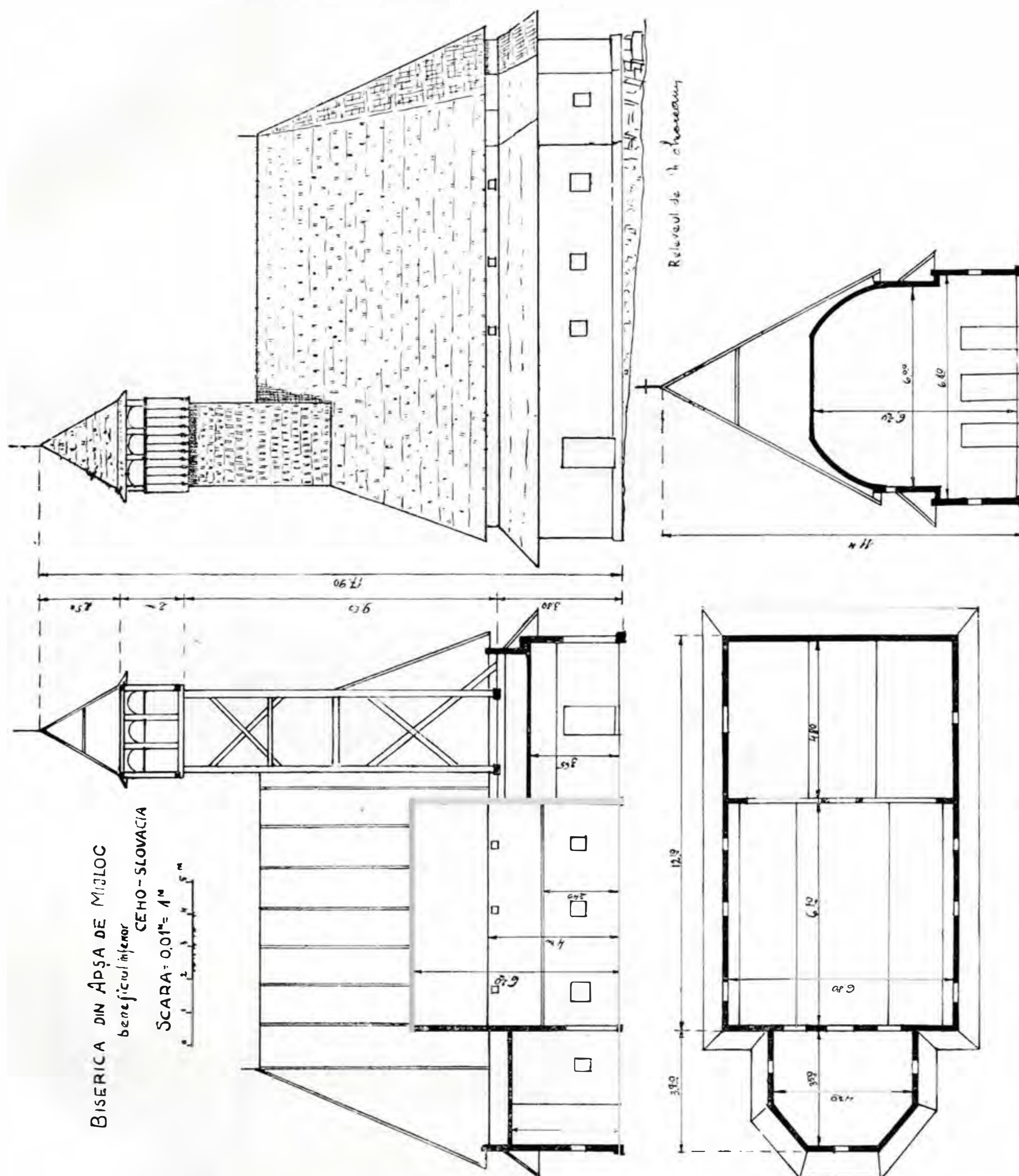
Biserica din Văleni. — Plan, secţiuni, vedere.

Biserica din Șieu. — Plan, secțiuni, vedere.

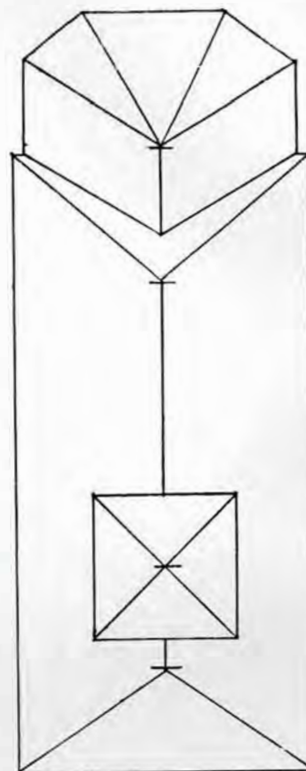
BISERICA DIN BOTIZA
JUD. MARAMUREŞ
SCARA 1:100

Biserica din Botiza. — Plan, secţiune, vedere.

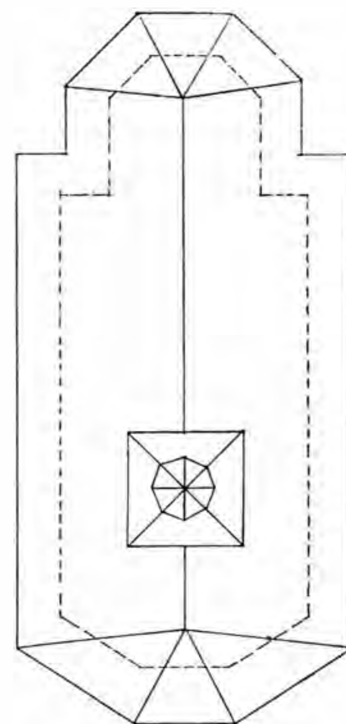
Biserica din Apşa-de-Mijloc. — Plan, secţiuni, vedere.

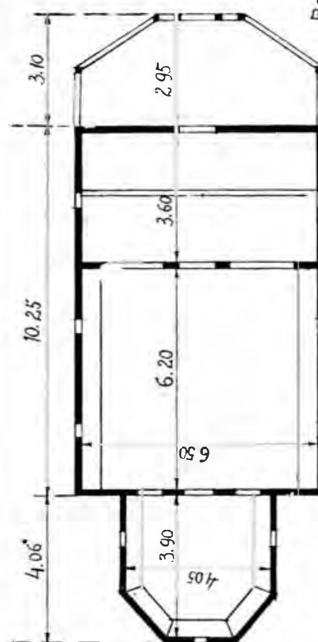
BISERICA DIN COMUNA
VALEA PORCULUI
JUD. MARAMUREŞ
SCARA = 1:100

Biserica din Valea Porcului. — Plan, secţiune, vedere.

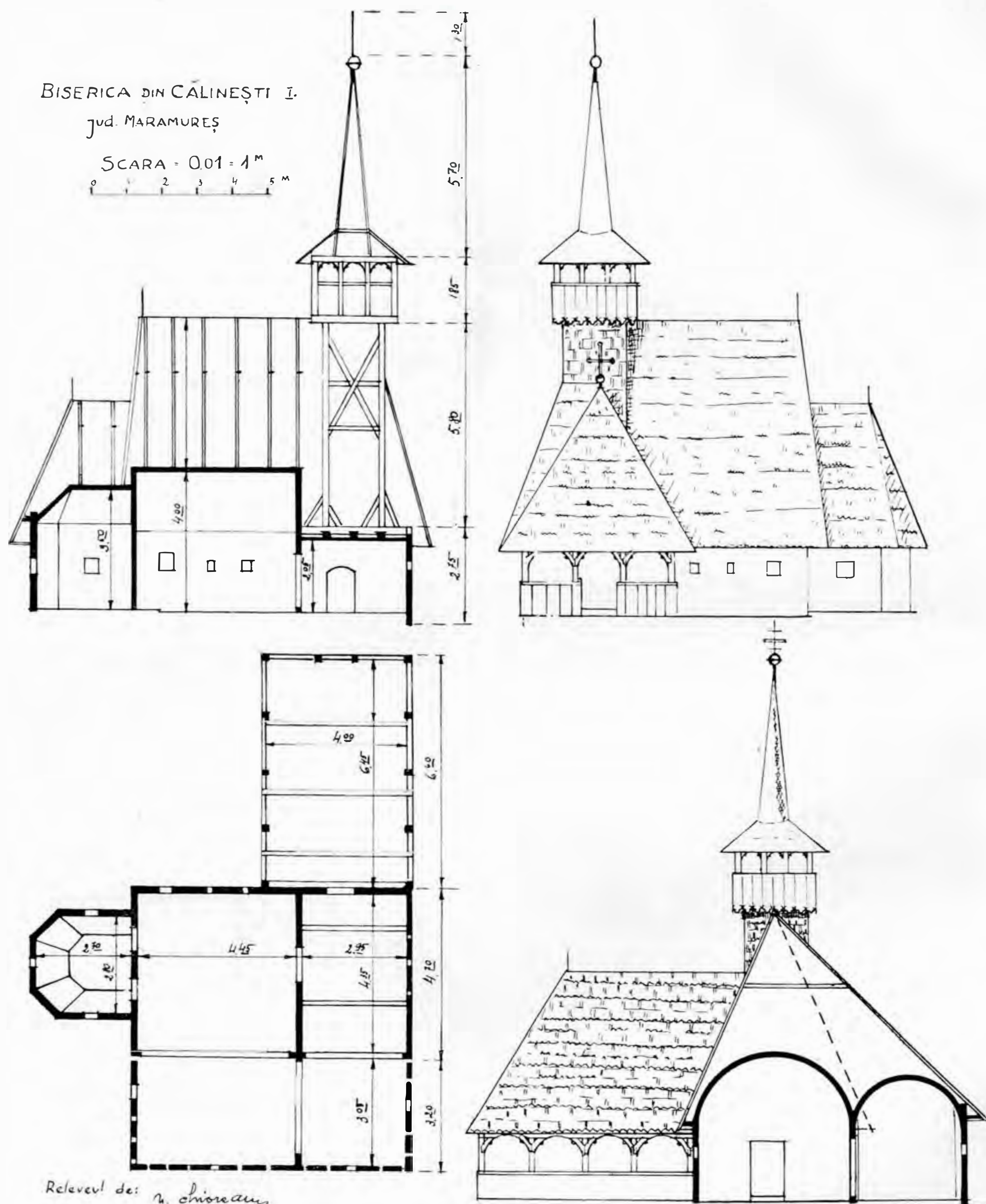
BISERICA DIN GLOD
JUD. MARAMUREȘ
SCARA = 1:100

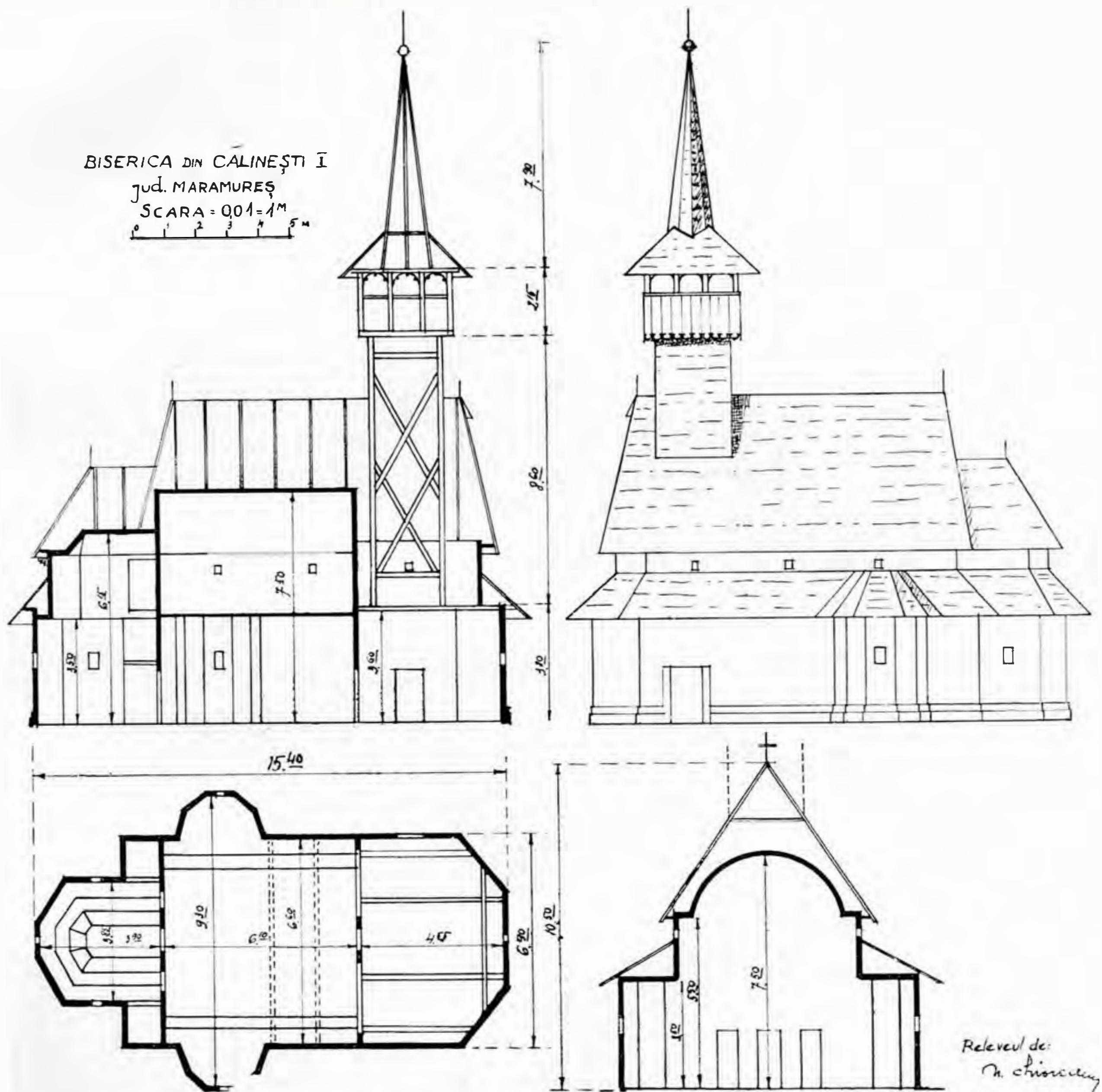

Relevat de [signature]

Biserica din Glod. — Plan, secțiuni, vedere.

Biserica din Călineşti (Susani). — Plan, secţiuni, vederi.

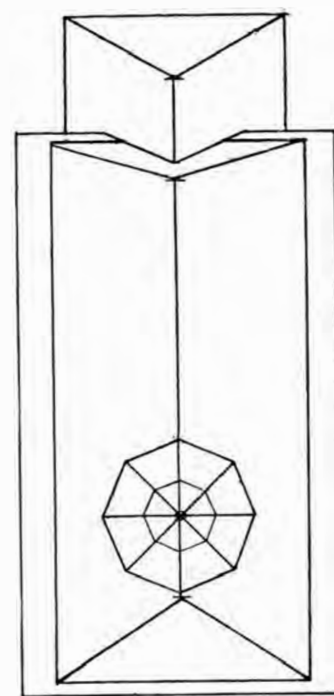
Biserica din Călineşti (Josani). — Plan, secţiuni, vedere.

BISERICA DIN POIENILE GLODULUI
JUD MARAMUREŞ
SCARA: 1:100

Relev. de

Biserica din Poienile Glodului. — Plan, secţiuni, vedere.

BISERICA DIN RONA DE JOS
JUD. MARAMUREŞ
SCARA = 1:100

Releveul de

Biserica din Rona-de-Jos. — Plan, secţiuni, vederi.

BIS. DIN APŞA DE MIJLOC
(beneficiul superior)
CEHO-SLOVACIA

SCARA · 0,01 = 1M

0 1 2 3 4 5 M

Releveul de: [signature]

Biserica din Apşa-de-Mijloc. — Plan, secţiuni, vederi.

MARAMUREȘUL DUPĂ O HARTĂ
DIN 1889 DE GÖNCZY PÁL, BUDAPEST

INDICE ALFABETIC

C

D

E

R

S

Ş

TABLA DE MATERII

TABELA ILUSTRAȚIILOR

P L A N Ş E

Redacția:

SECRETARIATUL COMISIUNII MONUMENTELOR ISTORICE

București, Strada General Berthelot Nr. 28

Secretar-Director: *VICTOR BRĂTULESCU*